GOTLANDS LÄN

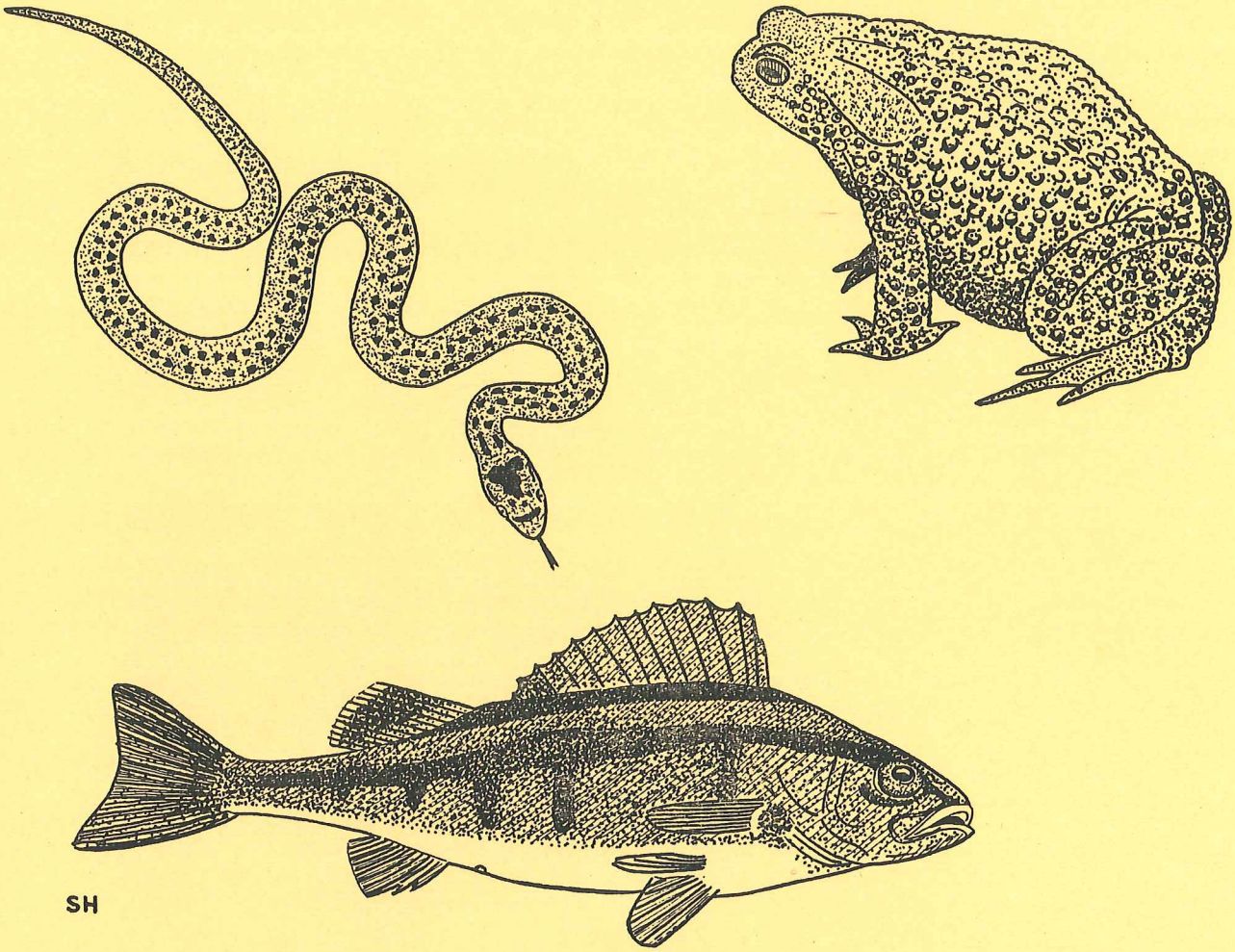

SH

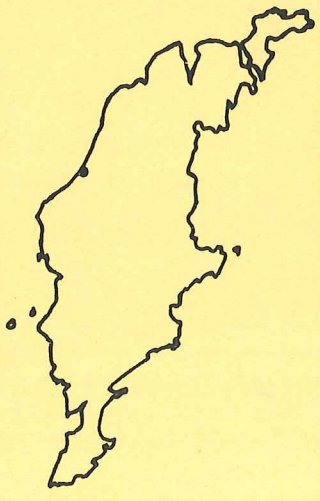

Nils Noréhn:

GOTLANDS VERTEBRATER

– en zoogeografisk studie

LÄNSSTYRELSEN

Planeringsavdelningen

1984 Del 2

Hangvar, omtalas av Borg (1933). På samma sätt bor en mängd fiskmåsar i Mästermyr på de efter torrläggningen frilagda och vidsträckta blekefälten, delvis bevuxna med enstaka starrtuvor. Fåglarna fördelar sig på några större och mindre grupper och syntes vid en beräkning den 15 maj 1948 uppgå till över 150 par, d.v.s. ett större antal än på övriga inlandslokaler. Sannolikt torde man här kunna räkna med en kolonisation och en nyinvandring, som skett under de sista decennierna, d.v.s långt efter utdikningen.

Särskilt ungfåglar men även en del äldre stannar kvar under vintern kring Visby och andra större hamnar tillsammans med gråtrutar och havstrutar.

---

1) I båda fallen låg bona 4-5 m över marken, en form av bosättning, som även inträffat senare både vid Skälsö och Kronviken i Väskinde, och som inte synes vara så sällsynt på fastlandet. Jfr. Rosenius (1942) m.fl.

253. Larus a. argentatus PONT.

Gråtruten reder sitt bo litet varstädes på lämpliga holmar runt öns kuster, helst i branta klippor men i brist på dylika även på släta marken bland gräs och tuvor. Märkligast är kolonierna f.n. på L. och St. Karlsö, ett gammalt häckningsområde jämte Hoburgen, särskilt omnämnt av Wallengren (1853), Holtz (1866) och Kolmodin (1871). På den senare lokalen var den även känd av Linné (1745). Hos Holtz (op. cit.) heter det, att gråtruten överhuvud uppträder mindre talrikt än silltruten, vilket i stort sett än idag torde äga sin riktighet. Under sin resa 1866 besökte författaren också Hoburgen men fann bara ett enda befast par,

"Es ist wohl anzunehmen", skriver han, "dass die Silbermöwe von da ganz fortzieht".

Mellan Utfall och Kupro, ovanför Svarthällar och vid Stornasar har gråtruten ~~sitt~~ sina egentliga tillhåll på St. Karlsö. Fastän man i möjligaste mån söker begränsa populationens storlek genom sterilisering av ägg o. d., torde antalet i sin helhet 1949 ha uppgått till drygt 200 par. För åren 1950 och 1951 anger Flach (1953 a) c:a 300 resp. 250 par. Under 1907 fanns bara "en mindre koloni å St. Karlsö" (Nicolin 1910). På L. Karlsö bor flertalet av gråtrutar på västra sidan och i raukfältet nedanför Nordervagnhus. Stammen 1956 förefaller, approximativt sett, omfatta minst några hundra par.

Den flacka och gräsklädda Västergarns utholme hyser en koloni, som under åren 1947-1950 utgjorts av c:a 150 par (T. Pettersson muntl. meddel.), men som under 1952 endast uppgått till något över en tredjedel därav (Flach 1952 b). Nergången står i samband med en kontinuerligt skedd bortplockning och prickning av äggkullarna.

På Gotlands ostsida bor arten på ett antal öar, ofta i smärre samhällen. Undantag utgör Asunden och Skenholmen, den senare jämte Marpisholm på Fårö beskriven av Holtz (1868 a). På Asunden inräknades ett hundratal par den 26 juni 1947 och på Skenholmen minst ett sjuttiotal den 8 maj 1948. På Aurgrund vid Fårö brukar årligen några par gråtrutar ingå i fågelsamhället. Durango (1944 a) berättar om ett trutbo, som den 21 juni 1939 iakttogs på toppen av en rauk vid Långhammars.

Att gråtruten någon gång skulle gå in i träsken för att häcka, har jag själv aldrig lagt märke till. Från Lina myr skriver Wahlin (1942 a): "häckar i enstaka par i västra delen".

Vid särskild förfrågan meddelar författaren (in litt.) att han i varje fall funnit ett par boende i myren 1940 [1]. Sannolikt har det varit en tillfällig företeelse.

Ett mindre s.k. inlandssamhälle av gråtrut har konstaterats av Kauri (1949) i allvarmarken öster om Muskemyr i Sundre. Avståndet fågelvägen till kusten mäter emellertid här bara några tusen meter.

Mest kring (en del) hamnar, Visby, Slite, Fårösund, Klintehamn etc., hör gråtruten till vinterns gäster.

---

1) I sitt arbete "Fågelsjöar", tryckt 1940, konstaterar B. Öhrn, att gråtruten stundom häckar i träsken på Gotland. ~~Källskrift skänd~~? Möjligen stöder han sig därvid på ett uttalande av Arvid Ohlsson, återgivet av Sernander (1939): "Under sommaren 1938 har gråtruten i ganska stor utsträckning påträffats häckande i de västra och nordvästra delarna av myren". Uppgiften synes tvivelaktig!

254) Larus argentatus cachinnans PALLAS [1]

I Lerbergsklinten på St. Karlsö sågs den 9 juli 1947 bland hundratalet gråtrutar, som noggrant studerades med hjälp av kikare ett par häckande gråtrutar, där båda hade klart citrongula tarser. Samma upptäckt gjordes i kolonien på Västergarns utholme den 23 maj 1948. För övrigt har ett dylikt bofast par även konstaterats på Asunden utanför Slite den 25 april samma år (fullagd äggkull). Karakteristiskt är, att vinterdräkten hos denna ras saknar de hos nominatrasen förekommande svarta längsstrimmorna i nacken och på halsens bakre parti. Övervintrande gulfotade gråtrutar av nyssnämnda utseende har noterats den 24 november 1947 och den 1 februari 1948 i Visby samt den 29 november samma år i Ekeviken på Fårö och den 1 februari 1948 i Visby.

---

1) Enligt den av Voipio (1954) tillämpade nomenklaturen.

I den stora populationen av gråtrutar på St. Karlsö har Lönnberg (1934) tidigt gett akt på det fenomenet, att enstaka exemplar kännetecknats av en gulaktig tarsfärg, bjärt avvikande från den sedvanliga, svagt gråaktiga till blekt köttfärgade. Han skriver (p. 114), att "några hade rent av starkt gula fötter med riktigt saffransgul simhud. Detta iakttogs på flera ställen. " Ej så få hade blekt citrongula tarser och motsvarande färger på simhuden". Den gulfotade gråtruten, som i vårt land första gången upptäckts i Sörmlands skärgård, har vid flera tillfällen behandlats av nyssnämnda författare, som därvid också diskuterat dess systematiska ställning [2]. Själv är han benägen, stödd på gjorda erfarenheter, att fatta benfärgen som en individuell variation, som sålunda icke motiverar ett uppställande av en speciell rastyp med utgångspunkt endast härifrån. Han framför vidare den uppfattningen, att variationen är något, "som i första hand tillkommer hanarna, men som nog även har samband med tillgången av xanthofyll i födan".

Voipio (1954) har en längre ekologisk och systematisk utredning om de gulfotade gråtrutarna i nordvästra Europa med särskild hänsyn till förhållandena i Finland. Rasen ifråga är funnen i östersjöområdet redan omkring sekelskiftet (och) är nyligen inkommen som häckfågel på myrar och vid en del större insjöar i landet, samtidigt som den också lever i skärgården i Finska viken, tillsammans med representanter för nominatrasen med normalt köttfärgade tarser. Med denna har blandpopulationer uppstått. På grund härav skriver författaren: "Zudem kann die präliminäre Beschreibung von Fleske (1928) nicht als eine endgültige und befriedende Differentialdiagnose angesehen werden, wofür der Name omissus ungültig sein ist".

2) Se nästa sida!

På St. Karlsö och på Västergarns utholme har jag bl.a. sett vissa individer, som klart skulle kunna betecknas som L. argentatus argentatus x L. argentatus cachinnans PALLAS. Flach (1953 a) berättar också om dylika blandformer jämte sådana fågelar, som har rent citrongul benfärg enligt iakttagelser på den förra lokalen både från 1946, 1951 och 1952. Jfr. Linnman hos Holmström m.fl. 1947, p. 1630! En fullständigare undersökning med insamling av jämförelse material av gråtrutarna på Gotland vore av stort intresse ur olika synpunkter.

2) Fauna o. Flora 1921,p.126,d:a 1926,p.218 och d:o 1934,p.109 samt "Ibis" 3, 1933,p.47.

255) Larus f. fuscus L.

Silltruten bildar en del större och mindre kolonier på öar och holmar runt Gorland. Wallengren (1853) och Kolmodin (1871) betecknar den som allmän. Holtz (1866) fann den häckande på Karlsöarna, Heligholmen, Östergarnsholm samt Maigu och Grundet utanför Slite. Ett femtiotal par hade bo på Marpisholm vid Fårös västkust. På Skenholmen i Rute var populationen dubbelt så stor enligt samme författare (1868 a).

Särskilt talrik är silltruten (f.n.) på St. Karlsö, där arten huvudsakligen bebor området ovanför Svarthällar och kring Suderhamn på södra delen av ön. Enligt min uppskattning år 1949 utgjordes hela beståndet av omkring trehundrafemtio par, vilket nära överensstämmer med de av Flach (1953 a) uppgivna talen för 1950 och 1951. I jämförelse med tidigare förhållanden innebär detta en betydande ökning. För 1952 skall siffran ha legat över fyrahundra par. På L. Karlsös högsta delar bodde arten i rätt många par bl.a. under 1940-talet, och den finns där

alltjämt. Hela kolonien synes emellertid ha varit avsevärt mindre än den på Storön.

Samhällen bestående av mer än hundra par har antecknats på Heligholmen och Östergarnsholm, vartill kommer mindre grupper, inte överstigande ett femtiotal par, såsom på Grötlingboholm, Fjaugen och Klasen i Hellvi, Falholmen i Fleringe, Asunden vid Slite och Västergarns utholme, alla utom den sistnämnda på öns ostsida. 1935 uppges sillmåsen av Rosenius (1942) ha varit talrik på Rone ytterholme. På den bredvid liggande Koggen och några smärre holmar såg jag tjugofem äggkullar 1944. På vardera av öarna Avagrund och Aurgrund fanns arten bofast t.ex. 1948 med c:a ett dussin par. Silltruten hör även hemma på Gotska Sandön, där ett större samhälle på ett halvt hundratal par förekom 1927 på den västra sidan (Persson 1929).

En inlandslokal av något äldre datum beskrives av Nicolin (1910), som 1907 fann några häckande par i den magra enbuskmarken öster om Muskemyr. Arten bor där ännu idag och har ökat en del i antal, så att man 1950 kunde räkna över ett trettiotal par. Enligt A. Christiansson (muntl. meddel.) hittades en koloni samma år på den s.k. Vaktkullen i en motsvarande terräng inte långt från Hoburgens fyr. På sterila klapperstensfält, bevuxna med tulkört och krypande enbuskar, har jag årligen sett arten häckande vid Långhammars på Fårö, varifrån den också antecknats av Durango (1938 a). Han påstår, att kolonien skulle ha bestått av "kanske 250 par". Så talrika synes fåglarna inte ha varit under de senaste åran, vilket bekräftas av G. Håkansson (in litt.), som inräknat ett sextiotal par, fördelade på fyra grupper.

Tidigt på hösten drar sällsynta bort från gotlandskusten och återkommer vanligen inte förrän i april månad.

250. Larus m. marinus L.

Spridd längs öns kuster, häckar havstruten kanske mestadels, som Kolmodin (1871) framhåller, på östra sidan beroende på ett därvarande större antal holmar och skär. Under sin resa 1741 erhöll Linné (1745) exemplar från Kyllej den 30 juni. Sundevall (1850) och Wallengren (1853) gör gällande, att havstruten förekommer sällsynt. Den senare skriver: "wurde nur auf den äussersten Inseln, bei Slite auf der östlicken Küste Gothlands angetroffen". Mot detta står en uppgift, ungefär tio år äldre (Andrée 1842), att arten träffas allmänt på Gotland.

På St. Karlsö, där jaktvård utövats sedan 1880, har decimeringen av havstruten drivits så långt, att högst några par fått kläcka ut ungar. Den på L. Karlsö bekanta kolonien, boende på öns hjässa och bestående av mer än femtio par [1] var länge det största samhället i Sverige enligt Wöhler (hos Ekman 1922). Under senare år tycks havstruten undan för undan ha dragit sig bort från högplatån till följd av regelbunden äggplundring. Som exempel på koloniens decimering berättar Håkansson (1939 a), att parens antal på öns hjässa sjunkit från c:a 15 par 1936 till mellan 3-5 par några år senare. Den håller numera mestadels till utmed sydvästra sidan, kanske i allt med några dussin par, och minst lika många bland skären på öns nordsida.

På Västergarns utholme har under flera år iakttagits c:a ett tiotal häckande par, vilket bekräftas enligt Tore Petterssons undersökningar 1948 (muntl. meddel.) - för år 1952 beräknas an-

talet till ett trettiotal (Flach 1952 b). Som exempel på några andra av mig kända boplatser må framhållas Falholmen i Fleringe, Grauten i Rute samt Skenalden, Öskäret, Enholmen och Asunden utanför Slite, Kyrkebingegrundet i Gothem, Östergarnsholm samt Gräsholmen utanför Ljugarn. På Skenholmen konstaterades den 8 maj 1948 rätt många par eller över ett 20-tal. En del mera enstaka par är bofasta på Fårö, bl.a. vid Långhammars, på Aurgrund. Utmed östra kusten av Gotska Sandön har Persson (1929) funnit havstrut på flera ställen.

En ovanligt tecknad variant av havstrut påträffade Gösta Håkansson den 29 maj 1939 på L. Karlsö. Dräktfärgen var vit med vingarnas ovansida i en mycket ljus, svagt gråvit färgton, varigenom fågeln mycket påminte om en Larus h. hyperboreus. Den hade bo tillsammans med en havstrut av normal typ. Efter en kritisk granskning av ett antal vältagna fotografier har Edelstam (1949) på goda grunder fastslagit, att det rört sig om en albino av havstrut[2].

Under ringmärkning på Västergarns utholme i maj 1948 fann Tore Pettersson en dununge av havstrut, vars dräkt skilde sig från den sedvanliga därigenom, att de gråsvarta "pantərfläckarna" saknades. Detta gav den eljest ljusgrå ungen ett originellt utseende och skvallrade om frånvaron av svart pigment hos dunet (albino!). En annan havstrut med ovanlig teckning, hos vilken "det mörka å vingarnas översida var nästan helt borta", har beskrivits av Wigsten (1945) från Fårö den 30 augusti 1944. Åtskilliga havstrutar tillbringar hela vintern utmed öns kuster.

---

1) J.Nordström uppger enligt Rosenius (1942) populationens storlek till omkring sjuttiofem par.

2) Ett exemplar av motsvarande färgtyp, beskriven av Lönnberg i Fauna o. Flora 1921, p. 136, har skjutits i april 1921 i Österby vid Dannemorasjön.

253. Larus h. hyperborens GUNN

Besöker öns kuster som en sparsam gäst, oftast under den kallare årstiden. Sundevall (1850) berättar enligt Chasseur om ett fynd vintertid. Vid Franska bukten på Gotska Sandön skall en vittrut ha nedlagts i maj månad (Eisen & Stuxberg 1868). Kolmodin (1871) hänvisar till Wallengren, enligt vilken vittruten förekommer sällsynt pm vintern. Kinberg (1885) meddelar, att arten uppehöll sig parvis den 14 april 1883 vid stranden i Visby, där den på grundval av Stenströms utsago (hos sistnämnde auktor) brukar observeras som vintergäst.

I läroverkets museum finns dels en yngre vittrut, erhållen den 20 januari 1886 i Visby av E. Lindgren, och dels ett odaterat exemplar, än äldre fågel, ~~betecknad~~ signerad "Thunberg", d.v.s. fågeln härstammar ungefär från mitten av 1800-talet.

Kring Visby hamn har jag noterat vittrutar, fjolårsungar, den 14 mars 1943 och den 1 februari 1948. T.o.m. mitt på sommaren kan arten någon gång uppenbara sig där, såsom den 26 juli 1956. Det var ett flerårigt exemplar med en svagt askblå mantel och en eljest nära nog snövit dräkt. Bland övriga fyndarter kan anföras St. Karlsö i början av januari 1939 (Flach 1953 a) - se även Linnman (1941)! - samt vidare Fårö, där Wigsten (1945) observerat arten, stundom samma individ flera månader i sträck. En vittrut vistades där från maj till december 1940, andra iakttagelser förskriver sig från hösten 1941, januari (2 ex.) och augusti (1 ex.) 1942. Slutligen har jag en rapport om en ung vittrut i Slite hamn i mars 1954 (Erik Ohlsson in litt.).[2]

1) Enligt Hasselgren (1909) skall en vittrut, fälld den 3 januari

(forts. å nästa sida!)

2) Ett utfärgat ex. har hittats i avlidet tillstånd vid Holmhällar i Vamlingbo den 12 juli 1956 (enl. Ulander i Vår Fågelvärld 1957, p. 311.)

1907 vid Skälsö, ingå i läroverkets museum, där jag emellertid förgäves efterforskat den. Författaren tillägger, att ytterligare två fåglar skjutits den 1 februari samma år och på samma plats.

Tillägg: Enligt Göteborgs musei Årstryck 1934, p. 14, ringmärktes på Gotland två ungar av vittrut under 1933 av Karl Kahlström. Artbestämningen torde, som L.A. Jägerskiöld poängterar, vara mycket osäker. Uppgiften kan därför inte tas som bevis för, att arten skulle ha häckat på ön. Om de gamla fåglarnas utseende hade kräfts en ordentlig beskrivning. I muséets årliga redogörelse över märkningsarbetet har vittruten regelbundet fått följa med i totalöversikterna men har då alltid försetts med ett "?". Se f.ö. under havstruten (albinosformen)!

258. Rissa t. tridactyla (L.)

Överhuvud visar sig den tretåiga måsen mycket sällsynt längs Östersjöns kuster. En gång anträffad enligt mina anteckningar vid Gotland, nämligen i oktober 1944. Exemplaret, en årsunge, hade fastnat i utsatta fiskredskap vid Skälsö i Väskinde. Fågeln blev konserverad och befinner sig i Valton Johanssons ägo i Visby, där jag själv granskat den.

Varken Andrée (1842), Kolmodin (1871) eller någon annan författare har, såvitt jag kan finna, något att förtälja om arten för Gotlands vidkommande - utom Hasselgren (1909). Denne vill påstå, att den "iakttages här nästan hvarje vinter; så har i januari 1907 trenne stycken uppehållit sig vid Visby utanför Fiskarporten bland andra måsar". Något stöd för uppgifternas riktighet föreligger knappast och som beläggexemplar saknas, har man anledning att ställa sig skeptisk.

259. Pagophila eburnea (PHIPPS)

Av denna i vårt land sällsynta gäst från nordliga hav finns i Riksmuseum ett exemplar, erhållet (på Karlsö) under våren 1854 enligt Wetterberg (hos Meves 1857). Ett annat härstammar från Gotska Sandön i maj 1867 enligt Eisen & Stuxberg (1868).

260. Stercorarius pomarinus TEMM.

Så vitt bekant, finns bara ett fynd av bredstjärtad labb omtalad i litteraturen från Gotland, där den anträffats vid Visby i oktober 1870 (Kinberg 1885). Svårigheter att i fält med full säkerhet skilja arten från St. parasiticus (L.), i all synnerhet ungfåglarna, torde väl delvis vara orsaken till bristen på ~~under årens lopp~~ publicerade observationer. F.ö. synes dess flyttningsväg gå längs Östersjöns kuster eller kanske tvärs över detta vatten.

Vid Svingrund i norra delen av Fårösund sköts hösten 1947 en ung labb, som blev konserverad och nu befinner sig i Visby läroverkets samlingar. Ett foto av exemplaret har jämförts med material av bredstjärtad labb i Göteborgs museum genom vänlig förmedling av amanuens Viking Fontaine. Alla skäl synes tala för, att fågeln tillhör St. pomarinus.

261. Stercorarius parasiticus (L.)

Labben hör icke till öns häckfåglar, förmodligen av brist på lämplig skärgårdsnatur, men påträffas då och då under flyttningarna. Andrée (1842) betecknar den som "högst sällsynt". Wallengren (1853) synes inte ha några egna erfarenheter att bygga på. Han påpekar endast, att den är sällsynt. För Kolmodin (1871) är labben helt okänd, och han hänvisar till sistnämnde auktor. Enligt Stenström (hos Kinberg 1885) är en fågel observerad vid Visby 1883.

Själv har jag sett labb den 14 juli 1944 i farvattnet utanför L. Karlsö, den 25 juli 1945 på öppna havet mellan Gotska Sandön och Fårö samt den 1 september 1947 strax norr om Falholmen vid Ahrs bruk i Fleringe s:n (i samtliga fall representanter för den mörka färgfasen). En iakttagelse enligt Flach (in litt.) av den 4 juni 1953, ev. ungfågel, berättas från St. Karlsö, varifrån arten f.ö. även omtalas 1940, 1941 och 1952 (jfr. samme författare 1953 a). I läroverkets museum finns ett exemplar av mörk typ, skjutet i Kräklingbo av P. Pettersson. Vid Norsholmen på Fårö såg Durango (1944 a) den 12 juli 1940 en labb passera med kurs åt sydväst. Dessutom föreligger iakttagelser på Fårö enligt Wigsten (1945) under sommaren 1933 samt hösten 1939 och 1940.

Omkring månadsskiftet maj-juni 1955 visade sig flera labbar vid Gotska Sandön, där Norbeck & Melin (1955) uppskattar antalet till omkring ett halvt dussin, tillhörande såväl den ljusa som den mörka färgfasen[2]).

---

2) Några uppgifter om tilltänkt eller inträffad häckning meddelas inte, ehuru tidpunkten för artens uppehåll ev. kunde ge anledning till spekulationer i den riktningen.

2) Den 16 juli 1956 noterades på L.Karlsö tvenne labbar, varav den ena anställde jakt på grönbenor. En snäppa blev dödad. (Fältbiologen 1956, p. 50).

2(2). Alca t. torda L.

Säkert en urgammal invånare på Karlsöarna och beskriven första gången utförligt av Linné (1745) i samband med hans besök där 1741, senare omnämnd i hans Fauna Svecica (1761): "Habitat in insulis Carolinis Gotlandiae"[1]. Andrée (1842) anför, att tordmulen förekommer på Gotland "i stor mängd". Wallengren (1853) och Kolmodin (1871) yttrar sig mera distinkt och uppger, att den endast har sitt tillhåll på de båda Karlsöarna. Under sitt besök på L. Karlsö 1854 såg Meves (1857) tordmulen där.

Hänsynslös jakt och äggplockning från kustbefolkningens sida hade länge inneburit en allvarlig fara för beståndet på Karlsöarna, där arten i mitten av 1800-talet var på väg att minska. Karlsöklubbens övertagande av St. Karlsö 1880 inträffade vid en tidpunkt, då man bara hade kvar en mindre del tordmular, boende vid Stornasar. Hos Wöhler (1905) heter det, att det "endast fanns ett tjugotal par". Senare skriver han (1919, 1922), att antalet skulle ha varit c:a två hundra individer tillsammans med sillgrisslorna. Jfr f.ö. under sillgrisslan! Enligt Johansson (1942) skall tordmulen ha uppgått till tjugo individer att döma av Wöhlers och Fachts inventering. Det tycks vara omöjligt att bringa överensstämmelse mellan uppgifterna från olika författare. Flach (1953 a) skriver t.ex. utan att ange, varifrån påståendet hämtats:"1880 bedömdes antalet tordmular till omkring 100 par". Den imponerande ökning, som därefter gjorde sig gällande under åtskilliga decennier, är ett lika gott bevis på skyddets effektivitet som dess nödvändighet. Fridlysningen hade emellertid också resulterat i en snabb tillväxt av sillgrisslornas antal, och härigenom tvangs

1) Hos Nilsson (1821) heter det:"Nidulatur in insulis passim gregaria, ex. gr. in Carlsön Gottlandiæ". -

tordmulen att ta nya områden i besittning, kanske främst Svarthällar och senare Hassli, där den alltjämt bor i många exemplar. Idag finns arten i varierande antal på vitt skilda ställen. Vid Stornasar, Vinglu, Brygge och i blockzonen nära strandlinjen nedanför Västerberget ses de i mängd, medan sillgrisslan har sina boplatser högt upp i hyllorna.

Väl medveten om de praktiska svårigheter, som är förknippade med en uppskattning av totala antalet tordmular, har Flach (op. cit.) ingående behandlat stammens tillväxtförhållanden med stöd av tillgängliga källor. Under 1907 skulle sålunda populationen ha utgjorts av 1.500-2.000 par. För 1913 räknar han med ett bestånd av c:a 10.000 "alkor", ett antal, som 1918 hade minskat till 7.500. Efter diverse fluktuationer nådde stammen år 1927 upp till 15.000 exemplar. Det säger sig självt, att siffrorna är mycket approximativa. Efter 1927 fram till 1941 föreligger så många, varandra motsägande uppgifter, att man har svårt att skaffa sig en någorlunda riktig uppfattning om läget, såsom författaren med all rätt framhåller. Det faktum, att siffrorna inte alltid är klart angivna i par eller enskilda individer skapar oreda och gör, för den skull en jämförelse tämligen illusorisk mellan de olika åren. Det måste anses vara en nödvändig förutsättning, att tidpunkten för uppskattningen varje gång ungefär är densamma för ett undvikande av alltför stora felslut. I den mån olika metoder kommer till användning, är givetvis taxeringen och dess resultat behäftad med en viss grad av osäkerhet. I regel anges ingenting om den i resp. fall nyttjade metodiken, vilket är en (stor) brist [1].

De stränga vintrarna 1940-1942 medförde en kraftig åderlåtning av stammen enligt samstämmiga uppgifter. Till ned-

gången lär även ha bidragit den ödeläggelse, som skett på grund av gråtrutens och havstrutens plundringar till följd av dessa arters stora talrikhet. Över isen anlände 1941 ett par rävar, som anställde blodbad inom öns fågelvärld. År 1943 sköts den siste räven, som var nr 13 i ordningen. Efter den tiden skall stammen ha gått mot en tydlig förnyelse, och 1947 lär antalet ha uppgått till c:a 2.500 par, ett något för högt värde enligt Flachs mening (Op.cit.)[1]. "Uppskattningsvis häckade 1951 c:a 8.000 par", säger han, och följande år uppges enligt samma källa hela populationen ha utgjorts av högst 7.000. Det skulle varit intressant att veta, efter vilka principer dessa siffror och jämförelsetal tillkommit!!

Huvuddelen av Lilla Karlsös tordmular har f.n. sin hemvist på öns ostsida. Omkring 1900 skall hela beståndet ha omfattat 5.000 exemplar,"men sommaren 1942 häckade högst 250 par på denna ö", påpekar Wahlin (1943 c). Överhuvud är statistiken härifrån mycket ofullständig, varför det är mycket svårt att hilda sig en uppfattning om utvecklingen.

Möjligen har arten i gamla tider varit bofast på Hoburgen, ett antagande, som tycks vila på en iakttagelse av omkring 1885, återgiven efter Kolmodin, som sett några individer uppehålla sig där under sommaren (Wahlen 1905). Den 30 juni 1950 upptäckte jag själv en tordmule vid stranden av Hoburgen, dock utan att någon bosättning kunde eller behövde ifrågasättas. Mest troligt är, att det i dylika fall rör sig om yngre, icke könsmogna fåglar. Den 22 juli 1936 låg för övrigt en tordmule inne i Ekeviken på Fårö (Durango 1938 a). Omständigheterna kring en observation av ett par tordmular den 14 juni 1947

---

[1] Om förhållandena 1943 yttrar Wahlin (1943 c): "Sommarens siffra skattar jag till omkring 5.000 tordmular", vilket knappast rimmar med uppgiften hos Flach.

bland stenblocken på Heligholmen i Sundre synes vara sådana, att en häckning eventuellt kunde ha inträffat där.

En del fåglar uppehåller sig i gotländska farvatten långt ut på hösten. Från Gotska Sandön berättar Jansson (1937) om ett dött exemplar, funnet den 8 oktober 1934.

En årsunge låg ännu den 3 december 1947 i inloppet till Klintehamn. Någon gång kan tordmulen visa sig runt Karlsöarna redan i januari dock utan att gå upp bland skrevor och stenblock (Nordström 1936). Några individer syntes i december 1925 och talrikt den 24 januari 1926 (Wöhler 1926) samt vidare den 28 januari 1918 enligt densamme (1918).

---

2) Wahlin (1943 c) har ägnat uppmärksamhet åt tordmulestammens tillväxt resp. tillbakagång bl.a. på Karlsöarna. Följande må citeras: "År 1939 uppskattade jag antalet tordmulor på Karlsöarna till ungefär 40.000", uttalandet skall icke här närmare kommenteras!!!

263. Uria aalge intermedia NILSS.

Sillgrisslan har liksom tordmulen av ålder ingått i de båda Karlsöarnas fauna. Sålunda skriver Linné (1761) för snart två hundra år sedan: "Habitat in insulis Carolinis Gotlandiae", och denna uppgift återges av Ödmann (1788). Andrée (1842) framlägger inga närmare detaljer och anför endast att den är "allmän" på Gotland. Uttrycket torde icke vara av helt generell innebörd. I fråga om förhållandet vid mitten av förra århundradet påpekar Wallengren (1853), att sillgrisslan skulle vara talrikare på den mindre av Karlsöarna. Nilsson (1858) skriver att "i Östersjön kläcker äfven fogeln här och der i branta klippor t.ex. på

Carlsöarna vid Gottland o. fl. st.". Westerlund (1903) påstår felaktigt, att arten "endast häckar på St. Carlsö vid Gottland".

Vid tiden för Karlsöklubbens övertagande av St. Karlsö, d.v.s. 1880, var situationen ungefär lika kritisk för sillgrisslan som för tordmulen. Jägare hade en längre tid skoningslöst härjat bland fåglarna, varav den förra arten endast skulle ha räknat c:a tjugo individer (Wöhler 1919)[1]. Sedan stammen emellertid kommit i åtnjutande av fredning under ruvningstiden, steg antalet avsevärt redan efter några få decennier, och år 1913 lär kolonien ha haft en storlek på mellan 1.000 och 2.000 exemplar. På grundval av förefintlig statistik i Karlsöklubbens arkiv anför Flach (1953 a) dessutom följande siffror för den fortsatta tillväxten: 1927 förekom c:a 3.000 ex., 1928 5.000 ex., 1929 7.000 ex. och 1930 över 8.000 ex., allt naturligtvis i approximativa tal.

Efter de svåra vintrarna 1940-1942 och i förening med rävarnas påhälsning 1941-1943 kunde man påvisa en märkbar nedgång, som dock snart övergick i en mycket kraftig ökning. Sålunda uppskattade man t.ex. år 1951 fåglarna till c:a 70.000, ett tal, som följande år gått något ytterligare i höjden, kanske till 75.000.

En tillförlitlig bedömning av tillväxtförhållandena är här givetvis lika vansklig som för tordmulen. De relaterade siffrorna måste bli tämligen osäkra och subjektiva och anges här med en viss reservation. Jag har stött mig på det senast publicerade arbetet i ämnet, av Flach (op. cit.). De tidigare från bl.a. Karlsöklubben emanerande och här och var offentliggjorda inventeringsresultaten har av Wahlin (1944 a) ägnats en kritisk granskning. Det skulle föra för långt att närmare gå in på dessa ting.

[1] Enligt en annan uppgift (Johansson 1942 a) skulle antalet ha rört sig om "20 par".

Bl.a. söker författaren visa, att taxeringarna i allmänhet legat för högt. Under 1942 beräknar han t.ex. efter (de av honom) verkställda undersökningar, att sillgrisslornas antal på St. Karlsö uppgått till 15.000. Flach (op. cit.) anger denna siffra för 1939.

Ett studium av situationen 1880 och 1952 ger en intressant bild av relationen mellan tordmular och sillgrisslor. Under förstnämnda år fanns 200 par av den förra och 20 av den senare, d.v.s. i proportionen 10:1, enligt en av Wöhler och Facht företagen inventering (Johansson 1942 a). Under 1952 var antalet av de förra 14.000 och av de senare 75.000, vilket innebär, att förhållandet nu är 1:5.[1] I början av fridlysningen var tordmulen sålunda tio gånger allmännare än sillgrisslan. Under senare år räknar sillgrisslan fem gånger flera individer i jämförelse med tordmulen, allt sett i grova drag.

Medan sillgrisslan på St. Karlsö lever i störst antal i Västerberget inklusive Stornasar samt vid Svarthällar och vid Hassli, bor arten på L. Karlsö huvudsakligen i det branta Österberget. Tyvärr finns högst obetydliga upplysningar om stammens storlek på den senare ön. Sommaren 1942 uppskattas populationen till 500 exemplar (Wahlin op. cit.), ett antal, som vida understiger det enligt G. Håkansson hos nyssnämnda författare angivna, nämligen 3.000-4.000 individer. Siffrorna är som synes mycket varierande! Man får inget besked om vilken beräkningsmetod som för ändamålet tillämpats. På det hela taget synes mig läget under 1954 och 1955 närmast stämma överens med Håkanssons uppgift.

Tillfälligt skall sillgrisslan en gång ha häckat på ön Missloper vid Fårö enligt Wigsten (hos Durango 1944 a). Som Wigsten väl känner arten, torde iakttagelsen, menar författaren, "vara fullt riktig". Wahlin (1946 b) återger - förutom ovannämn-

[1] Stödd på dessa uppgifter, skriver Flach (1953 a), att propotionen mellan tordmular och sillgrisslor 1952 uppgått till "ungefär 1:9" !!!!

da upptäckt, som lär ha gjorts omkring 1920 - en uppgift om häckning på Hällegrundet 1929 likaledes på Fårö, med Wigsten som sagesman. Enligt denne skall vidare en unge av sillgrissla ha fångats vid Tärnudden på Gotska Sandön 1916. Förklaringen härtill ligger säkert däri, att ungen härstammar från fågelbergen på någon av Karlsöarna. (På stort avstånd från) ~~Utanför~~/sistnämnda öar har jag noterat en enstaka sillgrissla vid skäret Skenalden öster om Slite den 18 juni 1948, och den 10 juni 1949 en större flock, 32 exemplar, på fiske några hundra meter från stranden vid Hoburgen, i båda fallen sannolikt yngre fåglar.

En liten del av sillgrisslorna på Gotland representerar typen Uria aalge intermedia, mutation ringvia, vilket uppmärksammats redan av Wallengren (op.cit.). På fågelbergen i Norra Atlanten skall denna variant å vissa lokaler förekomma i över 50 % av populationerna.[1] För Karlsöarnas del ligger siffran betydligt lägre. Vid en granskning av några större skaror på olika hyllor har jag funnit siffran ligga mellan 1 - 2 %. Sedd i sin helhet, torde det verkliga antalet ringvior vara mindre än 1 %, såsom också Wahlin (1941) och Flach (op.cit.) anmärker. Regnell (1957) anger siffran 7,2 % för en lokal norr om Lofoten.[2]

En och annan sillgrissla kan påträffas utmed gotlandskusten långt ut på hösten, såsom i Visby hamn den 16 okt. 1948 (Gösta Håkansson in litt.). En sillgrissla, ringmärkt på St. Karlsö den 10 juli 1948, återfanns den 7 nov. samma år i Vägomeviken nära Slite, där vidare en sillgrissla hittats död mitt i vintern, den 19 jan. 1953 (Erik Ohlsson in litt.).[3] Liksom tordmulen kan sillgrisslan stundom visa sig mycket tidigt utanför Karlsöarna, t.o.m. i januari månad (Nordström 1936). Wöhler (1918) anför ett exempel på så tidig

---

[1] Jfr fig. 9 b hos J.Fischer & R.M.Lockley: "Seabirds", London 1954.

[2] "Från det nordnorska fågelberget Bleiksøya," Fauna & Flora 1957, p. 201.

[3] Se även Flach & von Schultz (1958)!

ankomst som den 28 jan.(1918)[1]. I sådana fall torde man kunna ta för givet, att dessa grisslor stannat kvar hela vintern inom österskjöområdet. Det synes vara regel, att fjolårsungar, d.v.s. icke könsmogna fåglar, saknas nära Karlsöarna under den egentliga häckningstiden. I maj iakttogs en dylik individ utanför Lerberget på St. Karlsö (Wahlin 1951).

[1] I Karlsöklubbens tryckta årsberättelser t.ex. för 1954, 1955 och 1956 anföres uppgifter om artens ankomst den 4, 9 och 19 jan. under resp. år. Se även Flach (1953a)!

266. Uria g. grylle (L.)

Som häckplats för tobisgrisslan anger Linné (1745) de båda Karlsöarna, varifrån vi, åtminstone från Storön, under senare år har en rätt ingående kunskap om dess förekomst. Retzius (1800) anmärker om tobisgrisslan: "habitat in mari Balthico ad Gottlandium" etc. På St. och L. Karlsö studerade Holtz (1866) arten under sitt besök sommaren 1866. Kolmodin (1871) beskriver denna fågel som tämligen allmän på Gotland. Att fridlysningen av St. Karlsö efter "Karlsöklubbens" bildande 1880 även effektivt bidragit till tobisgrisslans förkovran, är uppenbart. Jakt och äggplockning hade länge kunnat fortgå där utan hänsyn till fåglarnas skydd under häckningstiden.

År 1880 beräknas enligt Wöhler (hos Flach 1953 a), att hela populationen på St. Karlsö skulle omfatta femton par, ett antal, som därefter befunnit sig i stegring, avbruten vissa år av en tillfällig stagnation eller tillbakagång. Berg (1915) anser, att kolonien i Sudarhamn på över ett trettiotal par torde vara "en av de största i vårt land", och för hela Storön är han benägen att fixéra den totala summan till minst det tredubbla. Det omkring åren 1930 uppgivna beståndet på flera hundra exemplar torde antagligen med rätta, enligt Flach (op.cit.),

få anses vara tilltaget i överkant och icke grundat på tillförlitliga observationer. Enligt sistnämnda källa räknade arten år 1950 sextio fåglar och följande år ett hundra. För 1952 skall siffran ha varit något högre. (För 1957 uppges antalet till c:a 30 par.

I allmänhet väljer tobisgrisslan, såväl här som annorstädes på Gotland, blockrika stränder till boplats. Det är karakteristiskt, att hon icke ger sig högre upp på hyllorna eller avsatserna i berget, såsom förhållandet är hos sillgrisslan och i vissa fall också tordmulen. I spridda kolonier häckar tobisgrisslan vid sydsidan på St. Karlsö i Sudarhamn, vid Vinglu, Brygge och Svarthällar samt på nordsidan vid Spangände och Utfall. På de båda senare platserna uppskattas antalet år 1933 enligt J. Nordström (hos Lönnberg 1934) till ett femtiotal par, troligen en alltför hög siffra. På L. Karlsö bor tobisgrisslan bl.a. på östsidan, där jag sett en del par häckande i springor ett stycke upp i berget, såsom redan anmärkes av Holtz (1866).

Enligt Borg (1933) är arten iakttagen som häckfågel i åtskilliga par bl.a. på Asunden utanför Slite. I juni 1947 och 1948 fann jag där flera äggkullar på Enholmen och Grundet (Asunden, nära). Ett större samhälle, över ett 70-tal fåglar, var bofast 1933 i blockmarken på Lörjeholm i Hellvi (Borg op. cit.). Förutom dessa anträffas på Gotlands östsida andra boplatser, såsom vid norra sidan av Östergarnsholm och på Heligholmen i Hamra, på den senare lokalen även iakttagen 1930 av Sjölander & Swärd (1931). På Heligholmen var arten bekant av Nicolin (1910) och av Holtz (op. cit.), som vidare fann tobisgrisslor på öarna Fjaugen i Hellvi och Furillen i Rute. Några enstaka par hade den 19 juni 1950 äggkullar bland strandstenarna nedanför Hallshuks fyr på

norra spetsen av Gotland. Även på några lokaler längs Fårös steniga stränder har tobisgrisslan slagit sig ner, som framgår av iakttagelser 1939 vid Långhammars, på Missloper och vid Visnäs ände (Durango 1944 a). Under en inventering av sjöfågelbeståndet runt Gotlands kuster 1939 påträffade Valton Johansson och Einar Åström[1] tobisgrisslan på följande platser: Östergarnsholm, Magö och Grundet utanför Slite, S:t Olofsholm och Lörjeholm i Hellvi samt Falholmen i Fleringe. Vid Lörjeholm fanns f.ö. den största populationen, c:a ett femtiotal individer (~~i manuskript~~).

Om hösten drar huvuddelen av öns tobisgrisslor söderut, men övervintring kan förekomma i en del fall. Det gäller kanske mest ungfåglar, iakttagna t.ex. vid Gotska Sandön den 21 oktober 1934 (Jansson 1937) och sedda av mig utanför Visby den 15 november 1945. Det ligger en viss överdrift i Andrées påstående (1842), att arten skulle kunna karakteriseras som stannfågel på Gotland.

En tobisgrissla, skjuten av L. Kolmodin vid Lörjeskär i Hellvi den 16 juni 1861 (och) en fågel, som ertappats utanför Visby den 26 februari 1864, samt ett exemplar, erhållet av A. Lyth vid Kyllej 1895, ingår i läroverkets museum.

[1] i manuskript.

265. Plotus a. alle (L.)

Någon gång uppenbarar sig alkekungen såsom en sällsynt vintergäst. Två exemplar finns i Visby läroverks samlingar, det ena erhållet av M. Krusell i Graunvik, Hablingbo, i november 1893, och det andra, endast betecknat "Thbg" och utan närmare lokaluppgifter. Hos Sundevall (1850) står angivet, att arten

erhållits på Gotland vintertid enligt Chasseur, (exemplaret eventuellt identiskt med sistnämnda fågel i muséet). Under alfågeljakt i farvattnet utanför Visby påträffade bankdir. Sigurd Melin och dennes broder, en alkekung i december 1897, efter vad den förstnämnde meddelat (in litt.).[1] Den 13 jan. 1957 upptäcktes ett ex. utanför stranden norr om Visby (Stolt 1957).

1) Jämte fyndet i Hablingbo upptar Hasselgren (1909) i sin fauna en fågel, som skjutits i januari 1907 vid vågbrytaren i Visby. Om artbestämningen torde nog råda en viss osäkerhet, varför uppgiften här endast må anföras som ett komplement.

266. Crex crex (L.)

I överensstämmelse med förhållandet på fastlandet förekom kornknarren under förra århundradet också i stort antal på Gotland. I juli 1741 hörde Linné (1745) artens läte från åkrarna i Burs s:n. Enligt Andrée (1842) tillhör arten de allmänna häckfåglarna, och detsamma bekräftas av Wallengren (1853), Kolmodin (1871) och Sundström (1890). År 1929 synes kornknarren ha påträffats flerstädes (Sjölander hos Rosenius 1939). Så skedde emellertid en förändring litet varstans i södra och mellersta Sverige, kornknarren gick tillbaka i antal, en utveckling, som i mera detaljerad form beskrivits av Lönnberg (1940).

För Gotlands del påpekar Arvid Ohlsson i en artikel i Gotlands Allehanda (1942), att "den rika förekomsten för varje år tunnats ut, så att man nattetid kan färdas många mil utan att få höra en enda kornknarr ropa från fälten". Kanske har den lilla ökning, som på sista tiden kunnat iakttagas i Lina myrstrakten (se nedan) endast lokal eller tillfällig karaktär, skriver författaren (1944, p. 130).

Det vill synas, som om tillbakagången icke drabbat Gotland i lika hög grad som andra provinser, kanske delvis beroende på, att arten här lever inom områden med mindre intensivt bedrivet jordbruk. Även om dess ursprungliga häckningslokaler i form av sanka myrmarker under årens lopp dikats ut och lagts under odling, så har kornknarren åtskilliga starrmader och ängsmarker att tillgå. Anpassningen till sädesfält på många ställen är också fullt tydlig.

Wahlin (1942a) som studerat kornknarren i Lina myr 1937-1941, betecknar den där såsom "mycket vanlig". Författaren är av den uppfattningen, att arten fr.o.m. 1940 är på väg mot en viss ökning. Jämfört med situationen 1939, ansågs siffran femton par för 1941 betyda en viss förbättring. Sommaren 1942 skulle antalet i det närmaste ha fördubblats (Wahlin 1944). "Att kornknarren på Gotland under de senaste 20 åren minskat betydligt, är dock ett obestridligt faktum", skriver Ohlsson (op.cit.)

Natten mellan den 22 och 23 juni 1949 gjorde jag en rekognoseringstur till olika delar av Lina myr-området. Vädret var lugnt, och tillfället väl lämpat att söka uppskatta antalet knarrande fåglar. Det erhållna antalet tjugoåtta innebär en nära överensstämmelse med Wahlins resultat. En resa runt myren genom socknarna Källunge, Vallstena, Gothem och Hörsne natten mellan den 15 och 16 juni 1956 resulterade i tjugofem spelande hanar. Det är en fullt säker minimisiffra. Undersökningen omfattar av rent praktiska skäl endast myrens randpartier. I varje fall är det tydligt nog, att kornknarren här alltjämt kan hävda sin ställning som en rätt allmän myrfågel.

~~Någon systematiskt genomförd inventering av hela Gotland har jag icke företagit, men som ett exempel på kornknarrens~~

Se nästa sida!

Mellan åren 1947-1954 har kornknarren av mig avlyssnats i icke mindre än tjugofem socknar runt stora delar av Gotland. Vid en ingalunda fullständig genomgång av socknarna Martebo, Lokrume och Tingstäde i för ändamålet lämpliga delar natten mellan den 2-3 juli 1949 hördes aderton individer. Utom från Lina myr anger Wahlin (1944 c) en del iakttagelser från exempelvis Fole, Boge, Bro, Gothem och Etelhem, ett förhållande, som tillsammans med mina ovannämnda observationer antyder, att man knappast har anledning att utmåla artens framtid i alltför dystra färger. Om sina erfarenheter från Atlingbo s:n 1948 yttrar Henrik Pettersson [3], att han konstaterat en viss ökning av kornknarren, som i åtskilliga exemplar låtit höra sig i Stormyr och Vallmyr. I träsket Storsund i Gothem påträffade jag arten i agfälten den 21 juni 1956 och troligen är fågeln också bofast därstädes.

Från norra Fårö berättar Durango (1944 a), att arten hördes i ett exemplar i juli månad 1940, medan den varit borta året innan. Senare tycks emellertid situationen ha förbättrats: 1942 konstaterades ett "par" och 1943 två "par". År 1944 räknade Wigsten (1945) fyra "par".

Under förra århundradet hörde kornknarren regelbundet hemma i myren på St. Karlsö, men efter 1920-talet skall förekomsten ha varit mera ojämn, och fr.o.m. år 1947 har den varit försvunnen (se närmare Flach 1953 a!). I slutet av juni 1954 hörde jag dock arten på dess forna lokal där. [3]

---

[1] I juni 1952 lär 35 kornknarrar ha avlyssnats vid Lina myr (enl. Lundberg 1955 c), och två år senare skall antalet ha varit lika stort.

[2] Sveriges Natur 1948, nr 6, p. 79.

[3] I samband med offentliga upprop har rapporter om kornknarren under 1957 inkommit från skilda socknar, Vamlingbo, Västergarn, Fårö, Stånga och Atlingbo samt från flera lokaler på Östergarnslandet (Enemar, Vår Fågelvärld 1957, p. 269).

263. Porzana porzana (L.)

Som arten i likhet med vattenrallen för ett liv, som i regel skyddar den från att upptäckas, är bofynd för den skull också sparsamma. Naturligtvis har myrarnas och sumpmarkernas allt mera begränsade utsträckning bidragit till en reduktion av stammen i våra dagar. En tidig uppgift om arten härleder sig från Thunberg (1798), som omtalar, att den blivit sedd "på Öen Gotland". På den tiden tycks i varje fall någon bosättning icke ha varit känd. Enligt Andrée (1842) är småfläckig sumphöna sällsynt som häckfågel; under sin två månaders långa resa runt Gotland 1849 påträffade Wallengren (1853) både dunungar och vuxna fåglar "in Bjarga Myre". Då Meves skrev sin fauna (1857), uppges den förekomma "på de flesta myrar". Den 19 juni 1854 såg han en nykläckt unge i Hornjenna myr i Öja s:n, och den 18 juli samma år stötte han på en äldre fågel därstädes. Kolmodin (1871) hänvisar i stort sett till Meves erfarenheter och säger sig själv blott ha observerat arten några gånger. På 1880-talet är den allmän enligt J.O. Sylvan (hos Sundström 1890). Nicolin (1910) menar, att den antagligen finns på en del platser, där den lätt förbises. En kull med tretton ägg hittades av honom i Roma myr den 29 maj 1907.

I den lilla Rosendalsväten i Follingbo gjorde Nordström (1943) bekantskap med småfläckiga sumphönan den 22 juni 1940 och i Nygårdsmyr i Kräklingbo är arten ertappad den 6 juli 1941. På Fårö är den hörd i Eke träsk enligt Durango (1938 a).

I våra dagar tycks den småfläckiga sumphönan icke vara så vanlig, och säkra häckplatser fåtaliga. De (tidvis) översvämmade ängarna kring Lina myr torde länge ha utgjort en passande lokal. Uppgifterna om förekomsten där avser enligt Sernander (1939)

och Wahlin (1942 a) tiden före vattenregleringen. På ängarna i södra änden av myren hörde jag emellertid 1947 flera visslande sumphöns, men de båda följande åren, då marken torrlagts och delvis uppodlats, har den varit försvunnen, åtminstone från ifrågavarande område. Från en liten agmyr invid Fårösunds samhälle rapporteras ett bofynd år 1952, förmodligen en mera tillfällig förekomst (E. Godman[1]).

---

1) Svenska Naturskyddsföreningens tidskrift 1953, nr 2, p. 56.

268. Porzana parva (SCOPOLI)

Lilla sumphönan är ertappad vid ett enda tillfälle, då ett exemplar, en hane, tagits levande tidigt på våren 1852, "medan ännu snön fanns", i ett kök i Visby (Meves 1857).

269. Rallus a. aquaticus L.

Om vattenrallen skriver Kolmodin (1871), att den är "temligen sällsynt" på Gotland. Häckning skall ha konstaterats i Muskemyr och Fardume träsk. Varken för Andrée (1842) eller Wallengren (1853) synes arten ha varit bekant. Enligt Meves (1857) har en vattenrall erhållits genom Chasseur i juni månad (årtal ej uppgivet). Läroverkets museum har en fågel, som tillvaratagits i Visby av J. Ödin i mars 1870 och ett annat exemplar från samma lokal 1912. Även om arten mångenstädes är svår att få syn på, tycks den, liksom på fastlandet under senare år ha tilltagit i antal.
Strax före sekelskiftet skall den ha

funnits allmänt på Gotland enligt J.O. Sylvan (hos Sundström 1890). Enligt erfarenheter från sommaren 1907 skriver Nicolin (1910), att rallen uppträder mycket allmänt i myrarna. Han åberopar bofynd såväl i Muskemyr som i Roma myr, på den senare platsen inte mindre än fyra äggkullar. I Muskemyr är den även noterad av Sjölander & Swärd (1931).

Invid åstränder och i kanten av myrar och träsk, där starrfält, vass och sävruggar bildar ett säkert skydd, bor vattenrallen numera på åtskilliga lokaler. I Lina myr har han ett omtyckt tillhåll, som Wahlin (1942 a) påpekar, och å samma lokal har jag själv ofta hört hans läte, samt i träsket Storsund i Gothem. På lätet är han flera gånger igenkänd i Eke träsk på Fårö (Durango1938 a) liksom i Fardume träsk (Borg 1933, Johansson 1938 a).

Förutom å några av ovannämnda platser har vattenrallen av mig antecknats vid havskusten den 5 juli 1945 i Klintehamnsviken och den 23 maj 1948 bland växtligheten intill den å, som från Paviken flyter ut i Västergarn, där han med all sannolikhet också var bofast. På Gotska Sandön iakttogs en fågel på en komposthög den 11 april 1936 (Jansson 1937), och på St. Karlsö sågs en rall sittande i ett träd i Hienviken den 30 september 1944 (Flach 1953 a), i bägge fallen exemplar, stadda på genomresa. Enstaka exemplar kan någon gång påträffas övervintrande, såsom Kolmodin (op. cit.) anför från "Gamla Hamn vid Wisby" vintrarna 1869-1870 och 1870-1871. Den 12 januari 1907 sköts en vattenrall i Lummelunda (Hasselgren 1909). I januari 1955 uppehöll sig en fågel bland tamhönsen och lät sig villigt matas vid en gård i Busarve intill Lina myr i Gothem (E. Ohlsson in litt.).

279. Gallinula c. chloropus (L.)

I regel håller sig rörhönan till smärre vatten, dammar, kanaler och dylokt, mer eller mindre bevuxna med en tät vegetation av bladvass, kaveldun, säv eller andra växter. Flera av gotlandsträsken passar henne ur denna synpunkt mindre väl. Det är ett faktum, att rörhönan liksom sothönan under senare år ökat i antal och spritt sig till flera för henne lämpliga lokaler. På Andrées tid (1842) torde arten ännu ha saknats; i varje fall omtalas hon icke i hans fågelförteckning, och icke heller av andra författare, såsom Wallengren (1853) och Kolmodin (1871). Visby läroverkets exemplar, betecknat "Gotland.- Chasseur", troligen det äldsta kända fyndet, saknar tyvärr både lokal- och årtalsuppgifter. Chasseur var v.konsul och verksam i Visby omkr 1850-talet. Möjligen är fågeln ifråga identisk med den av Meves (1857) omtalade rörhöna, som just erhållits av Chasseur på våren 1853. Efter ingången av 1900-talet synes rörhönan mer och mer börja visa sig. Enligt Hasselgren (1909) sköts en ungfågel i Bläsungs myr i Väskinde 1907, och omkring 1920 iakttogs arten i Romamyr (E. Lundborg hos Rosenius 1939). Sommaren 1907 företog Nicolin (1910) ornitologiska studier på Gotland, bl.a. i Romamyr. I hans förteckning är rörhönan överhuvud taget inte omnämnd från någon del av Gotland.

1932 fann Svanberg (1933) ett halvt dussin par i Lina myr, och det är sålunda tydligt, att koloniseringen nu börjat skjuta fart. Wahlin (1942 a) anger ett häckfynd 1940 enligt Arvid Ohlsson i samma myr, där jag flera gånger senare träffat den och även sett ungar. "I mars 1936 och maj 1940 uppehöllo sig rörhönor i den gräsbevuxna innerstranden av Aurgrund på Fårö"

† 1869 (Säve 1940 a).

skriver Wigsten (1945), som även gjort dess bekantskap i maj 1941 i Mölner träsk och samma månad följande år i agkärret Roderarvsvät. Durango (1938 a) känner rörhönan från Eketräsk och anser den också förekomma i andra trakter av Fårö.

Den 10 juni 1949 hörde jag rörhönans karakteristiska läte från den täta vegetationen i torvgravarna i Martebo, och den 28 juni 1950 gjordes samma upptäckt i lergraven vid Havdhem, där häckning i bägge fallen sannolikt torde ha förekommit. På den senare lokalen skall rörhönan första gången ha uppenbarat sig redan i maj 1944 (E. Lindquist muntl. meddel.). Enligt densamme gjordes ett bofynd sommaren 1944 bland växterna i ett övergivet sandstensbrott i Grötlingbo [1]. I kanten av Peteskanalen i södra delen av Öja s:n konstaterades i juni 1956 ett par med små ungar, ej långt från sistnämnda plats (Sigfrid Pettersson muntl. meddel.). Slutligen har rörhönan av mig antecknats som bofast i dammarna vid Roma sockerfabrik 1947 och 1948 (två par) samt i Rosendalsväten i Follingbo 1944 och 1950.

Någon gång kan övervintring inträffa, såsom den 17 december 1933, då ett exemplar fälldes vid Sturviks fiskeläge på Fårö (Wigsten 1945).

---

1) Gotlands Folkblad 25 maj 1944.

271. Fulica a. atra L.

I mitten av förra århundradet skall sothönan vara sällsynt enligt Andrée (1842), och han räknar den icke till öns bofasta arter. Wallengren (1853) upptar den emellertid som häckfågel. Tjogo år senare betecknas arten alltjämt som säll-

synt av Kolmodin (1871). I läroverkets samlingar ingår en hona, skjuten av H. Ruuth i "Hallfreda" den 28 mars 1864.

Under de närmast följande decennierna och även långt senare har mycket få detaljer publicerats om sothönan. J.O. Sylvan (hos Sundström 1890) säger kort och gott, att den tillhör sällsyntheterna. Märkligt nog, förbigår Nicolin (1910) sothönan i sin rätt utförliga resumé över antalet av honom 1907 iakttagna fåglar i vitt skilda delar av Gotland, inklusive myrar och träsk, vilket tydligen måste innebära, att arten ännu för c:a femtio år sedan torde ha varit mycket glest företrädd. Detta förhållande bekräftas av Hasselgrens erfarenheter (1909).

Först under de senaste tjugo och trettio åren synes utvecklingen ha gått mot en större talrikhet, samtidigt som sothönan spritt sig till många lokaler, vassrika stränder av träsk, dammar, kanaler och åmynningar. Borg (1933) omnämner den från Fardume träsk, och Johansson (1938), som under sommaren 1937 på uppdrag verkställde en inventering av fågellivet där, konstaterar, att arten "förekom i rätt stort antal och befinner sig med all säkerhet i ökning här som på övriga gotländska lokaler". Från Tingstäde träsk rapporterar Sjölander & Swärd (1931) flera häckande par, medan man förgäves i Muskemyr bara iakttog några enstaka i Lina myr, ett område där Wahlin (1942 a) fann sothönan allmän under åren 1937-1941. På grund av den stora vattenregleringen 1947 har den dock nu minskat betydligt. I Klintehamnsviken såg A. Klementsson den 7 augusti 1935 sothöns med ungar (muntl. meddel.). I träsken på Fårö, såsom Eke, Alnäsa, Mölner och Limor häcka(r) åtskilliga par enligt Durango (1938 a). Om ett fransyskt besök av en sothöna vid Utfall på St. Karlsö den 24 maj 1948 berättar Flach (1953 a).

Som exempel på några av mig fastställda häckplatser, förutom en del av träsken på Fårö, kan påpekas: Tingstäde, Storsund i Gothem, sockerfabrikens dammar i Roma, hamnviken i Klintehamn, Paviken i Västergarn, lergravarna i Havdhem och torvgravarna i Martebo. I de senare har arten en rätt talrik stam, och Håkansson (1952) uppskattar antalet där till mellan 5-10 par. De på Ekmans karta (1942/1945) angivna sju häckplatserna på Gotland, representerar, som synes, ett alltför lågt tal.

Det är inte ovanligt, att en del sothöns stannar kvar vintern igenom, såsom iakttagits den 2 januari 1947 i Klintehamn, den 9 mars 1947 i Visby, den 1 januari 1953 i Tingstäde och den 1 februari 1955 vid Slottsbacken i Slite, samt den 23 febr. 1956 i Visby hamn (det senare enligt Håkansson 1956).

272. Coturnix c. coturnix (L.)

Om vaktelns förekomst under förra århundradet föreligger en del uppgifter. I sin översikt av öns fåglar har Andrée (1842) försett arten med ett frågetecken, varför han tydligen är osäker om dess förekomst. I september 1847 sköt man en flygfärdig unge i När s:n, enligt Kolmodin (1871), som vidare meddelar, att arten påträffats i augusti 1855 i Sproge. Dessa fynd återges även av Säve (1940), som dessutom anför en iakttagelse från maj 1854, då vaktelns lockrop skall ha hörts söder om Visby av konsul Chasseur. Sannolikt är det fråga om samma observation, som även omtalas av Sundevall (1850), hos vilken det heter: "ej sedd, men hörd af Hr Chasseur en gång under flyttningstiden"[1]. Meves (1857) påpekar emellertid, att denna uppgift ten inte förtjänar någon tilltro, ty den beskrivning, som han

1) På denna uppgift synes även Wallengren (1854, p. 246) stödja sig, då han skriver, att vakteln anträffats på Gotland.

fått av vederbörande, överensstämmer inte alls med fågelns läte. Av jägmästare J.O. Sylvan fälldes två vaktlar i september 1872 i Barlingbo, berättar Säve (op. cit.)

I en notis[1], undertecknad "...y" (Willy Wöhler?), omtalas, att vakteln första gången observerats 1862 i Follingbo. Sedan 1865 är den också hörd flerfaldiga gånger på åkrarna några mil söder om Visby. Ett yngre exemplar är skjutet i augusti 1871, enligt samma källa.

Från innevarande århundrade har trenne fynd bekantgjorts. I en ängsmark i Dalhem hittades omkring 1930 ett bo av vaktel "med många ägg" (G. Larsson in litt.). Den 13 juli 1949 hördes vaktelns kända "slag" från en åker vid Simons och Ringvide på Fårö, där en nätt och jämnt flygfärdig unge visade sig den 31 juli samma år (Wigsten 1949).

1) I Svenska Jägarförbundets Nya Tidskrift 1873, p. 93.

273. Phoenicopterus ruber roseus PALL.

Erhållen i ett exemplar, en hane, som skjutits av en femtonårig pojke den 5 maj 1910 i Gansviken i Grötlingbo (Johansson 1910). Fågeln inlämnades för konservering och befinner sig i Visby läroverks museum. Man har velat hävda, att flamingon sannolikt icke nått Gotland på naturlig väg utan varit en rymling från någon djurpark. Jag har sökt granska fågeln närmare för att eventuellt fjäderdräkten skulle kunna avslöja några synbara tecken på, att den levat i fångenskap. De svarta handpennorna visar inget märkbart slitage. En del av de bakre större vingtäckarna är emellertid något slitna i det yttre främre

partiet, vilket möjligen skulle kunna ge ett visst stöd åt teorien om, att det gällt en förrymd individ. I övrigt må tillfogas, att flamingon företer ett felfritt och perfekt yttre.

274) Anser caerulescens subspp.

Den 10 maj 1946 upptäcktes en snögås i sällskap med en grågås vid Hummelsboholm i Burs s:n på södra Gotland. Åtta dagar senare syntes den på samma plats, nu tillsammans med ett hundratal grågäss, och ännu i slutet av september uppgavs den vara kvar där (E. Edvardsson in litt.). Den 21 juli 1948 såg jag själv en snögås vid Nyudden i När s:n i en flock grågäss på femton individer. Även föregående sommar hade ett exemplar av denna högnordiska art varit synligt i trakten, enligt vad ortsbefolkningen berättat. Från 1949 föreligger ännu en iakttagelse av snögås vid gotlandskusten eller närmare bestämt vid Ronehamn, där Engqvist (1949) den 8 april noterat ett exemplar, som slagit följe med tre grågäss. Författarens påpekande (i den tryckta notisen) att näbben och fötterna var svarta, har i brev till mig närmare förklarat så-lunda, att dessa i de för tillfället rådande belysningsförhållandena föreföll mörkare än samma partier hos grågässen. F.ö. må tilläggas, att en snögås också visat sig på sistnämnda plats redan den 12 mars 1945.

Att det under alla åren (1945 - 1949) handlat om samma fågel, som förirrats sig till östra Gotland, förefaller knappast sannolikt. Vid kalmarsidan har snögäss hållits tama och frittflygande i flera år i sällskap med andra gäss (B. Berg in litt.), och med all säkerhet har de arktiska gässen flytt därifrån och sedan lockats över till gutaön med sträckande grågäss.

275) Branta c. canadensis (L.)

Den 8 april 1945 syntes två kanadagäss bland flera hundra vitkindade gäss flygande över Laus Storholme utanför Ljugarn. Tydligen hade kanadagässen slagit sig samman med dessa på resan från Bleinge-kusten och Kalmarsund, där arten i fråga inplanterats och bl.a. häckar i frihet.

276) Chenopsis atrata

Över Ronehamn skakttogs den 2 april 1949 en svart svan flygande i sällskap med tjugotvå sångsvanar (Engqvist 1949). Rymling från någon parkdamm på fastlandet!

B i h a n g

Följande sex arter ingår - eller har ingått i faunan - dock utan att vara spontana. (Perdix perdix borde kanske med viss rätt icke ha medtagits och behandlats inom hithörande grupp. Jämför nedan!)

277) Tetrao u. urogallus L.

I samband med orrens införande till Gotland (se nedan!) på 1770-talet gjordes också försök genom landshövding C.O. von Segebaden att inplantera tjäder[1], bl.a. av "Majoren vid Fortifikationen" greve Cronstedt, men detta liksom senare experiment

---

[1] Enligt Lindwall (1936).

av å ena sidan ~~av~~ friherre S.M.(von) Rajalin och handl. J.N.Donner, av vilka den senare 1799 importerat ägg från Småland att kläckas under kalkonhönor (Säve 1940 a)[1] samt å andra sidan av skeppsbyggmästare Abraham Fåhreus, som 1824 utsatt tre par i strandskogen mellan Ardre och Östergarn (Lindwall 1936), synes i samtliga fall (icke) ha lett till någon framgång.

Enligt Säves berättelse (op.cit.) skulle emellertid Fåhreus redan 1823 ha importerat tjädrat och utsläppt dem vid Linhatte i Vall s:n. Dessutom skulle en handlande i Katthammarsvik, Axel Hägg, så tidigt som 1820 ha infört arten i Ardre s:n (två par). Trots alla misslyckade resultat gav man dock inte tappt.[2] 1896 bildades en särskild tjäderfond inom Gotlands Jägaregille. Tack vare medel därifrån inköptes från Småland och Jämtland 2 tuppar och 3 hönor, som släpptes ut i Elinghems kronopark i Hangvar. År 1902 anlände 5 småländska tjändrar för utplantering i skogarna kring Torsburgen i Kräklingbo, och tre år senare anskaffades icke mindre 5 tuppar och 10 hönor från skogsbygden i norra Skåne. Dessa senare utplanterades inom Lojstaheds kronopark.

Som synes, hade försöken under årens lopp bedrivits i relativt stor skala. Fastän tjädrarna tidvis företedde en tendens att sprida sig långt ut från de ursprungliga socknarna, föreföll stammen gå mot en decimering, och efter 1920 skall arten ha varit utgången ur faunan. Enligt en uppgift hos Lindwall (op.cit.) påstås, att man någon gång efter 1914 skall ha iakttagit kycklingar på "File haidar" i Hejnum s:n, ett förhållande, som antagligen får tas med reservation.

Med sikte på tjäderns värde som ett prima vilt har arbetet med inplantering tagits upp på nytt under senare år. Den 16 sept. 1942 hade en ensam tjädertupp varit synlig å Avanäset på Fårö enl.

---

1) Enl. Hilfeling, reseberättelse IV, p. 6 och I, p. 4.
2) På 1860-talet heter det t. ex. cul. sign. "Mnr" (1864, p. 71): "de slag af dem, som vi doc här alldeles sakna, äro i främsta rummet "tjädern".

Wigsten (1945), vilket ansågs viktigt ur experimentsynpunkt. Ännu den 23 april 1943 lär fågeln ha varit kvar på platsen[1]. Dessa nya utsläppningar skedde sålunda: 1943 (6 fåglar), 1945 (4 fåglar), 1952 (2 fåglar) och 1953 (2 fåglar: äldre tuppar från Östermalma jaktskola i Sörmland) eller tillsammans 14 tjädrar (E. Lindeborg muntl.meddel.). Ingenstädes (synes) man emellertid tills dato ha fått något bevis för, att häckning (bland nämnda fåglar) skulle ha inträffat. Under jaktåret 1953/1954 rapporterades, att en tjädertupp överkörts och dödats på Fårö.[2] F.ö. har en höna hitttats avliden både under 1944/1945 o. 1947/1948 vid Skär på samma ö.

[1] Wigstens uppgift om ifrågavarande tjäder såsom "troligen inkomkommen österifrån över isen" verkar i hög grad dubiös.

[2] Acklimatiseringsförsök med tjäder påstås också ha praktiserats på Gotska Sandön (Sylvan 1907). Om utgången härav och om de närmare omständigheterna kring detta företag - såvida det nu verkligen kommit till stånd - har, såvitt jag vet, ingenting stått att läsa i litteraturen. På ett ställe hos Wöhler (1903) heter det visserligen, att tjäder "skulle antagligen kunna införas här, då alla förutsättningar finnes för hans trevnad". Persson (1929) deklarerar dock en helt motsatt uppfattning och menar, säkerligen med full rätt, att "den fullkomliga bristen på öppna vattensamlingar torde vara den viktigaste orsaken till, att varken orre eller tjäder blivit bofasta på ön".

27. Lyrurus t. tetrix (L.)

Orren synes ha tillhört Gotlands fauna sedan 1770-talet, då den enligt uppgift av överste C.G. Meukow infördes till ön av "Majoren vid Fortificationen" greve Cronstedt på tillskyndan av landshövdingen C.O. von Seggebaden (Billberg 1809, Lindwall 1936)[1]. Ättlingar efter denna import levde kvar till långt in 1800-talet- och kanske ännu senare - men tillgången på orrar var dock obetydlig, och utbytet av jakten under medelmåttan.

Om situationen i början av förra århundradet anför Andrée (1834), att "Orrfogeln är äfven utspridd öfver hela ön och ymnigt, men någon jagt eller något sätt att fånga den brukas icke."

[1] se nästa sida!

Både Andrée (1842) och Wallengren (1853) betecknar orren som allmän liksom Kolmodin (1871). Stammen föreföll dock gå mot en tydlig decimering. Från sin resa till olika delar av Gotland sommaren 1867 skriver Holtz (1868a): "Ich habe es das Birkenwaldhuhn nur immer einzeln vorkommend, beobachtet".

I början av 1900-talet sökta man förbättra läget genom nya inplanteringar, sedan orren i stort sett visat en allt mera fortgående tillbakagång, ev. beroende på markernas försämring till följd av utdikningar av träsk och vattensamlingar. Bl.a. utsläpptes 1910 2 tuppar och sex hönor i Rone och Hejde socknar (Lindwall op.cit.). Ända upp till Fårö har orren under sen tid blivit observerad, och vid Tälleviken syntes en orrhöna den 1 juli 1937, och vid Ulla Hau hördes orrspel den 8 juni 1938 (Durango 1938 a) [2].

Alldeles utan framgång har inplanteringsförsöken inte varit, och enligt E. Lindeborg har för vissa [illegible] år t.o.m. redovisats en svag ökning på ett flertal platser, så som ~~också t.ex.~~ under 1953/1954-1956/1957). ~~Vissa perioder~~ Jaktsiffrorna har emellertid under senare år ~~antalet fåglar~~ befunnit sig i sjunkande. År 1928 fälldes på Gotland 800 ex. och sex år därefter 700 ex. (Lindwall op. cit.).

Officiell avskjutning:	1948/1949:	211 tuppar,
	1949/1950:	209 -"-
	1950/1951:	155 -"-
	Fridlyst under mellanliggander jaktår	
	1955/1956:	25 tuppar. (?) [3]

[2] Utan att ange, varifrån upplysningarna hämtats, skriver Persson (1929) i en artikel om Gotska Sandön: "Man har också försökt med inplantering av orre, men det experimentet slog ej väl ut"!

[1] Under hänvisning till Hushållningssällskapets handl.,I,p.96 och II,p.58, påpekar Säve (1940 a,p.114), att importen skett omkr. 1792!

[3] I den tryckta jaktöversikten anges ingenting om antalet fällda orrar.

279. Lagopus l. lagopus (L.)

Ett förslag från Jägaregillets sida angående införsel av dalripor till Gotland resulterade år 1932 i en import av tjugotvå fåglar från Suvaniemi zoologiska station i Finland. Nio fåglar släpptes ut i Elinghems myr, lika många vid Rute i Bäl och de övriga i Vikers i Boge. Visserligen skall en eller två ungkullar, att döma av lämnade rapporter, ha blivit observerade vid Bäcks i Hangvar sommaren 1934, skriver Lindwall (1936), men situationen därefter tycktes antyda, att utsikterna till ett positivt resultat av försöket vore tämligen små.

Melin (1946) meddelar några intressanta upplysningar, inhämtade av ortsbefolkningen. Bl.a. skulle en tupp ha visat sig i Västerhejde omkring 1933, och en höna med kycklingar i Hammarskogen i Hangvar i augusti 1934. I Lokrume trodde man sig ha sett tre-fyra exemplar på Tomase-heden 1939.

En tid därefter hade man inte fullt klart för sig, om dalripan överhuvud levde kvar på ön. De berättelser, som då och då lades fram, föreföll icke vara mycket att lita på. Det gick t.o.m. dithän, att dalripan avfördes ur Jägaregillets årsberättelser. Så småningom inlöpte en vederhäftag rapport, som dels visade, att en del av stammen ännu fanns i behåll och dels, att häckning inträffat på sommaren 1945. I Västersmyr i Boge förekom i juli månad en ripkull med åtta kycklingar, och något senare hittades en ~~yngre~~ ung kull i Gane Vikmyr i Bäl (Melin op. cit.).

En annan, säker iakttagelse av häckande dalripa har meddelats mig från kronoparken i Björkome i Lummelunda s:n, där en höna med fem kycklingar observerats i en ung tallskog nära landsvägen mellan Visby och Kappelshamn den 30 juli 1946, (jägmäst. Sven Häggström in litt.). På våren 1947 rapporterar Elof Lindeborg

(in litt.) att en ripa hittats död i Högbro i Halla[1], d.v.s. ganska långt från de tre platser, där inplantering skett. En uppgift från 1952 ~~har man säkert kännedom~~ om häckning i Elinghems myr (Lindeborg muntl. meddel.) (torde vara osäker.) I januari 1954 upptäcktes en ripa liggande död i Rute enligt samma källa. Ripstammen på Gotland lever sålunda allt fortfarande kvar, även om antalet individer är ringa och reproduktionen är mycket svag.

[1] Enligt den tryckta jaktberättelsen för 1946/1947. Möjligen skall en ripkull ha iakttagits 1947 i Buttle och även i Boge samma år (Rapporten för 1947/1948).

280. Perdix p. perdix (L.)

Rapphönans historia[1] på Gotland kan enligt Säve (1940) med säkerhet föras tillbaka till 1820, då nio par infördes från Häckaskogs egendom i Skåne och utsläpptes genom prosten Ramdahl vid Österrum, på ägor tillhöriga Unghanse gård i Öja s:n. Meukow (1865), [sign. "Mw"], anger också, att importen skedde nämnda år. Lindwall (1936) däremot förlägger händelsen till 1818. Sannolikt har författaren därmed åsyftat en annan utsläppning av tre par fåglar, som anskaffats av handl. A. Hägg (jfr. Säve op. cit.) Importen 1820, åstadkommen under medverkan av friherre J. Cederström och på initiativ av kronprins Oscar och även bekostad av denne, visade redan tidigt, att rapphönsen trivdes gott i sin nya miljö. Ett fåtal år senare hade kolonisationen gått så snabbt, att ungkullar varit synliga i Västerhejde söder om Visby (Lindwall op. cit.). I en översikt av jaktförhållandena 1834 kunde Andrée beteckna rapphönan såsom riktigt förekommande "öfver hela ön".

På 1860-talet hade rapphönsstammen förkovrats i sådan utsträckning, att den årliga avskjutningen uppgick till c:a 500 exemplar. Enstaka stränga vintrar resulterade emellertid däri,

[1] Ev. borde arten såsom ursprunglig medlem ha placerats å annan plats under detta kapitel. Jfr "Drag ur den postglaciala faunan".

att fåglarnas antal ~~tidvis~~ starkt reducerades, ja, man blev nödsakad att införa fridlysning och t.o.m. företa nya importer från fastlandet ~~och~~ för att hålla stammen vid liv. Svåra decimeringar inträffade sålunda under vintrarna 1874-1875, 1916-1917 och åren närmast efter 1928 men även långt senare.

I början av 1950-talet uppges stammen ha hållit en tämligen god ~~numär~~ numerär, vilket för övrigt också avspeglas i jaktsiffrorna. Man har klagat över den ojämna fördelningen bland rapphönsen inom landskapet. Under jaktåret 1944/1945 saknades arten t.ex. i en del socknar på nordöstra delen av ön. Enligt Lindwall (op. cit.) fälldes 8.000 rapphöns 1928, och 1934 var siffran 6.000.[1]

Officiell avskjutning (E. Lindeborg muntl. meddel.):

1950/1951:	3.840	ex.
1951/1952:	3.210	"
1952/1953:	3.065	"
1953/1954:	2.970	"
1954/1955:	3.168	"
1955/1956:	1.500	"

Medan fluktuationen under perioden 1950/1955 varit tämligen obetydlig, pekar tendensen under sistlidna jaktår mot en betänklig utveckling av rapphönsstammen. Den senaste avskjutningen representerar här en minskning på 50 % av det tidigare uppnådda genomsnittsvärdet. Ser man på avkastningen under 1928, framstår den nuvarande situationen som en ren katastrof. I avsikt att hjälpa upp stammen har t.ex. utplantering ägt rum av 80 vuxna kycklingar från Öster-Malma jaktåret 1951/1952. Från Skåne har rapphöns inköpts 1952/1953 - 1953/1954 samt 1955/1956 - 1956/1957 (resp. 100, 100, 120 och 120 ex.).

[1] Ett par rapphöns lär enligt Flach (1953 a) någon gång på 1920-talet ha förirrat ut till St. Karlsö, ev. via L. Karlsö. Avståndet mellan öarna är 5 km och mellan den senare och storlandet 3 km.

Y 12

281. Phasianus colchicus subspp.

Gotlands första fasaner leder sitt ursprung från Skåne, varifrån G. Brunnström år 1901 inköpte nio fåglar, 3 tuppar och 6 hönor, som släpptes ut i Martebo myr, Rone myr och på Rosendahl i Follingbo. Fyra år därefter importerade man lika många exemplar från Danmark, och dessa hamnade i Väskinde socken. Arten föreföll redan från början att gå mycket väl till, ty ungkullar syntes snart litet här och där, vilket föranledde jaktvårdarna att ytterligare arbeta för fasanens spridning till nya områden. År 1910 utsläpptes åtta "mongolfasaner" på "Hejdeby hällar", och 1913 importerades aderton individer av samma slag för utplantering kring Visby, i Lokrume och i Hejde. Vidare infördes till Ekeby tio fasaner år 1916, och samtidigt fick huvudsakligen södra delen av ön ett större tillskott från Näsbyholm i Skåne i form av trettionio fasaner. Även under 1917 skedde importer till ett flertal socknar från Barlingbo i norr till Öja i söder (Lindwall 1936).

I skydd av fridlysningen och tack vare en utfodring vintertid har den gotländska fasanstammens utveckling under årens lopp tett sig särdeles lyckosam, och mer eller mindre spontant har arten spritt sig till så gott som alla delar av ön. Enligt Wigsten (1945) inplanterades fasaner vid Skär på Fårö 1939, ~~där~~ där kullar senare varit synliga ~~följande år~~. Vid Broa, Dämmor och Sudersand är häckning konstaterad 1943 och vid Landsnäsa 1944. I trakten av Lojsta å mellersta delen av södra Gotland skall fasanen ha börjat uppträda så sent som 1930, berättar Anselm Pettersson (muntl. meddel.). Den officiellea statistiken enligt Elof Lindeborg visar ovanligt höga avskjutningsresultat under de senaste åren:

Jaktåret 1945/1946:	c:a 50.000 ex.	(rekord)
1950/1951:	30.300 "	
1951/1952:	36.312 "	
1952/1953:	29.543 "	
1953/1954:	28.367 "	
1954/1955:	30.548 "	
1955/1956:	22.000 "	
1956/1957:	12.000 "	
1957/1958:	10.000 "	

Som jämförelse kan anföras, att antalet nedlagda fasaner 1928 uppgick till 400 exemplar och 1934 till 2.000 (Lindwall op. cit.).

282) Colinus v. virginianus (L.)

År 1891 utplanterades ett fyrtiotal virginska vaktlar vid Annelund i närheten av Visby. På grund av flera samverkande faktorer, fåglarnas dåliga kondition vid framkomsten och klimatiska besvärligheter, gick företaget om intet (Lindwall 1936). Ett exemplar i Visby läroverks museum är daterat den 18 maj 1889, alltså två år före ovannämnda import. Antingen har en införsel skett tidigare, eller också emanerar fågeln från annat håll.

Det är sannolikt, att importen 1891 föresvävat Hasselgren (1909), ehuru han felaktigt anger, att det gällt den vanliga vakteln (Coturnix c. coturnix [L.]), om vilken det heter: införd "omkring 1900".[1]

[1] Lewenhaupt (Sv. Jägareförundets n. tidskrift 1901, p.155) berättar, att 1900 utsläpptes 140 virginska vaktlar i Sörmland C:a 2.150 ex. "finnas utplanterade på något öfver 80 olika ställen i Sverige". Enligt en annan art. i samma tidskrift (1902, p. 256) skriver författaren, att arten infördes till Göteborgstrakten både 1900 och 1901. I ett tillägg av C.O. Bothén påpekas, att av omkring 300 vaktlar från sistnämnda år skickades ett hundratal till "olika ställen i landet". Kanske fick också Gotland någon del därav?

T I L L Ä G G :

283) "Carduelis hornemanni"

På St. Grund vid Näsudden noterades den 13 mars 1956 sex ex. av denna fågel, sannolikt tillhörande rasen exilipes, och under tiden den 12-17 i samma månad förekom ett tiotal individer vid Stockviken, båda iakttagelserna från södra Gotland (Stolt 1957). Denna form är ej tidigare känd från ön.

284) Lanius s. senator

För första gången iakttagen på Gotland den 23 juni 1957, då en hane upptäcktes vid Nårdarslätt på St.Karlsö. Exemplaret var kvar också följande dag (Flach & von Schultz 1958).

285) Otus s. scops (L.)

Enligt Delje (1956) sedd under 1956 på Fårö. Fyndet torde utgöra det tredje i ordningen i Sverige. Vid Långhammars upptäcktes nämligen ett ex. i tallskogen i kvällningen den 13 juni. När fågeln åter visade sig på samma lokal tre dagar senare, denna gång mitt på dagen, kunde identifieringen säkert kontrolleras.

286) "Fratercula artica" (L.)

En inom östersjöområdet rätt sällan anträffad fågel, ~~xxxxx~~ observerad enligt G. Degerstad och C. Sivert i tvenne ex. bland sillgrisslor vid nordvästra sidan av St. Karlsö den 25 maj 1956

(Flach 1957). Inga detaljer meddelas, som överhuvud tillåter några slutsatser angående rastillhörigheten.

Diverse kompletteringar till den systematiska översikten

4) Corvus f. frugilegus. Den lilla koloni av råkor, som under senare år bott i några höga björkar vid Sallmunds i Hamra s:n, och som på sista tiden decimerats alltmera, uppges nu vara helt försvunnen (1956,1957). Därmed skulle råkan av allt att döma vara utgången spm häckfågel på Gotland, helt visst beroende på en oavbruten förföljelse från ortsbefolkningens sida. Man har allmänt betraktat den som en besvärlig skadegörare i potatisfälten och andra odlingar. Artens förekomst nere på Sudret är av gammalt datum - därom vittnar redan Linné i sin Gotländska resa (1745).

14) Coccothraustes c. coccothraustes. Förutom en tidigare iakttagelse av arten på St. Karlsö är den nu också noterad där den 12 maj och den 23 juni samt den 27 augusti 1957 (Flach & von Schultz 1958). Visiten i resp. fall torde ha varit av tillfällig natur.

32) Emberiza hortulana. Ortolansparvar på sträck finns noterade åtskilliga gånger, men säkra uppgifter om häckning är mycket sparsamma. Under våren 1957 har ett par fåglar då och då varit synliga intill en trädgård i Matisse i Fårösund. Den 23 och den 25 juni uppenbarade sig en hane och en hona i säll-

skap med en ungfågel, som ivrigt tiggde mat. Boplatsen tycks med all säkerhet ha varit belägen alldeles i närheten (Ewert Goodman muntl. meddel.).

69) Muscicapa h. hypoleuca. Bland c:a 3-4 par halsbandsflugsnappare, boende i holkar i en yngre ~~xxx~~plantering av tall och björk vid Norrgårda i Hellvi, fanns 1957 för första gången också ett par svart och vita flugsnappare. Företeelsen är ett exempel på, att bägge arterna stundom kan slå sig ner sida vid sida.

71) Muscicapa p. parva. Flach & von Schultz (1958) betecknar arten som årsviss på St.Karlsö sedan 1953. Från denna lokal är den rapporterad flera gånger under våren 1957. Tidigaste ankomstdag (under nämnda år) var den 26 maj. Följande dag lär arten ha varit sedd i icke mindre än tolv exemplar.

110) Upupa e. epops. Förefaller utan tvivel att snart nog vara på väg att bli årsviss på Gotland. Förhållandet omvittnas genom flerfaldiga iakttagelser på vitt skilda delar av ön. Den 3 maj 1956 landade ett ex. på en fiskebåt 18 nautiska mil ost till nord om holmen Sildungen i Gothem. För tillfället rådde dimmigt väder, och fågeln verkade helt oskygg och desorienterad (Gotlänningen den 7 maj 1956).

På södra delen av Fårö lät en härfågel höra sitt karakteriska läte i början av juni 1956 (enl. Vår Fågelvärld 1957, p. 75), och nära stranden vid S:t Olofsholm i Hellvi visade sig en fågel på en kortvarig visit i okt. samma år (Ewert Goddman). En tredje observation under 1956 föreligger från södra Gotland, vid Ronnings i Grötlingbo, där f.ö. också en härfågel noterats den 30 april året innan (1955).

Å sydligaste delen av ön gjordes sistnämnda år på eftersommaren den intressanta upptäckten av 4-5 ungar i Sundre s:n, men som exemplaren redan var flygfärdiga, kunde boplatsen icke fastställas. Med all sannolikhet torde denna inte ha varit belägenhet så värst långt därifrån (Erik Lindqvist in litt.). C:a en mil längre norrut, i Öja i Burgsvik, syntes en härfågel både den 3 och 7 maj 1957 (Sigfrid Pettersson muntl. meddel.).

126) Asio o. otus. Ett ex. skjutet den 16 okt. 1954 vid Sigleifs i Rute s:n (Ewert Goodman muntl.meddel.).

156) Botaurus s. stellaris. Från vassbältet i Mölner träsk på Fårö hördes artens bölande i början av juni 1956 (Vår Fågelvärld, 1957, p. 75). Även följande sommar har den visat sig å samma del av Gotland, där hans läte avlyssnades den 4 och 18 juni i Alnäsa träsk samt den 7 juli i Dembor träsk (Erik Engqvist in litt.).

Sedan rördrommen första gången, 1954, dök upp i Fardume träsk, har den regelbundet tillhört områdets fåglar. Redan den 26 mars 1957 började "tutandet", och den 30 juni hade jag själv tillfälle att bekräfta hans närvaro.

158) Cygnus olor. Knölsvanen fortsätter att sprida sig till nya

lokaler. Redan 1956 hade ett par slagit sig ner i det av Sv.Naturskyddsföreningen inköpta träsket Storsund i Gothem, men några ungar torde icke ha uppfötts. Följande år var svanarna åter på platsen och skall då ha kläckt ut fyra ungar.

På en strandrevel i Nisseviken i Hablingbo låg en svanhona på ägg under försommaren 1957. Huruvida någon avkomma uppföttes är obekant. Fårö har nu också fått häckande knölsvan, som 1957 haft bo i Eke träsk, där 7 ungar utkläcktes. Vid besök där den 2 juli fick jag veta, att några ungar skulle ha avlidit, sedan honan dessförinnan omkommit.

165) Tadorna tadorna. Uppgifter om gravanden som inlandsfågel har tidigare noterats, bl.a. ~~från~~ Mästermyr. Att den också haft bo där i vissa fall, torde ~~ha varit~~ vara mycket sannolikt, ~~men inga~~ Ett bestämda besked i den riktningen har nyligen meddelats mig. För 1956-1957 uppger Erik Engqvist (in litt.), att arten häckat i en halmstack på myren.

Genom Sigfrid Pettersson, Burgsvik, blev jag förevisad ett gammalt båtmanstorp öster om stora landsvägen söderut från Öja i juni 1957. Under flera år har ett par gravänder rett sitt bo bland några gamla halmbalar, liggande på taket till ett lägre, förfallet uthus.

I Mjölhatte träsk uppehöll sig ett gravandpar med 12 ungar cirka två veckor gamla den 25 juni 1957. Att äggkullen ruvats ut i något övergivet kaningryt eller annat gömsle, kan nog tas för givet.

178) Somateria m. mollissima. Under 1957 uppgås ejderstammen på Koggen och Sundsården vid Rone ha uppgått till c:a 150 par och på Rone Ytterholme till ev. ett 50-tal par (Erik Engqvist in litt.) Populationen på Västergarns utholme lär under samma tid ha räknat omkr. 500 par.

En del smärre notiser bl.a. rörande Gotlands fåglar återfinns i "Översikt över Sveriges däggdjurs- och fågelfauna 1956" enligt en sammanställning av Stig Lundberg (Sveriges Natur 1957, p. 157). Som inga närmare fyndomständigheter i regel bifogats och de kortfattade notiserna publicerats först efter mitt författande av den systematiska delen här ovan, har jag nöjt mig med att i det följande endast i korthet påpeka dessa uppgifter.

Som mera anmärkningsvärda arter må framhållas ett (eller möjligen två) ex. av Nucifraga caryocatactes macrorhynchos, som hela våren och försommaren uppehållit sig i Fårösund, en Lanius minor från Paviken nära Västergarn den 7 okt., Locustella fluviatilis[1] från Fårö samt en Surnia u. ulula i jan. och en Glaucidium p. passerinum[2] i febr., de båda senare från norra delen av Gotland.

Vid Fårösund har under våren noterats en större grupp förbiflyttande Corvus f. frugilegus. Phylloscopus trochiloides viridanus är anträffad såväl å sistnämnda lokal som på Gotska Sandön. Av observationerna på Fårö märks f.ö. Coracias g. garrulus - den beräknas under året ha förekommit i omkring 10 par, Upupa e. epops, ett helt par, Falco v. vespertinus och Ciconia c. ciconia. På St. Karlsö har man haft besök av Streptopelia t. turtur. Under febr. vistades en Podiceps r. ruficollis vid Visby. Slutligen omtalas också en Larus h. hyperboreus från Gotland.

---

[2] Författaren påstår, att det rör sig om det första fyndet för Gotland. Sparvugglan är emellertid omtalad tidigare av flera forskare: Jfr Andrée (1842), Wallengren (1853), Kolmodin (1871) och Rosenius (1939)! Uppgifterna hos dessa synes vara något osäkra.

[1] Såvitt jag kan se, är flodsångaren icke förut ertappad på ön. På grund av det kortfattade omnämnandet här ovan har jag emellertid avstått från att åtminstone tillsvidare ~~icke~~ uppta arten (som fullt säker) i den totala översikten av öns avifauna. icke

Y 20

Fåglar, sedda eller fallna på höst- och vårsträcket vid några fyrplatser på Gotland

I en artikel "Angaben der Leuchtturmwächter über das Auftreten und das Anprallen der Vögel" (Bihang t. K.Sv. Vet.-akad. Handl., bd 16, afd. IV. n:o 3, 1890, p. 67), har dr. C.R. Sundström publicerat det iakttagelsematerial , som insänts efter särskild framställning till ett antal fyrmästare vid den svenska öst- och västkusten. Beträffande Gotland rör det sig om följande fyrar: Hoburgen, När, Stenkyrkehuk, Fårö och Gotska Sandön. I praktiskt taget samtliga fall gäller rapporterna för år 1886. Jag har här nedan velat inskränka mig till att endast uppräkna de iakttagna arterna. Som alltid vid dylik rapportering är naturligtvis de (en-)skilda fyrarnas konstruktion av stor betydelse för en riktig bedömning i fråga om sträckets kvantitativa och kvalitativa förlopp. En annan sida av problemet är meddelarnas kompetens att med säkerhet särskilja de olika arterna, såsom författaren också framhåller. Sålunda är t.ex. tärnor i regel rapporterade som Sterna hirundo och gäss angivna som Anser fabalis. Den tid, som resp. meddelare kunnat disponera för verksamheten vid sidan av tjänsten, har givitvis även spelat in och begränsar uppgifternas fullständighet. Arternas antal uppgår till ett sjuttiotal, varav några dock är häckfåglar på platsen och därför saknar intresse i sammanhanget: Korp, kråka, råka, kaja, skata, stare, grönfink, steglits, grönsiska, hämpling, domherre, större korsnäbb, bofink, bergfink, gulsparv, gråsparv, sånglärka, ängspiplärka, gulärla, sädesärla, talgoxe, blåmes, svartmes, tofsmes, talltita, törnskata, grå flugsnappare, svart o. vit flugsnappare, kungsfågel, lövsångare, trädgårdssångare, törnsångare, snöskata, sångtrast,

koltrast, stenskvätta, buskskvätta, rödstjärt, rödhake, järnsparv, gärdsmyg, ladusvala, hussvala, tornsvala, nattskärra, gök, hornuggla, jorduggla, tornfalk, sparvhök, havsörn, sångsvan, säggås, gravand, gräsand, alfågel, ejder, svärta, blåduva, storspov, morkulla, vipa, strandskata, fisktärna, fiskmås, silltrut, havstrut, rapphöna.

Fyrmästare Nils Sandelin, Holmöuddens fyr på Fårö, rapporterar, ~~att~~ enligt en notis i Fauna o. Flora, 1914, p. 234, att störtade mot därvarande fyr natten mellan den 20 och 21 oktober följande fåglar: Stare, sånglärka, björktrast, sångtrast, rödvinge och rödhake. Ett par nätter senare hittade och insändes till Naturhistoriska Riksmuseum: gråsiska, sånglärka, vigg, enkelbeckasin och dvärgbeckasin.

Gotlands recenta fauna

(forts.)

III. REPTILIA: 1. Lacerta vivipara JACQUIN

Skogsödlan anträffas allmänt över hela Gotland i terräng av växlande beskaffenhet. Hos Meves (1857) finns den omnämnd, och enligt Ekman (1922) är arten 1856 representerad härifrån i Riksmuseum. I Göteborgs museum finns exemplar från Länna i Slite, Norrgårda i Björke samt Heffride i Burs (1927), Muske myr i Sundre, Gurfiles i Kräklingbo, Hejnäm (1934) och Hässle i Fleringe (1938).

Själv har jag sett skogsödlan på ett tiotal lokaler, såsom på en luzernåker i När och vid Norderstrand strax norr om Visby ringmur (1945), vid vägkanten intill Varvsholm i Klintehamn och vid Snäckgärdsbaden i Visby (1946), vid badplatsen i Slite och Hongeneskogen i Hamra (1947), vid Ramträsk i Lojsta (1948) ~~och vid~~ på landsvägen vid Fättings i Tofta (1950) (och i Tjelders i Boge (1956).) Vidare har den iakttagits av andra i Garda (1945) och i Alva (1946). På utbredningskartan finns markerade inemot ett tjugotal fyndorter.

I Alva s:n?

Lacerta agilis L. uppges av Hasselgren (1908) som "tämligen allmän", vilket uttalande näppeligen grundar sig på några faktiska erfarenheter. Uppgiften har icke kunnat verifieras varken av tidigare eller senare undersökningar.

2/ Anguis fragilis LIN.

Uppgifterna om ormslåns förekomst på Gotland är i hög grad knapphändiga. Man har t.o.m. velat betvivla, huruvida arten över huvudtaget existerar i faunan. Trots att landskapet under senare år besökts av åtskilliga zoologer och naturintresserade amatörer, har föga nytt funnits att rapportera. För min del har jag aldrig observerat arten, och mina sagesmän har heller inte haft något att förtälja från sina studier i fältet.

Enligt Retzius (1800 p. 295) finns ett belägg för ormslåns förekomst, i det han skriver: "Habitat in sylvestribus pratis Smolandiae, Scaniae, Gottlandiae". Banådir. Sigurd Melin har till mig meddelat (in litt.), att "Handlanden Aug. Nyberg slog ihjäl en ormslå (gotl. 'ormydre') i Klinte någon gång på 1880-talet. Landskamrer Oscar Melin var vittne därtill". Denna händelse ligger tyvärr långt tillbaka i tiden och är därför omöjlig att nu kontrollera, men det relaterade synes i varje fall vara av ett visst intresse.[1]

Under ett av krigsåren uppgavs i Gotlands Allehanda (24/9 1942) av Leif Ljungberg, att en ormslå skulle ha anträffats i Katthammarsvik på östra delen av Gotland. Vederbörandes förtrogenhet med arten från fastlandet angavs vara en borgen för, att inget misstag begåtts. Alltnog, synes man vara berättigad till att anse ormslåns förekomst, konstaterad låt vara som en mycket sällsynt medlem av faunan, såsom framgår av Gisléns uttalande (1950), där det heter: "There are two records of this

---

[1] Själv uppger Hasselgren (1908), att han visserligen personligen icke påträffat ormslån men, att han hört berättas, att den skall ha varit synlig vid Hästnäs intill Visby och vid Klinte. Uppgifterna är, som synes mycket diffusa och torde inte kunna tillmätas något bevisvärde.

lizard which are fairly well corroborated". Att de åsyftade fynden sedan skulle härleda sig från tillfällig import, må vara tvivelaktigt. Fortsatta rekognosceringar bör kunna bidra till en klarare analys av hithörande frågor.

3) Vipera berus L.

Huggormen omtalas av Meves (1857) och Nilsson (1860). I Riksmuseum förvaras ett exemplar, taget i Lummelunda 1824, och i Göteborgs museum finns belägg från Norrgårda i Vallstena (1934) och ett annat men utan lokalangivelse (1945).

Som framgår av utbredningskartan, där femton fyndorter antecknats, är arten ertappad över hela ön. I några fall har den enligt litteraturen även observerats på några öar rätt långt från kusten, liksom förhållandet är med snoken. Sålunda skriver Wöhler (1915), att den kan förekomma på St. Karlsö, men detta skall inträffa "ytterst sällan". Wahlin (1943 b) anför en iakttagelse därifrån den 6 september 1942. Härtill kan fogas ännu en uppgift, då ett större exemplar skall ha slagits ihjäl där i början av 1900-talet enligt Hasselgren (1908). T.o.m. ute på Gotska Sandön kan huggormen någon gång visa sig, såsom framgår av ett fynd av ett svart exemplar, insamlat av fyrmästare Carl Sidén och överlämnat till läroverkets museum i Visby, där det alltjämt finns i behåll. Eisen & Stuxberg (1868), som hänvisar till detta, vistades på ön den 28 juni-16 juli 1868 men påträffade emellertid inget enda exemplar. Efter ett besök där skriver Sylvan (1907), att "orm saknas numer fullständigt", vilket troligen grundar sig på upplysningar från ortsbefolkningen. Huruvida arten spontant haft förmåga att ta sig över det c:a 30 km

långa avståndet från nordligaste Fårön, må dock ifrågasättas. Möjligen (heter) att någon individ förts dit i samband med fodertransporter, i höbalar eller annan proviant, torde inte helt uteslutas.

En storvuxen huggorm, 82 cm lång, fångad vid Kronviken norr om Visby i Väskinde, har avbildats (och uppmätts) av Nordström (1938). F.ö. skall här påpekas ett fynd 1910 i Mästermyr av ett albinistiskt missfärgat exemplar, där främre delen var abnormt ljus med flera ganska stora, och nästan rent vita fläckar (Einar Wirén genom T. Gislén in litt.). Som ovan framgår, anträffas ibland (även) helt svarta variteter. Bland (de) av mig f.ö. kända fynden (av vanlig huggorm) må framkållas: Lina myr i Vallstena (1942), Näs halvön i Näs (1944), Fröjel, Fidenäs samt Ava och Tälleviken på Fårö samt Ljugarn (1945), Hejdeby (1946), ~~och~~ Havdhem (1950) (och Lärbro (1957)). Brattström (1945) anför iakttagelser från Vamlingbo, Skälsö i Väskinde och Malms i Hellvi.

4) Natrix natrix LIN.

Snoken håller med förkärlek till i myrar, träsk och längs vattendrag och kan ibland å vissa platser anträffas rätt talrikt. I stort sett synes arten uppträda allmännare än huggormen och även den släta snoken.

I gamla dagboksanteckningar, förda under en resa i zoologiskt syfte 1824 på Gotland, berättar Lovén (1918) dels om fynd av fyra snokar på Torsburgen i Kräklingbo och dels om ett fynd på L. Karlsö. Uppgifter hos Meves (1857) visar, att arten även var känd av honom från Gotland. Som en sällsynt invånare på St. Karlsö omnämnes den av Wöhler (1915), och för 1939 och 1943 anföres också iakttagelser därifrån av Wahlin (1943 b). Att döma av ~~erhållna~~ hörsägner omtalar Eisen & Stuxberg (1868),

att snokar vid några tillfällen anträffats på Gotska Sandöns stränder.

En närmare granskning av de gotländska snokarna visar, att dessa gentemot fastlandets företer en i fråga om teckningen avvikande och intressant särprägel, ett förhållande, som i detaljerad form behandlats av Curry-Lindahl (1946) och Edelstam (1947 a). Även Nilsson (1860) påpekar variationen i teckhingen och erinrar om den i vissa fall existerande likheten med snokar från "det sydligare Europa"[1]. Bland andra, som berört dessa frågor, skall i första hand nämnas den danske forskaren Pfaff (1935) samt vidare Hasselgren (1908), Lönnberg (1915), Nybelin[2] (1944) och Cyrén[3] (1945). I samband med en diskussion om artens invandring till Gotland har även Gislén & Brink (1950) sysslat härmed.

Ur det material, som Curry-Lindahl (op. cit.) studerat, har han urskilt följande "typer", nämligen den enfärgade, den prickfläckiga, den storfläckiga och den helsvarta. Hos de exemplar, som jag själv sett, har nackfläckarna ofta varit citron- eller orangegula, men variationen är tydligen ganska stor, såsom sistnämnde författare riktigt påpekar. Det förekommer även sådana individer, hos vilka nackfläckarna är grå- eller vitaktiga. Den extremt storfläckiga formen, förmodligen sällsynt, då bara några få exemplar beskrivits, uppges ha skära eller röda nackfläckar.

Frånsett den allmänna variationen i färg och teckning inom hela populationen, tilldrar sig den storfläckiga varianten med rätta en särskild uppmärksamhet. Curry-Lindahl citerar ett

---

2) Göteborgs Musei årstryck. Zool. avd. (1944).
3) Snokar med huggormsteckning. Fauna o. Flora 1945, p. 68.
1) Enl. Edelstam (1947 a) omtalat i första uppl. (1842) av samma arbete.

uttalande av Pfaff, som ~~menar~~, sedan han granskat ett visst gotländskt exemplar, nr 2, p. 103, tillhörigt Zoologiska inst. i Lund, (menar) att man i detta avseende vore benägen att hänföra detsamma till subsp. gronovianus LAURENTI från Italien, Frankrike etc., om man inte hade vetat, varifrån det härstammar. I allt finns fem exemplar från Gotland beskrivna ~~av författaren~~ enl. Curry-Lindahl.

I en kritisk artikel av Edelstam (op.cit.) söker denne att med skärpa bl.a. påvisa, att Curry-Lindahl bortsett från vissa fakta, nämligen att en exakt gräns mellan de av honom beskrivna " "typerna" svårligen torde kunna fixéras och, att han gjort sig skyldig till en stark schematisering och förenkling av föreliggande problem. Se närmare polemiken mellan Curry-Lindahl (1947) och Edelstam (1947 b). Skillnaden i princip mellan Curry-Lindahls "enfärgade" och "helsvarta" typer synes mig inom parentes sagt något dubiös.

Hur som helst är hela frågan om den säregna variationen ägnad att väcka livlig diskussion, och en fortsatt specialutredning emotses med intresse för att ytterligare bringa klarhet i dessa förhållanden. Ett stort exemplar av en gotlandssnok, uppmätt av Nordström (1938), hade en längd av 104 cm. Ett av mig i Slite studerad snok mätte 94,5 cm i längd.

Fyndorternas antal på utbredningskartan är relativt många, beroende därpå, att snoken, som ovan sagts, varit föremål för speciella studier och insamling av flera författare, varför ett större material sålunda utnyttjats. De markerade fyndorterna, som av platshänsyn inte närmare skall specifiseras, är någorlunda jämnt fördelade över hela Gotland och uppgår till omkring ett fyrtiotal. Flertalet härleder sig från 1945-1946, men fynden är i övrigt gjorda mellan 1927 och 1955. I Göteborgs

1) Pfaff (1935/1938).

museum finns fyra preparat, från Bobbenarve i Öja (1934), från Ihrevik i Hangvar samt Kärrmans i Kräklingbo (1943) och Högklint vid Visby (1945). Läroverkets museum äger ett preparat av en svart snok, tagen i Visby 1891 av K. Johansson. Brattström (1945) anger fynd av vanlig snok vid Hultungs och Bungenäs i Bunge s:n den 9 aug. 1943.[1]

5. Coronella austriaca LAURENTI.

Hos Meves (1857) är den släta snoken ej omnämnd för Gotland, men hos Ekman (1922) heter det enligt ett meddelande av W. Wöhler, att arten inte är sällsynt. I en översikt av svenska amfibiers och reptilers utbredning påpekar Gislén (1946), att den är "tämligen vanlig" på Gotland. Riksmuseum har beläggexemplar från Visby (1928) och Göteborgs museum från Fröjel (Lojst hajd) och Tängelgårda i Lärbro, båda från 1934. Vidare är arten företrädd i läroverkets museum från Vänge (1887?, K. Johansson) och Snäckgärdsbaden i Visby (1942, Hugo Struve). Dessa fynd har markerats på utbredningskartan jämte övriga av mig bekanta, nämligen Torsburgen, Kräklingbo (1938), Lina myr i ~~Hörsne~~ Gothem (1945)[2], Tofta och Lummelunda (1946) samt Gane i Boge (1948).

---

2) 2 ex., som förvaras å samrealskolan i Slite.

1) Svart snok är f.ö. noterad från L. Karlsö i juli 1956 (Fältbiologen, nr 3, 1956, p. 50).

Gotlands recenta fauna
(forts.)

II. AMPHIBIA:

1) Rana arvalis NILSSON

Av Rana-arter representerar åkergrodan, såvitt saken kan bedömas av tillgängligt material, den enda, som anträffats på Gotland. Den är omnämnd redan av Meves (1857) och Nilsson (1860). Den förre har visserligen i sin lista även upptagit Rana temporaria, vilket enligt Gislén (1946) "visat sig bero på felbestämning".

I jämförelse med fastlandet är den relativt glesa förekomsten av grodor överhuvud taget ett mycket betecknande drag i faunans sammansättning, väl i första hand betingat av klimatiska faktorer, sommartorkan med därav följande svårigheter för ynglets utveckling etc. Troligen ligger också anledningen i en långt framskriden dränering och i ett försvinnande av de forna träskarealerna. Hur situationen gestaltat sig i äldre tid, och vilka frekvensväxlingar som inträffat under årens lopp, är tyvärr omöjligt att få en föreställning om, då dessa djur i mycket ringa utsträckning varit föremål för någon större uppmärksamhet.

I ett intressant referat av J.M. Gråberg, daterat "Burswik d. 12 Octob. 1733 (K.V.A.H. för 1741), berättas om ett fynd av en levande groda i en remna i ett sandstensbrott, Nybro, i Vamlingbo. Exemplaret hittades i starkt avmagrat tillstånd den 8 maj 1733. "Sedan jag henne litet betracktade, fan jag Grodan til Färgen gråswart, något litet spräcklig på ryggen ock äfwen som inbitit Grus af sielfwa Stenen på henne öfwer alt, som widare des förwarade skinn wittnar. Under Buken war hon något liusare". Ett par av författaren bifogade teckningar av grodan, sedd ovan- och underifrån, ger en rätt god uppfattning om dess allmänna utseende. Emellertid får man närmast intryck därav, att det ~~just~~ är fråga om en vanlig padda (Bufo bufo).

När Hasselgren (1908) påpekar, att "alla amfibier på Gotland äro jämförelsevis sparsamma", är detta tvivelsutan riktigt, i all synnerhet om man därmed åsyftar de stjärtlösa groddjuren, kanske med undantag av vanlig padda. Men då han samtidigt vill göra gällande, att Rana temporaria skulle vara tämligen allmän, vittnar ett sådant uttalande om bristande sakkännedom. Hur illa han gjort sig underrättad om den verkliga situationen, framgår av det faktum, att han påstår sig aldrig ha iakttagit Rana arvalis på Gotland.

Göteborgs museum äger ett ex. av åkergroda, som fångats i Muskemyr 1945, och läroverket i Visby har 2 individ från Martebo 1948. De av mig kända ~~eller~~ och av andra dessutom konstaterade fyndplatserna fördelar sig över skilda delar av Gotland. De sydligaste lokaler, återgivna på utbredningskartan, må anföras: Fleringe (1944), Fårö i flera träsk (1945,1946), Väskinde (1946), Follingbo (1946,1948,1950), Vamlingbo (1949), Lokrume (1950), Tingstäde (1950) 1953), ~~samt~~ Lina myr i Vallstena (1953) samt Mjölhatte träsk (19

Synbarligen har kunskapen om åkergrodans förekomst på senare år vidgats betydligt, ty 1946 skriver Gislén: "På Gotland är åkergrodan tydligen mycket sällsynt, då jag blott har den på två lokaler från denna ö".

2) Hyla arborea L.N.

I Hasselgrens första uppl. av Gotlands däggdjur, reptiler och amphibier (1908) är lövgrodan inte omnämnd. Däremot anföres i andra uppl. av samma arbete (1910) en del uppgifter om arten från Badhusparken i Visby[1]. De rätt noggranna detaljerna, återgivna enligt kapten Lundgren, tycks ge vid handen, att man tro-

[1] Enligt samme auktor skall den också ha varit iakttagen "å södra Gotland".

ligen vid tillfället i fråga haft att göra med en lövgroda. Men som inga observationer tidigare bekantgjorts och inga beläggexemplar insamlats varken från Visby eller annorstädes under de närmast följande årtiondena, har Hasselgrens notis/er/med rätta betvivlats.

Det dröjde till den 7 juli 1951, tills man kunde prestera ett säkert bevis på artens förekomst på ön. Kauri (1951) hittade nämligen då en 32 mm lång larv vid östra stranden av Muskemyr i Sundre s:n. I sin diskussion om denna groda och dess utbredningsförhållanden i allmänhet framhåller han den karakteristiska vanan hos larverna att långa stunder hålla sig orörliga bland växtligheten i någon vattensamling. Detta medför naturligtvis, att ynglet mycket lätt förbises. Omöjligt vore nog inte, att lövgrodan såsom en relikt från den postglaciala värmetiden även kan dölja sig på någon annan lokal av Gotland.

3/ Bufo bufo L.

Vanlig padda träffas över hela Gotland på många för henne lämpliga lokaler. Omnämnd av Meves (1857). Med stöd av W.Wöhler betecknas arten av Ekman (1922) som allmän. Jfr Gråbergs uppgift (1741) under Rana arvalis!

Att paddan också uppträder på Gotska Sandön, där frånvaron av vattensamlingar verkar föga lockande på amphibier överhuvud, framgår av ett par litteraturuppgifter. Från sin vistelse där mellan den 28 juni-16 juli 1868 berättar Eisen & Stuxberg (1868): "Till vår stora öfverraskning funno vi en dag, i det vi gräfvde uti de multnade stubbarne i den strax söder om fyrarna belägna löfskogen, ett individ af den vanliga paddan". Författarna har

genom fyrbefolkningens hört anföras, att man ibland på höstkvällarna kan få se små paddungar hoppa omkring bland bebyggelsen. Att äggen kan kläckas ut i strandbrynet, ställer man sig dock skeptisk till. I smärre tillfälliga laguner vore detta kanske möjligt i vissa fall, även om man här måste räkna med risken, att ynglet lätt förtäres av måsar och trutar. Sylvan (1907) skriver, att en padda varit synlig intill ladugården vid Bredsand på norra delen av ön. Rapportören håller emellertid för troligt, att arten måste vara hänvisad till regnvatten för sin fortplantning. Hasselgrens uppgift (1910) om paddans uppträdande där torde hänsyfta på andras erfarenhet. I sin beskrivning till kartbladet Gotska Sandön säger Munthe (1924), att paddan förekommer där, men han uppger inte, om han själv anträffat något exemplar. Vid mitt besök på ön i juli 1945 berättade ortsborna, att paddor emellanåt påträffas. I Göteborgs museum finns en padda, tagen 17 sept. 1923 på Sandön.

Göteborgsmuséet äger vidare exemplar från Muske lillmyr och Östergarnsholm (1930) samt Vallstena och Klintehamn (1934). I läroverkets samlingar finns en padda som erhållits i Visby 1890 av G. Kolmodin. Själv har jag antecknat arten från Ronehamn (1943), Martebo, Tingstäde, Follingbo och Vallstena (1945), Eke träsk (1945), Limor träsk samt Norrsunda träsk (1948) på Fårö, Bungeör i Fårösund och Gothemsån nära Roma kloster (1946), Bäste träsk i Fleringe (1947), Kräklingbo, Bäl och Västergarn (1948).[1] På utbredningskartan har angetts ett 20-tal vitt spridda fyndlokaler.

---

[1] Brattström (1945) omtalar ett fynd den 19 sept. 1943 från Lergrav i Rute s:n.

4/ Bufo viridis LAUR.

Från Gotland är grönfläckig padda noterad av Meves (1857), och enligt Ekman (1922) är den representerad i Riksmuseum "t.ex. från Visby", en lokal, där den flera gånger har tagits, såsom Gislén (1946) anger. Ett enligt Hasselgren (1910) den 23 april 1907 funnet exemplar härstammar från den s.k. Hospitalsbäcken (Spitelsump) vid lasarettet i Visby. Djuret förvaras i visbyläroverkets museum.

Enligt en gammal resedagbok av dåvarande studenten N.H.Lovén (1918 ~~1824~~) skriver denne bl.a. om sina upplevelser den 13 maj 1824 vid niotiden på kvällen vid stranden i Visby (p.18): "Men tvenne klockgrodor (jag har aldrig hört i hafvet förr, det har således också sina näktergalar) stämde upp ett qväde till kämpatidens ära". Med stor sannolikhet föreligger här en förväxling med grönfläckig padda.

Huruvida arten alltjämt är att ~~kan~~ hänföras till öns fauna, ~~har~~synts en smula osäkert. Som den i varje fall under försommaren på grund av sitt läte lätt upptäckes, torde arten icke utan vidare kunna förbises. Själv har jag trots efterspaningar icke lyckats påträffa den.[1] Artens allmänna utbredningsförhållanden inom östersjöområdet har Kauri (1948) ägnat en utförlig behandling, och han har även publicerat bl.a. en instruktiv karta över dess utbredning i Danmark och Sydsverige. I Europa företer denna padda en typiskt ostlig utbredning, en dragning mot torrare områdenä Den representerar en slags steppform. I sin undersökning har Kauri tagit hänsyn till dess uppträdande i vårt land och i Danmark mot bakgrunden av det för olika trakter gällande s.k. torrhetsindextalet (enligt E.Martonne) eller bättre uttryckt humiditets-

[1] Under senare år är den dock funnen i Sundre s:n (K.Curry-Lindahl: Djuren i färg, Sthlm 1955, p. 156).

indextalet. Beräkningen utföres sålunda:

$$\frac{\text{årlig nederbördsmängd i mm}}{\text{årsmedeltemperaturen} + 10} = \text{torrhetsindexet}^{1)}$$

Det visar sig härvid, att arten nära nog fullständigt är bunden till områden med ett för tiden juli-sept. gällande indextal, som understiger 30. Inom denna zon, omfattande kustremsan från Hälsingborg till Västervik inkl. Öland, inrangeras hela Gotland, där bara en fyndlokal finns angiven (enligt Kauri.) Betraktar man situationen i förhållande till fastlandet, skulle man vänta sig ett flertal gotländska fyndorter.

---

1) Une nouvelle fonction climatologique l'Indice d'arité. La Météorologie, Revue mensuelle de météorologie du physique du globe. Paris 1926.

Om Pelobates fuscus LAURENTI skriver Hasselgren (1908), att den skulle förekomma sparsamt på Gotland, och han påstår t.o.m., att Sundevall erhållit den härifrån, en uppgift, som föga torde rimma med verkligheten. I en av Meves skriven rapport, som förredragits av Sundevall (1857) inför Vetenskapsakademien, anföres lökgrodan men i egenskap av en osäker art, (försedd med ett frågetecken). Författaren gör den reservationen, att uppgiften hämtats från annat håll ("enligt Nilsson"). Går man vidare i litteraturen, hittar man hos Sundström (1877) den anmärkningen, att lökgrodan skulle anträffas "sparsamt på Gotland". Det är tänkbart, att Hasselgren åsyftar denna utan närmare detaljer återgivna och för den skull högst tvivelaktiga anmärkning.

Det skall i detta sammanhang också påpekas, att Hasselgren (1908) i sin fauna omtalar Bufo calamita LAUR. som en "tämligen allmän" art. Några bevis härför presteras emellertid inte.

5/ Triturus vulgaris[1] LIN.

Jämte vanlig padda synes (denna) art, enligt vad som nu är känt, förete den allmännaste utbredningen bland Gotlands amphibier, och den är funnen på vitt skilda lokaler över hela ön. Riksmuseum äger exemplar, tagna i Visby, Fårösund och vid Malms i Hellvi s:n, samtliga från 1860 och Burgsvik 1944. I Göteborgs museum är arten representerad enligt Fontaine (in litt.) från Visby, Mästerby, Atlingbo, Eskelhem, Sanda, Björke (alla från 1927), samt från Fårö (1931) och Källunge (1934). Läroverkets museum i Visby har flera exemplar, tagna i staden i maj 1885. Från myren på St. Karlsö omtalas den mindre vattenödlan år 1941 enligt N. Linnman av Wahlin (1943 b).

De av mig gjorda fynden härstammar från diverse smärre vattensamlingar, diken, pölar, "bryor," dammar och skogsvatten. Bland fyndorterna kan förutom några platser kring Visby nämnas: en brunn vid lotsstationen på Fårö (1942), Slite, Fidenäs och Rone (1944), Källunge, Klinte, Västerhejde, Follingbo (1945), Barlingbo och Kräklingbo (1950). På utbredningskartan har markerats nära trettio lokaler. Några fyndorter är belägna i samma socken. De relativt stora anhopningen av prickar i centrum av ön torde ses mot bakgrunden av det förhållandet, att dessa trakter genomkorsas av allmänna färdevägar.

---

1) Trots efterforskningar har Triturus palustris aldrig blivit ertappad på ön, vilket också bekräftas av Gislén (1946). Visserligen upptar Meves (1857) större vattenödlan bland de arter, som observerats på ön. En viss osäkerhet vidlåder uppgiften, då den är försedd med frågetecken. Samtidigt anmärker författaren, att hans kunskaper om Gotlands amphibier är ofullständig.

2) = för kreaturen avsedda, grävda vattenhål

Y 36

Gotlands recenta fauna
(forts.)

V. PISCES: 1/ Perca fluviatilis L.

Allmän art både vid kusterna samt i träsk och åar. Bland de av Lindström (1894) upptagna (tjugo) sötvattnen är abborren noterad från aderton lokaler, dvv.s. den utgör en av de mest spridda fiskarna. Det största exemplar, som fångats enligt nyssnämnde författare, mätte 37,5 cm (Mölner träsk).

Det är känt, att abborren åtminstone som skärgårdsfisk ibland kan företa längre förflyttningar. Sålunda omtalas ett vid gotlandskusten märkt exemplar, som återfångats invid Smålands-stranden (Andersson 1942). I läroverkets museum i Visby finns ex. från Lojsta träsk 1946 (Ahlqvist) samt Tingstäde träsk.

För att utröna ev. vandringar hos id, gädda och sik har märkning av dessa arter f.ö. ägt rum våren 1934 vid Gotland enl. tidskriften "Från skog och sjö", 1934, p. 343.

2/ Acerina cernua (L.)

I det grunda vattnet i Tingstäde träsk har jag sett gärsen som en trög och föga skygg fisk hålla till bland strandstenarna. Från denna lokal noteras den också av Lindström (1894) liksom från Mästermyr, Fardume, Burs, Lau och Lojsta träsk. I Lye och Lina träsk har Cederström (1865) gjort dess bekantskap.

Ehuru känd som invånare i hela den svenska ostkustens skärgårdar, tycks gärsen inte vara beskriven från gotlands-

kusten, då den undviker alltför salt vatten. I östra delen av Östersjön är den ytterst vanlig, och Möbius & Heincke (1883) anför den t.ex. från Preussens kuster. I områdets västra delar håller den till inom brackvattenzonerna.

Ex. i läroverkets museum från Burs("Ded. Prosten Lyth").

3) Scomber scombrus L.

År 1874 fångades några makrillar utanför Lutterhorn på Fårö, och detsamma var förhållandet under följande höst, skriver Lindström (1894). Han tillägger: "under senare år har den ock en och annan gång observerats, dock endast i enstaka exemplar". Även Cederström (1863) upptar makrillen som en gotländsk art, vilket grundar sig på upplysningar, som han erhållit från fiskarebefolkningen. Lilljeborg (1891) menar, att makrillen söder om Öresund skall vara en abnormt förekommande art. Inne i Östersjön torde det i vanliga fall icke vara fråga om något massuppträdande. Vid ett tillfälle, den 6 aug. 1851, berättar Möbius & Heincke (1883), fanns makrillen i Kieler-bukten så talrikt, att tusentals kunde fångas i näten." Enligt Stuxberg (1895) heter det, att arten "mera sällan förekommer så nordligt som i Stockholms skärgård, vid Gotland och i Finska viken. Den är t.o.m1 erhållen vid Haparanda.

Jämfört med äldre gotlandsuppgifter förefaller det, som om makrillen i nutiden, i den mån jag har mig bekant, förekommer litet då och då längs kusterna. I regel ertappas exemplaren i strömminggarnen. Det rör sig normalt om mindre individer. Det kan framhållas, att maskstorleken givetvis i detta avseende kan vara av en viss betydelse. Större makrillar kan ev. undgå att fastna i garnen.

---

1) Om den rikliga förekomsten samma år i Öresund skriver Nilsson (1855), att "till Malmö fördes hela båtlaster" med makrill.

Enligt de besked jag erhållit, lär makrill sällan fångas vid Lauters på Fårö. Enstaka exemplar brukar ingå i strömmingfångsterna på hösten vid Gnisvärd, Klintehamn, Ljugarn och Herrvik. I Kyllej meddelar Gustaf Pettersson, att arten där varje år visar sig i individer, ibland vägande 4-5 hg. Utanför Ronehamn togs 1952 en makrill, som hade en vikt på 1,3 kg, vilket dock måste betraktas som en sällsynthet (Oskar Holgersson muntl.meddel.).

3 ex. från Kappellshamn i läroverkets museum (H.Westöö).

4) Xiphias gladius L.

Av svärdfisk, som i Östersjön någon gång t.o.m. ertappats ända inne vid Estlands kust[1], föreligger enligt Lindström (1894) ett fynd utanför Stenkyrka på Gotlands västsida, där ett ex. på sommaren 1850 fastnat i ett fisknät. Fisken, som mätte 2 alnar och 6 dec.tum (1,21 m), blev överlämnat till läroverkets museum i Visby. Författaren berättar också om ett annat fynd av en svärdfisk, av vilken stjärtfenan på hans tid förvarades i Linde kyrka. Var och när denna fisk erhållits, torde för Lindström ha varit obekant. Som brukligt var i äldre dagar, kom ofta säregna naturföremål "som järtecken ansedda" att hamna i kyrkorna.

Om sistnämnda exemplar må följande kulturhistoriskt intressanta detaljer anföras. 1844 skall prof. Carl Säve ha sett föremålet i Linde. En avbildning av detsamma lär ha förekommit i en "Rese-journal på Gotland" av Hilfeling från 1799. Enligt Säve skall fisken ha hittats under grävningsarbete på därvarande kyrkogård. Lilljeborg (1891), varifrån ovanstående är hämtat, anser, att fisken i fråga torde vara identisk med

1) från Hapsal och Reval samt vidare från Frische Nehrung, Rügen och Hela-halvön (Mohr, Teleostei Physoelisti, Die Tierwelt der Nord- und Ostsee. Leipzig 1926. XII. h. 120).

den, som omtalas av Georg Wanneus i "Miscellanea Curiosa sive Ephemeridium medico-physicarum Germani-carum Academiae Imperialis Leopodinae naturae curiosorum, Decuriae II, Annus octavus, Anni MDCL XXXIX", tryckt i Nürnberg 1690. Med utgångspunkt härifrån skulle svärdfisken ha funnits död på stranden av ön Linde 1682.

Retzius (1800) anför ingenting speciellt om svärdfisken på Gotland, då han helt kortfattat yttrar: "Habitat in mari Balthico et occidentali".

5/ Gobius niger L.

Den svarta smörbulten, som i Östersjön finns från Stockholms skärgård och vidare söderut, lever mestadels som en bottenfisk bland större och mindre stenar. Områden med grus och sand tycks den undvika, såsom bl.a. framgår av Åströms[1] erfarenheter från stranden av Lomma i Öresund, där den icke påträffats, samt enligt Wallengrens uppgifter från Skånes ostkust, där den skall uppträda sparsamt (anfört av Lilljeborg 1891). Troligen finner den svarta smörbulten sina bästa betingelser utmed Gotlands klippiga och steniga västkust. Lindström (1894) uppger, att han bl.a. funnit den i Visby hamn, medan Cederström (1863) icke anger några bestämda fyndplatser.

På etiketten till några ex. i läroverkets museum står endast "Östersjön vid Gottland".

1/ Några iakttagelser rörande de Vertebrerade djur, som förekomma i trakten av Lomma. Gradualavh. Lund 1859, p. 30.

6/ Gobius minutus GMELIN

Sandstubben, som har en vidsträckt utbredning i Östersjön och är anträffad upp till skärgården i Piteå, håller till på sandig botten, i regel på ringa vattendjup. Från Gotland är den känd av Cederström (1863). Enligt Lindström (1894) skall den förekomma talrikare än Gobius niger.

Ex. i läroverkets museum från Visby hamn.

Huruvida den närstående Gobius microps KRØYER också lever utefter gotlandskusten, skulle möjligen kunna konstateras genom nya undersökningar. Enligt Lilljeborg (1891), som på sin tid ansåg den vara "vida utbredd" i Östersjön, förekommer den åtminstone till Furusund i Stockholms skärgård, men enligt C.A. Hansson (hos Stuxberg 1895) har den anträffats ända uppe vid Sundsvall

Tidigare var lerstubben betraktad som en lokalform, en dvärgras av sandstubben. Den upptäcktes första gången av H. Krøyer 1836 vid Hirsholmen i Kattegat och blev på 1860-talet funnen i Bohuslän av dr P. Ohlsson.

7/ Gobius flavescens FABRICIUS

Synes av litteraturen att döma förekomma sällsynt inom östersjöområdet. Andersson (1942) omnämner den från Stockholms skärgård.[1] Lilljeborg (1891) skriver, att en vid Huvudskär funnen sjustrålig smörbult "är, så vidt vi hafva oss bekant, det enda exemplar på dess förekomst i de nordligaste delarna af Östersjön." Från samma källa emanerar en uppgift om ett fynd enligt Gerhard von Yhlen i skärgården utanför Bråviken. Vid Mörbylånga på Öland är den f.ö. fångad av Kolmodin enligt Smitt (1892).

Från Gotland har Lindström (1894) endast att meddela, att arten erhållits av C.G.Cederström utanför Slite, vartill kan läggas

---

1) En gång funnen vid Åland men saknas i Finska viken och Bottniska viken (Daencker:Teleostei Physoclisti, Die Tierwelt der Nord- und Ostsee, Leipzig 1926, p. XII, g. 121.).

ett fynd av L.Kolmodin från Ljugarn enligt anmärkning i en not hos Lindström (op.cit.). Cederström (1865) anför utom iakttagelsen från Slite även ett fynd från stranden av Östergarnsholm.

8/ Cottus gobio L.

Stensimpans förekomst och utbredning på och vid Gotland är föga känd. Antecknad av Cederström (1863), som iakttagit den vid kusten av Fårösund. Vidare är den uppgiven av Lindström (1894) från Ahrs (Bäste) träsk, en lokal, där jag flerfaldiga gånger gjort fåfänga försök att insamla något exemplar. Nybelin (1936), som behandlat denna och efterföljande art samt deras utbredning i vårt land, anför ett av honom kontrollerat fynd från Lutterhornviken på Fårö. Från Östersjön i övrigt är arten enligt samme författare noterad bl.a. från Furusund, Ingarö, Arkö och Djursön.

I läroverkets museum finns ett ex. från "Ars träsk, Fårösund (C. G. Cederström)".

9/ Cottus poecilopus HECKEL

Bergsimpan, hos oss första gången beskriven 1851 av C.J.Sundevall från Stockholms skärgård, är fångad av Lindström (1894) i Ramträsk i Lojsta. Ytterligare undersökningar skulle kanske visa, att arten ~~kanske~~ hade en vidare utbredning i träsken eller längs kusten. På fastlandssidan är den känd från Luleå, Gävleborgs skärgård och Roslagen (Nybelin 1936).

Tre ex. i läroverkets samlingar är från "Ramträsk(Löjsta)".

10) Cottus quadricornis L.

Möbius & Heincke (1883) använder om hornsimpan uttrycket "einer der bemerkenswerthesten Fische der Ostsee". I sin egenskap av ishavsrelikt saknas den "nämlich im westlichen Teile derselben gänzlich und tritt an der preussischen und pommerschen Küste nur als sehr seltener Gast auf". Vid den svenska ostkusten har arten sin ungefärliga sydgräns vid Kalmar och Gotland.

Cederström (1863) känner hornsimpan endast enligt fiskares eller andra personers utsago. Till skillnad från de i vissa fastlandssjöar levande hornsimporna har arten i Östersjön bibehållit sitt så att säga typiska utseende med fyra väl utvecklade pannutskott. Att döma av Lindströms uppfattning (1894) är arten mera sällsynt än t.ex. C. scorpius. De fiskare, jag varit i förbindelse med, är gott bekanta med hornsimpan, vilket också framgår därav, att man för densamma använder ett speciellt lokalnamn, "kronsimpe" och "vårtsimpe". Den säges i Östersjön icke förekomma på större djup än 80 m (Andersson 1942). Hugo Nilsson, Gnisvärd, upplyser, att man där tidvis erhållit hornsimpor på torskanglar, utlagda på omkring 50 famnars djup; utanför Kyllej har den fångats på c:a 10 famnar.

Ett ex., insamlat vid Visby i nov. 1900, finns i läroverkets samlingar.

11) Cottus scorpius L.

Av allt att döma den vanligaste arterna bland simpornax

och anträffas från strandområdet till djupare vatten (Lindström 1894). Rötsimpan torde vara den, som av fiskarna allmänast fås i strömming- eller flundregarnen, och som vanligen går under den generella benämningen "simpe". Från östra kusten berättar Cederström (1864), att rötsimpan är föga uppskattad men levern kan dock stundom förtäras. Åtminstone förr i tiden skall kustbefolkningen ha använt sig av särskilda simpnät, som ibland varit ända till 80 famnar långa. Säve (1940 b) anför, att man på Gotland under förra århundradet brukade tillreda en välsmakande simpsoppa, i vilken både denna och kanske också andra arter ingick. Inom Östersjöbäckenet finns den allmänt upp i Bottniska viken.

12) Cottus bubalis EUPHRASÉN

Oxsimpan saknas i Cederströms förteckning (1863) men uppges vara funnen vid Östergarnsholm av denne enligt Lindström (1894), som själv tagit arten vid Visby och St.Karlsö.

I Östersjön torde oxsimpan vara sparsam, ehuru funnen upp till Stockholms-trakten enligt Riksmuseei samlingar (Smitt 1892). Hos Möbius & Heincke (1883) heter det, att den "an der Ostküste von Schweden sehr selten zu sein scheint, denn Benecke[1] führt ihn gar nicht an und Ekström bekam nur ein Exemplar zu sehen"[2].

Erhållen i febr. 1864 i farvattnet utanför Visby enligt ex. i läroverkets samlingar.

---

1) Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und Westpreussen. Königsberg 1881.

2) Duncker (Teleostei Physoclisti 11-15, Die Tierwelt der Nord- und Ostsee, Leipzig 1926, XII, h. 61) anmärker om arten: "der östlichen Ostsee fehlens, in der westlichen selten".

13/ Cyclopterus lumpus L.

Anträffas vid hela vår östersjökust mer eller mindre sparsamt. I kroppslängd är exemplaren betydligt underlägsna dem från västkusten. Lilljeborg (1891) påpekar en del morfologiska karaktärer, vari östersjöformen uppvisar olikheter i jämförelse med individer från Kattegat och Skagerack. I samband med detta skriver han, att Östersjöns stenbit "bibehållit en tidigare ungdomskaraktär, och således bör betraktas såsom en mindre utvecklad form. Detta antydes äfven därigenom att den har något större ögon". Hos Smitt (1892) är dessa problem även behandlade. De relativt långa bröstfenorna påminner om förhållandet hos den i arktiska hav levande C. spinosus. Utvecklingen av andra ryggfenan och analfenan tyder på en inom Östersjön speciellt geografiskt differentierad form.

På 1850-talet, berättar Cederström (1864), var stenbiten så talrik i farvattnet utanför Fårösund, att man vid ett tillfälle kunde erhålla 200 exemplar i ett flundregarn, men tio år senare uppges så stora fångster inte längre förekomma. Åtminstone f.n. bedrives inget fiske efter denna art, sannolikt beroende på dess sparsamma förekomst. Enligt samstämmiga uppgifter från fiskarbefolkningen i Kapellshamn, Ljugarn, Herrvik och Burgsvik skall den tidigare ha uppträtt talrikare. Oskar Holgersson meddelar, att smärre individer då och då kan erhållas i bottengarnen utanför Ronehamn, och Hugo Nilsson i Gnisvärd rapporterar, att någon enstaka stenbit fås på våren och hösten. Detsamma torde väl också vara förhållandet på övriga lokaler. Omkring 1928 tog Robert Klintbom tjogtals med stenbitar utanför Slite, men numera fiskas den inte längre.

Ett ex., c:a 15 cm långt, fångat vid "Sandökusten" av L.Kolmodin, finns i läroverkets museum.

Att fisket efter stenbit redan under slutet av förra århundradet börjat fördlora i betydelse, framgår enligt meddelande av Kolmodin, som i en not hos Lindström (1894) talar om en viss tillbakagång för arten vid fiskeläget Kyllej, där den "förut förekom så pass talrikt, att man med nät kunde göra en rätt god fångst".

14) Liparis vulgaris barbatus EKSTRÖM

Beskriven från Visby och Östergarn av Lindström (1894), som f.ö. påpekar den stora färgvariationen som denna fisk företer. Utmed den svenska västkusten och vidare från N. Ishavet till England och Frankrike lever nominatrasen, troligen i denna form anträffad ända nere i Öresund, Bälten och sydvästra Östersjön (Andersson 1942).

Här ifrågavarande ras, som har sin utbredning i Bottniska viken, Finska viken och Rigabukten och enligt Lilljeborg (1891) torde ha sin sydgräns vid Gotland, uppfattas i likhet med t.ex. Cottus quadricornis som en glacialrelikt[1]. Läroverkets museum har ett ex. av ringbuken, fångad utanför Visby. Utan årtalsuppgift! Nybelin (1923) omtalar flerfaldiga fynd av arten från mellersta Östersjön, där yngel erhållits genom håvning på 15 meter eller djupare, bl.a. 1919 vid Hoburgen (N 56°44'; O 18°31') samt 1920 vid Slite (N 57°39,5'; O 19° 5').

1) I mitten av förra århundradet skall ringbuken endast ha träffats "några få gånger i skärgården utanför Stockholm och Östergötland" (Nilsson 1855).

15) Lumpenus lampretaeformis (WALBAUM)

Kunskapen om artens utbredning såväl på den svenska västkusten som inom Östersjön överhuvud taget synes ha vidgats betydligt under senare årtionden. Den togs första gången hos oss 1836 eller 1837 i mynningen av Gullmaren i Bohuslän av B. Fries enligt Lilljeborg (1891), varefter, (den) som han också framhåller, senare fångats i en del exemplar i Östersjön, där den första gången tagits av G. von Yhlen 1861 i Bråviken (Smitt 1892). Det spetsstjärtade långebarnet omnämnes icke från Gotland varken av Cederström (1863), Lindström (1894) eller av Kolmodin i (dennes) kommentarer hos Lindström.

Hos Möbius & Heincke (1883) heter det: "In der westlichen Ostsee ist er ein sehr seltener Gast. Im finnischen Meerbusen ist er nach Mela und Seidlitz auf 50 Faden Tiefe bei Hogland schon öfter gefangen worden." Sonderbararweise ist er sonst in det Ostsee nirgends beobachtet".

Som vi nu vet, lever arten långt upp i Bottniska viken (Andersson 1942). På större djup i mellersta Östersjön skall den enligt Hessle (1922) t.o.m. uppträda talrikt. Den senare påpekar särskilt artens stora betydelse som föda åt torsken. Att den också kan träffas rätt nära gotländskusten framgår av en uppgift hos Andersson (1923): I ett notdrag på 104 meters djup utanför Visby fångades nämligen den 26 maj 1922 icke mindre än 35 exemplar. På lokaler öster och väster om Gotland (på distansen) motsvarande avståndet mellan Öland och Gotland har den erhållits enligt Nybelin (1923).

Det spetsstjärtade långebarnet är ganska sällsynt i Skagerack och Kategatt men talrikt i N. Ishavet och Nordatlanten

1) Se nästa sida!

samt inom visa delar av Östersjön, en utbredning, som åtskilligt erinrar t.ex. om förhållandet hos Cottus quadriformis, d.v.s. ett exempel på en slags glacialrelikt inom Östersjöbäckenet. Denna åsikt företrädes av Möbius & Heincke (op. cit.). Den danske forskaren C.G. Petersen menar däremot, att arten helt enkelt fram till mitten av 1880-talet förbisetts i västra Östersjön. Emellertid, torde man, som Duncker & Mohr[2] påpekar, också kunna räkna med ett på 1800-talet inträffat framträngande (av arten) mot söder, förorsakat av speciella hydrologiska och klimatiska faktorer.

---

1) Första gången konstaterad där 1871 (Duncker & Mohr, Teleostei Physoclisti 7-9, Die Tierwelt der Nord- und Ostsee, Leipzig 1926, XII. g. 89.
2) *Se ovanstående not!*

16) Pholis gunellus (L.)

Tejstefisken påträffas långt in i Östersjön, åtminstone i enstaka fall upp till Hälsingland och södra Ångermanland (Andersson 1942). Arten omtalas (från Gotland) av Cederström (1863). Enligt Lindström (1894) kan den karakteriseras såsom "temligen vanlig i Östersjön" vid Gotland. Noterad av Nybelin (1923) bl.a. i farvattnet mitt emellan Ölands norra udde och Hoburgen.

Ex, fångat utanför Visby, finns i läroverkets museum.

17) Zoarces viviparus (L.)

Tånglaken finns allmänt längs kusterna, i synnerhet bland större och mindre stenar på grunt vatten. Den går under olika namn på skilda delar av ön.

Vid strandområdet norr om Visby har jag ofta observerat, hur gråtrutar och andra måsar genom att dyka från en halv meters höjd över vattenytan fiskat upp den ena tånglaken efter den an-

dra. T.o.m. skrattmåsen kan deltaga i denna näringsfångst. Som en illustration till artens bekanta färgvariation anför Lindström (1894) ett fall, då han sett en tånglake, fångad den 1 april 1876, som var "nästan enfärgat ljust orange utan fläckar, endast med en sky af små pigmentfläckar mot buken".

Enligt vad Andrée (1851) meddelar, skulle tånglaken på hans tid vara sällsynt, ett uttalande, som troligen grundar sig på otillräcklig information.

18. Ammodytes lanceolatus LESAUVAGE

Liksom blåtobisen spridd upp till Bottniska viken och Finska viken. I levnadssätt överensstämmer (vittobisen) den nära med nämnda art, även om denna senare kanske i allmänhet träffas närmare stränderna. Kännedomen om blåtobisens och vittobisens utbredning i detalj tycks emellertid vara i hög grad ofullständig. Sålunda skriver Möbius & Heincke (1883): "Da Ammodytes tobianus (=lancea) och Amm. lanceolatus nicht von allen Autoren unterschieden worden sind, so ist die Verbreitung beider nicht mit Sicherheit festzustellen". Hos Nilsson (1855) heter det: "dock förekommer de på de flesta ställen, bägge. Sådant är förhållandet vid kusterna af Skåne och Blekinge, der likväl Blåtobisen fås i störst antal."

Om blåtobisen påpekar exempelvis Sundevall (hos Stuxberg 1895), att arten uppträder vid skånska kusten tio gånger så ymnigt som vittobisen, och Mohr[1] (1926) anför, att A. lancea är "in der Ostsee überall sehr verbreitet, zumeist mit A. lanceolatus untermischt, häufiger als dieser". Tar man hänsyn till

[1] Teleostei Physoclisti. 4. Ammodytiformes. Die Tierwelt der Nord- und Ostsee. Leipzig 1926, p. 33.

olika delar av Östersjön, skall blåtobisen enligt Smitt (1895) förekomma sällsyntare än vittobisen längre norrut och österut.

I sitt arbete om pelagiska fiskägg och larver i mellersta Östersjön berättar Nybelin (1923), att vittobisen fångats blaa. på flera lokaler i gotländska farvatten, såsom utanför Hoburgen 1919 (N 56°44'; O 18°31') och utanför Slite 1920 (N 57°39',5; O 19°,5 samt N 57°38',5 ; O 18°48',5).

De relativt stora individer, som jag hört omtalas från Klintehamn av Bertil Bogren, tyder möjligen på, att arten också kan förekomma här.[2]

19) Ammodytes lancea YARRELL

Blåtobisen, en i Östersjön mer eller mindre allmän art, fångas vid Gotland i synnerhet vid den östra kusten, såsom vid Sysneudd på Östergarnslandet, vid Ljugarn, Ronehamn samt på västsidan vid Klintehamn - för att blott nämna några exempel. Särskilt omtyckta är sandiga och långgrunda stränder.

När Andrée (1851) betecknar arten som sällsynt, beror det kanske närmast därpå, att den icke var föremål för fångst, och att man helt enkelt saknade för ändamålet tjänliga redskap. Lindström (1894) uppger blåtobisen från Östergarn enl. meddel. av J.E. Stenberg. På tämligen hård botten av kalkstenshällar med spridda fläckar av grus har jag under trålning utanför Lummelundabäckens mynning fått smärre exemplar av 6-8 cm längd.

Som agn är fisken numera av praktisk betydelse, och vissa år redovisas den i statistiken hos Gotlands Fiskareförbund. Ex. i läroverkets museum från Slite 1946 (C.A. Nilsson-Cantell) samt från Östergarn, "Ded. Stenberg".

20) Ammodytes dubius REINHARDT.

Den kölade tobisen, till utseendet ganska lik den vanliga tobisen eller blåtobisen men bl.a. kännetecknad av en köl mellan de båda sidolisterna, anges av Andersson (1942) för mellersta Östersjön. Den torde för den skull med full rätt kunna inrangeras bland öns fiskarter. F.ö. är den närmare kännedomen om dess utbredning hittills ofullständig, eftersom den tidigare i morfologiskt och systematiskt avseende icke hållits i sär från blåtobisen.

21) Rhombus maximus[1] (L.)

Vissa perioder förekommer piggvaren i stor mängd t.ex. på stengrunden längs ostkusten (Hessle 1922, Molander 1923 b) och annorstädes längs öns kuster. Kolmodin (hos Lindström 1894) betecknar den som "rätt talrik" kring Gotska Sandön. Av någon anledning synes piggvaren i äldre tider ha ratats såsom föga matnyttig liksom förhållandet t.ex. är på Åland. Med ledning av företagna undersökningar i mellersta Östersjön påpekar Molander (op. cit.), att piggvaren mestadels erhållits på relativt ringa djup, ovanför 20-meters kurvan.

Att döma av erfarenheterna från fartyget "Eystrasalts" undersökningar 1938 visade piggvaren god tillgång vid Salvorev, Hammarudden på Gotska Sandön, utanför Anesbådan och vid Sjausterhammar. De försök, som gjorts av öns fiskare att bedriva fångst av piggvar under senare år, synes emellertid trots allt inte ha lett till önskat resultat. Oftast brukar enstaka exemplar eller tidvis hela dussin följa med bland skrubbskäddorna, men det rör

1) I många fall torde piggvar av fiskarna inräknas bland skrubbskäddorna i fiskleveranserna, varför statistiken i viss mån blivit något oriktig.

sig vanligen om smärre individer. Av fiskarebefolkningen på olika platser, Klintehamn, Kyllej, Ljugarn etc., har jag hört uppgivas viktsiffror å fångade exemplar på mellan 1-2 kg, sällan högre. Från Stockholms skärgård, där piggvaren är mindre allmän, berättar Cederström om en piggvar, fångad vid Hölö nära Värmdö i augusti 1852, som vägde 2 1/8 kg, och i skärgården vid Mörkö har Ekström fått individer, som haft en vikt på mellan 2,5-3 kg (Smitt 1892). Från sina undersökningar 1919 och 1920 öster och väster om Gotland anger Molander (op.cit.) medellängden hos denna piggvar till c:a 20-22 cm.

Under provfiske med yngeltråd i augusti 1947 har jag fått flera 5-6 cm långa ex. av piggvar, d.v.s. årsyngel, i Gothemsån, några hundra meter från mynningen.

22) Pleuronectes platessa L.

Rödspottan uppträder sparsamt utefter gotlandskusten. Även om den mera tillfälligt tränger ända upp till Stockholms skärgård[1], är den i regel bunden till utbredningen av en salthalt hos bottenvattnet på 1 - 1,2 % (Andersson 1942).

De enstaka exemplar, som då och då fås tillsammans med skrubbskäddor vid Gotland, brukar vara små och tämligen magra, enligt vad som meddelats t.ex. från Gnisvärd, Ljugarn, Ronehamn, Kyllej och Kapellshamn. Möbius & Heincke (1883) skriver, att "die grösste, von uns in der Ostsee beobachtete Scholle misst 50 cm," och denna längd uppges arten i stort sett icke överskrida inom hela östersjöbäckenet (Andersson op.cit.). Rödspottan omtalas av Lindström (1894) men hänsföres till de mera tillfälliga arterna under sommaren.

Med hänsyn till det förhållandet, att rödspottan visar tendens att inom olika havsområden förekomma i något morfologiskt och anatomiskt avvikande former, har man urskilt en nordsjötyp, en Bält-typ och en Östersjö-typ, beroende på skillnader i kotornas och fenstrålarnas antal. Det skall emellertid påpekas, att förekomsten av övergångsformer gör det svårt att exakt hålla typerna eller raserna i sär (Rosén 1947).

---

[1] I äldre arbeten finns arten ej upptagen därifrån, t.ex. hos C.U. Ekström: K.Vet.Akad. Handl. 1834; ~~och~~ C.J. Sundevall: Stockholms läns K.Hushållnings Sällskaps Handl., 6:te h.. Cederström (hos Smitt 1892) framhåller, att vid ~~några~~ enstaka tillfällen fångas rödspottor i not vid Ingarön inom ifrågavarande skärgård.

Nilsson (1855) säger sig ha iakttagit rödspottan vid Stockholm, och enligt samme auktor skall den ha påträffats vid Åland (Sadelins Fauna fennica, p. 42).

23) Pleuronectes limanda L.

Sandskäddan, som i Östersjön förekommer åtminstone upp till Gotland enligt flera författare (Lilljeborg 1891, Smitt 1892, Hessle 1923 b) vistas i utvuxet stadium helst på relativt stora djup och erhålles därför tämligen nära kusten på öns västsida.

Flundrefisket överhuvud bedrives i regel på grunt vatten, 5-10 famnar, vilket medför, att sandskäddan icke blir föremål för någon större fångst. Den redovisas för övrigt ej i fiskeristatistiken. I huvudsak uppehåller den sig helst på sådana områden, där djupet är över 30 m. Hessles uppgift (1922) om sandskäddan som en okänd fiskart bland ortsbefolkningen på vissa håll österut, överensstämmer med mina egna erfarenheter. Först på rätt stort avstånd från land blir djupförhållanden där sådana, att denna art finner trivsel. Ännu vid 12 famnars vattendjup uppges den t.ex. vid Kyllej vara sparsam, och i Ronehamn berättas, att den fås under trålfiske, fast mera enstaka. Hos Lilljeborg (1891) heter det, att man sett "den fångad i icke obetydlig mängd", vilket kanske innebär, att fisken tidigare på Gotland varit av större betydelse. Enligt Hessles uppfattning (op. cit.) är sandskäddan av minst lika god kvalité som skrubbskäddan, om fisken bedömes efter genomsnittsvikt och kroppslängd. Lindström (1894) har en uppgift, att sandskäddan vid Gotland kan uppnå en längd på mer än 10 tum. Från sina undersökningar 1918 och 1919 anger Hessle (op. cit.) c:a 23-24 cm. Ex. från "Sandökusten", erhållet av L. Kolmodin, i läroverkets museum.

---

1) Om hälleflundran, som Linné (1761) omtalar från Gotland beroende på en förväxling, heter det (p. 117):"Obs. vidimus in Gotlandia practer has, duas / alias, ni fallor, species: (vide It. Gotland 186) oculis sinistris radiusdors.

24) Pleuronectes flesus L.

En på Gotland ur ekonomisk synpunkt värdefull art, tillika den allmännaste bland flundrefiskarna, liksom inom hela östersjöbäckenet. Den fångas i mängd, t.ex. vid Fårösund, utanför Herrvik och i Burgsvik. Sommartid vistas arten i regel rätt nära stranden, stundom på några fots djup men torde mestadels hålla sig omkring 4-5 famnar. Under vintern brukar den föredra betydligt större djup. Hessle (1922) anser, att dessa vertikalförskjutningar dock icke är av så stor omfattning. Trots att skrubbskäddan tillhör de flundrefiskar, som överhuvudtaget brukar vistas på de grundaste vattnen, är den dock av Lindström (1894) t.o.m. fångad på 60-70 famnars djup. Under juni-sept. uppehåller sig flundrorna mestadels på djup, varierande mellan 10-20 m, medan antalet snabbt avtager under 40 meters kurva[1] (Molander 1923 a). Mera undantagsvis har den fångats på 100 meters djup, såsom vid Visby 1919 och 1922 (Andersson 1923).

Gotlandsfiskarna skiljer på två färgvarianter, den ena kallad "sandflundra", hos vilken den pigmenterade sidan bär en ljus färgton, och som lever på ren sandbotten, den andra benämnd "bullerflundre", mörkfärgad i enlighet med den steniga botten, där den helst vistas.[1]

Hessle (1930) har gjort undersökningar över skrubbskäddans utvecklingshastighet i yngre åldersstadier och därvid företagit prov i Fårösund, vid Kyrkviken på Fårö och i inre delen av Kapellshamnsviken. Å de båda förstnämnda platserna har ynglet företett en långsammare utveckling i jämförelse med förhållandena å den sistnämnda lokalen, där bottnen ur skydds- och näringssynpunkt ger ynglet avsevärt bättre betingelser. Att döma av Molanders

1) Linné (1745) anmärker, att han på Gotland tyckt sig finna en större typ av flundra med ögonen på vänstra sidan och en mindre typ med ögonen på högra sidan??

undersökningar (op. cit.) 1919-1920 i farvattnen vid Gotland företedde de äldsta årsklasserna av skrubbskäddan en genomsnittslängd av c:a 25-26 cm.

Känd för sin vana att uthärda sött vatten, är skrubbskäddan funnen inte bara i en del större och mindre vattendrag på kontinenten utan också hos oss t.ex. i Rönneå[1] enligt Nilsson (1855), och i Höjeå enligt Åström[2] (1859), båda i Skåne samt vidare i Göta älv upp till Kungälv etc. På Gotland har jag i yngeltrål fått smärre exemplar 500-600 m från mynningen i Ihreån och nära 1000 m från havet i Gothemsån. Lindströms fynd (op. cit.) av

---

2) Gradualavh. Lund, p. 30.
1) och i en torvmosse innanför Järavallen.

skrubbskäddor i Alnäsa träsk på Fårö och hans uppgift om säkra bevis för samma förhållande i Eke träsk omtalas hos Lilljeborg (1891). Hos Cederström (1864) finns i "Berättelse om Fiskerierna på Gotland (Fjellfisket)" en uppgift, som icke vidröres av Lindström och enligt vilken fiskinplanteringar skett upprepade gånger på Gotland. Författaren påpekar t.ex., att "bland bemödanden i denna rigtning, som sades hafwa lyckats, har jag anmärkt följande, nemligen planteringen af flundror i Alnäsetträsk å Fårön, som lärer blifwit werkställd af hemmansegaren M. Karlström". Cederström återkommer till detta förhållande i en senare skrift (1865), där han säger, att "Herrarna Ehrenström, sönerna till Hr Majoren dit inplanterat flundreyngel". Om flundrornas förekomst här under senare tid tycks inte mycket vara känt. I Beskriv. till geol. kartbladet Fårö skriver Lundqvist (1936, p. 74), att smärre exemplar iakttagits i Alnäsa 2,4 m över kustlinjen år 1919 och att arten förgäves eftersökts 1925 i Mölner, beläget 4 m över havet.

Utom Sverige är skrubbskäddan anträffad i sötvatten bl.a. i Norge och enligt A. Feddersen[1], i flera danska sjöar, Gaardbosjön, Nørresjön och Tiissjön. Schnackenbeck[2] skriver, om utbredningen, att arten "geht weit ins Süsswasser hinein".

---

1) Naturhistorisk Tidskrift, 3:dje Raekke, 12:te Bd, p. 76.
2) Tierwelt der Nord- und Ostsee, Leipzig 1926, XII h.5.

25) Gadus callarias L.

Om torskens förekomst i vårt land framhåller Linné (1761) bl.a., att den finns "circa Gotlandiam & Oelandiam copiose". Uttrycket

vittnar om den stora roll, arten redan då spelade inom folkhushållningen. Särskilt givande fångstplatser är belägna på den västra kusten utanför Visby, kring Karlsöarna och vid Hoburgen och på den östra sidan, området utanför Östergarnslandet samt västsidan av Fårö (Hessle 1922).

Den s.k. "palltorsken", vanligen bestående av yngre, mörkpigmenterade exemplar, har fått sitt namn därav, att den fångas utefter branta klippavsatser på måttligt djup. Den är livligt uppskattad med tanke på köttets fasthet och fina kvalité. "Djuptorsken" har en ljusare färgton och utgöres i ~~stort sett~~ regel av äldre individer. Hessle (op.cit. (1923a)) omtalar bland dessa en del exemplar, som kunnat uppgå till över 1 m i längd, och som vägt nära 10 kg.[1]

På tal om stora och märkliga fiskar må här nämnas några ord om den under flera århundraden i Visby domkyrka upphängda s.k. Domedagsfisken, närmare omtalad av Lindström (1894) och Smitt (1892). Enligt denne senare har flera äldre författare berättat om fiskens historia, såsom Braunius i slutet på 1500-talet, Bertius 1616, Strelow 1633 och H. Spegel i slutet på 1600-talet. Hos den sistnämnde heter det bl.a. "A:o 1289 är en stor och sällsynt fisk fången utanför Wisby i hwilckens lijf är funnit it spätt lefwandes barn, som gret och skränte, samme fisk blef uphengd i Mariae kyrckia och utaf honom synes ännu it stycke lembnat".

Enligt Hans Nielsson Strelows skildring 1633, som alltså är äldre än Spegels och, som f.ö. anger ett något tidigare fyndår, heter det å p. 144: "Aar 1282 den 28 Feb. bleff en Fisk fangen i Hofuedet / liig en Löwe / oc bleff ophengd i Var Frue Kircke / som henger endnu paa denne Dag / hvilcken som skreg oc graed

1) Medellängden hos torsk i äldsta årsklassen, 7 år, anges enligt undersökningen 1922 vid Gotlands västkust till 66,5 cm (Hessle 1923a).

lige som it Menniske / at ala som det hörde / forundráde sig".

För Linné var fisken också bekant, och han skriver därom i samband med sin resa (1745), att det var en "Pisces malacopterygius, cauda bifurca" etc. Smitt (1892) har efter vederbörligt tillstånd underkastat exemplaret en vetenskaplig granskning och funnit det utgöras av en 1,2 m lång Gadus callarias. Som just de benpartier finns med, som vanligen brukar bibehållas tillsammans med köttet vid stockfiskberedning, uppställer han den teorien, att exemplaret sannolikt hemförts från Norge av någon gotländsk skeppare, som sedan överlämnat det till kyrkan. Han menar vidare, att storleken även skulle tala för detta. Hessles ovan anförda uppgift om torskar på över 1 meters längd gör väl denna senare motivering inte särskilt stark, även om Smitts resonemang i övrigt verkar troligt. Det må antecknas, att torsken utanför Karlskrona stundom kan uppnå en kroppslängd av mer än 120 cm enligt Gosselman (hos Stuxberg 1895).

Gadus aeglefinus L. Cederström (1865) meddelar en uppgift enligt löjtnant Tilljander, att en kolja skulle ha tillvaratagits vid Ljugarn. Som iakttagelsen inte är närmare fixérad till något bestämt år, och som något fynd av denna art icke gjorts så långt in i Östersjön av andra, må förhållandet här endast påpekas rent parentetiskt.

Artens normala utbredning sträcker sig i regel inte in i Östersjön. Möbius & Heincke (1883) skriver: "Weiter östlich als bis an die mecklenburgische Küste ist er nicht beobachtet worden". I olikhet med torsken är koljan mera strängt bunden till en relativt hög salthalt. I händelse av rikligt inströmmande salt bottenvatten kan den dock uppträda i västra Östersjön, såsom bl.a. förhållandet varit år 1926 (Andersson 1942). Om artens utbredning yttrar Schnakenbeck (Tierwelt der Nord- und Ostsee, Leipzig 1926, XII. g. 45): "neuerdings auch in der westlichen Ostsee häufiger".

28/ Gadus merlangus L.

Ehuruv vida sparsammare än t.ex. i Kattegat och Skagerack, lever vitlingen även i de västra delarna av Östersjön. Av Möbius & Heincke (1883) är arten omnämnd från området vid Kiel, och enligt samma källa fångas den höst och vinter i farvattnen vid Bornholm. Ibland är den ingalunda sällsynt vid kusten av Blekinge (Smitt 1892). Vid något tillfälle kan den t.o.m. förirra sig ända upp till gotlandskusten.

Cederström (1863) anför en, visserligen som han själv påpekar, något osäker uppgift, erhållen av"Hr Indenten Säve", att vitling skulle ha fångats i Bunge vid Fårösund[1]. Ett äldre, direkt belägg på att arten kan ingå i öns fiskfauna meddelar Lindström (1894), som iakttagit ett exemplar, som fångats på våren 1865 utanför Visby[2], en lokal, varifrån Säve (1940 b) också rapporterar, att arten tagits på torskanglar 1869 på 70 famnars djup. Oskar Holgersson har för mig berättat (juli 1953), att han fått mindre individer under trålfiske 50 distansminuter SO Ronehamn.

1/ Enligt samme auktor (1865) tillvaratogs en vitling vid Ljugarn 1863, såsom meddelats författaren av löjtnant Tilljander. Även denna notis får kanske fattas med en viss försiktighet.

2/ Ev. identisk med den vitling, som förvaras i läroverkets museum. Att döma av etiketten är den emellertid fångad den 9 sept. 1865.

27/ Lota vulgaris JENYNS

Enligt Lindström (1894) erhållen i Gothemsån. Ihreån, i Paviken, Lojsta och Burs träsk. I det förstnämnda vattendraget lär den för en 25-30 år sedan ha varit allmännare än nu, beroende på en fortskridande förorening från sockerfabriken i Roma (Emrik Stenberg muntl.meddel.).

I Närsån togs en lake, mätande 20 cm i längd, april 1948 av

lantbr. A. Eklund, och i Bogeviken vid Slite ett exemplar 1948 vägande 7 hg enligt Robert Klintbom. I träsket Storsund i Gothem klubbas väl alltjämt en eller annan lake vid s.k. syn-is. I Fardume träsk, vilket av Lindström (op.cit.) anges som osäker lokal för lake, togs bl.a. ett exemplar på över 1 kg vikt omkring 1949 av Anton Nordin (muntl.meddel.).

Som brackvattensform utmed svenska ostkusten, kan lake anträffas även utanför Gotland, såsom skett t.ex. vid mynningen av Gothemsån och i Petesviken på Sudret (Lindström op.cit.). Ex. från "Dalhems-å" (=Gothemsån) i läroverkets samlingar.

28. Onos cimbrius (L.)

Fyrtömmade skärlången, första gången upptäckt och beskriven i vårt land, är en "hos oss i Sverige i allmänhet sällsynt fisk", som Lilljeborg (1891) påpekar. Den är känd från gotländska farvatten enligt uppgifter, inhämtade av Cederström (1863). Tillfälligt anträffad och funnen vintertid, är den noterad av Lindström (1894), som skriver, att den kan erhållas som en bottenfisk på 50-70 famnars djup. Arten anföres av Nybelin (1923) bl.a. från flera lokaler öster om Gotland samt från vattenområdet mellan Ölands norra udde och Hoburgen.[1]

[1] I västra Östersjön har den fångats i Kielerbukten, utanför Flensburg och vid Travemünde, men vid den preussiska kusten har den icke iakttagits (Möbius & Heincke 1883). Arten kan emellertid någon gång fås ända inne i Finska viken (Andersson 1942).

29. Gasterosteus aculeatus L.

Storspiggen uppträder talrikt kring öns kuster. I synnerhet skall detta enligt Hessle (1922) vara förhållandet på den östra sidan, vilket torde ha sin orsak i förekomsten av tämligen

grunt vatten. Cederström (1865) har iakttagit "betydliga skarör af halfpansrad tretaggig spigg" i nedre delen av Närsån, men för övrigt lär den saknas i träsken, som Lindström (1894) uttryckligen framhåller.[1] I juni 1948 såg jag dock flera grant färgade storspigghanar i den lilla Vastaån, som från Träskmyr leder ut i Kapellshamnsviken, och möjligen skulle arten även kunna anträffas på andra liknande lokaler.

Av de tre varieteterna, trachurus (saltvattensform), hemigymnus (brackvattensform) och gymnurus (sötvattensform), kännetecknade genom olika utbildning av tvärplåtarna på kroppens sidor (Andersson 1942), upptar Lindström (op.cit.) såväl den förstnämnda, vilken är allmännast, som den sistnämnda för Gotland. Utbildningen av dessa tre former anses emellertid endast vara fråga om förändringar, åstadkomna på grund av växlande miljöfaktorer, olikheter i salthalt etc., varför många övergångsstadier är vanliga. Ur ett material på 7.500 spiggar (fr. Kielerbukten) har Möbius & Heincke (1863) konstaterat 90 % trachurus och 9 % "leiurus" jämte övergångstyper till denna samt 1 %, där exemplaren uppvisat 2 eller 4 taggar framför den mjuka ryggfenan.

Om storspiggen någon gång blir föremål för fiske, torde den i så fall komma till användning som hönsfoder, vilket sägs ha skett i forna dagar på Gotland.

---

[1] Samme auktor uppger dock, att arten lever "i de smärre vattensamlingarne" inne på ön.

30. Gasterosteus pungitius L.

Möbius & Heincke (1883) betecknar småspiggen i östra delen av Östersjön såsom "sehr häufig". Enligt nämnda författare urskiljes en saltvattensform, trachurus, och en sötvattensform, leiurus, inklusive övergångsformer. Om än i mindre antal, finns arten vid Gotlands kuster, och i strandzonen strax utanför Faludden har jag t.ex. under trålning med yngeltrål fått åtskilliga exemplar. Som en i huvudsak i sötvatten levande art, upptas småspiggen av Lindström (1894) från en del större träsk, såsom Eke, Ahr och Tingstäde träsk, men den lever dessutom i talrika mindre vatten.[1]

I ett arbete om utbredningen av insjöfiskarna i Sverige påpekar Lundberg (1899) vårt rätt bristfälliga kunskap om de båda spiggarternas förekomst. Ett bättre klarläggande av arternas speciella levnadsvillkor - även på Gotland - skulle helt visst erbjuda intresse.

---

[1] Enligt Gislén & Brinck (1950) funnen i den kanal, som från Martebo myr leder fram till Lummelunda grottan. Hos samma författare heter det vidare: "This species was also obtained in the subterranean well at Muske myr".

31. Spinachia vulgaris FLEMMING

Torde förekomma någorlunda allmänt runt stränderna, där battenvegetationen är av lämplig beskaffenhet. Jag har funnit den under fiske med ygeltrål på en meters djup bland tång och annan växtlighet utanför Faludden. Över huvud synes de mera långgrunda östra strandområdena erbjuda bättre betingelser i jämförelse med västkustens ofta branta och klipprika strandavsnitt.

Uppgifterna om tångspiggen på Gotland är emellertid fåtaliga och knapphändiga, och en vidare undersökning av situationen vore i hög grad önskvärd. I Lindströms (1894) översikt omnämnes den såsom förekommande i Östersjön vid Gotland. Runt kusterna av Öland skall den t.ex. finns talrikt enligt G. Kolthoff (hos Lilljeborg 1891), men mera sällsynt öster om Bornholm.[1] Den är dock anträffad upp till Hudiksvall enligt Andersson (1942). Ex. taget i Visby hamn i läroverkets samlingar.

---

[1] Georg Duncker: Teleostei Physoclisti. Tierwelt der Nord- und Ostsee. Leipzig 1926, p. 8.

32/ Siphostoma typhle (L.)

Tångsnällan, i likhet med den vanliga havsnålen känd från större delen av den svenska ostkusten, lever i bandtångsregionen, väl oftast under samma förhållanden och tillsammans med Nerophis ophidion. Möbius & Heincke (1883) anför den uppfattningen, att tångsnällan om vintern mestadels uppehåller sig i bältet av död bandtång, "weil diese tiefer und weniger kalt ist als die höhere Region des lebenden Seegrases". Cederström (1863) uppger, att han av de fiskar, som Sundevall antecknat från Stockholms skärgård, vid Gotland icke iakttagit tångsnällan. Lindström (1894) är här liksom i många andra fall betydligt utförligare och säger, att den förekommer allmänt. Ex. från Slite i sept. 1890 (S. Karlsson) i läroverkets samlingar.

33) Nerophis ophidion (L.)

Omnämnes av såväl Cederström (1863) som Lindström (1894) utan några närmare uppgifter. Lilljeborg yttrar (1891), "att i öfverensstämmelse med hvad C.U. Ekström uppgifvit hafva vi iakttagit, att den i Stockholms skärgård är den talrikast förekommande representanten för tofsgälarnas grupp, och detta är sannolikt förhållandet äfven i våra andre östra skärgårdar". Kanske gäller detta uttalande också för Gotlands del. Själv har jag iakttagit arten bland tång- och annan algvegetation på ungefär metersdjupt vatten utanför Faludden. Ett ungt ex. erhållet sydost om Hoburgen i juli 1919 av "Skagerak" å punkt N 56°44′ och O 18°31′ (Nybelin 1923). Inom Östersjöområdet går den f.ö. ända upp till södra Västerbotten.[1]

För en ytterligare kunskap om vanliga havsnålen och liknande

1) T.o.m. funnen vid Ångermanland enligt Artedi (hos Nilsson 1855) p. 695.

mera indifferenta arter torde erfodras nya och förbättrade undersökningar inte bara utmed Gotlands kuster.

34) Belone acus RISSO

Efter lektidens slut på våren kommer näbbgäddan in i Östersjön, till Finska viken och Bottenhavet, som den åter lämnar mot hösten. Enligt vad Andrée (1851) hade sig bekant, var näbbgäddan en sällsynt fisk på Gotland. Cederström (1863) upptar den icke bland de av honom själv iakttagna fiskarna ~~vid Gotland~~, men arten finns antecknad såsom förekommande enligt en till honom lämnad rapport. Lindström (1894) betecknar näbbgäddan som sällsynt och anger den blott från två orter, Visby hamn och Kapellshamn.

Att döma av mina erfarenheter från olika fiskeplatser är arten, åtminstone i våra dagar, långt ifrån den raritet, som ovan antytts. I Ljugarn uppger t.ex. Gunnar Östergren, att smärre exemplar kan tas då och då, utanför Herrvik fångas näbbgäddan åtminstone varje år, vid ett tillfälle hade man 3 st. på laxkrokar enligt Gösta Östman, och i Ronehamn meddelar Oskar Holgersson, att fisken erhålles i enstaka fall i bottengarnen, mest på våren. År 1948 fick man en individ vägande 1,5 kg på laxlina, och samma år fick man ett exemplar på omkring 50 cm längd utanför Slite, enligt vad Robert Klintbom upplyser om. Näbbgäddor av mindre format är därstädes inte så sällsynta. Från andra platser utmeds öns kuster har man föga eller intet att förfälja. Bland några från Roslagen erhållna exemplar har man funnit ett sådant av samma storleksordning, som gäller för västkustens näbbgäddor (Lilljeborg 1891). C.U. Ekström uppger, att näbbgäd-

1) Om förhållandena i Östersjön skriver Nilsson (1855), att arten fångas "äfven stundom i Stockholms skärgård".

dan inte fångas varje år i Mörkö skärgård i Sörmland, medan Tiselius[1] betecknar den som icke alltför ovanlig vid smålandskusten.

Visby-läroverkets museum äger dels en näbbgädda, daterad Kapellshamn (utan årtal) samt dels ett ex. donerat av L. Samuelsson 1946 och fångat vid Gotlandskusten.

35 Anguilla vulgaris TURTON

Ålen vandrar upp genom större och mindre vattendrag från havet och anträffas i åtskilliga träsk över hela Gotland. Sålunda nämner Lindström (1894) bl.a. följande platser, Eke, Mölner och Alnäsa träsk på Fårö samt vidare Tingstäde, Fardume, Ahrs träsk och Mjölhatte träsk samt Ihreån. I sin översikt betecknar författaren ålens förekoms med ett "frågetecken" för ~~från~~ Gothemsån, där den tvivelsutan torde ha förekommit redan under förra århundradet. Emrik Stenberg har för mig berättat, att han där exempelvis 1946 erhållit ett tiotal ålar, varav ett exemplar vägde 1,7 kg. I Asa träsk i Lojsta och Hagaby träsk i Etelhem uppger ortsbefolkningen, att inplantering av ål ägt rum, men tidpunkten härför är obekant.

Ett vanligt sätt att i äldre tider fånga ål torde ha skett medelst ljustring. Rika fångster gjordes förr bl.a. utanför Visby, men sedan många av de där befintliga strandstenarna utnyttjats till byggandet av hamnen, berättar Cederström (1864), gick fisket snabbt tillbaka på denna lokal. Delvis användes också mindre ryssjor, såsom vid Fårösund och Östergarnsholm, ett redskap, som nyssnämnde författare på sin tid sökte göra mera populärt bland fiskarna. Under höstens ålvandringar tas i våra

---

[1] Bidrag till kännedomen om Östra Smålands Vertebratfauna, p.39. (anfört hos Lilljeborg 1891, II, p. 451).

dagar en del ål utmed öns ostsida, där bottentopografien särskilt väl lämpar sig för detta fiske. Hur ringa omfattning ålfisket hade på 1880-talet framgår av Kolmodins redogörelse (1886), där det heter, att fisket i det närmaste kan sägas ligga nere "med undantag af en å annan plats". För 1887 var utbytet 2.500 och för 1888 6.000 skålpund. Ålfångsterna är emellertid överhuvudtaget relativt små, varför arten f.n. icke kan sägas spela någon viktigare roll inom fiskerinäringen. Under 1952 redovisades t.ex. i statistiken icke mera än 7.000 kg, ett resultat, som utgör hälften av 1951 års fångstsiffra (Ivarsson 1953).

Andersson (1922 p. 215) publicerar en intressant karta över blankålens vandring ut ur Östersjön, varav framgår, att arten från Estlands kust på hösten beger sig i sydvästlig riktning på bred front mot Öland och Blekinge kusten. Därvid går en del ålar förbi Gotska Sandön och väster om Gotland men många passerar särskilt östra kusten av ön, där märkta estniska ålar bland annat återfångats i samband med några större experiment 1937 och 1938.

36/ Cyprinus carassius L.

Cederström (1864) upptar rudan i sin förteckning över öns fiskfauna. Han gör ingen åtskillnad mellan dammruda och sjöruda. Hos Lindström (1894) däremot är endast den förra (C. carassius f. gibelio BLOCH) omnämnd. Att rudan sannolikt skulle vara inplanterad, bygger författaren på det förhållandet, att den "vanligaste förekomsten är i dammar, i närheten af prest- och bondgårdar". Nilsson (1858) upptar frågan om rudan som en ursprunglig fisk i Sverige till diskussion och menar, att man icke bestämt kan avgöra, när införseln skett. Att den skulle ha kommit hit långt tidigare än karpen, anser han sannolikt.

Den skillnad, som man ansett föreligga mellan dammruda och sjöruda är i själva verket ytterst svag, och övergången mellan de bägge formerna har visat sig omöjlig att strikt upprätthålla, såsom redan påpekas av C.U. Ekström[1]. Dammrudan betraktas "som en genom svält och vantrevnad förkrympt ras" av sjörudan (Lönnberg 1915). De hos Lindström från Vall s:n såsom dammrudor angivna exemplaren håller 4 tum i längd och 2 tum i höjd samt de från Visne myr i Fardhem resp. 3,5 och 1,5 tum. Kroppshöjden går 2 gånger i första fallet och 2 1/3 i andra fallet i kroppslängden[2]. I gölar kring Lina träsk i Lina myr fanns rudor i stort antal, åtminstone före vattenregleringen där 1947, och arten var även föremål för ett visst fiske. Den typ, som denna ruda representerar, med sin relativt höga kroppsform synes mig närmast tala för sjöruda.

Enligt Anton Nordin (muntl.meddel.) har en inplantering av rudor skett under det senaste världskriget i Tingstäde träsk, men varifrån de härstammar och vilken form det varit fråga om, är mig obekant. - Läroverkets museum i Visby äger exemplar av "dammruda" från Visne myr i Fardhem och från Stenkumla[3].

---

1) K. Wet. Acad:s Handl. 1838, p. 213 (1839).

2) Dessa mått överensstämmer enl. Lönnberg (op.cit.) nära nog fullständigt med uppgifterna för sjörudan, varför ovannämnda rudor borde betecknas som Cyprinus carassius. Kolmodin tillägger i en not hos Lindström (1894) å pag. 14, att sjörudan överhuvud taget icke observerats med undantag för ett exemplar, som fångats vid Kyllej i Hellvi s:n, alltså i havet, och som skänkts till läroverkets museum, där jag dock inte återfunnit det.

3) Jag har antecknat förekomsten av rudor i ett vattenfyllt f.d. stenbrott i Hangvar s:n invid landsvägen strax väster om Kapellshamn. Enligt uppgift är fiskarna hämtade från något träsk på ön.
Ett studium av rudans variation och ekologiska förutsättningar vore helt visst av intresse.

37/ Tinca vulgaris FLEMMING.

Enligt Lindström (1894) anträffad i ett halvt dussin träsk, bl.a. i Fardume, Lojsta, Mäster myr samt Mölner och Alnäsa på Fårö. Själv har jag bl.a. sett sutare (1947) i vasskanten av Paviken i Västergarn. Icke långt från Närsåns mynning brukar man enligt ortsbefolkningen kunna erhålla sutare på mellan 0,5 och 1 kg. I träsken vid Lojsta beskrives sutaren såsom en av de värdefullaste fiskarna. I en damm nära Etelhems station uppges odling av sutare ha bedrivits av grossh. Oskar Larsson i början av detta sekel (1911), varifrån arten sedan skall ha inplanterats i Sigvalda träsk i Etelhems socken. I Fride träsk i Lojsta skall sutaren ha införts "för många år sedan" enligt vad ortsbefolkningen uppger (Sigfrid Larsson, in litt.)[1].

Mera undantagsvis lär sutaren förirra sig ut till havskusten, där den ~~dock~~ är fångad t.ex. vid Skälsö i Väskinde och i Bogeviken invid Slite. Hos Lilljeborg (1891) finns arten omtalad t.ex. från den svenska sidan av Östersjön i lämpliga vikar i Sörmlands och Roslagens skärgård och enligt Lundberg (1899) ner till Kalmar län.

Ett större ex., donerat av B. Ahlqvist 1946 och erhållet i Lojsta träsk, ingår i läroverkets museum.

[1] Enl. meddelande 1957 skall detta skett omkr. 1854 genom prosten Lyth i Burs.

38/ Phoxinus aphya (L.)

Förekommer i täta stim utefter kusterna, där jag exempelvis sett den massvis inne i hamnarna, såsom i Slite, Kapellshamn och vid bryggan på Faludden i Öja s:n. Från (vissa) smärre vattendrag, t.ex. vid Kolens kvarn norr om Visby, uppges elritsan av Lindström

(1894). Inne i Lummelundabäcken har jag i augusti 1947 under provfiske med yngeltrål fått exemplar, som haft en längd av 7-8 cm. I den föga vattenrika Vastaån vid Kapellshamn fanns rikliga mängder den 6 juni 1948.

Uppgiften hos Möbius & Heincke (1883) att denna art endast skulle förekomma i Östersjön öster om Gotland är missvisande. Arten är ~~f.ö.~~ anträffad inom åtskilliga av den sydsvenska ostkustens skärgård såväl som i Finska viken (Andersson 1942).

Elritser (utan datering), fångade i Visby hamn, förvaras i Visby-läroverkets museum.

39) Leuciscus rutilus (L.)

Förutom längs kusterna lever mörten i nära nog samtliga i de av Lindström (1894) upptagna tjugo sötvattnen, och den står i detta hänseende närmast abborren i talrikhet.

Författaren pekar på en [honom] ~~av~~konstaterad typskillnad mellan de i Mjölhatte träsk uppträdande exemplaren, kännetecknade av en relativt hög kroppsform, s.k. "halv-id", och de i havet förekommande med starkare färger och röda ögon, s.k. "raud-auger". I motsats till dessa är individer från övriga lokaler av blekare färger.

Läroverkets museum har ex. från Lojsta träsk. Donerat 1946 av B. Ahlqvist.

40) Leuciscus idus (L.)

Tidigt på våren efter islossningen går iden i stor mängd upp för att leka i Gothemsån, Närsån samt förr i tiden enligt Cederström (1865)[1] också i det vattendrag, som förbinder Paviken med Östersjön vid Västergarn. Sedan gammalt har arten därvid varit föremål för ett intensivt fiske, (ofta i form av mete med långa spön), såsom redan påpekas t.ex. av Andrée (1851). I vår tid har detta fiske emellertid förlorat mycket i betydelse, i första hand beroende på bristande vattentillgång och delvis på en stark uppgrundning av åarna. I Gothemsån pågår ännu varje vår, såsom vid Asbro, ett rätt givande idfiske.

Bland de invatten, där id anträffats, nämner Lindström (1894) Eke och Alnäsa träsk på Fårö samt Mjölhatte träsk vid Burgsvik. I Bogeviken lär iden ~~numera~~ nära nog ha slutat upp att förrätta sin lek, väl mest beroende på att utloppen vid Sjuström blivit alltför grunda. En gång i början av detta sekel kunde man se, hur flera tusen fiskar stängts in vid rännan intill den gamla vattenkvarnen i vikens västra del.

I Närsån är iden den viktigaste fisken, som ibland under gynnsamma år alltjämt erhålles massvis. Våren 1947 skall utbytet ha varit bättre än på de senaste 20-30 åren, berättar en vid ån bosatt person, Emil Dahlqvist (muntl. meddel.). Under högvattnet på våren tog man i gångna tider en mängd id vid de speciella anordningarna för detta fiske vid Stockviken i Hamra, där alltjämt en del exemplar torde fångas. Av den i våra dagar fångade iden erhålles huvudparten från åmynningarna på ön och havsstränderna. Bl.a. inom många skärgårdar i östra Sverige uppträder den allmänt.

---

1) Hessle (1922) betecknar Bogeviken som "en av de viktigaste lekplatserna för id på Gotland".

41. Leuciscus erythrophtalmus (L.)

Liksom mörten lever sarven i flertalet av öns sötvatten. I träsket Storsund i Gothem skall den t.ex. förekomma enligt ortsbefolkningen, ehuru den icke upptas därifrån av Lindström (1894). Trots bruket av lokalnamn torde sarven inte alltid vara säkert igenkänd, enligt vad jag själv erfarit, varför den antagligen lever även i andra vatten, än som hittills är känt. Lindström har gjort samma erfarenhet, och påpekar särskilt hur befolkningen vid Tingstäde "förklarade sig vid min dervaro knappast förr hafva sett Sarfvan, den talrikaste fisken i träsket". I egenskap av matnyttig fisk spelar sarven numera ingen roll. Kolmodin (hos Lindström op.cit.) påpekar i en not, att arten på 1870-talet togs vid kusterna i avsevärd mängd. Han framhåller särskilt den rika avkastningen vid Lergrav, Valleviken och Kyklej i Rute och Hellvi s:r. Hos Smitt (1895) heter det om sarven, att den lever bl.a. "i Östersjöns skärgårdar, men ingenstädes i särdeles stor mängd". Möbius & Heincke (1883) skriver, att den f.ö. icke är sällsynt i Finska viken.

Ett ex. fångat i nov. 1885 i Rute, ingår i läroverkets samlingar.

42. Alburnus lucidus HECKEL

Sjölv har jag påträffat löjor i Tingstäde träsk, en lokal, som jämte Gothemsån och Närsån också angives av Lindström (1894). Övriga fyndlokaler utgör Paviken samt Burs och Lau träsk. Av särskild betydelse är den på vissa delar av kusten rika förekomsten, såsom vid Gnisvärd, Klintehamn, Ljugarn och Ronehamn,

där ~~den~~ arten tas för att användas som agn till laxfisket med krok. I Burgsviken sägs den uppträda allmänt enligt Erik Lindberg (munt. meddel.). På den svenska sidan av Östersjön anträffas löjan från Skåne till Norrbotten (Andersson 1942).

Löjor i läroverkets museum är fångade i"Närs å" (utan närmare lokal), i "Lye, Närs-å" samt i Slite 1946 (C.A. Nilsson-Cantell).

Om Abramis blicca (BLOCH), som i Östersjöns skärgårdar anträffas bl.a. upp till Hudiksvall, torde ingenting vara bekant från Gotland, vid vars kuster arten möjligen skulle kunna anträffas. Enligt Möbius & Heincke (1883) lever björknan i haffen inom Östersjöns östra delar och i brackvattenszonerna i områdets västra delar.

Säve (1940 b) skriver om Abramis brama L., att den fångas i flundrenät "alla år på 2 eller 3 fots vatten uti Lergravssund i maj och stundom också på hösten", en uppgift, som helst visst grundar sig på en förväxling.[1] I en årsrapport över fiskerinäringen 1885 i Gotlands läns hushållningssällskaps verksamhetsberättelse omtalas under "fjellfisket" även braxen. Enligt Kolmodin kallar emellertid fiskarna t.ex. vid Kyllej sarven för "brax". Under hänvisning till betänkande med Förslag till Ny Fiskeristadga, Sthlm 1883, p. 154 förklarar Smitt (1895) uttryckligen, att braxen förekommer inom alla våra landskap utom Gotland. På Öland har arten anträffats i landskapets enda sjö, nämligen Hornsjön (Lundberg 1892). F.ö. uppträder braxen på många ställem inom Östersjöns skärgårdsvatten, såväl på den östra som den västra sidan samt i Finska viken.

---

1) I inledningen till sin "Fauna Gotlandica" skriver Billberg (1809) "Likväl må, som anmärkningsvärdt nämnas, at Braxen, som allmänt hämtas från Östersjöen, fångas här så sällan, att den är af allmänheten aldeles okänd".

43) Esox lucius L.

Gäddans utbredning omfattar så gott som alla vatten av någon betydelse. Den lever dessutom runt öns kuster, liksom inom olika delar av Östersjöns, Bottniska viken och Finska vikens skärgårdsvatten. Inom Östersjöns västra delar, t.ex. Kiellerbukten och angränsande områden, påträffas gäddan bara enstaka, nämligen vid flodmynningarna (Möbius & Heincke 1883). Om salthalten överstiger 0,6-0,7 % tycks fortplantningen icke förlöpa tillfredsställande (Rosén 1947).

Medan fisket i träsk och åar åtminstone i nutiden spelar en underordnad roll, fångas mycket gäddor främst på ostkusten, där särskilt vattnen utanför Ronehamn, Ljugarn och Nyudden i När s:n må framhållas. Kring Fårösund, i Vägomeviken utanför Slite, i Burgsviken och vid Västergarn bedrives likaså ett givande gäddfiske.

Av de fiskar, som varit direkt föremål för omvårdnad i form av utkläckning och utsläppning av yngel under senare år, har gäddan spelat en viss roll. Under perioden 1930-1939 uppgick utbytet av gäddfisket till c:a 22.000 kg i genomsnitt per år, mellan 1940-1950 var avkastningen dubbelt så stor eller mera.

44) Salmo salar L.

Gotlands vattendrag är i regel för små, för att blanklaxen skall kunna förrätta sin lek i dessa. Härom uttalar sig Kolmodin hos Lindström (1894), då han skriver, "att det är antagligt, att jämförelsevis få individer af Blanklaxen gå upp i våra obetydliga vattendrag för att där lägga rom". Sedan hans tid har

vattenmängden i åarna på grund av utdikningar och dräneringar ytterligare avtagit.

I växlande mängd vistas blanklaxen utmed öns kuster i samband med vandringarna mellan norra och södra Östersjön. Den fångas därvid både i närmast omgivande farvatten men också oftast på rätt betydande avstånd från land.[1]

Vid mitten av förra århundradet, klagades allmänt över gotlandsfisket rings lönsamhet över huvudtaget. Nya och förbättrade fiskemetoder prövades (bl.a.) under ledning av handl. Fred. Hägg i Katthammarsvik. I samband därmed fångades utanför Gammelgarn ett par laxar, vilket, som Olofsson (1945) i en minnesskrift anmärker, ansågs vara en märklig händelse.

Av den för perioden (omkring) 1930-1940 inom hela östersjöområdet enligt Gunnar Alm (hos Andersson 1942) genomsnittliga, årliga laxfångsten, som uppgått till omkring 1.300 ton, kommer 800 ton från havet,[2] resten från svenska och andra laxälvar. Tar man hänsyn till antalet fångade laxar, utgör östersjölaxen c:a 80 % av hela mängden beroende där på, att antalet smärre individer är förhållandevis litet från älvarna. I en statistik omfattande tiden 1881-1937, som framlagts av nyssnämnde författare, och som utvisar medelavkastningen i kg för femårsperioder av laxfisket i olika svenska områden av Östersjön, framträder (den) stora variation, som laxfångsterna bl.a. för Gotlands del varit underkastad. För åren 1887-1890 redovisas ~~en årlig laxfångst av~~

---

[1] Ett intressant exempel på blanklaxens långa vandringar inom Östersjön anföres redan 1751 enligt Nils Gisler (hos Stuxberg 1895). I Ångermanälven och Njurundaälven hittades i där fångade individer sådana fiskkrokar, som allmänt nyttjades vid torskfiske av befolkningen på Gotland, Öland och Blekinge.

[2] Av denna sistnämnda siffra representerar Finlands andel nära 200 ton och Danmarks c:a 50 ton. Värdena är dock här liksom i ovanstående fall mycket approximativa.

enligt en av Olofsson (1943) framlagd översikt för perioden 1887-1942, en årlig laxfångst av 5.750 kg, under de första åren av 1900-talet uppgick fångsterna endast till ett par tusen kg för att så småningom förete en ~~ytterligare~~ stegring, som under 1942 nådde ett toppvärde på 48.000 kg. Från och med följande år har siffrorna sprungit ytterligare i höjden. Så gott som oavbrutet har man redovisat årliga fångster på flera hundra tusen kg.

År 1946 framträdde som ett utomordentligt rekordår med icke mindre än 345.710 kg ilandförd lax [1]

1) I dessa värden inräknas endast de fångster, som erhållits av gotländska fiskare.

45) Salmo t. trutta L.

Laxöringen (havsöringen) anträffas allmänt runt kusterna och vandrar regelbundet upp om hösten i vattendragen såsom Gothemsån, Gartarveån och Hugleifsån på ostkusten samt Lummelundsån (på västkusten) och Ihre-ån på ~~väst~~nord kusten, för att leka, även om dessa vatten i flera fall är ganska små. Torra somrar med åtföljande uttorkning av strömmarna kan medföra svåra skadeverkningar för ynglet. I avsikt att upphjälpa beståndet har under senare år utsläppts laxöringyngel bl.a. i Ihre ån och Ahr-ån.

I jämförelse med blanklaxen är dock fångsten av laxöring[1] mycket blygsam, och under senare år har utbytet enligt statistiken i Gotlands Fiskareförbunds årsbok erhållit sig omkring 2.000-3.000 kg pr år. Det är emellertid inte uteslutet, som Ivarsson (1953) riktigt påpekar, att en del laxöringar avräknas och även saluföres under benämningen blanklax.

~~Ett ex., betecknat "Salmo fario", erhållet den 25/5 1865, finns i läroverkets museum.~~

1) Det huvudsakliga utbytet av detta fiske torde härröra från kusten.

46. Salmo trutta fario L.

Lindström (1894) påpekar förekomsten av bäcköring i vissa smärre vattendrag, såsom Ihreån och Lummelundsbäcken, där denna fisk alltjämt förekommer. Ehuru i regel betraktad som en sötvattensform kan den stundom förirra sig ut i havet, som bl.a. anföres av Benecke från mynningen av Weichsel enligt Möbius & Heincke (1883). I samma arbete berättas även om ett fynd av ett 15 cm långt exemplar från Bellevue i Kielerbukten i april 1882.

Sedan gammalt har man velat betrakta bäcköringen som en klart fixérad ras eller varietet. Enligt nutida uppfattning är det snarast fråga om en "förkrympt" form, en modifikation, betingad av ekologiska faktorer. En del i större omfattning bedrivna undersökningar har gett det intressanta resultatet, att insjööringar och bäcköringar, som en tid fått leva i havet, antagit en relativt sett betydande storlek påminnande om havsöringen.[1] Trots överensstämmelse i miljön synes dock smärre olikheter dem emellan, såsom skillnad i lekmognad och tillväxtförmåga samt fenornas kantfärg, vara bestående. Med hänsyn till detta, inom vilket åtskilliga detaljer ännu är outredda, har jag här ovan upptagit bäcköringen som en särskild laxform.[2]

---

[1] Jfr Andersson 1942, pp. 621, 831!

[2] Ett ex., "Salmio fario", erhållet den 25 maj 1865, finns i läroverkets museum.

47/ Coregonus lavaretus L.

De gotländska sikformernas systematiska detaljer skall här icke närmare behandlas och inga hänvisningar göras till någon av gängse grupper (Lavaretus, Wartmanni-Generosus-Macrophalmus etc.), då problemat ej varit föremål för undersökning. Utom från havskusten upptas siken av Lindström (1894) från Ahrs träsk. Talrikt utbredd längs hela norrlandskusten och vidare söderut synes arten utmed Skånes stränder vara mera sparsamt företrädd (Lundberg 1899). Jfr. även Lilljeborg (1891, p. 775)! Möbius & Heincke (1883) skriver: "In der westlichen Ostsee ist Coregonus lavaretus noch nicht beobachtet worden". Det påpekas vidare, att arten är vanlig inom Östersjöns östra delar, Bottniska viken och Finska viken.

Att döma av en tabell utvisande sikfångsternas storlek (1945) erhålles sik i varierande mängd vid olika delar av gotlandskusten (Mattsson 1946). Störst utbyte redovisas från Fluntinge i Grötlingbo samt Hammarsnäs och Nabben i När, samtliga på ostkusten, och slutligen Burgsvik på södra delen av ön.[1] Utsläppning av sikyngel i rätt betydande mängd har ägt rum på ett flertal platser fr.o.m. 1939 såsom vid Fårö, Kapellshamn, i Vägomeviken, Burgsviken samt i Bäste träsk (Ahrs träsk).

Andersson (1942) har i ett diagram sökt visa, hur sikfångsten t.ex. vid Kalmar läns kust under tiden 1914-1937 oavbrutet företätt en tillbakagång, medan utbytet vid Östergötlands och Sörmlands kuster sakta förbättrats. Som framgår av tabell~~en å sid~~ 9, har sik/tillgången på Gotland visserligen varierat något, men genomsnittsvikten för 1930-1939, räknat pr år, är nära nog densamma som för hela perioden 1940-1953.

---

1) Mycket sik fångades, åtminstone förr i tiden, vid Sjuström invid Bogeviken, där arten förrättade sin lek.

48) Coregonus lavaretus oxyrhynchus L.

Kolmodin framhåller, i en not (hos Lindström 1894), att näbbsiken ibland skulle ingå i sikfångsterna höstetid, men fynden är endast av mycket tillfällig natur. En bättre bekräftelse hade här varit önskvärd, för att rasen med full säkerhet skall kunna inräknas i öns fauna. Enligt Lilljeborg (1891) säges rasen vid ett enda tillfälle ha iakttagits i ett exemplar i Stockholms skärgård. Som vidare påpekas, med stöd av von Siebald, anträffas den i en del strömmar, som stå i förbindelse med Östersjön på den tyska kusten. Författaren reserverar sig dock mot att en ev. förväxling med den vanliga siken kan ha skett.

49) Clupea harengus L.

Vid sidan av torsk- och laxfisket representerar strömmingsfisket på Gotland både i fråga om vikt och värde de högsta siffrorna. Avkastningens storlek i resp. fall är dock underkastad betydande förändringar under olika perioder, som närmare framgår av översikten i ett följande kapitel. År 1823 lär fisket ha inbringat tillräckliga mängder för öns befolkning, men under tiden 1827-1843 var utbytet så ringa, att fisk måste införas.

Gotlandsströmmingen fiskas i en vårlekande och en höstlekande form, av vilka den senare är av störst betydelse i ekonomiskt avseende. Man har, såsom Hessle (1922) poängterar, ofta gjort gällande, att strömming från östra sidan skulle visa en större kroppsstorlek i jämförelse med den från västra kusten, en uppfattning, som icke visar sig motsvara de verkliga förhållandena. Jfr. Lindström (1894, p. 16)! I en not hos denne fram-

håller Kolmodin, att sedan man börjat använda garn med större maskar vid öns västra kust, har strömming därifrån erhållits av lika fin kvalité, som på den östra sidan. I fråga om längden erinrar strömmingen ~~här~~ närmast om det mått, som motsvarar den vid sydöstra Sveriges kuster levande formen, d.v.s. utanför Öland, Blekinge och östra Skåne. Den genomsnittliga längden varierar emligt Kolmodin mellan 18-19 cm. Andersson (1942) framhåller, att den sällan överstiger 21-22 cm i längd, medan kroppsstorleken i huvudsak uppgår till mellan 16-19 cm. Det största exemplar, som iakttagits av Lindström (op.cit.) mätte 8 tum i längd och 1½ tum i höjd.[1]

Den typ- eller rättare sagt "rasindelning", som man av ålder urskilt hos strömmingen, liksom hos sillen i egentlig mening, grundar sig på skillnader i lektid, storlek förhållanden och antalet kotor. Indelningen går tillbaka på "en samverkan av arvsanlagen och den omgivande miljön". Inom Östersjön överstiger aldrig kotornas antal 55,75 enligt Andersson (op. cit.).

50) Clupea sprattus L.

Den gotländska fiskarebefolkningen har sedan gammalt icke bedrivit någon direkt fångst av skarpsill, trots att arten ibland kan fås talrikt i strömminggarnen.

Redan Cederström (1864) påtalar dessa senare förhållanden,

---

[1] Rosén (1947) omtalar, att man bland s.k. fjärdströmmingar, en stationär vårlekande form från östersjökustens mellersta skärgårdar, stundom kan påträffa individer på ända till 30 cm i längd t.ex. i farvatten utanför Stockholm. Åldern uppgår till 9 ~~till~~ elle 10 år.

samtidigt som han på sin tid rekommenderade nät med lämplig maskstorlek, som skulle göra detta fiske räntebelt. Inom Gotlands Fiskarförbund har förslag väckts om ett upptagande av verksamheten, och man har inköpt speciella skarpsillgarn, vilka, såsom omtalas i årsberättelsen för 1938, (p.17), varit utlånade till fiskare i Lergrav, där resultatet synes ha varit tillfredsställande.

I en översikt av fiskets avkastning 1939 framhålles, att vassbuken på grundval av äldre och nyare fiskeförsök förekommer i stor mängd. Överhuvudtaget är tillgången på arten ifråga inom Östersjön rikligast i de södra och östra delarna. Utbytet synes dock i fortsättningen ha varit tämligen blygsamt. I de närmast följande årliga översikterna av fiskets avkastning finns ingenting nämnt därom. För år 1951 upptar Ivarsson (1952) skarpsill, men arten sammanföres med piggvar, mört, sutare och "benlöja" (löja), vilka tillsammans det året inbragte 2.825 kg. Två år senare redovisades för skarpsillen en fångstmängd på 2.300 kg.

Clupea finta (Cuv.) Känd från (södra) Östersjön upp till Hälsingland och till mynningen av Umeälven, dock mest inom områdets södra delar. Enligt Benecke (hos Möbius & Heincke 1883) skall den förekomma utefter Preussens kuster. Kring Bornholm uppger Andersson (1922), att staksillen stundom fångas i storlekar från 10 upp till över 50 cm i längd. Så vitt känt är, har denna art hittills icke fångats eller observerats utanför Gotlandskusten, där den emellertid sannolikt torde kunna väntas.

Engraulis encrasicholus (L.) En i Sverige överhuvud sällsynt art, som stundom visar sig inne i Östersjön och enligt Andersson (1942) t.o.m. erhållits i Stockholms skärgård den 15 augusti 1869. Det vore kanske inte omöjligt, att den någon gång också kunde uppenbara sig vid Gotland i samband med strömmings- eller vassbukfisket.

---

57. Acipenser sturio L.

I litteraturen uppges stören förekomma sparsamt inom hela östersjöområdet. I de västra delarna skall den vara betydligt sällsyntare än i de östra, t.ex. vid den preussiska kusten (Möbius & Heincke 1883). Enligt senare uppgifter torde arten ha förekommit talrikare i gångna tider. De kända fynden runt gotlandskusten är mycket fåtaliga. Andrée (1851) räknar den som gotländsk, men han säger, att den förekommer sällsynt. Lindström (1894) skriver, att stör kan träffas "i synnerhet på östra kusten" I en not anföres enligt Wisby Veckoblad 1841, n:o 8, för den 21 febr., att en död stör förts i land vid Tommungs i Gothem. Den mätte icke mindre än 7 alnar[1] i längd (4,15 m) och hade en omkrets av 2 alnar (1,19 m), efter vad som meddelats av "en högst samvetsgrann och pålitlig person". Om ett ännu större exemplar, mätande 8 alnar i längd (4,74m), berättar J. Wallin[2] vid mitten av 1700-talet från Rone (enligt Säve 1940 b).

Robert Klintbom har för mig berättat, att en stör fångats någon gång på 1920-talet och ett exemplar omkring tjugo år senare. Båda lär ha införts av fiskare till Slite hamn.

---

[1] 1 aln = 0,593 m.
[2] i handskriften Analect. Gothl. Walliniana.

52) Petromyzon fluviatilis L.

Om flodnejonögats förekomst på Gotland ~~liksom i fråga om en del andra fiskarter~~ är de hittills vunna upplysningarna relativt obetydliga, varför utförligare rekognosceringar skulle vara önskvärda. Några olika, av ortsbefolkningen brukade lokalnamn anger, att ~~arten~~ flodnejonögat är känd sedan gammalt. Hos Cederström (1863) finns den antecknad, och Lindström (1894) påpekar, att den dels är fångad vid kusten av Västergarn samt dels upptäckt av den förre i Gothemsån och Ihreån. Utmed den svenska östersjökusten anträffas den långt upp i Bottniska viken. Inom vidsträckta delar av Östersjöns kuster över huvudtaget är den allmän.

Det s.k. bäcknejonögat, (Petromyzon Planeri BLOCH), en form, som till skillnad från flodnejonögat kännetecknas därav, att buken saknar mörka fläckar, och att de båda ryggfenorna vanligen hänger samman, upprätthålles icke längre som art enligt modern systematik, då den bildar övergångsformer till flodnejonögat. Bäcknejonögat omtalas av Cederström (1863) från Ihreån och från Hörsne ån (1865) och av Lindström (1894) från Ihreån.

Flodnejonögon, tagna vid Fridhem i Visby 1893 ("ded. J.V. Engström") och i Ihrevik ("ded. Cederström") ingår i läroverkets samlingar. En ungdomsform (Ammocoetes branchialis) är erhållen i Ihreån i oktober 1868 av den sistnämnde.

BIHANG:

53) Cyprinus carpio L.

Karpen synes f.n. helt okänd på Gotland, och inga upplysningar har stått att erhålla om dess nuvarande förekomst. Enligt Cederström (1864) "skall genom en herr Donner i början av detta århundrade karpodling, ehuru numera upphörd, hafwa idkats inom Fröjels församling vid Kaupe". I en senare skrift uppger samme auktor (1865), sedan han själv besökt nyssnämnda plats, att "för ett par år sedan lärer karp erhållits" därifrån, en uppgift, som jag dock inte kunnat verifiera på annat håll. Säve (1940 b) berör med några ord karpodlingen i Fröjel, då han skriver, att handl. J.N. Donner i Klinte omkring 1800 bedrev sin odling under åtskilliga år, varvid arten skulle ha spritts till andra lokaler.

Invid Etelhems station anlades 1911 en fiskdamm, där grosshl. Oscar Larsson lät inplantera karp. Emellertid skall fisken redan efter några få år dött ut (Sigfrid Larsson muntl.meddel.).

Möjligen kunde man tänka sig, att karpen en gång i tiden kommit till användning som dammfisk vid klostren, men alla efterforskningar i den riktningen har gett negativt resultat. En och annan intressant detalj ur detta arbete må här anföras. I ett större verk från mitten av 1500-talet, "Historia de gentibus septentionalibus" (Roma MDLV), av Olaus Magnus[1], 31:sta kap. "Om fiskdammar och fiskafvel", läses: "Det finns äfven i de nordiska länderna personer, som hafva fiskdammar, hvilka de byggt enkom för att draga vinst af vissa fisksorter". Enligt Peder Månssons BONDAKONST (SFSS, 43,

[1] I svensk översättning: "Historia om de nordiska folken", (Stockholm och Uppsala MCMXXV), 4:de bd, 20:de boken, p. 203.

p. 363) avseende Sture-tidens Sverige förekom i ifrågavarande dammar rudor, sutare, ål och nejonögon men dock inte karp.

I en kommentar i bd 5, MCMLI, p. 502, av docent John Granlund till Olaus Magnus' verk påpekas, att "Ivar Axelsson (Tott) t.ex. hade inrättat åt sig en 'rwde Dam' norrut på Gotland"[1], som fiskarna fingo betalning för att fylla med rudor. I äldre litteratur, menar Bernström[1], kallas dylika anläggningar ofta ruddammar, även om de stundom kan ha använts för karp. Fabricius[2] (1904) behandlar ovanstående förhållanden och talar bl.a. om Ivar Axelssons "wdgifter till sådanne ting som rudenaet". Det torde knappast finnas något skäl, som här talar för sannolikheten av, att man vid denna tid hållit sig med karp på Gotland. Det må antecknas, att man först 1538 (Vivarium rerum vocabula) lär påträffa ordet karp i svenskspråkig litteratur (John Bernström in litt.). I en bekant matlista från början av 1500-talet enl. H. Brask är karpen ej omtalad (Hildebrand, Sv:s medeltid, II, p. 473)

I kap. "Om Roma kloster" berättar Wallin (1747), att man här finner "de herligaste åkrar och Engar, på begge sidor om några urgamla och i en rad liggande Fiskedammar, fem stycken till antalet. - Desse Dammar hafwa i forna tid spisat Klostret med all fisk, de behöft och åstunda kunnat på sit bord. De twå störste äro än i bruk, men de öfrige igengångne". Uppgiften är intressant, då den trots sin ofullständighet ger besked om odling av dammfisk på ön under medeltiden. Vad för slags fiskarter det rört sig om vid detta kloster, Beatae Mariae de Gutnalia, anges emellertid inte. Möjligen har det varit fråga om ruda eller sutare.

I en annan skildring från 1700-talet har C.G.G. Hilfeling[3] också anfört några uppgifter om ovannämnda fiskdammar. Från ett

---

1) Fauna och Flora 1948, p. 35.

2) En nordisk lensmands liv i det 15:de århundrade. Historisk tidskrift 1904, p. 273.

3) Se nästa sida!

Y 86

besök där den 5 aug. 1797 (p.71) skriver författaren: Dammarna vid Roma kloster "voro 5 till antalet" - Han fortsätter å p. 75: "Den 1ste fiskedammen var 85 alnar lång och 50 alnar bred - och 4 å 5 alnar dämning emellan den nästvid varande andre - denna var 100 alnar lång, nu ej mer än 20 bred med 6 alnar dämning emellan.- Den 3dje 170 alnar lång, lika bred med den första och 6 alnar dämning. Den 4de mol 400 alnar lång och 6 alnar dämning. Den 5te vid 300 alnar, så att hela längden utgjorde 1.100 alnar eller litet mera". - "Dammarna utom de 2ne förste äro igengrodda och nyttjas till äng" (p.72).

I ett arbete om "De norske Klostres Historie i Middelalderen" av Chr.C.A. Lange (Christiania 1856) anges, att munkarna t.ex. utan tvivel medverkade till fiskarternas utbredning och förädling genom att fiskdammar anlades här och där, men författaren nämner ingenting om fiskarterna.

Nilsson (1855) återger en gammal uppgift, att karp skall ha importerats till Skåne genom rikskansleren Peder Oxe omkring 1560, och att karp utsläppts i för ändamålet byggda dammar vid några därvarande egendomar.[4] Så mycket är bekant, att t.ex. vid Marsvinsholm funnits 40 dammar för odling av karp och ruda 1749, och tidigare hade antalet uppgått till 100, enligt vad Linné påpekar i sin Skånska Resa (p.254).[5] För Retzius (1800) var karpen känd endast från Skåne, såsom framgår av ordalydelsen: "Habitat in Piscinis Scaniae cultus". Långt senare skriver Lilljeborg (1891), att karpen införts till vårt land från Tyskland och "sannolikt blifvit utplanterad vid då befintliga kloster,

---

3) Journal öfver en Resa genom Småland, Öland och Gottland under sommaren år 1797. Handskrift. K.Biblioteket, Sthlm, F.m.57:4.

4) Se nästa sida!

5) D:o!

en åsikt, som tidigare också företrätts av den danske forskaren Krøyer.

Några bestämda antydningar i litteraturen om karpens medeltida förekomst på Gotland - eller i vårt land överhuvud taget - lär dock, som Smitt (1895) för övrigt framhåller, inte vara kända.

---

4) Hos Troels-Lund (1934, p. 55) framhålles, att karp tidigt införts till Småland, där Johan III från Tyskland låtit inplantera arten i de på den tiden nygrävda dammarna vid Kalmar slott. I Riksregistraturet (22/maj 1574 och även senare, såsom 1576 och 1579) är detta företag omnämnt, men av allt att döma tycks det hela ha kommit att stanna på papperet (John Bernström in litt.) Jfr också A. Retzius: Fornskrifter upplysande för Sveriges Fauna (Öfvers. K. Vet. akad. förh. 1849, Sthlm 1850, p. 101)!

5) Vid mitten av 1700-talet hade intresset för karpodling börjat skjuta fart i Skåne; 1766 ägde t.ex. en disputation rum i Lund av Cederlöf över ämnet: "Oekonomiska anmärkningar vid skånska karpdammar."

54) Salmo fontinalis MITCHILL.

Av den amerikanska bäckrödingen, som första gången infördes till Sverige på 1890-talet, skedde en import 1947 av rom, som utkläcktes vid Gotlands läns Hushållningssällskaps kläckningsanstalt i Ahr, och ynglet utsläpptes senare i några av öns vattendrag (Mattsson 1948). Om detta klarat sig, eller hur ~~xxxx~~ försöket överhuvud utfallit, därom synes ingenting ha publicerats, mig veterligt.

Enligt de på fastlandet företagna experimenten med denna fisk har i synnerhet utsläppningarna i en del sjöar, såsom i Närke, Västergötland och Dalarna, varit lyckade.

V 88

Utplantering av olika fiskarter

De förändringar, som under senare år uppstått i fiskfaunans sammansättning till följd av ingrepp ~~i positiv riktning~~ från människans sida utgöres i första hand av ett par nytillskott, nämligen Cyprinus carpio och Salmo fontinalis, den senare omnämnd i Gotlands Fiskareförbunds årsberättelse 1947. Rom av bäckröding inköptes från fastlandet och c:a 10.000 yngel kläcktes, som därefter utplanterats. Något större ekonomiskt värde har denna art knappast - utom möjligen som dammfisk - men som sportfisk är den livligt uppskattad. Rörande karpen se nedan!

Andra åtgärder, som vidtagits, har närmast varit inriktade på en utvidgad utbredning av redan befintliga arter till nya vatten samt på en förbättring av sådana fiskbestånd, där avkastningen av olika orsaker visat sjunkande siffror. Det gäller uteslutande arter bland de s. k. fjällfiskarna. Vad som härvid åstadkommits, har inte varit så enkelt att skaffa säkra och fullständiga upplysningar om. Följande uppgifter må anföras.

Cederström (1864, 1865)[1] ivrade varmt för sötvattensfiskets främjande och rekommenderade utplantering av Coregonus lavaretus från Ahrs träsk och av Albumus lucidus från havet till lämpliga invatten. Han var också inne på frågan om ett förnyat utsättande av "flundror" (Pleuronectes flesus) i träsken, varvid han stödde sig på de erfarenheter, som han hört berättas från Fårö. I fråga om skrubbskäddan hänvisas till närmare detaljer i den speciella behandlingen av de olika fiskarna. Om

[1] Om förekomsten av Abramis brama synes varken Cederström eller någon annan kunnat förebringa några exakta bevis. 1864 skriver denne, att "ehuru jag anser twifvelaktigt om Braxen kan wäl trifwas i de Gotländska sötwattnen, tror jag dock att försök äfwen böra göras till dess inplantering".

Under förra århundradet infördes en del fiskar i sådana träsk, där vederbörande art förut saknats eller där beståndet visat sig svagt. Cyprinus carpio i Fröjel torde ha varit en nyhet för ön, men tidpunkten för importen synes vara höljd i dunkel. Den av handl. Oscar Larsson år 1911 inplanterade karpen i en för ändamålet anlagd damm i Etelhem lär ha dött ut efter ett par år. Det är, som tidigare berörts, högst osannolikt, att karpodling praktiserats vid Roma kloster under medeltiden. Genom hemmansägare M. Karlström insläpptes enligt Cederström(Op.cit.) Tinca vulgaris och Leuciscus erythrophtalmus i Alnäsa träsk, och på initiativ av patron Grubb utökades fiskbeståndet i Bäste träsk med den förra arten.

Hand i hand med ett stegrat intresse för rationell fiskevård har verksamheten med kläckning av rom och utsläppning av yngel under 1940- och 1950-talen avsatt praktiska resultat. I vissa fall har även yngel inköpts från fastlandet. En viktig faktor är tillkomsten xx i Fleringe s:n av kläckningsanstalten i Ahr, vilken 1947 övergått i Gotlands Hushållningssällskaps ägo. Där har man särskilt ägnat sig åt sik, laxöring och gädda. Som framgår av referaten i Gotlands Fiskareförbunds Årsbok har utsläppning av yngel av Coregonus lavaretus därifrån regelbundet ägt rum i rätt betydande utsträckning fr.o.m. 1939 vid Kappelshamn, Fårö, Skälsö i Väskinde, Västergarn, i Vägomeviken, Burgsviken, vid Grötlingbo och på en del andra platser utmed gotlandskusten samt i Tingstäde och Bäste träsk. Vidare har yngel av Esox lucius utplanterats i Bäste träsk och i Tingstäde förutom i Bogeviken och i andra för ändamålet passande havsvikar. Tingstäde, Fardume, Bäste och Hau träsk har tillförts

Y 90

yngel av Anguilla vulgaris[1], medan Salmo trutta utsläppts i Bäste träsk och i Ihreån och Ahrsån.[2]

I Tingstäde träsk inplanterades Cyprinus carassius någon gång i början av 1940-talet, och i ett vattenfyllt f.d. stenbrott i Hangvar förekommer (arten) sedan ett antal år tillbaka, hämtad från något av träsken på ön, allt enligt vad ortsbefolkningen förtäljer.

I en damm i Etelhem odlades Tinca vulgaris i början av detta sekel, från 1911, och därifrån har denna fisk överförts till Sigvalde träsk. Förekomsten i det närbelägna Fride träsk står möjligen i samband med nämnda fiskodling.

---

1) I Asa träsk i Lojsta och Hageby träsk i Etelhem lär ål f.ö. också han införts enligt ortsbefolkningen. När detta ägt rum, har ej närmare uppgivits.

2) Odling av laxöringyngel har även skett vid Lummelundsbruk bl.a. 1948.
I en damm å samma lokal har vidare utsatts yngel av blanklax, såsom 1950. Rommen, som köpts i Norrland, är utkläckt vid fiskanstalten i Ahr.

TABELL 1.

Gotlands fiskarter och deras allmänna fördelning enligt Lindström (1894) efter komplettering ([ ] ej spontan art)

Art:	Havsarter		Sötvattensarter	
	Endast i Östersjön	Även i sötvatten	Endast i sötvatten	Även i Östersjön
Perca fluviatilis	-	-	-	⊗
Acerina cernua	-	-	⊗	-
Scomber scombrus	⊗	-	-	-
Xiphias gladius	⊗	-	-	-
Gobius niger	⊗	-	-	-
G. minutus	⊗	-	-	-
G. flavescens	⊗	-	-	-
Cottus gobio	-	-	-	⊗
C. poecilopus	-	-	⊗	-
C. quadricornis	⊗	-	-	-
C. scorpius	⊗	-	-	-
C. bubalis	⊗	-	-	-
Cyclopterus lumpus	⊗	-	-	-
Liparis vulg. barbatus	⊗	-	-	-
Lumpenus lampretaeformis	⊗	-	-	-
Pholis gunellus	⊗	-	-	-
Zoarces viviparus	⊗	-	-	-
Ammodytes lanceolatus	⊗	-	-	-
A. lancea	⊗	-	-	-
A. dubius	⊗	-	-	-
Rhombus maximus	-	⊗	-	-
Pleuronectes platessa	⊗	-	-	-
P. limanda	⊗	-	-	-
P. flesus	-	⊗	-	-
	19 arter + 1 underart (rastm)		4 arter	

TABELL 2.

Art:	Havsarter		Sötvattensarter	
	Endast i Östersjön	Även i sötvatten	Endast i sötvatten	Även i Östersjön
Gadus callarias	⊗	-	-	-
G. merlangus	⊗	-	-	-
Lota vulgaris	-	-	-	⊗
Onos cimbrius	⊗	-	-	-
Gasterosteus aculeatus	-	-	-	⊗
G. pungitius	-	-	-	⊗
Spinachia vulgaris	⊗	-	-	-
Siphostoma typhle	⊗	-	-	-
Nerophis ophidion	⊗	-	-	-
Belone belone lacus	⊗	-	-	-
Anguilla vulgaris	-	⊗	-	-
Cyprino carpio	-	-	[⊗]	-
C. carassius	-	-	-	⊗
Tinca vulgaris	-	-	-	⊗
Phoxinus aphya	-	-	-	⊗
Leuciscus rutilus	-	-	-	⊗
L. idus	-	-	-	⊗
L. erythrophtalmus	-	-	-	⊗
Alburnus lucidus	-	-	-	⊗
Esox lucius	-	-	-	⊗
Salmo salar	-	-	-	⊗
S. trutta	-	-	-	⊗
S. trutta fario			⊗	-
S. fontinalis	-	-	[⊗]	-
Coregonus lavaretus	-	-	-	⊗
C. lavaretus oxyrhynchos	-	-	-	⊗
Clupea harengus	⊗	-	-	-
C. sprattus	⊗	-	-	-
Acipenser sturio	⊗	-	-	-
Petromyzon fluviatilis	-	-	⊗	-
	11 arter		17 arter + 2 underarter	

SAMMANFATTNING:

Den totala översikten enligt ovanstående omfattar 51 fiskarter jämte 3 underarter (Liparis vulgaris barbatus, Salmo trutta fario och Coregonus lavaretus oxyrhynchos). Havsfiskarna utgör tillsammans 30 arter plus 1 underart. Sötvattensformerna räknar 21 arter plus 2 underarter. Av den förra kategorien anträffas förutom ål även skrubbskädda och piggvar i sötvatten. Icke mindre än 17 representanter för den senare gruppen, d.v.s. omkr. 74 %, lever också i havet utmed öns kuster, beroende på Östersjöns ringa salthalt, i ytskiktet drygt 0,6 % (Se kap. Terrängbeskaffenhet, mom. Omgivande vattendjup: ALLMÄN DEL)!

I den av Lindström uppgjorda förteckningen, ursprungligen tryckt 1867, där han omtalar 45 olika, regelbundet förekommande fiskar, har jag företagit en del korrigeringar. Sålunda är igelnejonögat här utelämnat som icke självständig form. I gengäld har följande arter jämte en underart tillfogats: makrill, svärdfisk, spetsstjärtade långebarnet, vittobis, kölad tobis, rödspotta, vitling, karp, bäckröding och näbbsik. I egenskap av mera tillfälliga gäster har Lindström i ett tillägg i kortfattad form dock omnämnt: makrill, svärdfisk, rödspotta och vitling. Näbbsiken har påpekats i en not av L. Kolmodin i Lindströms andra uppl. av samma arbete (1894). Det yngsta nyförvärvet till öns fiskfauna är bäckrödingen, inplanterad 1947.

Karpen synes ha införts vid flera tillfällen, senast 1911, men enligt lämnade uppgifter torde arten ha dött ut strax efter nämnda år. Med all sannolikhet tillhör rudan också de av människan inplanterade fiskarna. Men när denna import ägt rum - den ligger synbarligen ganska långt tillbaka i tiden, kanske skedde den under medeltiden - går inte att fastställa.

TABELL 3.

Fiskarternas uppträdande i viktigare sötvatten på Gotland enligt Lindström (1894). Listan delvis kompletterad efter mina rekognosceringar

Art:	Diverse träsk på Fårö:					
	Eke	Alnäsa	Mölner	Limor	Dembor	Norrsunda
Perca fluviatilis	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Pleuronectes flesus	⊗?	⊗?	-	-	-	-
Gasterosteus aculeatus	-	-	-	-	-	-
G. pungitius	⊗	-	-	-	-	-
Anguilla vulgaris	⊗	⊗	⊗	-	-	⊗ 1)
Tinca vulgaris	⊗ 1)	⊗	⊗	-	-	-
Leuciscus rutilus	⊗	⊗ 1)	⊗	⊗	⊗	⊗
L. idus	⊗?	⊗?	-	-	-	-
L. erythrophtalmus	-	⊗ 1)	⊗	⊗	-	⊗ 1)
Esox lucius	⊗	⊗ 1)	⊗	⊗	⊗	⊗
A:l arter i resp.träsk	8	8	6	4	3	5

Skrubbskäddans sedan gammalt omvittnade förekomst i Eke och Alnäsa träsk har jag i juni 1957 icke kunnat få någon upplysning om, varför arten sannolikt numera är utdöd. Omkring 1935 har sutare genom Gunnar Ahlberg och 1946 genom Axel Olofsson (9 ex.) införts till Eke träsk från Mölner. I juni 1957 såg jag ett nyfångat ex. från det förra vattnet på c:a 2 kg vikt. Enligt Erik Hammarström fångas ål och sarv i Norrsunda. I Alnäsa tas enligt meddelande av Gunnar Ahlberg gädda, mört och sarv. Iden i Eke och Alnäsa torde vara något ifrågasatt.

1) Kompletterings till Lindströms lista.

TABELL 4.

Art:	Övriga vatten på Gotland:			
	Gothemsån	Burs o. Lau	Lojsta	Mästermyr
Perca fluviatilis	⊗	⊗	⊗	⊗
Acerina cernua	-	⊗	⊗	⊗
Cottus gobio	-	-	-	-
C. poecilopus	-	-	⊗	-
Rhombus maximus	⊗	-	-	-
Pleuronectes flesus	-	-	-	-
Lota vulgaris	⊗	⊗	⊗	⊗
Gasterosteus aculeatus	-	-	-	-
G. pungitius	-	⊗	-	-
Anguilla vulgaris	⊗ 1)	-	-	-
Cyprinus carassius	⊗ 1)	⊗	⊗	⊗
Tinca vulgaris	-	-	⊗	⊗
Phoxinus aphya	-	-	-	-
Leuciscus rutilus	⊗	⊗	⊗	⊗
L. idus	⊗	⊗	-	-
L. erythrophtalmus	-	⊗	⊗	⊗
Alburnus lucidus	⊗	⊗	-	-
Esox lucius	⊗	⊗	⊗	⊗
Salmo slar	⊗	-	-	-
S. trutta	⊗	-	-	-
Coregonus lavaretus	-	-	-	-
Petromyzon fluviatilis	⊗	-	-	-
A:l arter i resp. vatten	12	10	9	8

1) **Ål och ruda** har av mig tillagts för Gothemsån. Särskilt rikligt fanns den senare i vissa djupare delar av ån, där den genomflyter Lina myr vid Råby och Lina träsk före vattenregleringen 1947.

Y 96

TABELL 5.

Art:	Övriga vatten på Gotland:				
	Tingstäde	Fardume	Ahr	Paviken	Närsån
Perca fluviatilis	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Acerina cernua	⊗	⊗	-	-	-
Cottus gobio	-	-	⊗	-	-
C. poecilopus	-	-	-	-	-
Rhombus maximus	-	-	-	-	-
Pleuronectes flesus	-	-	-	-	⊗ 1)
Lota vulgaris	-	⊗ 1)	-	⊗	⊗ 1)
Gasterosteus aculeatus	-	-	-	-	⊗
G. pungitius	⊗	-	⊗	-	-
Anguilla vulgaris	⊗	⊗ 2)	⊗	-	-
Cyprinus carassius	⊗ 1)	-	-	-	⊗ 1)
Tinca vulgaris	-	⊗	-	⊗	⊗ 1)
Phoxinus aphya	-	-	-	-	-
Leuciscus rutilus	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
L. idus	-	-	-	⊗	⊗
L. erythrophtalmus	⊗	⊗	⊗	-	⊗
Alburnus lucidus	⊗	-	-	⊗	⊗
Esox lucius	⊗	⊗	⊗	⊗	⊗
Salmo salar	-	-	-	-	-
S. trutta	-	-	-	-	?
Coregonus lavaretus	-	-	⊗	-	-
Petromyzon fluviatilis	-	-	-	-	-
A:l arter i resp.vatten	9	8	8	7	11

1) Lake har tillagts av mig för Fardume träsk och Närsån. I den senare lever vidare rudor, en art, som också fångas i kanalerna i Tenglings myr vid Etelhem, varifrån vattnet ledes ut i Närsån. I små exemplar ses skrubbskäddor då och då i åns nedre lopp, såsom vid landsvägsbron 1.100 m från kusten (kompletteringar till Lindströms lista). Sannolikt torde laxöring under lektiden kunna anträffas i Närsån, ehuru belägg saknas. 2) Implanterad bl.a. 1952.

TABELL 6.

Art:	Övriga vatten på Gotland:				
	Ihreån	Hau	Trull	Mjölhatte	Horse
Perca fluviatilis	-	⊗	⊗	⊗	-
Acerina cernua	-	-	-	-	-
Cottus gobio	-	-	-	-	-
C. poecilopus	-	-	-	-	-
Rhombus maximus	-	-	-	-	-
Pleuronectes flesus	-	-	-	-	-
Lota vulgaris	⊗	-	-	-	-
Gasterosteus aculeatus	-	-	-	-	-
G. pungitius	-	-	-	-	⊗
Anguilla vulgaris	⊗	⊗	-	⊗	-
Cyprinus carassius	-	-	-	-	-
Tinca vulgaris	-	-	-	-	-
Phoxinus aphya	-	-	-	-	-
Leuciscus rutilus	-	⊗	⊗	⊗	-
L. idus	-	⊗	-	⊗	-
L. erythrophtalmus	-	-	⊗	-	-
Alburnus lucidus	-	-	-	-	-
Esox lucius	-	⊗	⊗	-	⊗
Salmo salar	⊗	-	-	-	-
S. trutta	⊗	-	-	-	-
S. trutta fario	⊗	-	-	-	-
Coregonus lavaretus [1]	-	-	-	-	-
Petromyzon fluviatilis	⊗	-	-	-	-
A:l arter i resp. vatten	6	5	4	4	2

[1] Från vilken lokal de enligt Kolmodin (not å p. 16 hos Lindström 1894) omnämnda fynden av Coregonus lavaretus oxyrhynchus härleder sig, är obekant. Denna rastyp ~~liksom f.ö. Salmo fontinalis (jfr under arten i fråga)~~ har icke medtagits i ovanstående översikt.

TABELL 2.

TABLÅ ÖVER OLIKA SÖTVATTEN PÅ GOTLAND:

Med undantag av de sex förut behandlade Fårö-träsken (se tabell 1) ter sig antalet fiskarter i övriga gotlandsvatten på följande sätt.

	Artantal		Artantal
Gothemsån	12	Fardume träsk	8
Närsån	11	Paviken	7
Burs o. Lau träsk	10	Ihreån	6
Lojsta träsk	9	Hau träsk	5
Mästermyr	8	Trull träsk	4
Tingstäde träsk	9	Mjölhatte träsk	4
Ahr träsk	8	Horse träsk	2

De fyra tabellerna (nr 3-7) rörande fiskarterna är i huvudsak grundade på en genom offentliga medel företagen större undersökning av G. Lindström under somrarna 1865 och 1866. I åtskilliga vatten har efter mera än nittio år skett betydande förändringar på grund av olika dräneringsåtgärder och tappningar, vilket givetvis kommit att påverka faunans sammansättning. Sålunda har t.ex. Mästermyr samt Burs och Lau träsk i våra dagar praktiskt taget utplånats etc. En fördjupning av en utloppsfåra på norra sidan av Mjölhatte träsk 1956 har medfört en sänkning av vattennivån och minskning av hela arealen etc.

TABELL 8.

Fiskets avkastning på Gotland, räknat i ton, under åren 1887-1938 enligt Olofsson (1945)[1]

År	Strömming	Torsk	Blanklax	Skrubbskädda	Ål
1887	2.590	960	7	75	1
1888	1.440	480	4	36	2
1889	1.570	340	3	27	4
1890	1.200	425	9	30	2
1891	1.275	485	25	30	3
1892	1.401	602	28	45	3
1893	1.200	460	21	75	2
1894	1.152	243	10	54	1
1895	904	373	15	52	2
1896	1.645	563	48	98	6
1897	1.110	448	24	86	10
1898	980	280	15	68	8
1899	558	126	6	66	9
1900	540	112	2	104	7
1901	558	93	2	81	8
1902	477	88	1	79	6
1903	430	113	1	90	8
1904	300	132	7	89	8
1905	745	155	1	96	8
1906	674	192	1	96	10
1907	526	168	2	116	11

[1] Översikten går så långt tillbaka i tiden, som ett någorlunda tillförlitligt statistiskt material föreligger.

TABELL 9.

År	Strömming	Torsk	Blanklax	Skrubbskädda	Ål
1908	762	123	1	101	16
1909	680	58	1	104	13
1910	944	171	2	106	13
1911	859	120	2	111	11
1912	995	107	2	115	14
1913	1.068	114	3	103	16
1914	830	71	3	83	13
1915	670	140	2	120	9
1916	1.133	228	3	114	11
1917	1.395	131	2	126	19
1918	2.208	95	3	185	13
1919	1.621	379	32	118	16
1920	1.370	489	35	102	11
1921	1.550	485	28	111	13
1922	1.512	172	15	155	14
1923	1.488	97	6	77	15
1924	1.297	174	4	166	15
1925	1.076	296	5	186	10
1926	909	203	5	212	9
1927	1.276	230	25	215	17
1928	1.702	314	12	132	9
1929	1.737	60	17	126	12
1930	1.618	35	11	161	21
1931	1.309	50	8	152	7
1932	1.576	173	10	186	15
1933	1.675	185	28	148	6

TABELL 8.

År	Strömming	Torsk	Blanklax	Skrubbskädda	Ål
1934	1.550	32	33	170	13
1935	1.791	66	51	144	12
1936	1.973	386	46	152	14
1937	1.554	621	33	171	24
1938	1.108	651	21	184	25

Fiskets avkastning på Gotland, räknat i ton, under åren 1939-1953 enligt Gotlands Fiskareförbunds årsbok årg. 1939-1954.

År	Strömming	Torsk	Blanklax	Skrubbskädda	Ål
1939	922,885	537,365	33,275	218,859	18,165
1940	640,874	295,480	13,642	183,068	21,465
1941	1.401,795	396,656	31,561	199,130	20,130
1942	2.269,760	423,810	46,363	226,390	18,082
1943	3.537,283	256,058	105,465	99,431	18,220
1944	1.729,936	203,310	85,173	131,495	15,192
1945	1.234,249	219,908	258,538	178,912	11,831
1946	760,880	173,581	345,710	180,370	18,780
1947	427,650	157,285	219,139	177,020	15,905
1948	639,233	302,610	235,742	165,991	15,869
1949	822,000	265,629	253,299	155,325	8,547
1950	474,000	424,536	277,529	135,393	13,455
1951	626,632	801,000	205,797	141,824	14,104
1952	699,570	1.027,435	152,852	212,383	7,007
1953	1,386,175	726,249	80,747	146,256	12,655
1930-1939 medel-tal 1)	1.507,678	273,991	25,905	168,240	14,640

1) Enligt Gotlands Fiskareförbunds Årsbok 1940-1941. Olofssons statistik (op.cit.) omfattar tiden fram t.o.m. 1942. Årsbokens viktuppgifter för åren 1939-1942 företer inte full överensstämmelse med värdena för motsvarande period hos Olofsson.

TABELL 11.

År	Gädda	Sik	Id	Abborre	Laxöring	Piggvar, mört, sutare, benlöja
1939	27,981	10,075	11,500	1,207	2,446	0,805 1)
1940	40,739	12,011	23,760	1,120	2,119	0,370 2)
1941	45,156	14,025	25,740	1,335	1,469	0,500 3)
1942	48,860	14,683	30,025	2,985	1,047	0,650 4)
1943	38,780	21,208	10,390	2,580 9)	0,788	0,765 5)
1944	41,212	25,742	7,379	4,995	2,176	0,800 10)
1945	46,555	34,823	13,785	4,665	2,112	0,590 11)
1946	43,441	30,425	15,010	6,440	?	?
1947	49,425	35,070	43,320	5,225	3,526	5,000
1948	51,063	15,275	28,630	6,746	2,570	4,000
1949	50,978	18,303	36,029	5,694	1,565	8,370
1950	52,276	14,450	36,400	4,484	2,367	1,095
1951	59,092	18,737	20,540	5,419	2,725	2,825 6)
1952	50,485	16,528	19,948	7,955	3,105	0,800 7)
1953	37,215	24,575	16,179	8,535	3,482	1,065 8)
1930-1939 (medeltal)	22,850	20,090	12,673	—	—	—

1) 450 kg mört och 355 kg piggvar;
2) 220 kg piggvar och 150 kg mört;
3) piggvar, mört och sutare;
4) viktangivelsen gäller endast mört. Dessutom togs piggvar och benlöja;
5) 420 kg mört, 300 kg benlöja, 20 kg piggvar, 25 kg sutare;
6. 7) inkl. tobis och skarpsill;
8) gäller mört, sutare, benlöja och tobis. Vid sidan härav fångades 2,300 kg skarpsill;
9) I Gotl. Fiskareförbunds Årsbok 1943-1944, p. 37, har detta värde i den samlade översikten angetts felaktigt till 21,580 ton. Mängden fångad fisk år sålunda 4.109,915 ton i stället för 4.090,915 ton, vilket är det rätta talet;
10) 500 kg mört och 80 kg piggvar; 11) 500 kg mört och 90 kg piggvar; 50 kg sutare och 50 kg benlöja;

Kort återblick på tabellerna 8-11.

Avkastning av strömmingfisket har, som ovan framgår, under de fem krigsåren 1941-1945 genomgående hållit sig på en hög nivå, och värdet under 1943 innebär ett rekord alltsedan 1887, då statistik första gången finns tillgänglig.[1] Variationerna inom torskfisket är påtagliga, men i stort sett är utbytet gynnsammare under senare delen av den redovisade perioden. För 1952 föreligger ett fångstresultat, vars storlek aldrig varit större, så vitt vi vet, i yrkets historia på Gotland. Den under åren 1943-1953 gjorda fångsten av blanklax står i bjärt kontrast till utbytet i äldre tid, då speciellt de tio första åren av innevarande sekel innebar en märklig tillbakagång för detta fiske. Skrubbskäddan har under årens lopp företett en nästan oavbruten stegrad fångstmängd, vilket naturligtvis liksom i dylika fall kan ha sin orsak i användningen av modernare och förbättrade redskap. Ålfisket har enligt den senare översikten i stort sett visat tämligen små fluktuationer, men utbytet, sett i jämförelse med förhållandena under förra århundradet, är åtskilligt större.

Medelfångsten för hela det gotländska saltsjöfisket under 1935-1939 uppgick enligt Rosén (1947) till 2,2 milj. kg. och för perioden 1940-1944 till 2,6 milj. kg. Det innebär, att Gotland bland samtliga redovisade län då intog elfte resp. tolfte platsen i vårt land, i ena fallet närmast före och i andra fallet närmast efter Sörmlands län.

I en översikt, enligt samme författare, över sötvattensfisket i Sverige länsvis, saknas Gotland, beroende på att utbytet nu som tidigare torde varit av ringa omfattning i jämförelse med saltsjöfisket. I den officiella statistiken i vårt land redovisas överhuvud det förstnämnda fisket endast fram t.o.m. 1923.

[1] Det kan framhållas, att den enligt Olofsson (1945) publicerade statistiken, som i originalform sträcker sig fram t.o.m. 1942, inte exakt överensstämmer med fångstsiffrorna i Gotlands Fiskareförbunds Årsbok.

504 a

Förteckning över de viktigaste fiskelägena

på Gotland 1945/1946:

(se kartan å följande sida!)

Lauters, Fårö,	Hammarsnäs och Nabben, När
Ahr, Fleringe,	Ljugarn,
Lickershamn, Hangvar,	Sysne, Gammelgarn,
Kappelshamn,	Sjausterhammar, Gammelgarn,
Hallshuk, Hall	Grynge, Gammelgarn,
Nyhamn, Lummelunda,	Herrvik, Östergarn,
Brissund, Väskine,	Katthammarsvik, Östergarn,
Skälsö, Väskinde,	Hangreby, Gothem,
Visby,	Botvaldavik, Gothem,
Gnisvärd, Tofta,	Slite, Othem,
Västergarn,	Kyllej, Hellvi,
Klintehamn,	Letgrav, Hellvi,
Burgsvik,	Fårösund,
Vändburg, Hamra,	Herta, Burs,
Fluntinge, Grötlingbo,	Kapellet, När;
Ronehamn,	S:a 32.

Angående

~~Några~~ detaljer om den historiska utvecklingen, om tillbakagång och framåtskridande, för ovanstående platser skall här ingenting anföras. I en kulturgeografisk avhandling påpekar Moberg (1938) med hänsyn till förhållandena omkring år 1700, att de största "offentliga" fiskelägena utgjordes av Hall, Gnisvärd och "Revet" vid Hoburgen.

Hur situationen tedde sig inom den gotländska fiskerinäringen för hundra år sedan, skriver Andrée (1851): "Det är en bedröflig erfarenhet, att Gottland med det bästa läge för fiske, likväl årligen måste hämta sitt fiskförråd från andra länder". Man får den uppfattningen, att yrket på ön redan då börjat sacka efter av olika prsaker.

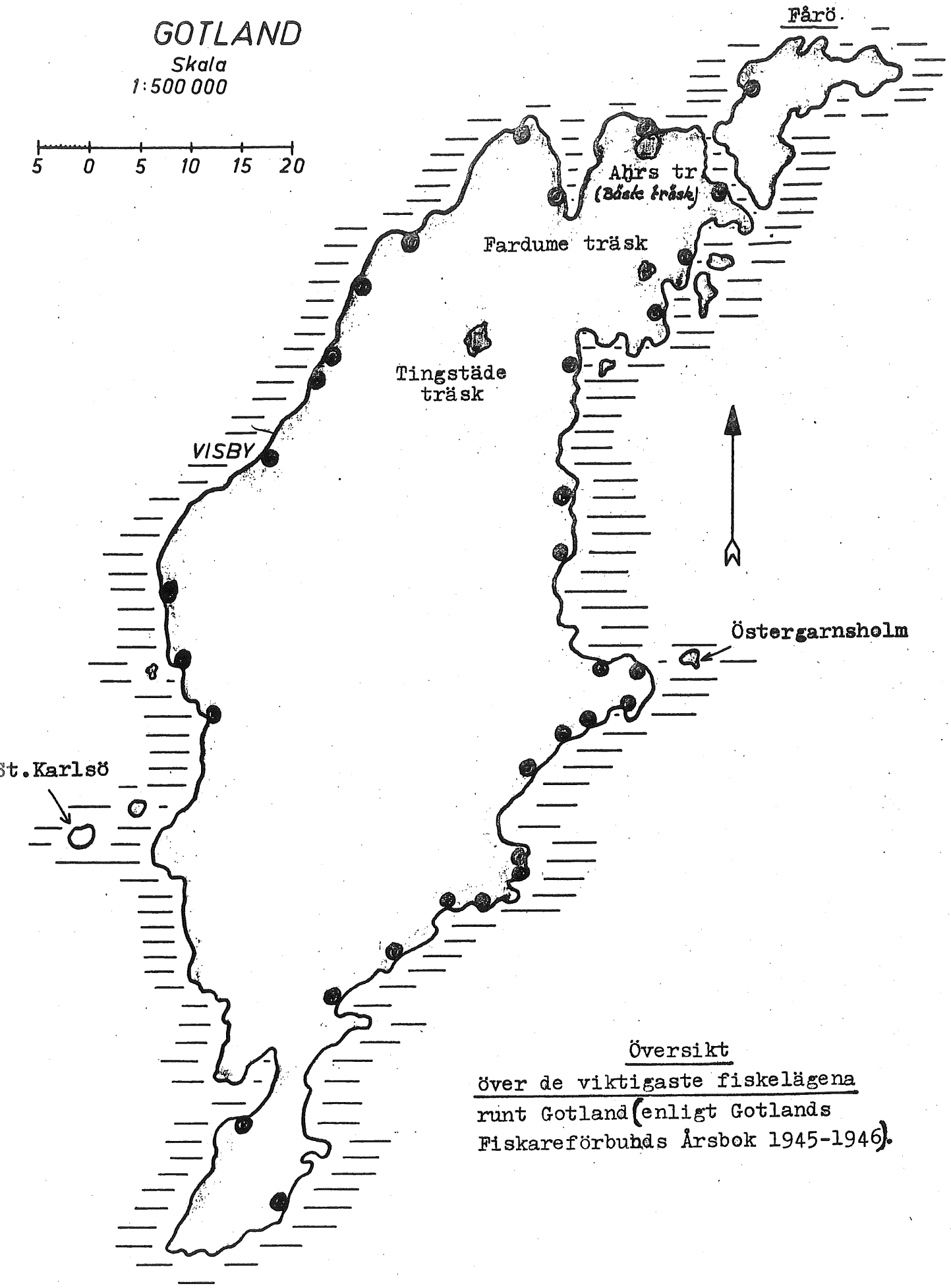

Översikt
över de viktigaste fiskelägena
runt Gotland (enligt Gotlands
Fiskareförbunds Årsbok 1945-1946).

TABELL 19.

Vertebratklassernas representation i den nuvarande faunan.

I. Översikt av Gotlands däggdjur i jämförelse med Sverige i övrigt

Teckenförklaring: ()utdöd art, funnen subfossil; []ej spontan art

Art:	Gotland	Sverige i övrigt
Cervus e. elaphus	(⊗)	⊗
C. canadensis	–	[⊗]
Dama dama	–	[⊗]
Alces alces	(⊗)	⊗
Capreolus capreolus	[⊗]?	⊗
Rangifer tarandus	[⊗]	⊗
Sus s. scrofa[1]	(⊗)	(⊗)
Lynx lynx	–	⊗
Felis silvestris	–	(⊗)
Lutra lutra	–	⊗
Meles m. meles	–	⊗
Gulo gulo	–	⊗
Martes martes	–	⊗
Mustela erminea	⊗	⊗
M. nivalis	–	⊗
M. minuta	–	⊗
M. putorius	–	⊗
M. vison	[⊗]	[⊗]
Ursus arctos	–	⊗
Thalarctos maritimus	–	(⊗)
Canis l. lupus	(⊗)	⊗
Vulpes vulpes	⊗	⊗
Alopex lagopus	–	⊗
Nyctereustes procyonoides	–	[⊗]
	9	24

[1] Bos taurus longifrons och Equus caballus är ej upptagna i denna översikt.

TABELL 18.

Art:	Gotland	Sverige i övrigt
Cystophora cristata	-	(⊗)
Halichoerus grypus	⊗	⊗
Phoca hispida	⊗	⊗
Ph. vitulina	⊗	⊗
Ph. barbata	-	(⊗)
Ph. groenlandica	(⊗)	(⊗)
Odobaenus rosmarus	-	⊗
Physeter catodon	-	⊗ 1)
Hyperoodon ampullatus	-	(⊗)
Mesoplodon bidens	-	⊗
Ziphius cavirostris	-	⊗
Delphinapterus leucas	-	⊗
Monodon monoceros	-	(⊗)
Phocaena phocaena	⊗	⊗
Globicephala melas	-	⊗
Pseudorca crassidens	-	⊗
Orcinus orca	-	⊗
Grampus griseus	-	⊗
Delphinus delphis	-	⊗
Lagenorhynchos albirostris	-	⊗
L. acutus	-	⊗
Tursiops truncatus	-	⊗
Megaptera longimana	-	⊗
Balaenoptera acuto-rostrata	-	⊗
B. borealis	-	⊗
B. physalus	-	⊗
Sibbaldus musculus	-	⊗
	5	27

1) hos oss blott ertappad i form av ett skulderblad nära Fiskebäckskil.

TABELL 14.

Art:	Gotland	Sverige i övrigt
Balaena mysticetus	-	⊗
B. swedenborgi	-	(⊗)
Rhachianectes glaucus	-	(⊗)
Sicista betulina	-	⊗
Muscardinus avellanarius	⊗	⊗
Mus m. musculus	⊗	⊗
M. musculus domesticus	-	⊗
Rattus norwegicus	⊗	⊗
R. rattus	(⊗)	⊗
Apodemus sylvaticus	⊗	⊗
A. flavicollis	⊗	⊗
Microtus agrestis	-	⊗
M. oeconomus	-	⊗
Arvicola terrestris	-	⊗
Clethrionomys glareolus	-	⊗
C. rutilus	-	⊗
C. rufocanus	-	⊗
Lemmus lemmus	-	⊗
Myopus schisticolor	-	⊗
Castor fiber	-	⊗ 1)
Sciurus sciurus	[⊗] ?	⊗
Oryctolagus cuniculus	[⊗]	[⊗]
Lepus timidus	⊗	⊗
L. europaeus	[⊗]	[⊗]
Talpa europaea	-	⊗
	10	25

1) utrotad under 1871 men återinförd 1922 och senare.

TABELL 15.

Art:	Gotland	Sverige i övrigt
Sorex araneus	–	⊗
S. lapponicus	–	⊗
S. minutus	⊗	⊗
Neomys fodiens	?	⊗
Erinaceus europaeus	[⊗] ?	⊗
Barbastella barbastellus	–	⊗
Plecotus auritus	⊗	⊗
Nyctalus noctula	?	⊗
Vespertiolio discolor	?	⊗
Eptesicus nilssonii	⊗	⊗
Pipistrellus pipestr.	?	⊗
P. nathusii	–	⊗
Myotis dasycneme	–	⊗
M. daubentonii	–	⊗
M. bechsteinii	–	⊗
M. nattereri	⊗	⊗
M. mystacinus	⊗	⊗
	6	17

Märk! De ur fångenskap då och då förrymda exemplaren av Mustela furo och Myapotamus coypus saknar betydelse och upptas ej i ovanstående förteckning.

TABELL 16.

Vertebratklassernas representation i den nuvarande faunan.

II. Översikt av Gotlands fågelarter i jämförelse med Sverige i övrigt

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Corvus c.corax	⊛	-	⊛	-
C. corone corone	-	⊛	-	⊛
C. corone cornix	⊛	-	⊛	-
C. f.frugilegus	⊛	-	⊛	-
C. m.mondedula	⊛	-	⊛	-
Pica p.pica	⊛	-	⊛	-
P.p.p.≤ P.p.fennorum	-	-	⊛	-
Nucifraga c.caryoc.	⊛	-	⊛	-
N.caryoc.macrorh.	⊛	-	-	⊛
Garrulus g.glandar.	⊛	-	⊛	-
Cractes i.infaustus	-	⊛	⊛	-
Sturnus v.vulgaris	⊛	-	⊛	-
Pastor roseus	-	⊛	-	⊛
Oriolus o.oriolus	-	⊛	⊛	-
Coccothr.c.coccoth.	-	⊛	⊛	-
Chloris c.chloris	⊛	-	⊛	-
Carduelis c.card.	⊛	-	⊛	-
C. spinus	⊛	-	⊛	-
C. f.flammea	-	⊛	⊛	-
C. h.hornemanni	-	-	-	⊛
C. hornem.exilipes	-	⊛	⊛	-
C. f.flavirostris	-	⊛	⊛	-
C. c.cannabina	⊛	-	⊛	-
	13	8		

TABELL 17.

Art:	Gotland		Sverige i övrigt	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Serinus canaria ser	-	⊛	⊛	-
Pyrrhula p.pyrrhula	⊛	-	⊛	-
Carpodacus e.eryth.	⊛	-	⊛	-
Pinicola e.enucl.	-	⊛	⊛	-
Loxia c.curvirostr.	⊛	-	⊛	-
L. pytyopsittacus	⊛	-	⊛	-
L. leuoopt.bifasc.	-	⊛	⊛	-
Fringilla c.coelebs	⊛	-	⊛	-
F. Montifringilla	-	⊛	⊛	-
Emberiza calandra	-	⊛	⊛	-
E. c.citrinella	⊛	-	⊛	-
E. melanocephala	-	-	-	⊛
E. hortulana	⊛	-	⊛	-
E. rustica	-	⊛	⊛	-
E. pusilla	-	-	-	⊛
E. s.schoeniclus	⊛	-	⊛	-
E. schoen.steinbach.	-	-	⊛	-
Calcarius l.lapponic.	-	⊛	⊛	-
Plectroph. n.nivalis	-	⊛	⊛	-
Passer d.domesticus	⊛	-	⊛	-
P. m.montanus	⊛	-	⊛	-
Galerida c.cristata	-	⊛	⊛	-
Lullula a.arborea	⊛	-	⊛	-
Alauda a.arvensis	⊛	-	⊛	-
Eremophila alp.flava	-	⊛	⊛	-
Anthus nova.richardi	-	⊛	-	⊛
	12	11		

TABELL 18.

Art:	Gotland: Häckfågel	Gotland: Ej häckfågel	Sverige i övrigt: Häckfågel	Sverige i övrigt: Ej häckfågel
Anthus c.campestris	⊛	-	⊛	-
A. t.trivialis	⊛	-	⊛	-
A. pratensis	⊛	-	⊛	-
A. cervinus	-	⊛	⊛	-
A. spinoletta litter.	⊛	-	⊛	-
Motacilla f.flava	⊛	-	⊛	-
M. flava thunbergi	-	⊛	⊛	-
M. c.cinerea	⊛	-	⊛	-
M. alba yarelli	-	⊛ ?	-	⊛
M. a.alba	⊛	-	⊛	-
Certhia f.familiaris	⊛	-	⊛	-
Sitta e.europaea	⊛	-	⊛	-
Parus m.major	⊛	-	⊛	-
P. c.caeruleus	⊛	-	⊛	-
P. c.cyanus	-	⊛	-	⊛
P. a.ater	⊛	-	⊛	-
P. c.cristatus	⊛	-	⊛	-
P. c.cinctus	-	-	⊛	-
P. p.palustris	-	⊛	⊛	-
P. atricapillus bor.	-	⊛	⊛	-
P. atricap. lönnbergi	-	-	-	⊛
Aegithalos c.caudatus	⊛	-	⊛	-
Lanius minor	-	⊛	-	⊛
L. e.excubitor	-	⊛	⊛	-
L. s.senator[1]	-	⊛	-	⊛
	14	9	20	5

[1] observerad i juni 1957 på St.Karlsö (enl. Robert von Schoultz muntl. meddel.). ~~Som förhållandet ännu inte publicerats, och inga närmare omständigheter bekantgjorts, har jag avstått från att t.v. uppta~~

TABELL 19.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Lanius c.collurio	⊛	-	⊛	-
Bombycilla g.garrulus	-	⊛	⊛	-
Muscicapa s.striata	⊛	-	⊛	-
M. h.hypoleuca	⊛	-	⊛	-
M. albicollis	⊛	-	⊛	-
M. p.parva [1]	⊛	-	⊛	-
Regulus r.regulus	⊛	-	⊛	-
Phyllosc.collyb.abiet.	-	⊛	⊛	-
Ph. t.trochilus	⊛	-	⊛	-
Ph. trochil.acredula	-	?	⊛	-
Ph. trochiloid.virid	⊛	-	-	⊛
Ph. sibilatrix	⊛	-	⊛	-
Ph. b.borealis	-	-	⊛	-
Locustella fluviatil.	-	?	-	⊛
L. l.luscinioides	-	-	-	⊛
L. n.naevia [2]	-	?	⊛	-
L. lanceolata	-	⊛	-	-
Acrocephal.a.arundin.	-	⊛	⊛	-
A. s.scirpaceus	⊛	-	⊛	-
A. palustris	-	⊛	⊛	-
A. schoenobaenus	⊛	-	⊛	-
A. paludicola	-	⊛	-	⊛
Hippolais icterina	⊛	-	⊛	-
Sylvia nisoria	⊛	-	⊛	-
S. borin	⊛	-	⊛	-
	14	6	20	4

[1] Häckning konstaterad på Gotska Sandön 1956 (jfr Höjer & Norbeck 1957). Sannolikt har arten även varit bofast på St. Karlsö samma år (Flach 1957). [2] Artens förekomst på Gotland kräver en bättre bekräftelse.

TABELL 20.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Sylvia a.atricapilla	⊗	-	⊗	-
S. c.communis	⊗	-	⊗	-
S. c.curruca	⊗	-	⊗	-
Turdus dauma aureus	-	-	-	⊗
T. pilaris	⊗	-	⊗	-
T. v.viscivorus	⊗	-	⊗	-
T. ericetorum philom.	⊗	-	⊗	-
T. M.musicus	⊗	-	⊗	-
T. ruficollis atrog.	-	-	-	⊗
T. t.torquatus	-	⊗	⊗	-
T. m.merula	⊗	-	⊗	-
Oenanthe oe.oenanthe	⊗	-	⊗	-
Oe. oe.leucorrhoa	-	-	-	⊗
Oe. deserti	-	-	-	⊗
Saxicola rubetra	⊗	-	⊗	-
S. torquata	-	-	-	⊗
Phoenicurus ph.phoen.	⊗	-	⊗	-
Ph. ochrurus gibralt.	⊗	-	⊗	-
Luscinia luscinia	⊗	-	⊗	-
L. svecica cyanecula	-	-	-	⊗
L. s.svecica	-	⊗	⊗	-
Erithacus r.rubecula	⊗	-	⊗	-
Prunella m.modularis	⊗	-	⊗	-
Troglodytes t.trogl.	⊗	-	⊗	-
Cinclus c.cinclus	-	⊗	⊗	-
	16	3	19	6

TABELL 21.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Hirundo r.rustica	⊗	–	⊗	–
Delichon u.urbica	⊗	–	⊗	–
Riparia r.riparia	–	⊗	⊗	–
Apus a.apus	⊗	–	⊗	–
Caprimulgus e.europ.	⊗	–	⊗	–
Merops apiaster	–	–	–	⊗
Upupa e.epops	⊗	–	⊗	–
Coracias g.garrulus	⊗	–	⊗	–
Alcedo atthis ispida	⊗	–	⊗	–
Picus v.viridis	–	⊗	⊗	–
P. c.canus	–	⊗	⊗	–
Dendrocopus m.major	⊗	–	⊗	–
D. l.leucotus	⊗	–	⊗	–
D. m.minor	⊗	–	⊗	–
D. m.medius	–	–	⊗	–
Picoides t.tridactyl.	–	–	⊗	–
Drycopus m.martius	⊗	–	⊗	–
Jynx t.torquilla	⊗	–	⊗	–
Cuculus c.canorus	⊗	–	⊗	–
Nyctea scandiaca	–	⊗	⊗	–
Bubo b.bubo	–	⊗	⊗	–
Surnia u.ulula	–	⊗	⊗	–
Glaucidium passerinum	–	⊗	⊗	–
Aegolius f.funereus	⊗	–	⊗	–
Athene n.noctua	–	–	⊗	–
	14	7	24	1

TABELL 22.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Asio o.otus	⊗	-	⊗	-
A. f.flammeus	⊗	-	⊗	-
Otus s.scops	-	⊗	-	⊗
Strix nebulosa lapp.	-	-	⊗	-
S. uralensis liturata	-	-	⊗	-
S. a.aluco	⊗	-	⊗	-
Tyto alba guttata	-	⊗	⊗	-
Falco r.rusticolus	-	⊗	⊗	-
F. rusticolus island.	-	-	-	⊗
F. rusticol.obsoletus	-	-	-	⊗
F. cherrug subsp.	-	-	-	⊗
F. p.peregrinus	⊗	-	⊗	-
F. s.subbuteo	⊗	-	⊗	-
F. columbarius aesal.	⊗	-	⊗	-
F. t.tinnunculus	⊗	-	⊗	-
F. v.vespertinus	-	⊗	⊗	-
Aquila c.chrysaëtos	⊗	-	⊗	-
A. h.heliaca	-	-	-	⊗
A. clanga	-	-	-	⊗
A. p.pomarina	-	-	-	⊗
Buteo l.lagopus	⊗	-	⊗	-
B. b.buteo	⊗	-	⊗	-
B. buteo vulpinus	-	-	⊗	-
Circus ae.aeruginosus	⊗	-	⊗	-
C. pygargus	⊗	-	⊗	-
	12	4	18	7

Se tillägget!

TABELL 23.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Circus c.cyaneus	-	⊗	⊗	-
C. macrourus	⊗	-	⊗	-
Accipiter g.gentilis	⊗	-	⊗	-
A. gentilis buteoides	-	-	⊗ ?	-
A. n.nisus	⊗	-	⊗	-
Milvus m.milvus	-	⊗	⊗	-
M. m.migrans	-	⊗	⊗	-
Haliaeetus a.albicilla	⊗	-	⊗	-
Pernis a.apivorus	⊗	-	⊗	-
Circaëtus g.gallicus	-	⊗	-	⊗
Pandion h.haliaëtus	⊗	-	⊗	-
Ciconia c.ciconia	⊗	-	⊗	-
C. nigra	-	⊗	⊗	-
Platalea l.leucorodia	-	-	-	⊗
Plegadis f.falcinellus	-	⊗	-	⊗
Ardea c.cinerea	⊗	-	⊗	-
A. p.purpurea	-	-	-	⊗
Egretta a.alba	-	-	-	⊗
E.g.garzetta	-	-	-	⊗
Nycticorax n.nyctic.	-	-	-	⊗
Ixobrychus m.minutus	-	-	-	⊗
Botaurus s.stellaris	⊗	-	⊗	-
Cygnus c.cygnus	-	⊗	⊗	-
C. columbianus bew.	-	⊗	-	⊗
C. olor	⊗	-	⊗	-
	10	8	16	9

TABELL 24.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Anser anser	⊗	–	⊗	–
A. a.albifrons	–	⊗	–	⊗
A. erythropus	–	⊗	⊗	–
A. f.fabalis	–	⊗	⊗	–
A. fabalis brachyrh.	–	–	–	⊗
Branta fuficollis	–	–	–	⊗
B. leucopsis	–	⊗	–	⊗
B. bernicla hrota	–	–	–	⊗
B. b.bernicla	–	⊗	–	⊗
Tadorna tadorna	⊗	–	⊗	–
Casarca ferruginea	–	–	–	⊗
Anas p.platyrhynchos	⊗	–	⊗	–
A. s.strepera	⊗	–	⊗	–
A. c.crecca	⊗	–	⊗	–
A. querquedula	⊗	–	⊗	–
A. penelope	–	⊗	⊗	–
A. acuta	⊗	–	⊗	–
A. clypeata	⊗	–	⊗	–
Netta rufina	–	–	–	⊗
Aythya ferina	⊗	–	⊗	–
A. nyroca	–	–	–	⊗
A. fuligula	⊗	–	⊗	–
A. marila	⊗	–	⊗	–
Bucephala c.clangula	–	⊗	⊗	–
B. islandica	–	–	–	⊗
	11	7	15	10

TABELL 25.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Clangula hyemalis	-	⊗	⊗	-
Histrionicus h.histr.	-	-	-	⊗
Polysticta stelleri	-	⊗	-	⊗
Somateria m.molliss.	⊗	-	⊗	-
S. spectabilis	-	⊗	-	⊗
Melanitta n.nigra	-	⊗	⊗	-
M. f.fusca	⊗	-	⊗	-
M. perspicillata	-	-	-	⊗
Mergus m.merganser	⊗	-	⊗	-
M. serrator	⊗	-	⊗	-
M. albellus	-	⊗	⊗	-
Phalacrocorax carbo sin.	-	-	⊗	-
Ph. c.carbo	-	⊗	-	⊗
Ph. a.aristotelis	-	-	-	⊗
Ph. pygmaeus	-	-	-	⊗
Sula b.bassana	-	⊗[1]	-	⊗
Hydrobates pelagicus	-	-	-	⊗
Oceanodroma l.leucorr.	-	-	-	⊗
Puffinus p.puffinus	-	-	-	⊗
Fulmarus g.glacialis	-	-	-	⊗
Podiceps c.cristatus	⊗	-	⊗	-
P. g.griseigena	⊗	-	⊗	-
P. auritus	⊗	-	⊗	-
P. n.nigricollis	-	⊗	⊗	-
P. r.ruficollis	⊗	-	⊗	-
	8	8	13	12

[1] Endast funnen i stenålderslager (Jfr Holmqvist 1912 och Rydh 1931).

TABELL 26

Art:	Gotland		Sverige i övrigt	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Colymbus immer	–	⊗	–	⊗
C. adamsii	–	⊗	–	⊗
C. a.arcticus	⊗	–	⊗	–
C. stellatus	–	⊗	⊗	–
Columba p.palumbus	⊗	–	⊗	–
C. oe.oenas	⊗	–	⊗	–
Streptopelia t.turtur	–	⊗	–	⊗
S. o.orientalis	–	–	–	⊗
S. d.decaocto	–	⊗	⊗	–
Syrrhaptes paradoxus	–	⊗	–	⊗
Limosa l.lapponica	–	⊗	⊗	–
L. l.limosa	⊗	–	⊗	–
Numenius a.arquata	⊗	–	⊗	–
N. ph.phaeopus	–	⊗	⊗	–
Scolopax rusticola	⊗	–	⊗	–
Capella media	⊗	–	⊗	–
C. g.gallinago	⊗	–	⊗	–
Lymnocryptes minimus	–	⊗	⊗	–
Phalaropus fulicarius	–	–	–	⊗
Ph. lobatus	–	⊗	⊗	–
Arenaria i.interpres	⊗	–	⊗	–
Calidris c.canutus	–	⊗	–	⊗
C. alpina schinzii	⊗	–	⊗	–
C. alpina alpina	–	⊗	⊗	–
C. ferruginea	–	⊗	–	⊗
	10	13	17	8

TABELL 27:

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Calidris minuta	–	⊗	–	⊗
C. temminckii	–	⊗	⊗	–
C. m.maritima	–	⊗	⊗	–
C. alba	–	⊗	–	⊗
Philomachus pugnax	⊗	–	⊗	–
Limicola f.falcinell.	–	⊗	⊗	–
Xenus cinereus	–	⊗	–	⊗
Tringa hypoleucos	⊗	–	⊗	–
T. glareola	⊗	–	⊗	–
T. t.totanus	⊗	–	⊗	–
T. ochropus	⊗	–	⊗	–
T. erythropus	–	⊗	⊗	–
T. nebularia	⊗	–	⊗	–
Charadrius h.hiatic.	⊗	–	⊗	–
Ch. hiaticula tundrae	–	⊗	⊗	–
Ch. dubius curonicus	⊗	–	⊗	–
Ch. a.alexandrinus	–	⊗	⊗	–
Ch. leschenaultii	–	–	–	⊗
Ch. morinellus	–	⊗	⊗	–
Pluvialis a.apricaria	⊗	–	⊗	–
P. apricaria altifr.	–	⊗	⊗	–
P. dominica fulva	–	–	–	⊗
P. squatarola	–	⊗	–	⊗
Vanellus vanellus	⊗	–	⊗	–
Himantopus h.himant.	–	–	–	⊗
	10	12	18	7

TABELL 28.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Recurvirostra a.avoc.	⊗	–	⊗	–
Haematopus o.ostraleg.	⊗	–	⊗	–
Cursorius c.cursor	–	–	–	⊗
Burhinus oe.oedicnem.	–	–	–	⊗
Otis t.tarda	–	⊗	⊗	–
O. tetrax orientalis	–	⊗	–	⊗
Chlamydotis und.macq.	–	–	–	⊗
Grus g.grus	⊗	–	⊗	–
Anthropoides virgo	–	⊗	–	⊗
Chlidonias n.niger	⊗	–	⊗	–
Ch. leucopterus	–	⊗ ?	–	⊗
Gelochelidon n.nilotica	–	–	–	⊗
Hydroprogne tschegrava	⊗	–	⊗	–
Sterna s.sandvicensis	⊗	–	⊗	–
S. d.dougallii	–	–	–	⊗
S. h.hirundo	⊗	–	⊗	–
S. paradisaea	⊗	–	⊗	–
S. a.albifrons	⊗	–	⊗	–
Larus minutus	⊗	–	⊗	–
L. r.ridibundus	⊗	–	⊗	–
L. melanocephalus	–	–	–	⊗
L. c.canus	⊗	–	⊗	–
L. a.argentatus	⊗	–	⊗	–
L. arg. cachinnans [1]	⊗	–	⊗	–
L. argentatus heuglini	–	–	–	⊗
L. f.fuscus ≥ graeellsii	–	–	⊗	–
	14	4	16	10

[1] Ej upptagen i "Förteckning över Sveriges Fåglar", 5:dje uppl. 1954.

TABELL 29.

Art:	Gotland:		Sverige i övrigt:	
	Häckfågel	Ej häckfågel	Häckfågel	Ej häckfågel
Larus f.fuscus	⊛	–	⊛	–
L. m.marinus	⊛	–	⊛	–
L. h.hyperboreus[1]	–	⊛	⊛ ?	+
L. g.glaucoides	–	–	–	⊛
R. t.tridactyla	–	⊛	–	⊛
Pagophila eburnea	–	⊛	–	⊛
Stercorarius s. skua	–	–	–	⊛
S. pomarinus	–	⊛	–	⊛
S. parasiticus	–	⊛	⊛	–
S. longicaudus	–	–	⊛	–
Alca torda islandica	–	–	–	⊛
A. t.torda	⊛	–	⊛	–
A. impennis	–	–	–	⊛ †
Uria aalge albionis	–	–	–	⊛
U. aalge intermedia	⊛	–	⊛	–
U. aalge aalge	–	–	–	⊛
U. aalge hyperborea	–	–	–	⊛
U. l.lomvia	–	–	–	⊛
U. grylle atlantis	–	–	⊛	–
U. grylle grylle	⊛	–	⊛	–
Plotus a.alle	–	⊛	–	⊛
Cyclorrhynchus psittac.	–	–	–	⊛
Fratercula arct. grabae	–	–	⊛	–
Fr arctica arctica	–	⊛[2]	–	⊛
Crex crex	⊛	–	⊛	–

[1] Inga fullt säkra häckningsbevis för denna art torde föreligga.

[2] Beträffande iakttagelsen den 25 maj 1956 på St.Karlsö säges enligt Flach (1957) ingenting om rastillhörigheten.

Art:	Gotland: Häckfågel	Gotland: Ej häckfågel	Sverige i övrigt: Häckfågel	Sverige i övrigt: Ej häckfågel
Porzana porzana	⊗	–	⊗	–
P. parva	–	⊗	–	⊗
P. pusilla intermedia	–	–	–	⊗
Rallus a.aquaticus	⊗	–	⊗	–
Gallinula ch.chloropus	⊗	–	⊗	–
Fulica a.atra	⊗	–	⊗	–
Tetrao u.urogallus[1]	–	[⊗][3]	⊗	–
T. urogallus karelicus	–	–	–	⊗ ?
Lyrurus t.tetrix[1]	[⊗]	–	⊗	–
Lagopus l.lagopus[1]	[⊗]	–	⊗	–
L. m.mutus	–	–	⊗	–
Tetrastes b.bonasia ≤rupestris	–	–	⊗	–
T. b.bonasia	–	–	⊗	–
T. b.bonasia ≤ sibiricus	–	–	⊗	–
Perdix p.perdix[1]	⊗	–	⊗	–
Coturnix c.coturnix	⊗	–	⊗	–
	8	2	13	3
TILLÄGG: (Gotland)[2]				
Phoenicopt.ruber ros.	–	⊗	–	⊗
Anser caerulescens	–	⊗	–	⊗ ?
Branta c.canadensis	–	⊗	[⊗]	–
Phasianus colchicus subspp.	[⊗]	–	[⊗]	–
Chenopsis atrata	–	⊗	–	⊗
Colinus v.virginianus	–	[⊗] ?	–	[⊗] ?
	1	5	2	3

[1] Inplanterad på Gotland. Rapphönan ev. spontan under järnåldern (Se Lepiksaar 1955!)

[2] De tre förstnämnda, på Gotland anträffade arterna torde i samtliga fall icke ha nått vårt land spontant. Fasanen är införd i sen tid till ön.

[3] åtminstone fn. ej sannolik häckfågel. Detsamma gäller om den svarta svanen och den virginska vakteln

TABELL 31

Vertebratklassernas representation i den nuvarande faunan.

III-IV. Översikt av Gotlands reptiler o. amphibier i jämf. m. Sverige i övr.

Art:	Gotland:	Sverige i övrigt:
Emys orbicularis	–	(⊗)
Lacerta agilis	–	⊗
L. vivipara	⊗	⊗
Anguis fragilis	⊗	⊗
Vipera berus	⊗	⊗
Natrix natrix	⊗	⊗
Coronella austriaca	⊗	⊗
	5 arter	7 arter
Rana temporaria	–	⊗
R. arvalis	⊗	⊗
R. dalmatina	–	⊗
R. esculenta	–	⊗
Hyla arborea	⊗	⊗
Bufo bufo	⊗	⊗
B. viridis	⊗	⊗
B. calamita	–	⊗
Pelobates fuscus	–	⊗
Bombina bombina	–	⊗
Triturus cristatus	–	⊗
T. vulgaris	⊗	⊗
	5 arter	12 arter

TABELL 38.

Vertebratklassernas representation i den nuvarande faunan.

V. Översikt av Gotlands fiskarter i jämförelse med Sverige i övrigt

I Sverige anträffade arter: 1) (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Balistes maculatus	–
Orthagoriscus mola	–
Lophius piscatorius	–
Labrus berggylta	–
L. mixtus	–
Crenilabrus melops	–
Ctenolabrus rupestris	–
C. exoletus	–
Perca fluviatilis	⊗
Lucioperca sandra	(⊗)
Acerina cernua	⊗
Morone labrax	–
Polyprion americanum ?	–
Sciaena aquila	–
Cantharus lineatus	–
Pagellus centrodontus	–
Box boops	–
Mullus surmuletus	–
Caranx trachurus	–
Scomber scombrus	⊗
Auxis rochei	–
Orcynus thynnus	–
Sarda pelamys	–
Euthynnus pelamys	–
24.	3

1) och resp. underarter. Teckenförklaring: ()utdöd art, funnen subfossil; []ej spontan art.

TABELL 38

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Euthynnus alliteratus	–
Orcynopsis unicolor	–
Lepidopus caudatus	–
Xiphias gladius	⊗
Pterycombus brama	–
Brama raji	–
Gobius niger	⊗
G. friesii	–
G. jeffreysi	–
G. pictus	–
G. minutus	⊗
G. microps	–
G. flavescens	⊗
G. scorpioides	–
G. orca	–
Aphya pellucida	–
Crystallogobius linearis	–
Echeneis remora	–
Sebastes marinus	–
S. viviparus	–
Scorpaena dactyloptera	–
Gottus gobio	⊗
C. koshewnikowi	–
C. poecilopus	⊗
C. quadricornis	⊗
C. scorpius	⊗
C. bubalis	⊗
27.	9

TABELL 34.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Cottus lilljeborgii	–
Artediellus uncin. europaeus	–
Icelus bicornis furciger	–
Triglops murrayi	–
Cyclopterus lumpus	⊗
Careprectus reinhardti	–
Liparis v/vulgaris	–
L. vulgaris barbatus	⊗
L. montagui	–
Agonus cataphractus	–
Trigla gurnardus	–
T. lineata	–
T. pini	–
T. hirundo	–
Trachinus draco	–
T. vipera	–
Lepadogaster bimaculatus	–
Callionymus lyra	–
C. maculatus	–
Batrachus didactylus	–
Chirolophis ascanii	–
Lumpenus maculatus	–
L. lampretaeformis	⊗
Pholis gunellus	⊗
Anarrhichas lupus	–
A. latifrons	–
Zoarces viviparus	⊗
Lycodes vahlii gracilis	–
28.	5

TABELL 35.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Lycenchelys sarsii	–
Ammodytes lanceolatus	⊗
A. lancea	⊗
A. dubius	⊗
Trachypterus arcticus	–
Regalecus glesne	–
Beryx dactylus	–
Zeus faber	–
Hippoglossus vulgaris	–
Drepanopsetta platessoides	–
Rhombus laevis	–
R. maximus	⊗
Arnoglossus laterna	–
Zeugopterus punctatus	–
Lepidorhombus whiff	–
Scophthalmus norwegicus	–
Pleuronectes platessa	⊗
P. limanda	⊗
P. flesus	⊗
P. cynoglossus	–
P. microcephalus	–
Solea vulgaris	–
S. lutea	–
Gadus callarias	⊗
G. aeglefinus	(⊗)
G. merlangus	⊗
G. luscus	–
27.	10

TABELL 36.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Gadus minutus	–
G. virens	–
G. pollachius	–
G. esmarkii	–
G. poutassou	–
(G. Saida)	–
Gadiculus thori	–
Merluccius vulgaris	–
Molva vulgaris	–
M. byrkelange	–
Lota vulgaris	⊗
Physis blennoides	–
Onos tricirratus	–
O. cimbrius	⊗
O. mustela	–
Raniceps raninus	–
Brosmius brosme	–
Macrurus rupestris	–
M. laevis	–
Mugil chelo	–
M. capito	–
M. auratus	–
Centrolophus pompilus	–
C. britannicus	–
Lampris guttatus	–
Gasterosteus aculeatus	⊗
G. pungitius	⊗
Spinachia vulgaris	⊗
28.	5

TABELL 37.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Syngnatus acus	–
S. rostellatus	–
Siphostoma typhle	⊗
Entelurus aequoreus	–
Nerophis ophidion	⊗
N. lumbriciformis	–
Belone acus	⊗
Scombresox saurus	⊗
Anguilla vulgaris	⊗
Conger vulgaris	–
[Cyprinus carpio]	[⊗]
C. carassius	⊗
Gobio fluviatilis	–
Tinca vulgaris	⊗
Phoxinus aphya	⊗
Leuciscus rutilus	⊗
L. grislagine	–
L. idus	⊗
L. cephalus	–
L. erythrophthalmus	⊗
Leucaspius delineatus	–
Alburnus lucidus	⊗
Aspius rapax	–
Abramis vimba	–
A. brama	–
A. blicca	–
A. farenus	–
27.	12

TABELL 38.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Pelecus cultratus	–
Cobitis barbatula	–
C. taenia	–
[Misgurnus fossilis]	–
Myctophum elongatum	–
Maurolicus Müllери	–
Silurus glanis	–
Esox lucius	⊗
Salmo salar	⊗
S. t. trutta	⊗
S. trutta lacustris	–
S. trutta fario	⊗
[S. irideus]	–
S. salvelinus	–
S. salvelinus alpinus	–
[S. fontinalis]	[⊗]
Thymallus vulgaris	–
Osmerus eperlanus	–
Coregonus lavaretus	⊗
C. lavaretus maraena	–
C. lavaretus oxyrynchus	⊗
C. lavaretus wartmanni	–
C. Nilssonii	–
C. albula	–
~~Mallotus villosus~~	–
Argentina silus	–
A. sphyraena	–
Clupea harengus	⊗
27	8

TABELL 39.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Clupea sprattus	⊗
C. alosa	–
C. finta	–
C. pilchardus	–
Engraulis encrasicholus	–
Acipenser sturio	⊗
Chimaera monstrosa	–
Pristiurus melastomus	–
Scyllium canicula	–
S. catulus	–
Charcharias glaucus	–
Galeus vulgaris	–
Lamna cornubica	–
Alopias vulpes	–
Selache maxima	–
Squalus acanthias	–
Etmopterus spinax	–
Laemargus borealis	–
Rhina squatina	–
Raja clavata	–
R. radiata	–
R. naevus	–
R. fyllae	–
R. fullonica	–
R. lintea	–
R. batis	–
R. nidrosiensis	–
R. oxyrhynchus	–
28	2

TABELL 40.

I Sverige anträffade arter: (och resp. underarter)	Gotland inkl. omgivande vatten
Trygon pastinaca	–
Petromyzon marinus	–
P. fluviatilis	⊗
Myxine glutinosa	–
Branchiostoma lanceolatum	–
5	1

Se närmare efterföljande totalöversikt av samtliga vertebratklasser jämte sammanfattande anmärkningar!

TABELL 41.

Antalet representanter för olika vertebratklasser på Gotland i jämförelse med Sverige i övrigt:

(Sammandrag enligt föregående översikter)

	Gotland		Sverige i övrigt	
I. MAMMALIA:	30		93	
	Gotland		Sverige i övrigt	
	Häckfågel	Ej häckande	Häckfågel	Ej häckande
II. AVES:	173	114	264	107
	Gotland		Sverige i övrigt	
III. REPTILIA:	5		7	
	Gotland		Sverige i övrigt	
IV. AMPHIBIA:	5		12	
	Gotland		Sverige i övrigt	
V. PISCES:	56		221	

Samtliga uppgifter härovan avser bruttotalet arter resp. underarter.

Sammanfattning och kommentar:

M A M M A L I A :

Den nuvarande däggdjursfaunan på Gotland har en föga artrik sammansättning. Tabellen i avhandlingen upptar, som synes, 30 arter, men av dessa är dock sex för länge sedan utdöda, nämligen Cervus e. elaphus, Alces alces, Sus s. scrofa, Canis lupus, Phoca groenlandica och Rattus rattus. Detsamma gäller f.ö om Bos taurus longifrons och Equus caballus, vilka dock ingendera tagits med i tabellen här ovan.

Till de främmande elementen hänföres i första hand fyra arter: Rangifer tarandus, Mustela vison, Oryctolagus cuniculus och Lepus europaeus. Möjligen har Capreolus capreolus ingått i den ursprungliga faunan att döma av ett, visserligen osäkert subfossilt fynd (Munthe 1930). Arten är emellertid inplanterad i flera omgånger under senare år.

I sin helhet uppvisar gotlandsfaunan av idag 18 spontana eller troligen spontana däggdjursarter, exklusive 6 utdöda och 4 i sen tid samt 2 antagligen i äldre tid införda djur. Den förstnämnda siffran motsvarar för Sverige i övrigt 77 arter. Till detta tal kommer så 10 utdöda resp. 6 inplanterade[1] eller icke ursprungliga arter. - Öns fauna representerar alltså c:a 23 % av vårt lands fullt vilda, nu levande däggdjur.

A V E S :

Enligt avhandlingen ingår i öns avifauna tillsammans 287 representanter, inkl. samtliga raser. Av dessa har 173 vid ett eller flera tillfällen konstaterats såsom häckfåglar. De övriga, 114, utgöres i regel av sådana, som en eller annan gång uppträtt eller regelbundet anträffas i form av förbiflyttare och gäster (inkl. vissa inplanterade arter). Tar man hänsyn till antalet årsvissa häckfåglar torde siffran stanna vid c:a 135.

Faunans ovannämnda 287 medlemmar företrädes av 259 nominatraser jämte följande 28 geografiska raser[2] (underarter):

Corvus corone cornix,
Nucifraga caryocatactes macrorhynchos,
Carduelis hornemanni exilipes,
Serinus canaria serinus,
Loxia leucoptera bifasciata,
Eremophila alpestris flava,
Anthus spinoletta littoralis,
Anthus novaezeelandiae richardi,
Motacilla alba thunbergi,

[1] Cervus canadensis är dock numera utdöd. [2] Se nästa sida!

Phylloscopus collybita abietinus,
Phylloscopus trochiloides viridanus,
Turdus ericetorum philomelos,
Phoenicurus ochrurus gibraltariensis,
Alcedo atthis ispida,
Tyto alba guttata,
Falco columbarius aesalon,
Cygnus columbianus bewickii,
Calidris alpina schinzi,
Charadrius dubius curonicus,
Pluvianus apricaria altifrons,
Otis tetrax orientalis,
Larus argentatus cachinnans,
Uria aalge intermedia,
Phoenicopterus ruber roseus,
Phasianus colchicus subspp.
Charadrius hiaticula tundrae.

I jämförelse med fastlandsfaunan har Gotland en enda tillfälligt anträffad art, Locustella lanceolata, som hittills bara ertappats här. Med undantag av ett häckfynd 1953 på Öland utgör Muscicapa albicollis eljest en för Gotland speciell häckfågel. Följande hänföres till öns faunaförfalskningar, d.v.s. de har vid olika tillfällen inplanterats, nämligen

Tetrao u. urogallus,
Lyrurus t. tetrix,
Lagopus l. lagopus,
Phasianus colchicus subspp.,
Colinus v. virginianus.

Den sistnämnda arten torde emellertid snabbt ha dött ut och synes därför aldrig ha spelat någon egentlig roll. Till importerna under senare år hör också Perdix p. perdix, men att döma av ett subfossilt fynd från järnåldern enligt Lepiksaar (1955) skulle arten i fråga, märkligt nog, ha ingått i den äldre, och sålunda med all sannolikhet ursprungliga, faunan. Något belägg från nämnda tidsperiod har vi hittills icke, när det gäller fastlandet.

Om vi undantar de fem inplanteringarna jämte Phoenicopterus ruber roseus, Anser caerulescens, Branta c. canadensis och Che-

1) Ehuru sannolikt uppträdande på Gotland men ej säkert konstaterade där må följande raser antecknas: Phylloscopus trochilus acredula, Buteo buteo vulpinus och Accipiter gentilis buteoides. Jfr Flach & von Schultz (1958)!

nopsis atrata, av vilka de fyra senare helt visst leder sitt ursprung från individer, som rymt ut fångenskap eller härstammat från inplanterade arter på fastlandet, räknar öns avifauna tillsammans 278 spontana representanter (inkl. Sula bassana[1]).

Gör vi i princip samma inskränkning vid en summering av antalet häckande fåglar, blir slutsiffran 170. I allt uppgår Sveriges fåglar till 366,[2] däri inräknat samtliga geografiska raser samt vissa andra, som i systematiskt hänseende intar en intermediär ställning. De, som kan misstänkas att icke ha nått landet "på naturlig väg" har frånräknats (Jfr Fört. över Sveriges fåglar, 1954, p. 90).

Av den totala svenska avifaunan omfattar Gotland c:a 78 %, och i förhållande till samtliga i Sverige häckande fåglar representerar landskapet 65 %. (I båda fallen har hänsyn tagits till nettosiffrorna).

---

[1] Endast funnen subfossil.

[2] Ehuru utdöd, är Alca impennis inräknad härovan. Locustella lanceolata, enligt fågelförteckningen (1954) endast ertappad på Gotland, ingår likaledes i ovanstående slutsumma.

REPTILIA:

5 arter ingår i öns reptilfauna, vilket tillsammans med Lacerta agilis motsvarar det nuvarande antalet för hela landet. Några subfossila rester av Emys orbicularis har till synes aldrig gjorts på Gotland. Provinsen företräder över 83 % av Sveriges nu levande kräldjur.

4/ A M P H I B I A :

Liksom den förra kategorien räknar groddjuren (också) 5 arter, medan landet i övrigt äger ett dussin former. Särskilt anmärkningsvärt är frånvaron av Rana temporaria och Triturus cristatus. Gotlands amphibier representerar drygt 41 % i jämförelse med landet i dess helhet.

5/ P I S C E S :

Till öns fiskfauna har enligt avhandlingen hänförts 51 spontana arter[1] plus 3 lokalformer: Liparis vulgaris barbatus, Salmo trutta fario och Coregonus lavaretus oxyrynchus. Därtill kommer två artificiella element, Salmo fontinalis och Cyprinus carpio, av vilka den senare dock numera synes vara utgången ur faunan.

Landets hela fiskfauna upptar som mer eller mindre regelbundna 210 arter, vartill kan fogas 10 lokalformer samt vidare en art, Gadus saida, som bara anträffats subfossil. Bortsett från denna samt Misgurnus fossilis, Cyprinus carpio, Salmo fontinalis och S. irideus, samtliga icke spontana svenska arter, omfattar Gotlands ichtyologi något mer än 24 % av hela det svenska nettotalet.

1/ Häri ingår Lucioperca sandra och Gadus aglaefinus, båda endast funna i kulturlager från gånggrift$tiden.

Förändringar i faunans sammansättning

I det följande skall göras ett försök att i stora drag ge några glimtar av de populationsväxlingar, som en del av Gotlands vertebrater under årens lopp varit underkastade. Så värst detaljerad kan denna behandling inte bli, främst av utrymmesskäl, då frågan i många fall ingående diskuterats redan i samband med redogörelsen för den enskilda arterna. För en skildring av detta slag kräves givetvis någorlunda tillförlitliga uppgifter, som omspänner en tillräckligt lång tidrymd. Beträffande många arter brister det nästan helt och hållet, när det gäller att överhuvud skaffa material av utvecklingshistoriskt intresse. Den högre faunan på ön har vid olika tillfällen beskrivits av ett stort antal författare, men, som tidigare sagts, är de flesta arbetena av rätt ungt datum, och oftast har inga siffror meddelats om populationernas storlek. Kunskapen om faunan under exempelvis 1700-talet är så pass fragmentarisk, att det aldrig kan bli tal om att med detta som bakgrund följa utvecklingen fram till våra dagar. Från omkring 1850- och 1860-talen daterar sig speciellt en del ornitologiska redogörelser. Först efter sekelskiftet flödar litteraturen något rikligare.

För vissa vertebrater är situationen genomgående mera gynnsam, såsom däggdjur och fåglar, medan det vi vet om reptiler och amphibier i kvantitativ mening är särdeles obetydligt eller rättare sagt ingenting. I fråga om fiskarna ligger saken delvis annorlunda till, men här gäller det strängt taget bara sådana arter, som är av något ekonomiskt intresse. Fiskets avkastning är naturligtvis ett mått på tillgången av respektive fiskarter, men sättet för fiskets bedrivande, yrkets rationalisering etc., är

faktorer av vital betydelse i detta sammanhang. Litteraturen om fiskarna sträcker sig inte mer än 60-70 år tillbaka i tiden. Det jaktbara vilda utgör på sätt och vis ett undantag från samtliga djurslag, även om vi inte heller i ~~varje~~ detta avseende är så noga underrätade om beståndsväxlingarna och deras detaljer.

Från början av 1800-talet finns ett arbete av Billberg[1] (1809) med titeln "Utkast till en Fauna Gottlandica" -. Författaren hade tjänst som ämbetsman under tio år i Visby och sålunda goda möjligheter att personligen skaffa förstahandsuppgifter och kontrollera lämnade rapporter, men trots detta torde hans skildring otvetydligt brista i pålitlighet på vissa punkter. Han omtalar ett 20-tal däggdjur och c:a 160 fåglar. Ingenting av exakta detaljer anföres i flertalet fall, och vanligen gör man nog klokt i att inte utan vidare ta hans upplysningar för gott. I och med Kolmodins "Öfversigt af Gotlands foglar" (1871) har vi en grundläggande beskrivning av öns avifauna, vilande på författarens egna rön och kompletterad med hänvisningar till Andrée, Meves, Wallengren, Lilljeborg, Chasseur och Holtz. Redan 1842 framlade den förstnämnde i tryck en lista med vissa kommentarer över öns fåglar, varjämte han utgett en summarisk förteckning över de av honom kända däggdjuren, reptilerna och amphibierna (Sundevall 1857). Men, som sagt, dessa äldre referat avser tyvärr mestadels fågelvärlden.

För en bedömning av fiskfaunan och dess sammansättning i

---

[1] I en reseberättelse "Travels in Sweden during the autumn of 1810", vilket arbete f.ö. inte berör Gotland, har Thomson (1813) råkat ut för ett beklagligt misstag. Som exempel på djurvärlden i Götaland lämnar han en redogörelse enligt Billbergs Fauna Gottlandica. Dennes dialektnamn anges som officiella svenska benämningar för resp. art. Gotland är förväxlat med Götaland!

i forna dagar har vi att tillgå resultatet av G. Lindströms undersökningar 1865 och 1866, som första gången publicerades 1867.

När Cervus e. elaphus i historisk tid kom till Gotland, har vi ingen bestämd uppgift om. Man har gissat på, att det skett under slutet av medeltiden, men kanske nådde arten hit först under 1600-talet. Av olika anledningar levde detta viltslag icke kvar så värst länge, och högst sannolikt var stammen utrotad under 1800-talets första år.

1886 gjordes ett första försök att få Capreolus capreolus att trivas på ön. I ett par repriser har inplanteringar i liten skala återupptagits under 1940-talet. Om rådjuret hade beretts ett ordentligt skydd mot drivande och löslöpande hundar, skulle arten otvivelaktigt kunna bli ett villebråd av betydelse. Under nuvarande omständigheter ter sig framtiden (kanske) inte alltför ljus.

Rangifer tarandus, Cuniculus oryctolagus och Lepus europaeus utgör andra inslag i faunan, tillkomna genom våra egna åtgöranden. Den förstnämnda skall ha införts på Gotska Sandön så tidigt som på 1700-talet, där det sista exemplaret lär ha nedlagts på 1820-talet, samt vidare förekommit på ön Furillen i Rute s:n. Möjligen leder den gotländska stammen av vildkanin sitt ursprung både från Tyskland via Skåne och direkt från Skottland importerade individer i början av detta sekel. Djurets *stora* anpassning och allmänna spridning har så småningom blivit ett problem, som man fått anledning att ägna all möjlig uppmärksamhet. Trots en ivrig utrotningskampanj har vildkaninen alltjämt en så talrik numerär, att skadorna på skogsplanteringar och växande gröda vållar allvarliga bekymmer. Liksom på fastlandet har (man på) Gotland under se-

naste år fått känning av förvildade exemplar av Mustela vison, varvid åtskilliga individer ertappats på norra och mellersta delen. Den snabba ~~spridningen och~~ förökningen ger ett tydligt vittnesbörd om, att vi också här är på väg att få ett nytt och farligt viltslag, som med alla medel måste bekämpas. Åtminstone sedan 1953 har en del förrymda exemplar av Myapotamus coypus anträffats i markerna och av vissa tecken att döma även ynglat i det fria.

Det har länge med rätta ifrågasatts, huruvida Mustela erminea alltjämt lever kvar. Linné talar om detta djur under sitt besök på Gotland 1741, och preparat av skjutna exemplar finns bevarade från 1860 och 1880. Efter ideliga förfrågningar i olika trakter har jag bara lyckats erhålla ett enda bevis av en jägare, som själv skjutit en hermelin 1943 och som för mig uppvisat exemplaret. Synbarligen måste stammen vara ytterst ringa, då jaktvårdskonsulenten Elof Lindeborg efter c:a 30 jägarår uttryckligen förnekat djurets existens på ön.

Under förra århundradet var beståndet av Vulpes vulpes så betydande, att denna art ansågs utgöra en allvarlig fara för allmogens höns, gäss och andra tamdjur. Jakten bedrevs därför med stor iver, och detta resulterade däri, att man i början av detta sekel tydligt kunde skönja en tillbakagång i rävens antal. På 1920-talet var situationen helt enkelt den, att djuret stod inför sin undergång, varför man blev tvingad att företa en mindre import för att inte alldeles förlora ett av många omhuldat villebråd. Samtidigt infördes en temporär fridlysning.

Sältillgången och de verkliga fluktuationer, som de olika arterna, Halichoerus grypus, Phoca annelata och Ph. vitulina, under årens lopp varit underkastade, är inte lätt att få en klar föreställning om. De officiella premieringslistorna för säljakten

torde inte ge ett tillräckligt underlag för en diskussion av hithörande förhållanden. Vissa yttre faktorer, såsom premiernas storlek, priser på skinn och speck, verkar nämligen tidvis stimulerande resp. dämpande på jaktlusten. Absolut sett, har jakten på säl alltsedan 1930-1932 vid en jämförelse med utvecklingen från 1920-talet gett ett allt klenare utbyte. Det vill synas, som om vikaren, för vilken Gotland utgör en ungefärlig sydlig utbredningsgräns, på senare år skulle uppvisa en viss ~~tillbaka~~medgång. Statistiken utvisar en genomgående dominerande ställning för gråsälen.

Muscardinus avellanarius och Apodemus flavicollis upptäcktes båda för första gången 1953. Att dessa för ön nya arter så länge undgått uppmärksamheten trots mångfaldiga resor och studier av olika forskare, ger en uppfattning om, att fältet alltjämt står öppet för fortsatta rön. När Rattus norwegicus höll sitt intåg på Gotland, är höljt i dunkel, men sannolikt skedde invasionen någon gång i början av 1800-talet. Under seklets första årtionden fanns brunråttan på ön men den betraktades då som sällsynt. Hand i hand med invandringen av denna art gick troligen Rattus rattus tämligen snabbt tillbaka. Det är föga antagligt, att svartråttan skulle ha existerat här in på detta århundrade, såsom man gjort gällande på visst håll. Uppgiften torde bero på förväxling med svartfärgade varianter av brunråttan. Möjligen var den förra utgången ur faunan redan för femtio eller (kanske) hundra år sedan. I Meves korta översikt, meddelad genom Sundevall (1857), är svartråttan t.ex. inte alls omnämnd.

Sedan äldsta tider har Lepus timidus varit ett högt skattat villebråd, ja man talar om dess betydelse för jakten redan under medeltiden. Enligt vad vi vet genom jaktlitteraturen, angreps

beståndet i början av detta sekel av olika parasiter, vilket betydde en reducering av arten, varför en del exemplar importerades från fastlandet. Den konkurrens, som eventuellt kunde befaras efter inplantering av Lepus europaeus, införd 1889 på St.Karlsö och 1901 på Gotlands storland, synes knappast ha varit av någon betydelse, eftersom det visat sig, att den senare alltmera tagit de eljest harlösa öppna markerna och fälten i besittning. De sista tio årens avskjutningssiffror företer en relativ jämn tillgång på skogshare, medan fältharen i stort sett uppvisat en nästan oavbruten tillväxt.

Åtskilliga av mig insamlade exemplar av näbbmus har identifierats såsom Sorex minutus. Ett i läroverkets museum befintligt äldre ex., enligt etiketten angivet som S. araneus, har vid närmare granskning befunnets utgöras av den förra arten. Såvitt lämnet hittills kan bedömas, är den vanliga näbbmusen icke ertappad på Gotland.

Kunskapen om fladdermössen i gångna tider är ytterst obetydlig och säger ingenting exakt om den dåtida förekomsten, då tillgängliga uppgifter näppeligen torde vara fullt pålitliga. Enligt Ryberg (1947) är följande fyra arter med säkerhet anträffade: Myotis mystacinus, M. nattereri, Eptesicus nilssoni och Plecotus auritus. Mina egna fynd innebär endast en bekräftelse på närvaron av dessa arter.

Av fåglarna skall i första hand påpekas ett i äldre dagar betydligt rikare uppträdande av Corvus c. corax. Efter skjutvapnen mera allmänna utbredning och fulländning har fågeln emellertid kraftigt gått tillbaka, ett förhållande, vartill giftutläggningen under senare år helt sä-

kert också bidragit. Corvus f. frugilegus är sedan gammalt känd som häckfågel på sydligaste delen av Sudret, varifrån inga vidare bosättningsförsök tycks ha företagit s. ~~Annorstädes~~. Redan Linné (1745) berättar om råkan från denna trakt av ön. Den på sista tiden enda kvarvarande kolonien, vid Sallmunds i Hamra, som räknat mellan 20-30 bon, har tyvärr under mitten av 1950-talet skattat åt förgängelsen efter flerårig förföljelse. För omkring sjuttio fem år sedan angavs Corvus m. monedula blott som häckfågel i vissa bestämda kyrkor men är nu spridd till praktiskt taget alla delar av ön exklusive ~~Fåröe~~ Fårö. Enligt mina erfarenheter nyttjar arten mera undantagsvis håligheter i träden för sin bosättning. Cractes i. infaustus är en sällsynthet, en enda gång observerad och skjuten 1897.

Den rikliga förekomsten av Sturnus (vulgaris) är en företeelse, som speciellt framhålles redan av Hilfeling enligt en handskrift från 1790-talet, förvarad i Kungl. Biblioteket. Han berättar därvid om den hos oss säkert rätt unika vanan att i gastronomiskt syfte tillgodogöra sig ännu icke flygfärdiga starungar, som uppfötts i sedvanliga holkar. Medan Pastor roseus bara anträffats vid ett tillfälle, 1889, har flera tillfälliga iakttagelser gjorts av bl.a. Oriolus o. oriolus (senast 1956), Coccothraustes c. coccothraustes, Emberiza calandra, E. rustica, Calcarius l. lapponicus och Serinus canaria serinus. På hösten 1943 och 1956 (samt i jan. 1958) har antecknats några smärre skaror av Carduelis f. flavirostris. Redan 1839 upptäcktes ett ex. av Carpodacus e. erythrinus. Under senare år är den registrerad under 1938 och 1949, i båda fallen som häckfågel, samt 1955 och 1956.

I egenskap av bofasta medlemmar är Emberiza s. schoeniclus och E. hortulana sena (kända) invandrare, ~~Kända under~~ från resp. 1920- och

1940-talen. Passer m. montanus blev konstaterad som häckfågel i Visby för c:a trettio år sedan, där den möjligen funnit även tidigare men förbisetts. Anthus c. campestris är sparsamt företrädd, trots att lämpliga biotoper står till buds på flera ställen. Av övriga piplärkor är bl.a. A. novaezeelandiae richardi sedd en enda gång, 1955, medan A. cervinus första gången säkert identifierades 1932 och därefter vid några tillfällen på 1940- och 1950-talen.

Utdikningen av de ursprungligen vidsträckta myrmarkerna synes otvivelaktigt ha inneburit, att bl.a. Motacilla f. flava förr uppvisat en större förekomsttäthet. Av släktet Parus förefaller det, som om P. a. ater kan betraktas som den mest spridda arten. 1940 besöktes ön av P.c. cyanus , iakttagen i ett exemplar på så nära håll, att förväxling knappast föreligger. Trots alla under senare år verksamma observatörer är varken P. p. palustris eller P. atricapillus borealis hittills registrerade som häckfåglar, ja, knappast ens noterade överhuvud taget. Lanius minor ~~och L. s. so natos~~ hör till upptäckterna under 1950-talet.

Muscicapa s. striata intar bland flugsnapparna den vanligaste arten. Om man undantar ett tillfälligt häckfynd 1953 på Öland, är M. albicollis den enda företrädaren bland våra fåglar, som regelbundet bebor Gotland. M. p. parva var helt okänd till 1953 liksom Phylloscopus trochiloides viridanus till 1954. Att döma av olika uttalanden under 1870- och 1880-talen tycks man f. n. kunna räkna med en viss frammarsch för Ph. sibilatrix sedan den tiden, o nu de äldre erfarenheterna verkligen avspeglar den riktiga situationen. Upptäckten av Locustella lanceolata 1939 vid Hoburgen betydde en nyhet för Gotland men också för Sverige i dess helhet, Några andra fynd är f.ö. inte heller senare bekantgjorda i vårt land.

---

1) Jfr Fauna och Flora 1958, p. 220!

Frånvaron av olika Acrocephalus-arter var länge ett faktum, som speciellt påpekats av flera äldre auktorer. Numera känner vi både A. a. arundinaceus, A. palustris, A. paludicola, ~~och~~ A. s. scirpaceus samt A. schoenobaenus, i samtliga fall från de senast förflutna decennierna, de två sistnämnda även som häckfåglar.

För över hundra år sedan anfördes Hippolais icterina som en högst sällsynt uppenbarelse, vilket ~~numera~~ ändrats i så måtto som att arten nu kan avlyssnas i många trädgårdar och annan lummig vegetation. Uppgifterna om Turdus m. musicus i äldre dagar är delvis motsägande i fråga om häckningsförhållandena. Enligt vad som idag är känt, kan arten ingalunda betraktas som någon sällsynthet. T. t. torquatus har noterats flerfaldiga gånger under vårsträcket på sista tiden, vilket i och för sig skulle kunna innebära, att arten i viss mån ändrat sin flyttningsvanor. Naturligtvis har man också att räkna med möjligheten, att den undgått att bli observerad och - identifierad.

Phoenicurus ochrurus gibraltariensis hör till nyinvandrarna för ett tiotal år sedan. Efter den tiden är den sedd flera gånger. Tidigare beskriven som en rätt sparsam förbiflyttare, är Accentor m. modularis ~~dels~~ nyligen funnen som häckfågel. ~~och dels något oftare antecknad under flyttningen. På grund av artens kända vana att föra ett tämligen undangömt levnadssätt torde dessa meddelanden i hög grad få betraktas mot bakgrunden av ett nu mera effektivt bedrivet fältstudium.~~

De spridda uppgifterna i äldre litteratur om Upupa e. epops antyder, att den förekommit sällsynt och så småningom t.o.m. varit alldeles försvunnen. De enstaka iakttagelserna om häckning på 1940- och 1950-talen samt antalet tillfälliga observa-

tioner ger ett klart besked om, att härfågeln i snabb takt är på väg att åter erövra Gotland. Detsamma har förhållandet varit med Coracias g. garrulus, en fågel, som fr.o.m. 1930-talets senare del tog it Fårö i besittning och som i åtskilliga par därefter regelbundet haft sin hemvist där. Häckning är även bekant från södra delen av landskapet i sen tid. Alcedo atthis ispida hör liksom de båda sistnämnda arterna till glädjeämnena. Under de sista decennierna är den rapporterad från en mängd, vitt spridda lokaler och konstaterad som bofast några år i sträck vid Ihreviken i Hangvar s:n.

Av hackspettarna har som tillfälliga arter rapporterats Picus v. viridis 1935 och P. c. canus 1944. Tidigare känd som vintergäst eller förbiflyttare, är Aegolius f. funerea (under) senare år flerfaldiga gånger noterad enligt mera exakta uppgifter. Vid tvenne tillfällen, 1926 och 1950, har häckning dessutom kunnat fastställas. I likhet med pärlugglan föreligger äldre uppgifter om Asio f. flammeus som mer eller mindre tillfällig vintergäst. Med säkerhet har denna haft bo på ön i tvenne par 1951. Av övriga ugglor har faunan riktats med ett par nytillskott, nämligen Tyto alba guttata, första gången 1935, och Otus s. scops (1956).

Under årens lopp kan en tydlig tillbakagång påvisas för Falco p. peregrinus, som idagens situation knappast räknar mer än ~~ett enda~~ något enstaka kvarvarande par. Även om inga häckfynd hittills är bekanta, har iakttagelserna av F. v. vespertinus fr.o.m. 1930-talet blivit så pass talrika, att denna falk numera torde anses som en årsviss förbiflyttare. Haliaetus a. albicilla, av Andrée (1842) betecknad som allmän, har för länge sedan övergivit Gotland. Enligt uppgifter från mitten av förra århundradet (Andrée

op.cit., Wallengren 1853) häckade Aquila c. chrysaetos här och där på ön, men även denna rovfågel är numera utgången som regelbunden, bofast invånare. Under 1952 och 1954 upptäcktes vardera året ett nybyggt bo, där ungar uppföddes. Av olika orsaker stannade örnarna inte kvar.

Den rikhiga tillgången på vildkaniner kring Näsudden väster om Burgsviken tycks ha varit den främsta anledningen till att Buteo l. lagopus vid ett tillfälle, 1944, slagit sig ner där och kläckt ut en kull ungar. Circus ae. aeruginosus har nått Gotland relativt sent. Efter den totala fridlysningen 1919 ökade hela den svenska stammen i talrikhet, varvid arten under de senaste decennierna även börjat invadera flera av Gotlands träsmarker. Noterad på tillfällig visit redan 1834, häckade C. macrourus i två par 1952, vilket ägde rum i samband med ett större framträngande av denna fågel västerut. Före 1920-talet torde C. pygargus ha varit okänd som bofast medlem i vårt land. Till Gotland kom ängshöken för c:a tio år sedan, då häckning första fastställdes.

Såväl Andrée (op.cit.) som Kolmodin (op.cit.) betraktade Accipiter g. gentilis och A. n. nisus som två av öns allmännaste rovfåglar. Den intensiva förföljelsen i förening med skottpengar har emellertid idag reducerat antalet till ett minimum jämfört med situationen för hundra år sedan. Milvus m. milvus hör för länge sedan till de förgångna. Buteo b. buteo och Pernis a. apivorus tycks av litteraturen att döma och av inhämtade upplysningar ha varit mycket sparsamt företrädda även i äldre tider. Beträffande den förra kan förklaringen sannolikt ligga i den totala avsaknaden av sorkar på ön.

Den alltmera minskade arealen av öppna vatten i träsken men helt visst också jägarnas framfart torde tillsammans ha bidragit till en utrotning av Pandion h. haliaëtus, en fågel, som dock veterligen aldrig spelat någon framträdande roll i faunan.

Troligen som gäster från den baltiska sidan av Östersjön har storkar då och då visat sig på Gotland. Så vitt jag kunnat utröna, har arten gjort försök att häcka här i början av detta sekel, men bosättningen blev redan på ett tidigt stadium äventyrad till följd av grov okynnesjakt. Den allmänna spridning, som Ardea c. cinerea under se senaste femtio åren uppvisat i vårt land, har för Gotlands del resulterat däri, att något enstaka par fr.o.m. 1941 ertappats med just utflugna eller vilsekomna ungfåglar. Flerfaldiga besök av Botaurus s. stellaris har på sistone registrerats på olika delar av ön, och i åtminstone ett träsk, Fardume, synes arten ha varit regelbunden invånare sedan 1954 och troligen också haft ungar.

Numera spridd inom vidsträckta områden av södra och mellersta Sverige, kom det första paret av Cygnus olor till Gotland 1939, där enstaka häckning nu förekommer i mer än ett halvt dussin lokaler. I början av innevarande århundrade hörde Anser a. anser hemma på ön i en mindre koloni, som (senare) i skydd av en effektiv fridlysning kunnat utvecklas, med smärre avbrott, till en rätt ansenlig population. I imponerande skaror drar Branta leucopsis om våren förbi mot norr och nordost, mest längs östra sidan, medan sträcket om hösten gör sig gällande i betydligt mindre omfattning. Det är uppenbart, att artens sträckvanor under årens lopp avsevärt förändrats, Sålunda omtalas den överhuvud taget inte alls hos t.ex. Andrée (op.cit.), Kolmodin (op.cit.) och Kinberg

(1886). I Danmark har man f.ö. också lagt märke till en viss förändring i flyttningens förlopp, såsom F. Salomonsen[1] (1953) påpekar.

Träsk- och myrarealernas succesiva inskränkning torde i allmänhet ha betytt sämre näringsbetingelser för åtskilliga andfåglar, och deras numerär i kvantitativ mening har helt visst gått avsevärt tillbaka. Hur denna utveckling avlupit i sina olika detaljer, finns ingenting närmare publicerat. Bedömer man situationen för t.ex. Anas clypeata och A. acuta vid mitten av förra seklet, så skulle läget i våra dagar ha förändrats till det bättre, trots att de allmänna förutsättningarna för hundra år sedan måste ha tett sig betydligt gynnsammare.

Aythya ferina påträffades första gången på ön i juli 1840, och var då en nyhet för Sverige. Några år senare kunde en säker häckning konstateras i Martebo (1849). Så småningom sköt invandringen fart inom olika delar av vårt land, samtidigt som boplatserna också ökade i antal på Gotland. Myrarnas torrläggning torde emellertid i det långa loppet till någon del ha bromsat upp en snabb expandering inom provinsen. När A. fuligula under 1800-talets mitt vidgade sitt utbredningsområde söderut i Sverige, dök arten tidigt upp på Gotland, där ett ex. sköts i resp. Muske myr redan 1824 och vid Visby 1835. Eftersom viggen i sitt val av häckningsbiotop något avviker från brunandens, har den förra bl.a. bosatt sig på en del smärre, gräsklädda holmar vid kusten förutom på en del för ändamålet lämpliga inlandslokaler. Till följd därav har viggen kommit att uppvisa en större spridning och talrikhet än brunanden.

---

[1] "Bramgåsen traeffes i den senare år noget hyppigere end tidligere samtidigt med at den øjensynligt har aendret sin traekrute noget" (Fugletraekket og des gåder, Köbehavn 1953, p. 140).

På 1840-talet fanns Aythya marila som en sällsynt häckfågel, men omkring sekelskiftet skall den ha förekommit talrikt på holmar vid ostkusten. På 1920-talet var den ännu kvar t.ex. på Laus holmar, men därefter tycks den ha dragit sig mer och mer tillbaka och f.n. torde den vara helt försvunnen som bofast medlem av faunan.

Redan för mer än tvåhundra år sedan hade Linné (1745) tagit fasta på det förhållandet, att Somateria m. mollissima å vissa lokaler företedde en mycket riklig förekomst. Under årens lopp har populationen undgått skiftande öden, och några detaljer i denna utveckling skall jag av utrymmesskäl inte närmare gå in på. Det framgår med önskvärd tydlighet, att där fågeln skonas och åtnjuter skydd under ruvningstiden, har under senare år uppstått rätt betydande ejderstammar. I flera äldre skrifter hänföres Mergus m. merganser till de mera sparsamma häckfåglarna, och det uttalandet äger alltjämt sin giltighet. I jämförelse med nämnda art är M. s. serrator betydligt allmännare. Det vill synas, som om man tidigare icke beaktat det faktum, att storskraken i enstaka fall också bebor lämpliga invatten. Vår nuvarande kännedom om M. albellus ger klart besked om, att arten är en visserligen i ringa antal men fullt regelbunden vinterliggare utmed öns kuster.

Så vitt bekant, har Podiceps c. cristatus först i sen tid börjat uppträda som häckfågel, noterad på 1930-talet. Numera har den spritt sig till åtskilliga vatten. P. auritus är känd så tidigt som från 1820-talet och har av mig och andra ertappats å ett flertal lokaler, i enstaka fall med 5-6 par. De äldsta kända fynden av P. r. ruficollis är c:a hundra år gamla. Iakttagelserna från de senaste årtiondena ger en antydan om, att smådoppingen börjat dyka upp litet här och där.

Columba oe. oenas beteckmas av Andrée (1842) med flera ~~och andra~~ författare i äldre tid som en allmän art, och den ställningen torde blåduvan alltjämt behålla. Under det senaste halvseklet vill det synas, som om C. p. palumbus i viss mån skulle ha ökat i talrikhet.

Redan 1824 omtalas Limosa l. limosa av Lovén enligt en gammal reseberättelse, tryckt 1918, från Gotland, där två ex. fällts i början av sommaren, d.v.s. under pågående häckningstid.[1] I slutet av förra århundradet hade utdikningsraseriet sannolikt medfört en nära nog total utrotning av rödspoven. I början av 1930-talet blev den åter konstaterad som häckfågel, och sedan dess har populationen befunnit sig i tillväxt. Numenius a. arquatus och Vanellus vanellus synes i båda fallen ha rönt en relativt ringa påverkan av dräneringen och andra miljöförändringar, då de i hög grad anpassat sig och numera i stor utsträckning bebor fastmarkerna. Capella g. gallinago uppträder alltjämt i mängd på lämpliga, under våren fuktiga träskbottnar, medan C. media gått så starkt tillbaka, att den praktiskt taget kan betraktas som försvunnen eller i varje fall f.n. är ytterst fåtalig.

Antalet av de på senare tid anförda iakttagelserna av Phalaropus lobatus kan möjligen ha sin orsak i ett nu mera intensivt bedrivet fältstudium i jämförelse med äldre tidsskeden. Av Calidris alba föreligger endast ett par observationer, samtliga från de sista åren. Dels torde arten vara sällsynt på sträcket och dels kanske också svår att upptäcka. Philomachus pugnax liksom Tringa glareola hör till de vadare, som fått sina häckningsrevir kraftigt reducerade till följd av torrläggningarna. I fråga om grönbenan har situationen utvecklats dithän,

[1] Rödspoven var då helt okänd i det övriga Sverige. Jfr Holmström m.fl. 1946, p. 1286!

att den i det närmaste dragit sig helt undan från ön. Både Sundevall (1850) och Kolmodin (1871) upptar Ringa hypoleucos som bofast, ehuru sällsynt, men under innevarande sekel synes mig veterligen ingenting vara bekant i den riktningen. Under några årtionden efter mitten av 1800-talet rapporteras T. nebularia ha anträffats med bo eller ungar. Sedan dess hör emellertid gluttsnäppan endast till de regelbundna förbiflyttarna. Xenus cinereus och Charadrius a. alexandrinus har vardera endast uppenbarat sig vid ett enda tillfälle, 1938 resp. 1955. Hur länge Pluvialis a. apricaria hört hemma inom provinsen, är väl inte känt. Med säkerhet finns meddelanden om häckning i ringa skala åtminstone sedan 1930.

Linné (1761) anmärker, att Recurvirostra a. avocetta utom på Öland också förekommer på Gotland, där författaren dock inte själv tycks ha gjort dess bekantskap vid sitt besök tjugo år tidigare. Se Gotländska Resan (1745)! Mellan åren 1819-1850 har skärfläckan vid olika tillfällen ertappats på södra och sydöstra spetsen av ön. Först omkring hundra år senare visade den sig på nytt, och som häckfågel finns den nu på några ställen i mer än ett tiotal par. Under årens lopp har ~~hon~~ Haematopus o. ostralegus i allt högre grad ~~xxx~~ börjat bosätta sig på många lokaler i inlandet, i kanten av låtskilliga träsk ~~xx~~ och på f.d. myrmarker. För över nittio år sedan berättar Holtz (1866), att han hittat på dylikt sätt belägna bon, men dessa har i regel icke befunnit sig långt från havsstranden. Flera rapporter, alla från senare år, berar om påstådd (?) häckning av Grus g. grus.[1]

Chlidonias n. niger tycks ~~av allt att döma~~ ha drabbats hårt av myrutdikningarna. Åtminstone under årtiondena närmast före

[1] Ett par meddelanden om häckning av trana på Gotland, dels 1912 och dels 1952 och 1953, synes mig dock ~~kunna betraktas~~ som påtaglitliga. Se närmare under denna art!

vattenregleringen 1947 i Lina myr hade svarttärnan där en särdeles idealisk och omtyckt boplats. Av Hydroprogne tschegrava har ett dussintal häcklokaler antecknats under mina inventeringar, t.o.m. en koloni på 6 - 7 par, vilket tillsammans torde innebära en något rikligare frekvens jämfört med situationen i forna dagar. Häckningen 1938 av Sterna s. sandvicensis på Fårö var en företeelse, som senare icke upprepats.

Känd för första gången som svensk fågel från Gotland i slutet av 1700-talet, lever Larus minutus alltjämt kvar och torde otvivelaktigt f.n. uppvisa sin bästa förekomst här inom landet. I äldre och nyare litteratur anges en rad olika häckplatser, där arten i vissa fall numera är försvunnen eller där den under årens lopp företett betydande växlingar i populationens storlek. Enligt Thunberg (1798) synes det äldsta fyndet av L. r. ridibundus i Sverige leda sitt ursprung från Gotland. Allt efter som åren gått, har stammen spritt sig och beståndet har vuxit ut, inte minst under 1800-talets senare del, så att större och mindre kolonier numera tillkommit snart sagt på alla för arten passande biotoper. L. argentatus chachinnans, som redan omkring sekelskiftet synes ha uppenbarat sig inom östersjöområdet enligt den finske ornitologen Voipio (1954), omtalas av Lönnberg (1934) från St.Karlsö, där den senare också iakttagits av mig och andra. Närmare efterforskningar har visat, att rasen dessutom häckat på Västergarns utholme och på Asunden utanför Slite. Rissa t. tridactyla tycks av allt att döma vara en ytterst sällsynt gäst vid gotlandskusten, och enligt föreliggande avhandling har den endast registrerats vid Visby (1944). Uppgifter i litteraturen omtalar, att Stercorarius pomarinus under flyttningarna skall passera över eller

utmed Östersjöns kuster, men det vaktat har i detta sammanhang bara två observationer noterats. Troligen har den förbisetts eller förväxlats med vanlig labb.

Såväl Alca t. torda som Uria aalge intermedia har sedan gammalt haft hemvist på Stora och Lilla Karlsö, där antalet omkring 1880, då Karlsöklubben bildades och övertog skyddet av den förra ön, i bägge fallen uppgått till en mycket ringa numerär. Fridlysningen av Storön resulterade rätt snabbt i en påtaglig ökning, som därefter med smärre avbrott fortgått ända fram till våra dagar. På Lillön känner vi inte lika väl till alkfåglarnas populationsförändringar, men även där torde en stabilisering och en viss tillväxt ha inträffat under senare år. Sedan Sv. Naturskyddsföreningen fr.o.m. 1954 blivit ägare till området, har man anledning att emotse en utveckling i gynnsam riktning. U. grylle är spridd längs olika delar av gotlandskusten, men parens antal är i regel föga imponerande. På St. Karlsö, där c:a 15 par skall ha förekommit 1880, räknar arten numera omkring hundratalet individer (Flach 1953 a). Varken hos Holmström m.fl. (1947) eller i "Förteckning över Sveriges fåglar" (1954, 3:dje uppl.) anföres Plotus a. alle från Gotland. I avhandlingens speciella del har jag anfört två äldre och ett nyare fynd av alkekungen.

Medan Crex crex t.ex. i mitten av förra seklet var allmän som häckfågel på ön, gick stammen så småningom kraftigt tillbaka en företeelse, som f.ö. också gjorde sig gällande på fastlandet. Det förefaller dock på sätt och vis, som om decimeringen aldrig drabbat Gotland i lika stor utsträckning som landet i övrigt. Åtskilliga tecken tycks f.n. ge en klar anvisning om, att kornknarren nu är på väg att öka sin numerär, och inom ett par myrområden

uppvisar den enligt senaste erfarenheter en ganska god stam. Med sin förkärlek för översvämmade och andra vattensjuka marker har Porzana porzana under årens lopp trängts undan mer och mer. I mitten av 1800-talet berättar Meves (1857) exempelvis, att arten kunde påträffas i "de flesta myrar", men numera är denna situation för länge sedan förbi. Både för Andrée (1842) och Wallengren (1853) var Rallus a. aquaticus synbarligen icke bekant. I senare delen av förra århundradet beskrives den som rätt sällsynt. Populationen har emellertid så småningom undergått en viss tillväxt, och i dagens läge hör den hemma på flera lokaler. Gallinula c. chloropus liksom Fulica a. atra torde först på senare tid ha blivit konstanta medlemmar av faunan. Den förra kan följas tillbaka i litteraturen till 1853, då en enstaka fågel ertappats i Visby enligt Chasseur. Särskilt efter ingången av detta sekel har invandringen skjutit fart, även om rörhönan dock alltjämt tycks vara relativt glest företrädd. På 1840-talet var sothönan icke känd som häckfågel, men ett tiotal år senare beskrives den av Wallengren (op.cit.) som bofast. Ännu i början av 1900-talet torde arten ha varit sparsam, då exempelvis Nicolin (1910) helt förbigår densamma i sin resumé över gjorda iakttagelser i samband med en rundresa på ön 1907. Numera hör sothönan till de regelbundna och allmänna fåglarna i många vatten.

I avsikt att berika faunan med jaktbart vilt har man vid olika tillfällen sökt inplantera sex (fågel)arter, nämligen Tetrao u. urogallus, Lyrurus t. tetrix, Lagopus l. lagopus, Perdix p. perdix, Phasianus colchicus subspp. och Colinus v. virginianus. Äldst i gruppen är tjädern och orren, som redan på 1770-talet torde ha nått Gotland. Trots att nya importer av tjäder ägt rum i flera

repriser även i vår tid, har försöken blivit resultatlösa. Orren däremot har lyckats hålla sig kvar och ~~den~~ finns inom ett antal socknar, låt vara i ett rätt begränsat antal. Dalripan har introducerats under senare år. Ett tjugotal fåglar av finskt ursprung utsläpptes 1932, men att döma av lämnade rapporter tycks försöket på lång sikt ha ringa utsikter att lyckas. Emellertid är stammen inte alldeles utgången, ty både 1946 och 1952 har man bevis på, att häckning förekommit. Väl lämpad för öns klimat och allmänna naturförhållanden, har fasanen, varav de första exemplaren införde s 1901, hastigt spritt sig till vitt skilda delar av provinsen och blivit ett villebråd av stort värde.

Enligt vad som framgår av litteraturen, kom rapphönan[1] till Gotland omkring 1820. I stort sett har utvecklingen sedan gått i gynnsam riktning, ehuru en del stränga vintrar ibland reducerat antalet, så att påspädningar då och då måst företagas. Om inplanteringen av den virginska vakteln på 1890-talet finns inte mycket att anföra, då arten nästan omedelbart dog ut och kanske inte ens hann fortplanta sig.

III. De kvalitativa förändringarna inom öns reptilfauna torde under årens lopp ha varit obetydliga. Hasselgrens uppgift (1908) om Lacerta agilis som en allmän art i början av detta århundrade förtjänar ingen tilltro, då arten aldrig påträffats varken av äldre eller senare tids forskare. Om Anguis fragilis heter det hos Retzius (1800), att den förekommer bl.a. på Gotland. Huruvida arten alltjämt funnits kvar, har länge varit ouppklarat och (har) även starkt betvivlats, tills ett fynd gjordes 1942, där trovärdigheten anses vara garanterad.

I forna dagar har (de) man anledning att räkna med en större tal-

[1] Ett subfossilt fynd (från järnåldern) har beskrivits från Vallhagar. Jfr Lepiksaar (1955)!

rikhet för Natrix natrix till följd av träskens och vattenarealernas dåtida större utbredning. Variationen i artens färgteckning, som speciellt framhållits redan av Nilsson (1842), har varit föremål för studier under 1940-talet av ett par författare, utan att frågan blivit definitivt analyserad. För hundra år sedan var Coronella austriaca - väl av brist på undersökningar - ännu okänd enligt Meves (1857). Idag är fyndorter antecknade från åtskilliga delar av ön.

IV. Överhuvud är amphibiefaunan glest företrädd, beroende på rådande klimatiska förhållanden, lång sommartorka och relativt ringa årlig nederbördsmängd. Det är sannolikt, att populationerna av vissa arter före utdikningarna varit individrikare än nu. Av Rana-arter finns endast R. arvalis, enligt mina rekognosceringar erhållen på flera lokaler - överallt i ringa antal. I början av detta sekel berättas om ett fynd av Hyla arborea, bl.a. i Visby, en iakttagelse, vars riktighet emellertid betvivlats (jfr Hasselgren 1908!). Att arten dock i viss utsträckning ingår i faunan, bevisas av en säker observation 1951 å södra delen av Gotland. Medan Bufo bufo är allmänt spridd, förefaller B. viridis uppträda mycket sällsynt. Den är känd redan av Lovén (1918) från hans besök 1824 och i senare tid fångad t.ex. vid Visby och i Sundre. Både Sundström (1877) och Hasselgren (op.cit.) omnämner Pelobates fuscus, men uppgiften har icke verifierats genom senare tids efterforskningar.

V. I den av Lindström (1867) företagna inventeringen ingår 45 olika fiskar, som regelbundet anträffas i öns sötvatten och kringliggande farvatten. I detta sammanhang kan härifrån av-

räknas Petromyzon fluviatilis planeri såsom en icke fullt självständig form, då övergångstyper mellan denna och P. fluviatilis förekommer. Med tillägg av Scomber scombrus, Xiphias gladius, Gadus merlangus och Pleuronectes platessa, samtliga anförda i nyssnämnda förteckning i egenskap av mer eller mindre tillfälliga arter, omfattar slutsumman härovan - med sagda inskränkning - 48 fiskar (inkl. en rastyp: Liparis vulgaris barbatus). I min avhandling har jag upptagit 51 fiskarter plus 3 rastyper. Till den förra kategorien hör 2 icke spontana arter.

I jämförelse med förhållandena i äldre tider fångas Scomber scombrus numera rätt ofta i strömmingsgarnen, även om antalet dock i regel är helt obetydligt. För hundra år sedan kunde man stundom på en gång få tjogtals av Cyclopterus lumpus. Idag förefaller arten uppträda så pass sparsamt, att den inte längre är föremål för något fiske. Liparis vulgaris barbatus omnämnes redan av Lindström (op.cit.), men enligt undersökningar av Nybelin (1923) från mellersta Östersjön har denna fisk i form av yngel tagits i så stor mängd, att man vågar förutsätta, att den finns allmännare än vad som tidigare varit bekant.

Under senare år har kunskapen om utbredningen av Lumpenus lampretaeformis utökats väsentligt, varigenom arten torde kunna inrangeras i öns fauna (jfr Nybelin op.cit., Andersson 1943!). Ammodytes lanceolatus är erhållen i gotländska farvatten, som exempelvis Nybelin (op.cit.) påvisat. Med stöd av Anderssons uppgifter (1943) om A. dubius i mellersta Östersjön har jag här med visst berättigande medtagit denna fisk.

Cederström (1863) påstår sig aldrig själv ha påträffat Belone acus. Lindström (op.cit.) däremot kände till dess förekomst

Han räknar näbbgäddan till de sällsynta fiskarna. Troligen berodde denna äldre uppfattning på, att man då var mindre väl underrättad om det verkliga sakläget. På laxkrokar och i ålbottengarn fångas den numera litet då och då, ibland i enstaka, t.o.m. rätt stora exemplar.

De naturliga betingelserna i mlandet för diverse viktiga sötvattensfiskar, Esox lucius, Perca fluviatilis, Tinca vulgaris etc., har under årens lopp påtagligt försämrats i takt med alla utdikningar och torrläggningar. Samtidigt som vattenståndet sjunkit i åarna, har fisket efter Leuciscus idus mer och mer förlorat i betydelse. I samband därmed har också möjligheterna för Salmo trutta att höstetid vandra upp i vattendragen och där förrätta sin lek delvis äventyrats. Det är ett känt faktum, att fisket efter Coregonus lavaretus t.ex. vid Sjuström i Boge s:n gått starkt tillbaka på grund av ändrade djupförhållanden i utloppsrännorna för Bogeviken, broarnas omläggning m.m. L. Kolmodin påpekar i en not hos Lindström (1894, p. 16), att C. lavaretus oxyrhynchos emellanåt erhålles bland sikfångsterna. Rasen finns medtagen i föreliggande avhandling, men problemet vore givetvis förtjänt av en bättre utredning.

Cyprino carpio är inplanterad, sannolikt i flera repriser, senast 1911 men av allt att döma utan framgång. Salmo fontinalis hör till nyheterna från 1947.

Hur avkastningen av fisket efter en del ekonomiskt värdefulla fiskar varierat alltsedan 1887, då pålitlig statistik finns tillgänglig, fram t.o.m. 1953 skall här inte närmare diskuteras. För detaljerade upplysningar kan hänvisas till resp. översikter efter kapitlet "Gotlands recenta fauna: Pisces"[1]. Klart är, att

[1] På grund av något förbiseende räknar Lindström (1894) Belone acus till de regelbundna fiskarna enligt redogörelsen för de olika arterna, men i ett tillägg hänföres den till de mera tillfälliga gästerna.

siffrorna i viss mån avspeglar tillgången på de olika fiskarterna, men dessutom har man i detta avseende utan tvivel också att räkna med andra reglerande faktorer, såsom fiskemetodernas rationalisering, samhällsekonomiska och sociala frågor.

Till diskussionen om den högre faunans invandring

I anslutning till diskussionen om den högre faunans invandringshistoria på Gotland skall här i korthet beröras huvuddragen av öns senkvartära utveckling alltifrån Baltiska issjöns tid. Hand i hand med den lägre och högre faunans uppträdande företedde givetvis också vegetationen betydande förändringar.

I början av gotiglacialtiden var Gotland ännu täckt av inlandsisen, men då denna strax därefter, omkr. 10.000 år f.Kr., drog sig undan från ön, låg havet alltjämt över dess yta. På öns högsta delar, belägna ungefär 60-80 m över havsytan, såsom på L. Karlsö, i Träkumla och på Lojsta hed, har man funnit spår av strandvallar från denna tid.

Emellertid höjde sig Gotland sakta ur vågorna. Med isranden liggande i området norr om Billingen öppnades förbindelse med världshavet, och smältvattnet från Baltiska issjön strömmade västerut. Senare trängde havet västerifrån in över passpunkterna och in i Baltikum och förvandlade detta till ett salt hav, Yoldiahavet, vilket inträffade omkr. 8.000 år f.Kr. Den fortsatta landhöjningen i Mellansverige gav sig till känna därigenom, att förbindelsen med världshavet inskränktes, och Baltikum fick karaktären av sötvatten, den skk. Ancylussjön. Ursprungligen hade denna sitt avlopp genom Svea älv, som dock snart upphörde att fungera. I takt med stegrad landhöjning längre norrut, steg vattennivån betydligt inom områdets sydliga delar. Då Ancylus-

transgressionen c:a 7.000 år f.Kr. nått sitt maximum, uppvisade Gotland en minskning av arealen. Man har beräknat värdet till ungefär 13 kvadratmil. Under senare delen av Ancylustiden gick havet åter tillbaka, säkerligen beroende på flera faktorer. Bl.a. torde avloppen söderut ha fördjupats, varigenom den dåvarande strandlinjen på Gotland t.o.m. kom att ligga lägre än i nutiden. I samband med en höjning av världshavets nivå trängde Kattegats vatten söderifrån in i Baltikum. Ön minskade på nytt i omfattning. I övergångsskedet mellan Ancylus- och Litorinahavet, det s.k. Mastogloia-Clypeusstadiet, var salthalten tämligen låg. Senare, under den egentliga Litorinatiden, nådde koncentrationen i ytlagret upp till ett dubbelt så högt värde (1,3 - 1,5 ‰) som i våra dagar. Enligt gjorda beräkningar var provinsens yta under Litorinatransgressionens maximum 19 kvadratmil mot nuvarande 31. Den följande perioden, Limnaeahavets tid, kännetecknas bl.a. därav, att salthalten gick tillbaka och de hydrografisk-biologiska förhållandena mer och mer började likna nutidens.

Vidstående kartor, nr 1 - 6, ger en föreställning om kustlinjernas förlopp inom hela Baltikum under Baltiska issjöns, Yoldiahavs, Ancylus- och Litorinahavens olika skeden enligt Munthe (1940).

De av Nilsson[1] (1953) framlagda forskningsresultat, som bl.a. berör Östersjöns utvecklingsfaser, är av utomordentligt stort intresse med aktualitet inte minst i fråga om Gotlands kvartärgeologiska status. De publicerade kartorna över strandlinjernas för-

[1] Om södra Sveriges senkvartära historia. Geol. För. Förh., Bd 75, h. 2, 1953, p. 155.

564 b

"Karta nr 1."

Karta nr 1.

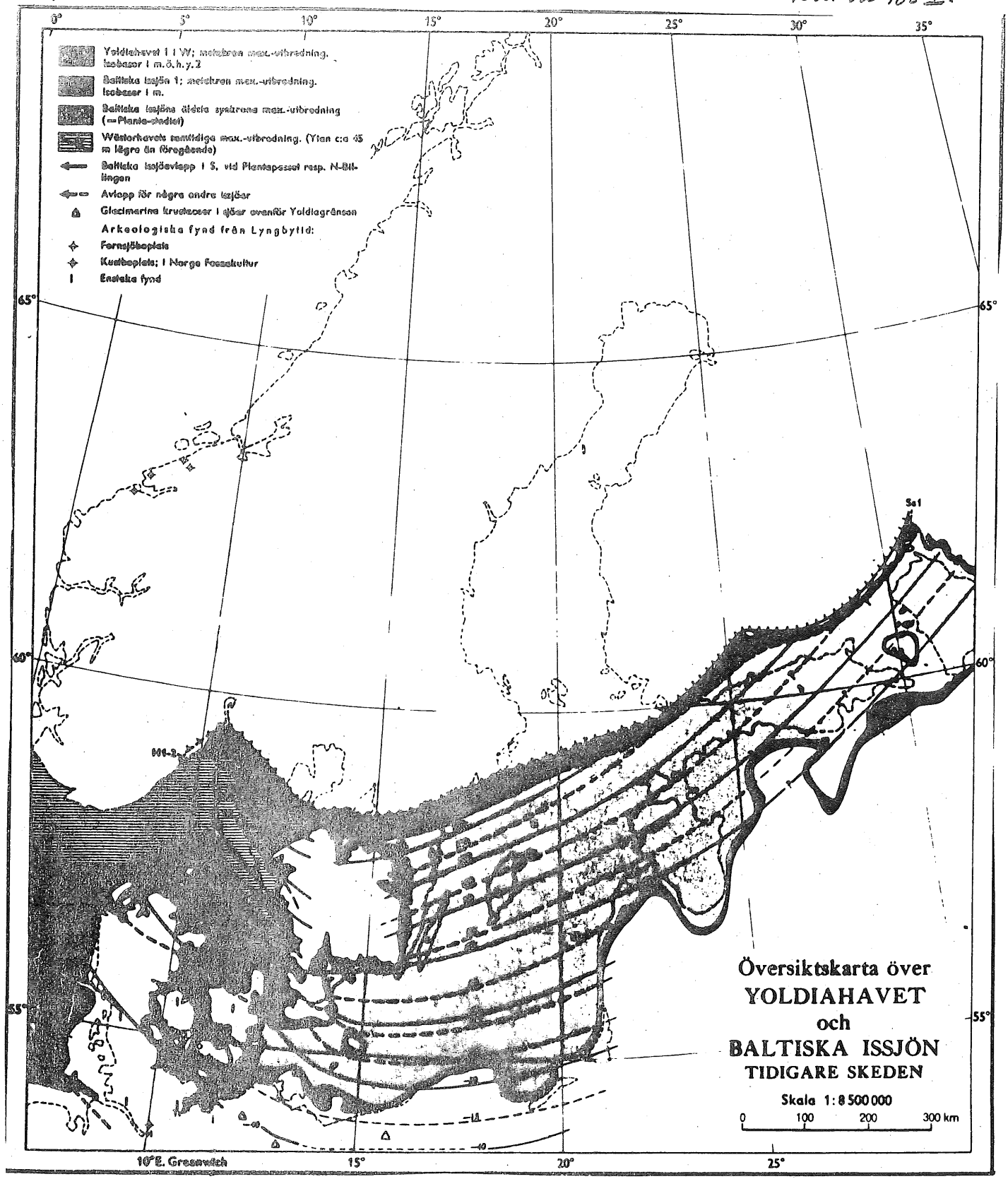

Enligt Munthe (1940).

514 c

("Karta nr IV")

Karta nr 2.

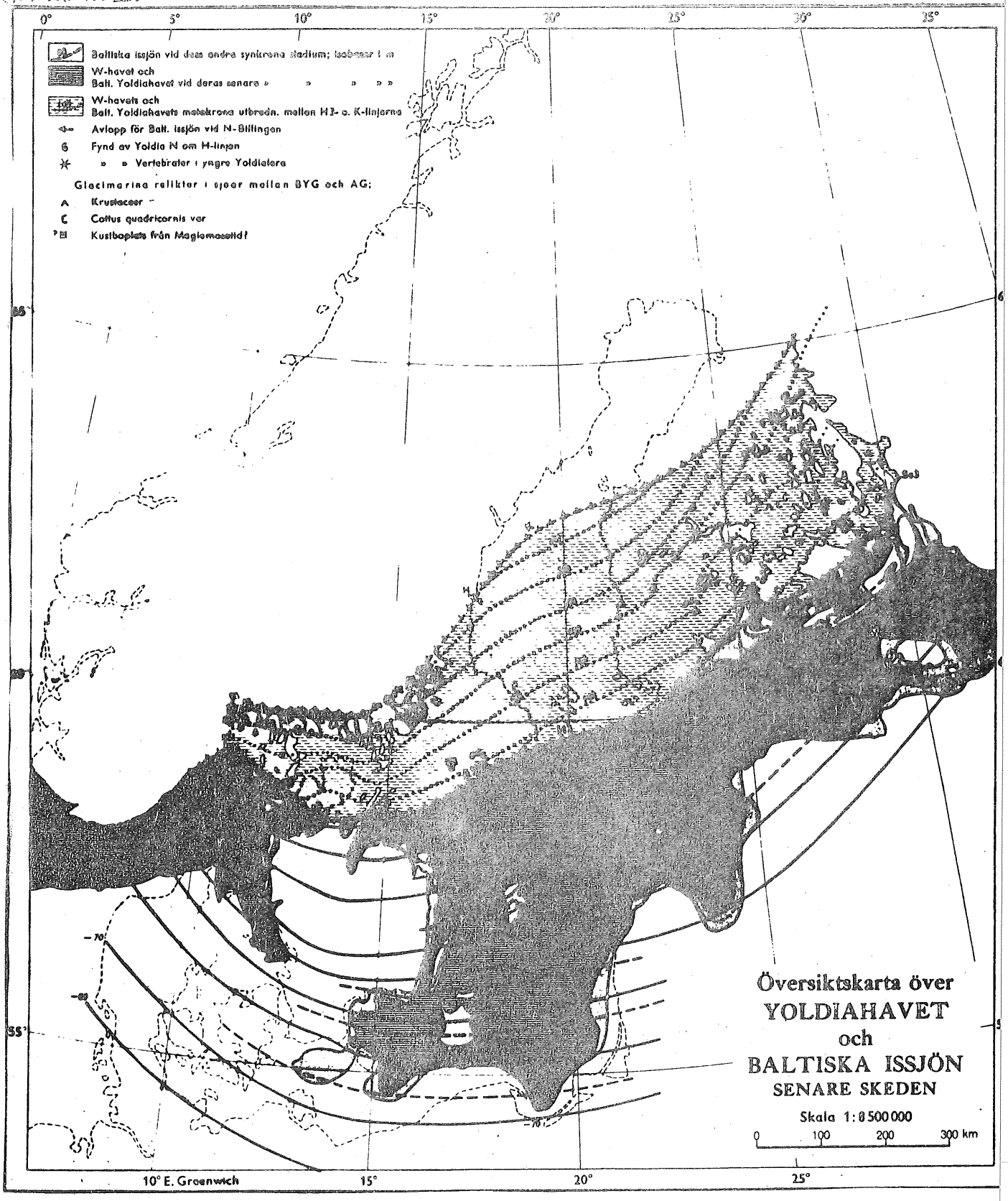

Enligt Munthe (1940).

Karta nr 3.

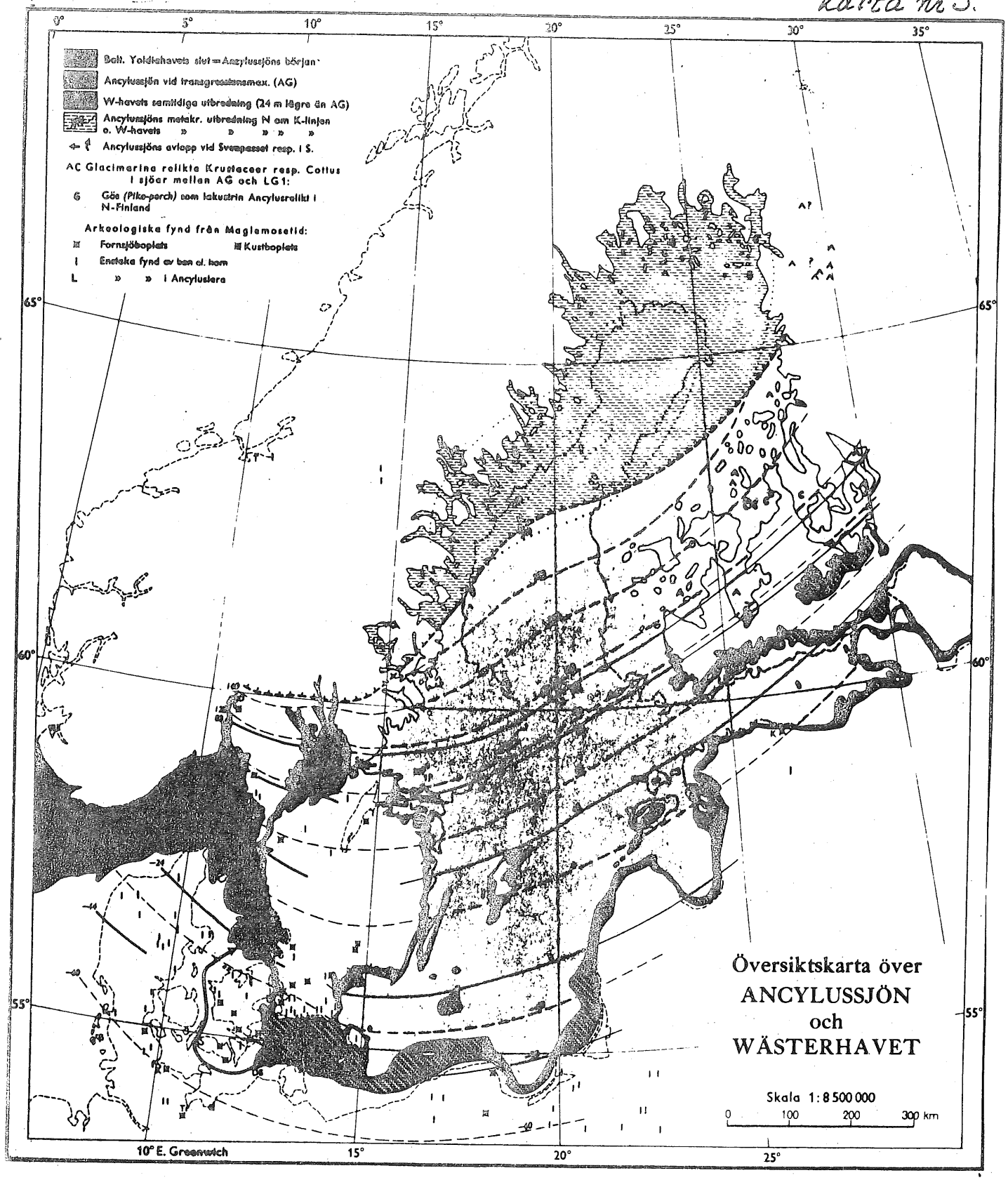

Enligt Munthe (1940).

564 e

Karta nr 2. II.

Karta nr 4.

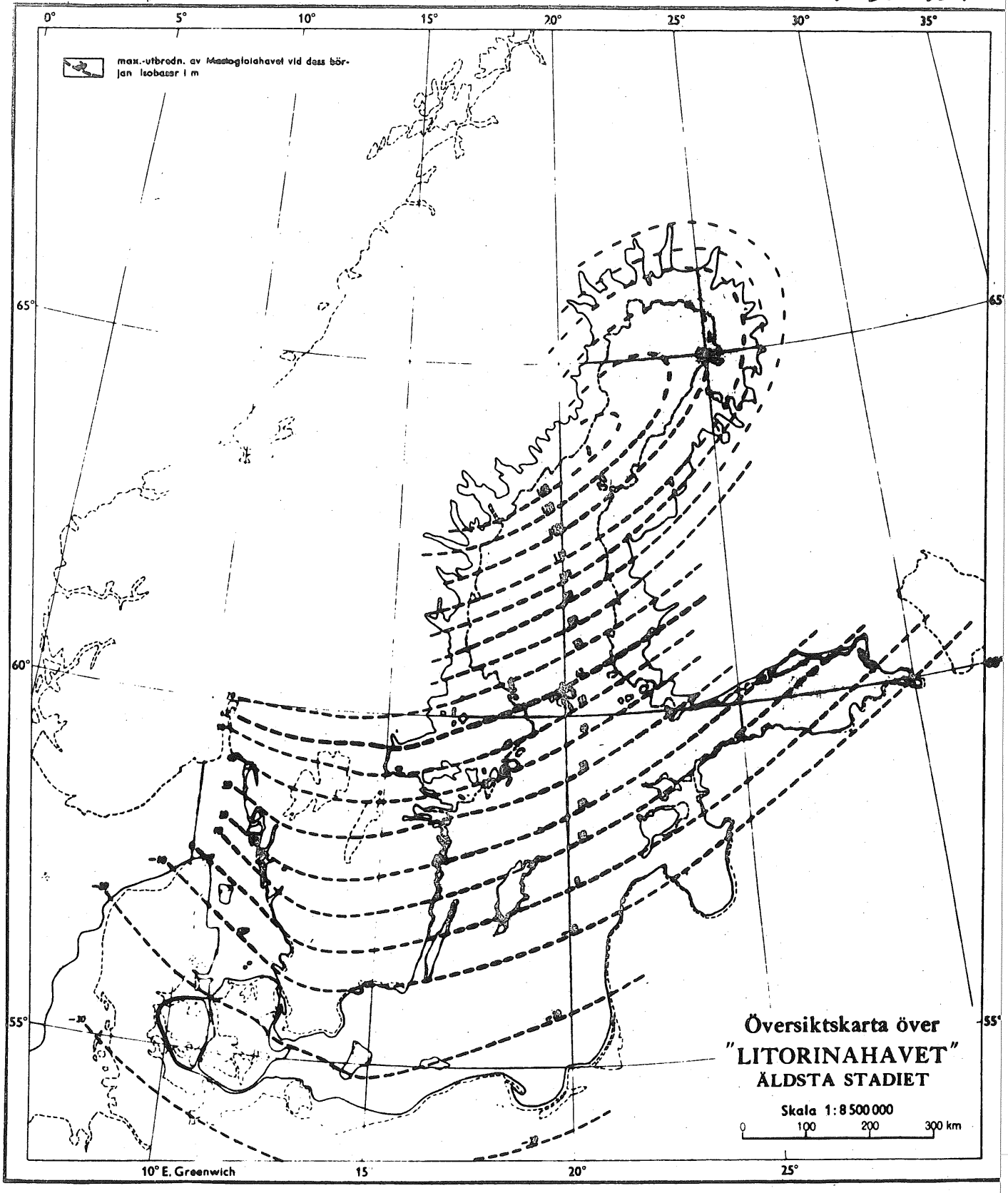

Enligt Munthe (1940).

564 f

Karta nr XII.

Karta nr 5.

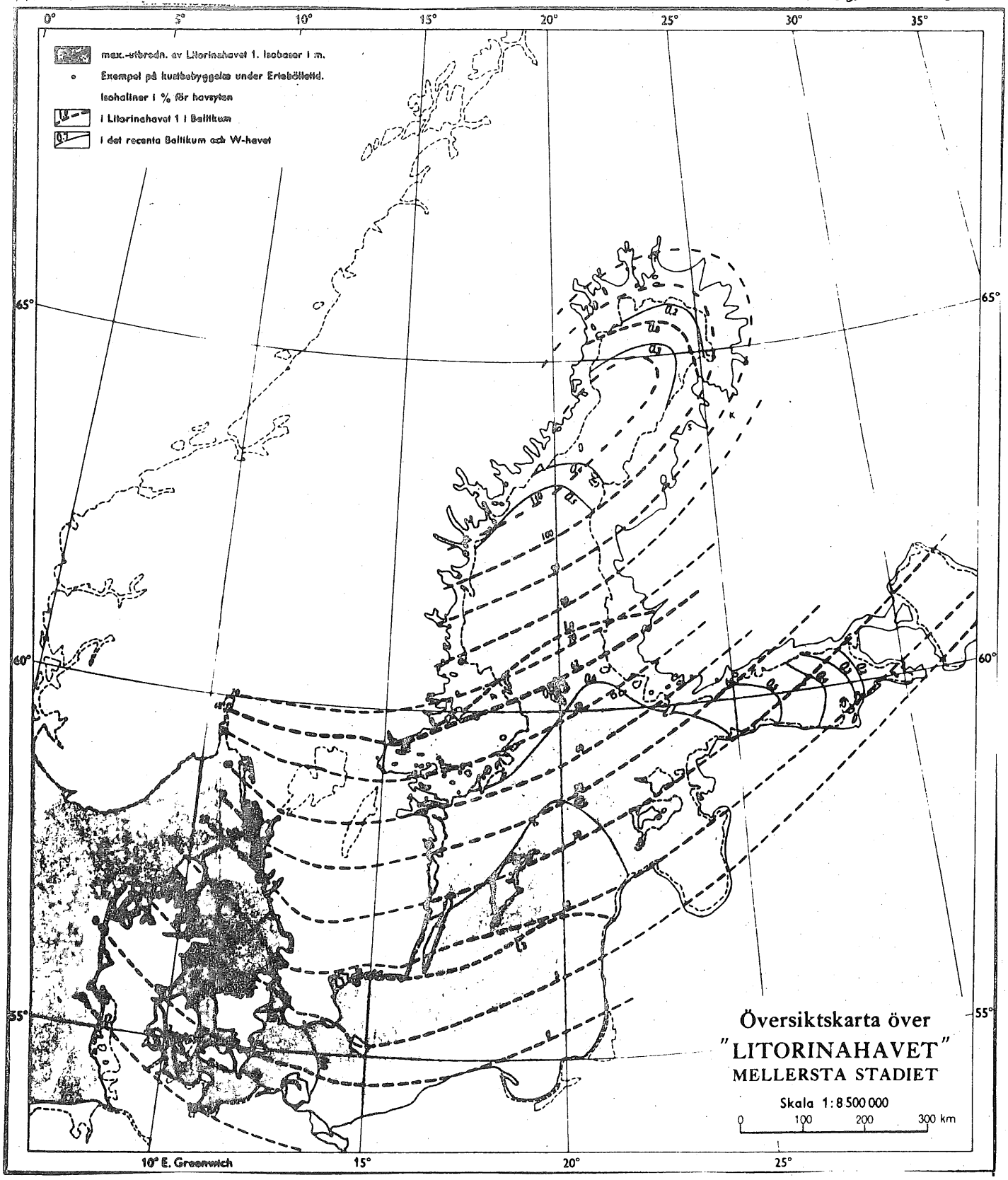

Enligt Munthe (1940).

564 g

Karta nr IX.

Karta nr 6.

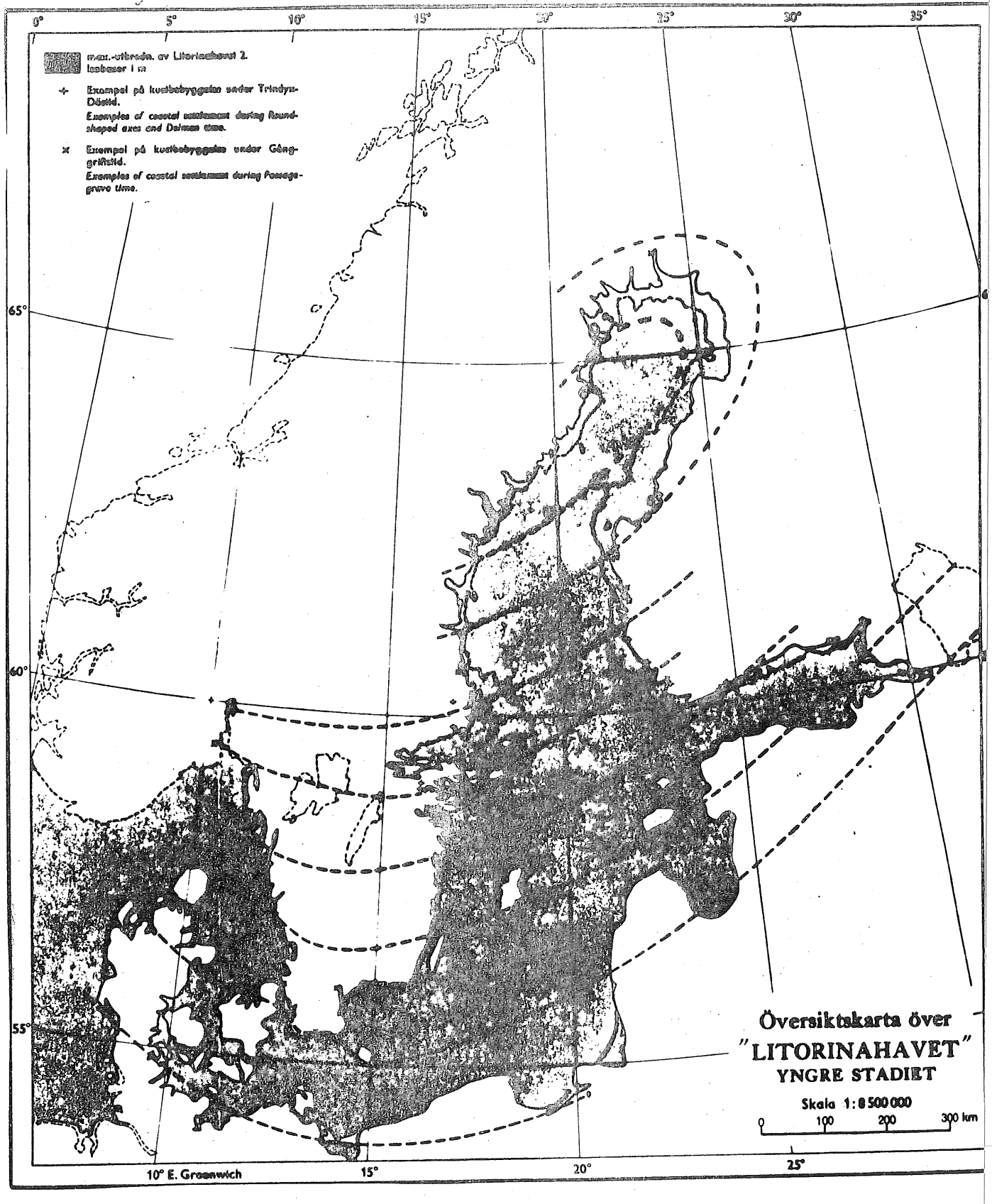

Enligt Munthe (1940).

lopp inom östersjöbäckenets södra del, jämförda med de av Munthe (1940) här ovan bifogade översikterna, utgör ett ytterligare klarläggande av vissa hittills dunkla punkter. Munthes, von Posts och Lundqvists noggranna studier av Ancylus- och Litorinanivåerna på Gotland ingår som ett viktigt komplement till Nilssons undersökningar. Enligt karta nr 7 bildade Yoldiahavets sydvästra kustlinje en kraftig landtunga, som sträckte sig norrut upp mot Öland. Såsom också Munthe anför, hängde Bornholm ihop med ett större landområde, som förband Tyskland och Danmark med Skåne. Mot slutet av den senglaciala perioden, då Yoldiahavet stod i förbindelse västerut via en smal vattenled vid Degerfors, det slk. Rhabdonemahavet, hade situationen i stort sett radikalt förändrats (Karta nr 8). Södra delen av Gotland stod i kontakt med Öland och smålandskusten. I ett senare skede uppgrundades Svea älv till följd av landhöjningen i Mellansverige, och en överstjälpning av vattenmassorna ägde rum rum söderut.[1] Därmed upphörde också förbindelsen mellan Öland och Gotland liksom med fastlandet söder- och västerifrån. De båda öarnas areal blev åtskilligt feducerat (Karta nr 9).

Betydelsen av den under Rhabdonemahavet, d.v.s. tiden c:a 9.000 år f.Kr., existerande fastlandsförbindelsen måste för Gotlands del ur zoo-geografisk synvinkel bedömas mot bakgrunden av rådande klimatbetingelser. Perioden inträffade under Dryasflorans tid med rent arktiska förhållanden. Givetvis vore det möjligt för vissa landdjur att därvid ta sig över till gutaön, men Nilssons åsikt, att igelkotten kunde ha ingått i den kategorien av immigranter, synes bestämt vara en överdrift.

[1] Ancylussjön fick sitt avlopp genom Öresund.

565 b

Karta nr 7.

Yoldiahavet stod i öppen kontakt med världshavet väster-ut vid Billingen. Söderifrån sträckte sig en landtunga som nådde i höjd med Ölands södra udde. (Enligt Nilsson 1953).

Karta nr 8.

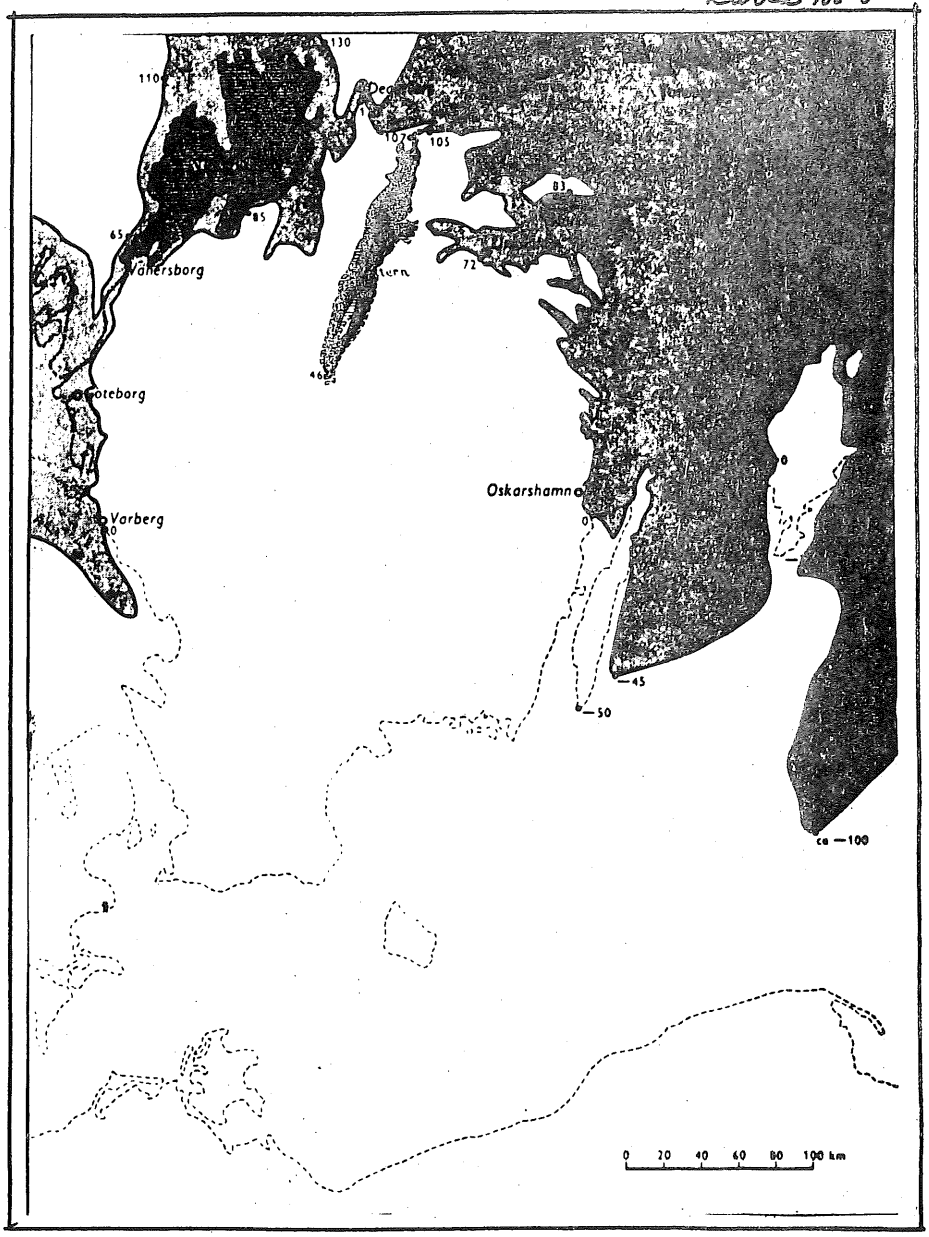

Mot slutet av Yoldiatiden hade landhöjningen fortskridit så långt, att Öland och Gotland nått förbindelse med fastlandet söder- och västerifrån (Rhabdonemahavet). (Enligt Nilsson 1953).

65 d

Karta nr 9

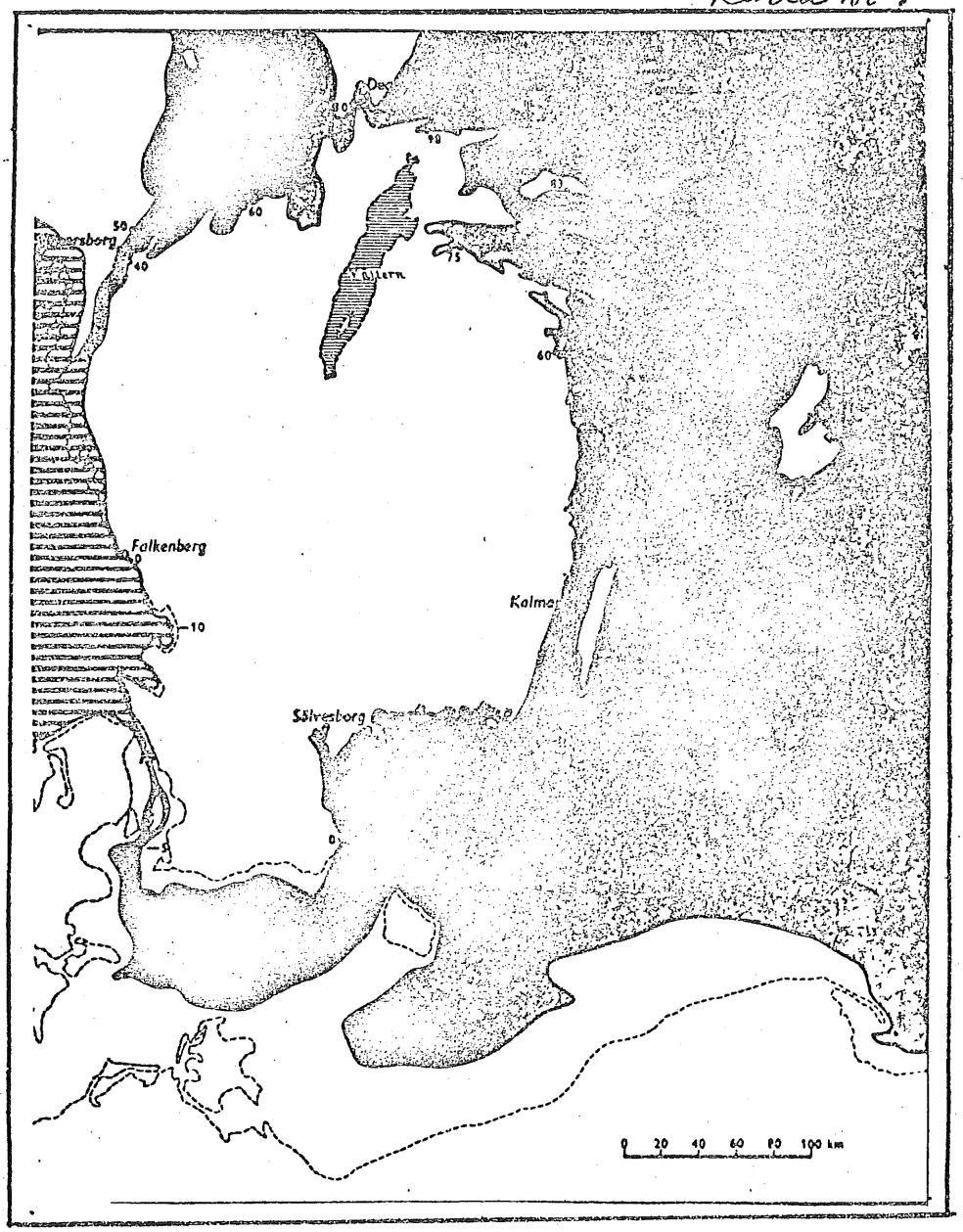

När Sveaälv sinade och Ancylussjön fick avlopp genom Öresund, upphörde förbindelsen mellan fastlandet och Öland samt Gotland. Från Bornholm sträckte sig en landbrygga i sydvästlig riktning mot den tyska kusten. (Enligt Nilsson 1953).

Den senglaciala tidens arktiska klimat har på Gotland avsatt vissa spår i vegetation och den lägre faunan, vars detaljer dock faller utom ramen för detta arbete. Bland anträffade alpina element skall blott anföras Dryas octopetala, Betula nana och Arctostaphylos alpina samt Planorbis arcticus och Pisidium Lovéni. Under Ancylustidens äldre stadium, den subarktiska perioden, invandrade björk och tall, och i ett senare skede, den boreala perioden, uppträdde de första tecknen på en ek-flora. Denna gynnades i hög grad av Litorinatidens äldre del, den atlantiska perioden, då höstarna var långa och varma. Under yngre Litorinatid rådde relativt torrt och varmt väder, den subboreala perioden, motsvarande gran- och bokflorans tid. Mya-Limnaeatiden representeras av den subatlantiska perioden, varvid klimatet antog en mera fuktig och kylig prägel.

Vertebratfaunan på Gotland företer givetvis i många punkter överensstämmelse med Öland och det svenska fastlandet. Vid sådan av dessa positiva drag tilldrar sig emellertid de negativa dragen, nämligen frånvaron av vissa arter, ett mycket stort intresse ur zoo-geografisk synpunkt. I det följande skall göras ett försök att närmare tränga in i och analysera dessa problem.

När det gäller sättet och möjligheterna för de olika arternas invandring tilldrar sig landfaunan och de icke flygande formerna ett särskilt intresse. Förekomsten av sådana djur, som tillbringar vintern i dvala, är av speciell betydelse i frågor rörande kolonisationen. I kap. "Sammanfattning och kommentar" (p. 534) finns ett sammandrag över vertebratklassernas uppträdande på Gotland, sett mot bakgrunden av förhållandena i Sverige i övrigt.

Statistiken upptar 20 nu levande spontana däggdjur jämte 6 utdöda arter. I avifaunan ingår 277 ursprungligen vilda representanter. Reptilerna och amphibierna omfattar vardera 5 arter. Inklusive tre lokalformer utgöres fiskfaunan av 52 former, exklusive 2 icke spontana arter. Det betyder i dagens läge tillsammans 354 vilda representanter.

Överhuvud är öns däggdjursfauna påfallande artfattig. Såsom kan utläsas ur tabellerna 10-13 (pp.505-508), saknas följande arter: emempelvis Lutra lutra, Meles meles, Martes martes, Mustela nivalis, Putorius putorius, Microtus agrestis, Arvicola terrestris, Clethrionomus glareolus, Talpa europaea och Sorex araneus. Inom gruppen Chiroptera är, såvitt man hittills vet, fyra sydsvenska arter icke anträffade på Gotland (eller Öland): Myotis daubentanii, Pipistrellus pipistrellus (osäker), Vespertilio discolor och Nyctalus noctula.

Rörande fågelvärlden, som det skulle föra för långt att här specificera, må hänvisas till tabellerna 14-28 (pp. 509-523). Av reptilerna saknas Lacerta agilis och av amphibierna bl.a. Rana temporaria, R. dalmatina, Bufo calamita, Pelobates fuscus och Triturus cristatus (se närmare tabell 29, p. 524!)

Fiskfaunan behandlas i tabellerna 30-38 (pp. 525-533). I ett zoo-geografiskt arbete om fiskarterna i Östersjön har Möbius & Heincke (1883) uppställt 3 större faunaområden, nämligen en västlig region, österut begränsad av en linje mellan Sandhammaren och Rügen, en sydöstlig region, som från nämnda linje sträcker sig norrut till en sträcka mellan Oskarshamn

och det forna Estlands nordkust och slutligen en nordöstlig region, omfattande övriga delar av Östersjön inklusive Finska viken och Bottenhavet med Bottniska viken. Farvattnen kring Gotland inrangeras bl.a. som ett delområde i den mellersta av nämnda tre huvudregioner, eller närmare bestämt i den sydsvenska kustens subregion.

Från den sydöstra huvudregionen, även innefattande den tyska kustens subregion, omtalas inalles 60 fiskarter. Lindström (1867) omnämnde på sin tid för hela Gotland, träsk och vattendrag inräknade, 45 regelbundna arter, vartill kom 4 mera tillfälliga gäster. I min undersökning har jag upptagit 30 typiskt marina former plus en underart. Med tillägg av 17 representantanter, som på grund av Östersjöns brackvattensnatur också anträffas utmed gotlandskusten, når vi upp till siffran 47 former. Totalsumman för hela provinsen uppgår i min sammanställning, som tidigare anförts (jfr pp. 493 och 534!), till 51 arter och 3 underarter.

I en jämförande beskrivning av de tre huvudregionerna framhåller nyssnämnda författare, att den västra dels kännetecknas av en relativt stor rikedom på arter och dels ofta gästas fiskar från saltare vatten. Inom det sydöstra faunaområdet är inslaget av åtskilliga sötvattensformer mycket markant. Regionen utgör ett slags blandområde. Den nordöstra regionen är störst till ytvidden och karakteriseras av ett förhållandevis ringa men stabilt artantal. Vår nuvarande kunskap i dessa frågor har självfallet utökats med en del nya

detaljer, men i stort sett har den givna karakteristiken (alltjämt) sin giltighet. I sin num mer än sjuttioåriga resumé upptar Möbius & Heincke 109 fiskar för hela Östersjön (Öresund och Bälten ej medtagna).

Följande i nutiden existerande däggdjursarter har människan att tacka för sin närvaro (s.k. faunaförfalskningar[1]): Capreolus capreolus, Mustela vison, Oryctolagus cuniculus och Lepus europaeus. Samtliga är nykomlingar från de senaste sjuttio åren. Inplanteringar under 1700-talet av Rangifer tarandus har endast lett till, att arten tämligen snabbt åter försvunnit. Cervus elaphus, ~~också~~ återförd i historisk tid för jaktändamål, tillhör också de nu utdöda formerna. Angående Mustela ermineax och Sciurus vulgaris se längre fram!

Som synantropa bland fåglarna skall framhållas: Tetrao u. urogallus, Lyrurus t. terix, Lagopus l. lagopus, Phasianus colchicus subspp. samt Colinus v. virginianus. Ehuru en gång funnen i kulturskikt från järnåldern (jfr Lepiksaar 1955), är den nuvarande förekomsten av Perdix p. perdix ett resultat av sena importer. Man har gjort tillfälliga iakttagelser av Phoenicopterus ruber roseus, Anser caerulescens, Branta c. canadensis och Chenopsis atrata. Alla är spontana endast i den meningen, att de kommit över till ön för "egen maskin". Deras ursprung går tillbaka på tama exemplar, som rymt från någon parkdamm eller spritt sig efter skedd inplantering.

---

1) Tillfälligt påträffade, förrymda exemplar av Mustela furo och Myapotamus coypus har helt lämnats ur räkningen.

Som artificiella inslag i fiskfaunan må antecknas den nyligen importerade Salmo fontinalis samt vidare Cyprinus carpio, sannolikt helt utgången sedan flera årtionden tillbaka.

En mera utförlig redogörelse i systematisk ordning för den långa rad av i litteraturen anförda osteologiska fynd i olika kulturlager och andra skikt på Gotland återfinns under kapitlet "Fynd ur den postglaciala vertebratfaunan (p.43). De skilda arterna har självfallet nått ön på olika sätt och delvis också på olika vägar. De primärt synantropa representanterna för några däggdjur, fåglar [fiskar,] och samtliga införda i sen tid, har nyss avhandlats här ovan. De marina formernas uppträdande runt Gotland intar i så måtto en särställning, som detta [problem] nära hänger samman med arternas framträngande och tidigare utbredning inom östersjöbäckenet i allmänhet.

Från Ancylustidens äldre och mellersta delar har inga spår av någon högre fauna ertappats[1]. I en agmyr på Torsburgen i Kräklingbo gjordes nyligen av Teräsmäe (1952) ett högst intressant fynd i form av en skelettdel, ett ben av Bufo bufo. Föremålets ålder kan fastställas till Ancylusperiodens yngre skede.

---

[1] I södra och mellersta Sverige är under nämnda tid anträffade både Halichoerus grypus, Phoca hispida, Cottus quadricornis, Lota vulgaris och Coregonus lavaretus (Munthe 1910). Redan från det yngre Yoldiahavet daterar sig fynd av Phoca groenlandica i Stockholm enligt Kinberg, Balaena mysticetus i Norrköping enligt Asklund samt Gadus merlangus i Södertälje (hos Munthe 1940).

Författaren håller för troligt, att både grönlandssäl och t.o.m. knubbsäl levat i Baltikum under Ancylustiden, eftersom man hittat rester därav också i Litorinalager på det svenska fastlandet.

Den första bosättningen av människa på Gotland torde av allt att döma kunna föras tillbaka till slutet av Maglemose-tiden eller den äldsta stenåldern, d.v.s. 6.000-5.500 år f.Kr.[1], såsom framgår av ett fynd av Homo-kranium vid Svalings i Gothem, ett kulturlager från övergången mellan Ancylus- och Litorinatid. Tidpunkten skulle kanske närmast kunna fixéras till perioden före Mastogloia-Clypeus (jfr Munthe hos Stenberger m.fl. 1943). Som belägg för den tidens fauna kan enligt Olsson (1911) noteras fynd av Halichoerus grypus, en art, som jämte Phoca hispida även anträffats i kulturlager vid Gisslause i Lärbro (Munthe 1930)[2]. Bland materialet från den senare lokalen, där kulturlagret torde vara av ungefär motsvarande ålder, har dessutom identifierats några fragment av Leusiscus rutilus, L. erythrophtalmus och Esox lucius.

De skelettrester, som härleder sig från Litorinatiden, i synnerhet dess yngre del, och som kommit till vetenskapens kännedom från torvlager och flerfaldiga arkeologiska utgrävningar runt hela Gotland, vittnar om en relativt rikhaltig

---

1) En iakttagelse av ett bearbetat ben av Alces alces (en skk. nätsticka) i lerlager redan från Ancylustid vid Norsholm i Östergötland antyder förekomsten av mänsklig verksamhet på ett mycket tidigt stadium i vårt land (jfr Munthe 1940). Vi vet, att vid den tidpunkten uppträdde människor t.ex. vid Kielfjorden, Lübeck och troligen också i Danmark.

2) Under sommaren 1935 undersöktes vid Strå kalkbruks stenbrott i Bunge ett kulturlager liggande mellan Ancylusgrus och Litorinagränsvallen. Därifrån omtalar Munthe (1940) fragment av "säl".

sammansättning av den dåtida vertebratfaunan. I talrika fall torde man sannolikt kunna utgå ifrån, att vissa element funnits redan under Ancylus- eller ev. under issjötiden, (ehuru) inga belägg därpå lagts fram.

I Litorinahavet runt Gotland levde sålunda Halichoerus grypus, Phoca hispida, Ph. vitulina (?), Ph. groenlandica och Phocaena phocaena samt av havsfiskar Rhombus maximus, Pleuronectes platessa, P. flesus, Gadus callarias, G. aeglefinus, Anguilla vulgaris, Salmo (salar?) och Acipenser sturio. Också några sötvattensfiskar är inregistrerade, nämligen Perca fluviatilis, Lucioperca sandra, Leusiscus rutilus, L. idus, L. erythrophtalmus och Esox lucius. Mört, sarv och gädda är dessutom angivna från föregående skede (Mastogloia - Clypeus).

Som ovan framhållits, hänför sig Litorinafynden i regel till periodens senare del, från gånggriftstiden, d.v.s. 3.000-2000 år f.Kr. Följande väl undersökta och beskrivna boplatser må särskilt omtalas: Gullrum i Näs (Hansson 1900, Nordenskiöld 1901), Hemmor i När (Munthe 1910), några lokaler i Visby (Nihlén 1927), grottan St.Förvar på St.Karlsö (Pira 1909 och 1927, Rydh 1931, Schnittger & Rydh 1940) samt Västerbjers i Gothem (Stenberger m.fl. 1943).

Förutom benrester av den vilda faunan ingår i materialet från ovannämnda boplatser också åtskilliga lämningar av diverse tamdjur. Typurvalet syftar på ett redan då tämligen avancerat kulturstadium. Får, get, svin, nöt och häst var ~~sålunda~~ kända av stenåldersfolket i St.Förvar liksom av befolkningen vid den

stora boplatsen i Västerbjers i Gothem. Resterna av svin utgör vid sistnämnda lokal inom parentes sagt icke mindre än 72 % av hela det zoologiska materialet. I Visby, Gullrum och Hemmor representerar svinfragmenten likaledes ett särdeles markant inslag. Vid boplatserna från den yngre stenåldern förekommer svinben överhuvud taget i så riklig mängd, att man, som Forssander (1941)[1] påpekar, kan tala om en slags"svinavelskultur!"

Vad har nu måltidsresterna och övriga fynd att förtälja om det jaktbara villebrådet under gånggriftstiden? De i form av bearbetade kulturföremål beskrivna hornspetsarna av Cervus elaphus från Västerbjers ger ingen bestämd antydan om, att kronhjorten då fanns vild. Naturligtvis kan man inte helt bortse från möjligheten, att en import av horndelar kan ha ägt rum. Som lämningar av arten dock påträffats i senare lager, är det mest troligt, att kronhjorten emellertid invandrat redan för Litorinatiden (jfr Nihlén op.cit.). Gislén & Brinkk (1950) berättar om ett hornfynd i Mellingsmyr i Eksta. Vid förfrågan hos rapportören[2] meddelas, att hornet icke funnits i torven utan i ytan och inte heller ute i myren utan i närheten av densamma, varför ingenting bestämt kan sägas om åldern.

Förutom några skelettdelar av Alces alces och därav tillverkade redskap, beskrivna från Gullrum i Näs (Nordenskiöld op.cit.), föreligger ett i torvlager hittat cervint älghorn

---

1) Den sydsvenska boplatskulturen. Meddel. från Lunds universitets historiska museum. Lund 1941.

2) Dr Bengt Pettersson (in litt. den 9/9 1958).

i Rembs myr i Vamlingbo, vilket syftar på, att älgen uppträdde på Gotland under Litorinatiden (Sernander 1898).

Åtminstone på grundval av nuvarande fakta torde Rangifer tarandus icke ha förekommit spontant. I litteraturen citeras ett fynd så sent som från gånggriftstiden i Visby (Nihlén op.cit.). Liksom beträffande Alopex lagopus är uppgiften försedd med frågetecken. Castor fiber hör likaledes till de tvivelaktiga arterna, då endast fragment av tänder i tvenne fall beskrivits, båda från gånggriftstiden(Nihlén op.cit., Stenberger m.fl. op.cit.). För stenåldersfolket kan de stora gnagartänderna ha utgjort stomme för tillverkning av skrapor eller andra redskap eller kommit till användning som halsprydnader. Det är inte uteslutet, att materialet nått ön genom bytesförbindelser.

Om Capreolus capreolus verkligen ingått i den postglaciala faunan, synes oklart. Bara ett enda (osäkert) benfragment är känt. Det har daterats till en så tidig period som mellan Ancylus- och Litorinatiden vid Gisslause i Lärbro (Munthe 1930).

Som nyss anförts, är skelettrester av Sus mycket allmänna i åtskilliga boplatser från den yngre stenåldern. Djuren representerar i regel sådana typer, där vissa tecken på domesticering kan påvisas.(Sernander op.cit.) refererar en uppgift om ett fynd i torv- och gyttjelager, bildat strax efter Litorinahavets maximitrangression, i ett icke kulturpåverkat lager, vilket alltså kunde avse ett "äkta" vildsvin.[1]

I kulturlager från yngre stenåldern i St.Förvar har hittats skelettfragment av Bos, som expertiserats av Pira (1927). I sy-

[1] Ekman (1922, 387) påpekar, att "benen ej äro osteologiskt bestämbara".

stematiskt hänseende är materialet dock föga enhetligt. I en del fall är släktskap med Bos brachyceros (Bos taurus longifrons) fullt tydlig. Fragment av denna ras är för övrigt beskrivna av Sernander (op.cit.) från ett torvlager i Dammänes myr i Fröjel. Att döma av föreliggande fakta synes rasen ha uppträtt vild i slutet av Litorinatiden. Nihlén (op.cit.) är av den meningen, att dvärgoxen troligen uppenbarat sig ännu tidigare.

Enligt Lundholm (1947, 1955) har Equus caballus funnits i vilt tillstånd på Gotland i förhistorisk tid. Lämningar är kända alltsedan stenålderns yngre del. Det kan konstateras, att skelettfynden vid de undersökta stenåldersboplatserna spelat en relativt underordnad roll. Kan detta möjligen ha berott på, att hästen då ännu varit förhållandevis sällsynt, eller förtärde kanske befolkningen inte kött av häst.

I måltidsresterna från St.Förvar[1] har bl.a. urskilts följande landdäggdjur: Canis lupus, Vulpes vulpes, Lepus timidus och Mus sp.; från Västerbjers bl.a. Vulpes vulpes och Lepus timidus; från Gullrum bl.a. Sus scrofa, Vulpes vulpes och Lepus timidus samt från Hemmor bl.a. Sus scrofa och Vulpes vulpes. Lämningarna av hare vid Gisslause i Lärbro är av intresse därför, att dessa fynd syftar på en mycket tidig förekomst, från övergången mellan Ancylus- och Litorinatiden. Vid några boplatser från tiden mellan 3.000-2.000 år f.Kr., nämligen Visby, Gullrum och Hemmor, är rester av Erinaceus europaeus, identifierade.

[1] Åldern av stenålderslagren i grottan St.Förvar på St.Karlsö har i huvudsak fixérats till gånggriftstiden. Enligt Schnittger & Rydh (1940) hänföres det äldsta av de fyra skikten till döstiden och det yngsta till hällkisttiden. De två mellanliggande lagren avser gånggriftstidens förra och senare del.

(Forts.)

Sammanfattningsvis är följande landdäggdjur, funna i lager under Litorinatiden:

Cervus elaphus,	Canis lupus,
Alces alces,	Alopex lagopus (?),
Capreolus capreolus (?),	Vulpes vulpes,
Sus scrofa (även tamform),	Mus sp.,
Bos taurus longifrons,	Lepus timidus,
Equus caballus (även tamform),	Erinaceus europaeus.

Litorinahavets däggdjur representeras av:

Halichoeurs grypus,	Ph. groenlandica,
Phoca hispida,	Phocaena phocaena.
Ph. vitulina (?),	

Nästan samtliga av de beskrivna benresterna bland den postglaciala tidens fåglar härstammar liksom däggdjuren från den yngre Litorinatiden, där stenålderslagren i St.Förvar utgör den rikaste fyndgruvan. I ett kulturlager från övergången mellan Ancylus och Litorina vid Gisslause i Lärbro har de äldsta lämningarna rörande fågelfaunan påträffats, avseende någon före-

---

Forts. från föreg. sida.
Av speciellt intresse är ett fynd i det äldsta kulturskiktet av tvenne "fågelpilar", långsmala benstycken med i sidan inkilade flintspetsar, vilka dock saknas i föreliggande fall. Dessa artefakter, varav många hittats särskilt i Skåne, dateras till Ancylus- eller Maglemosetid. Enligt Munthe (1940, p. 225) synes fyndet på St. Karlsö innebära, att grottan, en gång utformad av Ancylushavet, kan ha varit bebodd - kanske med vissa avbrott - redan under Maglemosetid (8.500@ 5.000 år f. Kr.). Ev. kan pilarna ha inkommit sekundärt i lagret, då en hopblandning delvis skall ha inträffat.

trädare för släktet Mergus (Munthe 1930).

Listan över Litorinatidens fåglar, omkring ett 40-tal arter[1], tar sig ut enligt nedanstående (jfr tabellen å p. 67 b):

Corvus c. corax,
C. corone cornix,
Garrulus g. glandarius,
Fringilla sp.,
Asio f. flammeus,
Buteo l. lagopus,
Accipiter g. gentilis,
Milvus m. milvus,
Haliaeetus a. albicilla,
Pernis a. apivorus,
Cygnus c. cygnus,
Anser sp.,
Branta b. bernicla,
Anas p. platyrhynchos,
Aythya fuligula,
A. marila,
Bucephala c. clangula,
Clangula hyemalis,
Somateria m. mollissima,
Melanitta f. fusca,
Mergus m. merganser,
M. serrator,
Phalacrocorax c. carbo,
Sula b. bassana,
Podiceps c. cristatus,
P. g. griseigena,
Columbus stellatus,
C. a. arcticus,
Columba p. palumbus,
Sterna h. hirundo (eller)
St. paradisaea,
Larus c. canus,
L. a. argentatus,
L. f. fuscus,
L. m. marinus,
L. h. hyperboreus,
Alca t. torda,
Uria aalge intermedia,
Uria g. grylle.

[1] För konsekvensens skull tillämpas här samma trinära nomenklatur som i den systematiska delen.

Av havs- och sötvattensfiskar under Litorinatiden har noterats:

Rhombus maximus,
Pleuronectes platessa,
P. flesus,
Gadus callarias,
G. aeglefinus,
Salmo (salar?),
Anguilla vulgaris,
Acipenser sturio,
Perca fluviatilis,
Lucioperca sandra,
Leusiscus rutilus,
L. idus,
L. erythrophtalmus,
Esox lucius.

Med ovanstående har jag velat ge en koncentrerad framställning av vertebratfaunan, sådan denna tett sig mot bakgrunden av de äldsta kända benfynden. Detaljupplysningarna återfinns på annat ställe i detta arbete.

En fråga av vittgående betydelse gäller de möjligheter och det sätt, varigenom djurarterna ursprungligen spontant eller på artificiell väg introducerats i faunan. Tar man hänsyn till det relativt betydande avståndet till omgivande kuster, innebär det geografiska läget för de landlevande däggdjuren och andra vertebrater med motsvarande levnadssätt i allmänhet en tämligen effektiv invandringsspärr. Även om vi betraktar utsikterna till kolonisation över ett sammanhängande istäcke mellan Gotland via Öland under exceptionellt stränga vintrar, torde denna möjlighet under nuvarande omständigheter knappast vara att räkna med.

Åtminstone tycks inga fall ha rapporterats i samband med sena tiders fimbulvintrar, då vattenområdet kring ön stundom varit helt tillfruset.

Att vissa, smärre djur med hjälp av vinden, drivande på lösryckta trädstammar och grenar eller större rotdelar, kommit över till gutaön, vore väl inte orimligt. Liksom människan i modern tid infört en del arter, torde samma förhållande också i viss utsträckning ha kunnat praktiserats i forntiden. Förutom denna primära synantropi skulle man kunna tala om en sekundär form, där vår förmedling varit så att säga ofrivillig.

För ett klarläggande av invandringshistorien har öns kvartärgeologiska utveckling (för vilken tidigare redogjorts) åtskilligt att berätta. De nuvarande djup- och bottenförhållandena runt Gotland ger (också) på sitt vis en intressant inblick i situationen. Som framgår av kartan på följande sida (Karta nr II) ligger en kedja av bankar med tämligen oansenligt djup från Gotland söderut mot tyska kusten. Hoburgs bank[1] uppvisar exempelvis inom 20-meters kurvan ett område med högst 15-16 m. Norra Midsjöbanken har 9 m på det grundaste stället, och Stolpe grund utanför Pommerns kust endast 8 m. Inom ett begränsat fält å Södra Midsjöbanken är vattendjupet högst 13 m. Mellan Gotska Sandön och Fårö nära Salvorev, d.v.s., norr om Gotland, har man uppmätt 9,5 m och vid Kopparstenarna 13 m. På grundval av ovanstående fakta förefaller en förbindelse mellan Gotland och norra Tyskland under tidig postglacial mycket sannolik (jfr Munthe 1910, 1940; Nilsson[2] 1953)!

---

[1] Sjökortet "Östersjön, södra delen, nr 8".

[2] Se noten å p. 564!

5796

Karta nr 10

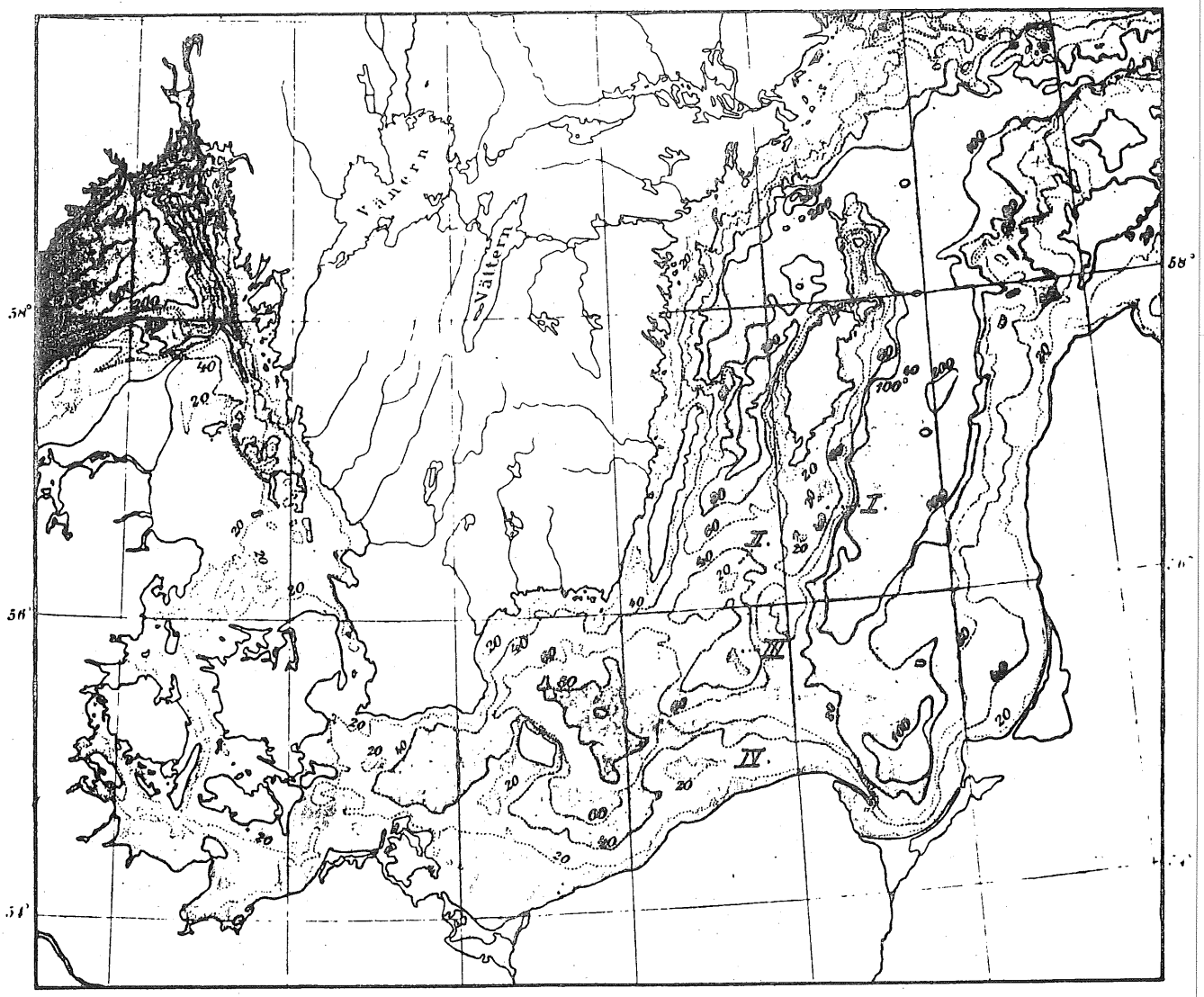

Djupkarta över Östersjön–Kattegat

(Bathymetric map of the southern Baltic and Kattegat)

0–40 m. 40–80 m. Under (below) 80 m.

SKALA 1:5000000

Efter O. Pettersson [hos Munthe (1910)].

De med rött inlagda fälten representerar vattenområden med ett djup, som understiger 20 m. Den kedja av grundare partier ("öar"), som sträcker sig från Gotland ner till tyska kusten, framträder särskilt väl. (I : Hoburgs bank; II : Norra Midsjöbanken; III : Södra Midsjöbanken; IV : Stolpe gruhd).

Gotlands senglaciala kontakt med fastlandet söderut, som antagits av Nilsson (1953), torde näppeligen ha eliminerats på ett brådstörtat sätt. Man kan sannolikt förutsätta, att kommunikationen under början av Ancylustiden kvarstått som en kedja av öar.

Gislén & Brinck (1950) har ingående diskuterat invandringsfrågeställning ur vissa botaniska och zoologiska aspekter. Se även Lindroth (1949)[1]. I en gradualavhandling rörande kärlväxtfloran yttrar Johansson (1897)[2]: "Det kan således anses tämligen säkert, att Gottlands flora till allra största delen invandrat öfver södra och sydvästra Östersjöländerna, men att en del arter icke passerat Danmark". I ett annat växtgeografiskt arbete söker Schulz (1900)[3] ur invandringssynpunkt påpeka betydelsen av postglaciala landbryggor även norr om Gotland, vilket dock knappast kan vara riktigt (jfr Munthe op.cit.).

Teorien om en landförbindelse redan i början av den postglaciala tiden ger emellertid de många arkeologiska och subfossila benfynd, som här ovan refererats, inget omedelbart stöd åt, eftersom fyndens ålder i regel kan dateras till Litorinaperioden. I framtiden torde vi dock ha att emotse åtskilliga nya upptäckter, inte minst i Ancyluslagren, varifrån materialet hittills är skäligen magert. I vissa fall har man dock anledning att räkna med en invandring redan under sistnämnda epok.

---

1) Die fennoskandischen Carabidae. III. Göteborgs Musei Zool. avd. 122.

2) Hufvuddragen af Gottlands växttopografi och växtgeografi. K.Vet. Akad. Handl. Bd 29, N:o 1.

3) Über die Entwicklungsgeschichte der gegenwärtigen Phanerogamen Flora und Pflanzendecke der Skandinavischen Halbinsel und der benachbarten schwedischen und norwegischen Inseln. Abhandl. naturforsch. Gesellsch. zu Halle, Bd XXII. Stuttgart.

Såväl Cervus elaphus, Alces alces som ev. Capreolus capreolus[1] torde inte haft någon svårighet att nå Gotland via isbelagda, troligen inte alltför breda sund mellan en rad av större och mindre öar. Om det är riktigt, att Equus caballus verkligen uppträtt i vilt tillstånd, så torde väl ovannämnda invandringssätt också ha stått detta djur till buds. I fråga om svinet uttalar Gislén & Brinck (op.cit.) den uppfattningen, att djuret möjligen införts av stenålderns människor, då fynden i regel i nästan samtliga fall rör sig om delvis domesticerade typer, funna i kulturlager. Tills dato har vi alltför ringa kunskap om förekomsten av "äkta" vildsvin på Gotland.

Som tidigare anförts, var åtskilliga husdjur, såsom hund, får, get~~x~~ ~~häst~~ och nötkreatur, kända under gånggriftstiden. Även om den tidens transportmedel hade sin begränsning, så är ett överförande av yngre exemplar ombord i primitiva farkoster inte helt otänkbart. Via en fast landförbindelse eller över istäckta sund hade en dylik import kunnat ske desto lättare.[2]

Åtminstone att döma av de osteologiska fynden förefaller det mindre troligt, att Canis lupus ingått i Litorinatidens fauna. Detta kan synas så mycket märkligare, som detta djur kan företa långa strövtåg över snö och isvidder. I forna dagar och även långt fram i tiden var ju vargar i södra Sverige ingen ovanlighet. Fynden i St. Förvar visar, att de undersökta exemplaren ev. införts som ungar. Antingen fast landförbindelse existerat eller inte, torde Vulpes vulpes haft goda möjligheter, i varje fall över tillfrusna kortare vattenstråk, att invadera Gotland. Detsamma torde också vara förhållandet med Lepus timidus.

---

[2] Kanske har husdjur i viss utsträckning funnits ännu tidigare, då vi har belägg för människans uppträdande redan i övergången mellan Ancylus- och Litorinaperioden.

[1] Arten återinförd efter utrotning på Bornholm.

Av fynd, som belyser den postglaciala faunan av smärre gnagare, föreligger praktiskt taget ingenting. Ett fragment, tillhörande släktet Mus (ev. Mus /Apodemus/ sylvaticus), omtalas från St.Förvar. Det är väl inte osannolikt, att arten nått Gotland genom människans mera indirekta medverkan. Detsamma synes utan vidare klart, när det gäller den långt fram i historisk tid påvisade men senare utdöda Rattus rattus. Till motsvarande kategori, de s.k. sekundärt synantropa formerna, hör vidare R. norwegicus, Mus musculus och troligen också Apodemus flavicollis[1], invandrare via sjöfarten (genom hö- och fodertransporter eller dylikt).

Ett fynd av Arvicola i ett kulturlager vid Bjärs i Lärbro från järnåldern är osäkert i fråga om identifieringen. Överhuvud är frånvaron av Arvicola terrestris, Microtus agrestris och Clethrionomys glareolus ett säreget och svårförklarligt drag i öns djurvärld. Samtliga har emjest en i vårt land vidsträckt utbredning. Den sistnämnda hänföres till elementen i den nordligt framskjutna sydfaunan. De båda förstnämnda representerar en boreal resp. arktiskt-boreal art (Ekman 1922). Gislén & Brinck (op.cit.) tror för sin del, att arterna en gång kan ha uppträtt på Gotland men gått sin undergång till mötes på ett eller annat sätt, kanske genom tularemi. Avsaknaden, åtminstone såvitt hittills är bekant, av subfossila rester rörande dessa djur, tycks emellertid göra en dylik förklaring mindre trolig. Om en förhärjande epidemi verkligen hade inträffat, skulle med all san-

[1] Enligt de av Heinvaldt (1958) företagna undersökningarna rörande ex. av större skogsmus från Gotland har en i rashänseende ytterst intressant överensstämmelse kunnat påvisas mellan dessa exemplar och material från Lettland (samt vidare från östra och sydöstra Europa). Förhållandet ger ett viktigt bidrag till kännedomen om gotlandspopulationens rekrytering. Såväl denna art som den mindre skogsmusen, husmusen och brunråttan finns på Bornholm.

nolikhet även harstammen ha drabbats av samma öde, som författaraa f.ö. framhåller. Nu finns naturligtvis den möjligheten, att man en tid efter försvinnandet kan ha inplanterat nya harar, en åtgärd, som enligt min mening näppeligen torde ha praktiserats av befolkningen i förhistorisk tid. Möjligen kan detta ha skett senare? Omständigheterna visar snarare på det förhållandet, att Gotland aldrig haft någon sammanhängande förbindelse med fastlandet och kontinenten. Rimligtvis har de nämnda arterna under sin spridning följt tätt efter den vikande isranden, men distansen mellan öarna har varit dem övermäktig.

Vi har ~~övodersägligd~~ bevis på, att Erinaceus europaeus funnits under den yngre stenåldern, nämligen både i Visby, Gullrum och Hemmor. Detta skulle syfta på, att en invandring skett längs en postglacial landbrygga, eftersom djuret tillbringar den kalla årstiden i vinterdvala. Förhållandet skulle sålunda helt kullkasta ovanstående resonemang beträffande vattensorken, åkersorken och ängssorken. Redan Munthe (1910) uppställer emellertid den hypotesen, att som resterna av igelkott anträffats i kulturlager, kan man tänka sig, att arten tydligen stått i något slags beroende av människan och kanske t.o.m. införts till ön.[1] Så länge vi saknar fynd, som pekar på en spontan existens, torde åsikten här ovan ha ett visst fog för sig. Det kan påpekas som ett intressant faktum, att Linné (1745) under sin utflykt 1741 till Karlsöarna i båten medförde igelkottar som ett slags sällskapsdjur.

Det för några år sedan gjorda fyndet av Muscardinus avel-

[1] Att döma av ett fynd i en dansk bronsåldersgrav (enligt Winge) skriver von Hofsten (1920), att igelkottar under bronsåldern skulle ha ingått i trolldomskvinnornas arsenal.

lanarius tilldrar sig med rätta ett visst uppseende. Överhuvud utgör arten ett så passintressant inslag i vårt lands fauna, och uppträdandet här kräver en närmare diskussion. Ekman (1948) har på en utbredningskarta (p. 17) markerat samtliga av honom kända fyndorter, alla belägna i södra Sverige och ovanför Litorinahavets yta. Han menar, att lokalernas tydliga anhopning här och där rent spridningsekologiskt syftar på en ursprungligen tätare förekomst. Under den postglaciala värmetiden hade hasselmusen goda miljö- och näringsbetingelser, men senare har den mer och mer dött ut. Den företer med andra ord en typisk reliktnatur.

Om arten levat på Gotland sedan gammalt, förefaller det högst egendomligt, hur den i så fall helt kunnat undgå att först nu bli observerad. Saken är dock inte alldeles unik (jfr Apodemus flavicollis). Djurets uppenbara sällsynthet må i viss mån vara en förklaring till den sena upptäckten. På vilket sätt har nu hasselmusen kunnat sprida sig över till Gotland? Liksom igelkotten är den vintersovare. Har båda arterna en gång inkommit spontant, skulle företeelsen innebära ett bevis för att en landförbindelse existerat. Såväl primärt som sekundärt synes hasselmusen enligt min mening knappast ha haft något med människan att skaffa. Igelkotten är i detta sammanhang, som ovan påpekats, av viss orsak inget starkt indicium. Hasselmusen däremot ställer teorien om en landbrygga på sin spets. Det erbjuder kanske svårigheter att utan vidare acceptera detta djurs existens som ett argument för (dylik teori) Frånvaron av andra arter (se nedan!) talar på sitt sätt emot hypotesen om ett

kontinuerligt sammanhang med fastlandet söderut. Möjligheten för hasselmusen att invandra på passiv väg, genom drivande större växtdelar etc., är kanske inte alldeles utesluten.

Av Mustela erminea och Sciurus vulgaris torde inga iakttagelser vara bekanta i kulturskikten eller andra äldre lager. Djurens betydelse för människan skulle ha motiverat förekomsten av benrester bland boplatsfynden. Linné (op.cit.) hörde berättas om "vesslor" av ortsbefolkningen i Gothem s:n. Även under 1800-talet och senare är uppgifter om denna art ytterst knapphändiga.

Även om ingenting bestämt kan uttalas, är det troligt, att hermelinen vid något tillfälle i nyare tid inplanterats för jaktändamål. Som ett exempel på förhållandena i Danmark må anföras, att man där utnyttjat hermelinen för att utrota sorkar inom vissa begränsade områden. Till Fanö infördes arten på 1890-talet i avsikt att begränsa vattensorkens härjningar. Vidare är hermelinen inplanterad under 1920-talet på Manö, Römö och den lilla holmen Venö i Limfjorden till förekommande av sorkskador, enligt uppgift i samtliga fall med gott resultat.[1]

I Gutalagen av omkring 1350 finns klara bestämmelser, som reglerar jakten på ekorre, vilket innebär, att handeln med skinn av detta djur spelat en viktig (ekonomisk) roll.

---

[1] Enligt Degerbøl (i Danmarks Pattedyr, 1935). Hermelin saknas både på Bornholm, Anholt och Läsö.

Av omständigheterna torde framgå, att ekorren knappast självmant invandrat. Med hänsyn till skinnets värde är en import av levande exemplar genom människan, i så fall redan under medeltiden, mycket antaglig. På de danska öarna är ekorrens naturliga spridning särdeles ojämn, och importer från Tyskland och Sverige har ägt rum. Härom skriver Spärck[1]: "Two of these populations (Bornholm, North Sealand) can with certainty be said to have been introduced by man in the last decades" (p. 279).

Av föreliggande undersökningar att döma saknas Sorex araneus på Gotland, medan S. minutus anträffats på åtskilliga lokaler.[2] Förhållandet är så mycket märkligare, som den förra räknas till de arktiskt-boreala arterna och den senare till de boreala arterna; båda tillhör området Skåne-Finnmarken (Ekman 1922). Hur man än föreställer sig invandringen, t.ex. genom kringflytande träd- eller rotdelar, är det svårt att förklara skillnaden i förekomsten. Båda arterna har för övrigt tämligen likartade krav på uppehållsort och näringstillgång. I den mån människan ofrivilligt bidragit till spridningen, borde rim-

---

[1] Bidrag til dansk zoogeografisk og faunistik. IV. Om egernes utbredelse og hyppighed i Danmark. Videnskabl. Meddelelser fra Dansk naturhist. Forening i København, Bd 99, 1935-1936.

[2] På Bornholm lever vanlig näbbmus men däremot varken dvärgnäbbmus eller vattennäbbmus. Den senares förekomst på Gotland är så pass osäker, att den här förbigås.

ligtvis båda varit lika gynnade. Man kan spekulera över det problemet, huruvida dvärgnäbbmus och vanlig näbbmus spritt sig någorlunda samtidigt. Har den senare (arten) inträffat vid en sådan tidpunkt, att kontakten med Gotland varit omöjliggjord?

Fyra av landets tio fladdermusarter är med säkerhet anträffade på Gotland, nämligen Plecotus auritus, Eptesicus nilssonii, Myotis nattereri och M. mystacinus. I korta drag skall jag här nedan beröra frågan om dessa djurs invandringsmöjligheter. Bl.a. i samband med förekomsten på isolerade områden har Ryberg (1947) diskuterat fladdermössens sim- och flygförmåga samt deras förflyttningar. På grund av sin uthålliga flykt synes en kolonisation ibland vara möjlig av långt ut i havet belägna öar. Sålunda berättas om tre (nord-)amerikanska arter inom familj Vespertilionidae, som höst och vinter uppträder såsom tillfälliga gäster på Bermudasöarna, och författaren håller för troligt, att en bestämt angiven art, Lasiurus semota, på Hawaiöarna under gynnsamma omständigheter kan ha tagit sig över den avsevärt längre distansen från Kalifornien till nyssnämnda övärld.[1]

Ehuru fladdermössen besitter en viss simförmåga, måste man anta, att denna egenskap "has no bearing on distribution of bats except possibly in connection with drifting in currents". Av de olika arterna är en del mer eller mindre starkt bundna till människan - de är ett slags kulturföljeslagare, en faktor, som är värd att räkna med i sammanhanget. En spridning till Gotland genom människans förmedling torde väl inte ligga utom

[1] Degerbøl (i Danmarks Pattedyr, 1935) omtalar ett fynd av Pipistrellus pipistrellus, som i okt. 1927 fångades vid Schultz Grunds fyrskepp c:a 20 km från närmaste land. Enligt Barrington har fladdermöss erhållits vid olika fyrskepp och fyrar mellan 7-15 km utanför Irlands kuster, såsom Ryberg (1947) anmärker.

möjligheternas ram. Mustaschfladdermusen, långörade fladdermusen och nordiska fladdermusen håller gärna till på vindar och i torn och fönsterluckar, den senare dessutom ofta i vedstaplar. Fransfladdermusen däremot uppehåller sig helst i skogen och väljer ihåliga träd som sovplatser etc.

Som exempel på synantrop spridning anför Ryberg (op.cit.) ett par fall från England, där Vespertilio discolor vid två tillfällen iakttagits dels vid Plymouth och dels vid Yarmouth Road, å båda lokalerna i närheten av hamnar. Individerna emanerar sannolikt från Danmark eller Skandinavien tack vare sjöfarten. På tal om två av de tidigare åsyftade nordamerikanska arterna har dessa ofta ertappats ombord i fartyg många sjömil utanför den östra kusten. Fynd av Pteropus giganteus har gjorts under liknande omständigheter.

Ingenting är tyvärr bekant om fladdermössens äldre status på Gotland. Antar man, att ön i början av den postglaciala tiden stått i kontakt söderut med kontinenten längs en ökedja, så vore utsikterna för en kolonisering avsevärt underlättade, men, som sagt, möjligheterna till en spridning genom skeppsfarten torde helt visst inte vara utesluten. I Visby stad är fladdermöss exempelvis ingen ovanlighet. Ringmuren med sina talrika springor erbjuder liksom de olika ruinerna goda gömställen.

Slutligen en kort kommentar till några däggdjur, som helt saknas. Beträffande Lutra lutra vore en invandring till ön över inte alltför breda sund mycket väl tänkbar. Gislén & Brinck (op.cit.) gör den reflexionen, att djuret, i den mån

det förekommit, säkert varit föremål för jakt och kanske därför blivit utrotat. Ett liknande öde skulle enligt samma källa ev. ha vederfarits Meles meles. Den senares ovillighet att gå i vatten synes dock ha äventyrat alla invandringsförsök - detta under förutsättning att endast öppna sund mellan en kedja av öar hade stått djuret till buds. För utterns del är ju läget annorlunda. Det förtjänar att märkas, att ingendera tills dato är osteologiskt registrerad.

Frånvaron av ett så markbundet djur som Talpa vulgaris är ett intressant förhållande ur invandringshistorisk synvinkel och skulle kunna tolkas som ett negativt bevis för en kontinuerlig landförbindelse. Rent principiellt torde ett liknande resonemang vara tillämpligt i fråga om Martes martes, Mustela nivalis och M. putorius, varifrån heller inga benfragment är beskrivna. (Både utter, grävling, mullvad, skogsmård, småvessla och iller saknas på Bornholm).

Lacerta vivipara betraktas av Ekman (op.cit.) som "ett gott exempel på ett djur, som man har svårt att tänka sig transporterat över större havsvidder". Skogsödlans uppträdande i stubbar och under barklager torde emellertid inom vissa gränser ge möjlighet för en passiv spridning genom vindar och havsströmmar. Beträffande Coronella austriaca anser Gislén & Brinck (op.cit.), att en kolonisation på liknande sätt kan ha ägt rum. Det vore helt visst också tänkbart, att Vipera berus skulle kunna inrangeras i samma kategori.

Av erfarenheterna att döma, är Anguis fragilis en stor säll-

Släta snoken lever också på Åland, dit den självmant invandrat, Ön har aldrig varit i förbindelse med fastlandet.

Jfr ock resonemanget å p. 585 Beträffande Sorex araneus. Mullvaden saknas f.ö. på Bornholm och vissa andra danska öar (Amager, Saltholm, Anholt, Lärö etc.)

synthet på ön, och man har kanske anledning att ifrågasätta, huruvida detta djur strängt taget kan inregistreras i den spontana faunan.

Det är omvittnat, att Natrix natrix stundom visar benägenhet att företa rätt betydande simfärder ut till havs. Arten har sålunda ertappats halvvägs i farvattnet mellan Blå Jungfrun, där den också finns, och smålandskusten. På Gotland är snoken en allmän art, och ett par gånger har den iakttagits på St.Karslö och enligt något vaga uppgifter t.o.m. ~~t.o.m.~~ ute på Gotska Sandön, i färra fallet över 6 km från storlandet och i senare fallet - om nu iakttagelsen är fullt trovärdig - c:a 30 km från norra Fårön. Via en diskontinuerlig landförbindelse i tidig postglacial tid ~~tid~~ föreligger (under förutsättning att sunden inte varit alltför breda) goda utsikter för en ursprungligen spontan invandring. Den gotländska populationens märkliga färgvariation är ett kapitel, som bl.a. diskuterats av Gislén & Brinck (op.cit?) En förklaring av situationen vore kanske den, att det föreligger en genetisk begränsning i urvalet och i kombinationen av färganlagen i ett från början ringa avelsmaterial. Man frågar sig, om invandringen möjligen skett relativt sent, så att utvecklingen och stabiliseringen kanske bara pågått en förhållandevis kort tid.?

De nuvarande klimatförhållandena på Gotland med en utpräglad sommartorka innebär, att såväl bäckar som grundare vatten reduceras till ett minimum eller försvinner helt under den varma årstiden, varigenom betingelserna för groddjurens existens betydligt försvåras, åtminstone i den mån de förekommer som inlandsdjur. Intressant är förhållandet, att Rana temporaria saknas,

medan R. arvalis finns men i tämligen ringa numerär. Den förra är heller inte anträffad på Öland samt Bornholm eller åtskilliga andra danska öar. Hade Gotland verkligen hängt samman med kontinenten söderut, vore en kolonisation tänkbar längs denna väg för båda arterna. Enligt Gislén & Brinck (op.cit.) skulle läget beträffande den vanliga grodan kunna tolkas så, att "the species in early postglacial time did not reach the Baltic coast of Germany". Som dr Kauri (muntl.) påpekat, visar åkergrodan en viss tendens att uppträda som en kustform, vadan alltså en spridning av rom medelst havsströmmar varit möjlig längs ett band av öar mellan Gotland och kontinenten söderut. På liknande sätt har man sannolikt anledning att förmoda, att invandring av Bufo bufo och B. viridis kan ha skett. Den senare, som är en ostlig och sydostlig art, har exempelvis i vårt land ertappats utmed kusten från västra Skåne upptill Östergötland, inkl. Öland och Gotland. På gutaön är emellertid fynden, så vitt bekant, mycket fåtaliga, vilket ev. kan hänga samman med senare tids förändringar i temperatur- och andra klimatbetingelser.

Hyla arborea, till synes en ytterst sällsynt amphibie, förekommer här på den nordligaste punkten av sitt nuvarande utbredningsområde. Som en relikt från den postglaciala värmetiden torde arten en gång under lämpliga vindförhållanden med hjälp av kringflytande större trädgrenar eller dylikt haft möjligheter att kolonisera ön. Jfr Kauri (1951)!

Triturus vulgaris är allmänt spridd över hela Gotland. Några belägg på förekomsten av T. cristatus är däremot hittills inte kända. Förhållandet kan ha sin orsak däri, att den förra tagit ön

i besittning på ett så tidigt stadium, att en viss kontakt ännu förefunnits söderut, en uppfattning, som också företrädes av Gislén & Brinck (op.cit.). Ser man saken på detta sätt, skulle vi här ha en motsvarande situation, som ovan tecknats beträffande åkergroda och vanlig groda.

Vi lämnar därmed de landlevande djuren. Sälarterna förtjänar ett kort omnämnande. Phoca groenlandica synes ha uppträtt som en allmän art vid gotlandskusten under Litorinatiden, dit den med all sannolikhet anlänt redan under glacialtiden. Munthe (1940) uttalar den meningen, att möjligheter för en invandring förelegat under Yoldiatiden via Närkesundet. När klimatet senare antog en varmare karaktär, torde arten ha dragit sig långt norrut inom det baltiska området. Idag lever den i Norra ishavet och visar sig i regel inte söder om drivisfälten. Så småningom dog emellertid hela populationen av grönlandssäl ut i Östersjön, antingen detta berott på en slags degeneration eller genom en direkt utrotning (jfr Holmqvist 1912, Ekman op.cit.). Från de äldsta kulturskikten under gånggriftstiden i St.Förvar på St.Karlsö saknas t.ex. arten i fråga helt och hållet, och sak samma är förhållandet i de yngsta lagren (se översikten å p. 61). De danska sten-

åldersfynden av denna sälart tolkas av Ekman (op.cit.) såsom exempel på utvandrare från östersjöområdet. Jfr Winge (1904)[1]!

Ph. hispida, en annan isgavsform, känd från Gotland redan i ett övergångsskede mellan Ancylus- och Litorinatiden samt dessutom från några lokaler å den svenska ostkusten bl.a. under Ancylus, har småningom retirerat norrut. Idag lever vikaren i Östersjön såsom (marin-) glacial relikt[2] ner t.o.m. Gotland (se tabell å p. 90)) och Öland. I lagerserierna i St.Förvar uppvisar arten en riklig förekomst under mellanperioden för att därefter spela en allt mera underordnad roll. I Danmark saknas vikaren för närvarande, men under Litorinatiden har den anträffats med ett par fynd. Segerstråle (1957)[3] menar, att det ekologiskt sett (föreligger möjlighet) för en invandring under Yoldiatiden tvärs över Sydsverige. Saken kan emellertid också betraktas ur en annan synvinkel. Antagligen har vikaren en gång förekommit i Onegadalens issjö, vilket ger författaren anledning att göra följande uttalande: "its present distribution and the lack of fossil evidence in the far west (no finds known west of Uppland: Ekman 1922, p. 384)) points towards invasion from the east".

Ph. vitulina, likaledes en senglacial invandrare, som över Mälardalen nått våra kuster under Yoldiatiden, då isbrämet ryckt tillbaka och befunnit sig i trakten av Deger-

---

[1] Om jordfundne Pattedyr fra Danmark. Vidensk. Meddel. fra den Naturhist. For. i Kjöbenhavn for 1904.

[3] On the Immigration of the Glacial Relicts of Northern Europe, with Remarks on their Prehistory. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Biologicae XVI.16. Helsingfors 1957.

[2] Beskriven som en särskild ras: Phoca hispida annellata. Se närmare p. 95!

forsk (Munthe op.cit.). Den har en gång i tiden förekommit ända uppe i Bottniska viken enligt ett fynd, vars ålder dock inte med säkerhet kunnat bestämmas, men som enligt Ekman (op.cit.) av vissa skäl skulle kunna dateras till Litorinatiden. Knubbsälens nuvarande utbredning i Östersjön omfattar farvattnen med en salthalt av c:a 0,5-0,6 %, d.v.s. upp till Östergötland och Gotland (se tabell å p. 90). Vi vet, att Litorinahavets salthalt företedde högre värden än det nuvarande Östersjön, vilket torde förklara knubbsälens äldre uppträdande långt upp vid norrlandskusten. Det må påpekas som en egendomlighet, att arten praktiskt taget är okänd från Gotland enligt det hittills beskrivna subfossila sälmaterialet. I Danmark är arten i vår tid den allmännaste bland sälarna. Under den postglaciala värmetiden är den endast funnen å en enda lokal.

Halichoerus grypus har hört hemma i Ancylussjöns fauna. På Gotland är den beskriven i mycket gamla kulturlager i övergången mellan Ancylus- och Litorinatiden. I de äldsta stenåldersskikten i St.Förvar på St.Karlsö intog den en dominerande ställning bland övriga sälarter. I de yngsta lagren utgör den ett alltmer försvinnande inslag i materialet. Under den äldre stenåldern är gråsälen f.ö. anträffad på relativt många platser i Danmark. Fynd vid Skattmansö i Uppland i Ancyluslera tyder närmast på att arten nått östersjöområdet så tidigt som under Yoldiatiden. I premieringsstatistiken 1923-1950 representerar gråsälen på Gotland över hälften av antalet dödade sälar. Knubbsälen och vikaren ingår med resp. 36 % och 11 %.[1]

[1] Som tidigare anförts, se p. 9, är Phocaena phocaena känd från Gotland under Litorinatiden. Enligt Degerbøl (i Danmarks Pattedyr, 1935) har arten med säkerhet anträffats där under den äldre stenåldern, d.v.s. 5.000 - 3.000 år f.Kr.

För avifaunan och dess invandring har förekomsten av ev. landbryggor givetvis varit av mindre aktualitet. Att förändringarna av de ekologiska faktorerna i samband med hela den geologiska utvecklingen under sen- och postglacial tid också här tryckt sin prägel på de olika skedena i invandringshistorien, är självfallet. Ökas individantalet inom ett angränsande område beroende på gynnsamma villkor, kan populationstrycket bidra till en förskjutning av utbredningsbilden i vidare mening. Fågelvärldens status är så pass labil, att vissa arters existens starkt påverkas av ingrepp från människans sida genom fridlysningar, torrläggningar, uthuggningar av skogar etc., omständigheter, som dock mest kommit att spela någon roll långt in i historisk tid. I det följande har jag sökt att belysa några enstaka, mera intressanta zoo-geografiska problem inom fågelvärlden.

I vilken ordning avifaunans många företrädare tagit Gotland i besittning, kan inte nöjaktigt överblickas. Det ligger nära till hands att tänka sig, att invandringen av dessa lätt rörliga element tämligen snart, sedan ön för c:a 10.000 år f.Kr. frilades från inlandsisen, skulle skjuta fart, allt eftersom de yttre omständigheterna i takt med klimatets och vegetationens förändringar tillät det.

Vi har inga som helst belägg på vilka fåglar, som skulle ha funnit sig till rätta på ön under Yoldia- och Ancylustiden. Det finns dock anledning att förmoda, att villkoren varit gynnsamma för en del speciella arter. De först kända invandrarna gäller, som man också kunde vänta, i huvudsak några änder och andra simfåglar. De äldsta spåren av mänsklig bosättning härleder sig från åren 6.000 - 5.000 f. Kr. I resterna från boplatserna från denna tid och längre fram har funnits en mängd intressanta fragment, som gett värdefulla bidrag till invandringshistorien. En representant för släktet Mergus är anträffad i ett mycket gammalt kulturlager, från övergången mellan Ancylus- och Litorinatiden. I avsevärt yngre lager, från gånggriftstiden, d.v.s. mellan åren 3.000 - 2.000 f. Kr. har identifierats Haliaeetus albicilla, Cygnus cygnus, Aythya fuligula[1], Clangula hyemalis, Somateria mollissima, Colymbus arcticus, C. stellatus, Larus canus, L. marinus samt en art, tillhörande släktet Anas[2].

Från sistnämnda kulturperiod på St.Karlsö har vi belägg på förekomsten av ett fyrtiotal fågelarter, där vi praktiskt taget återfinner samma fåglar, som nyss omtalats. En specificerad lista över alla Karlsöfåglarna har publicerats å p. 67 b och 67 c.

De beskrivna skelettfragmenten från boplatsfynden under järnåldern vid Vallhagar och Styrmansberg i Fröjel visar prov

---

[1] En så gammal förekomst av vigg i dessa trakter är märklig!

[2] Enligt Ekman (1922, p. 380) är de gotländska stenåldersfynden av medannämnda arter, nämligen storlom, havssula, fiskmås och tordmule de enda samt i fråga om havstrut de äldsta, som överhuvud gjorts i vårt land.

på en delvis annan fågelfauna. Den dåtida befolkningens jaktmöjligheter på grund av lokalernas läge inne vid storöns kust spelar naturligtvis en viss roll i sammanhanget. I skelettresterna har följande arter urskilts: Corvus c. corax, C. corone cornix (ev. C. f. frugilegus), C. m. monedula (ev. Pica p. pica), Garrulus g. glandarius, Sturnus v. vulgaris, Turdus pilaris, Dryocopus m. martius, Aegolius f. funereus, Anser sp., Anas p. platyrhynchos, Anas c. crecca, An acuta, Bucephala c. clangula, Melanitta f. fusca, Mergus serrator, Columba p. palumbus, C. oe. oenas, Scolopax rusticola, Alca t. torda, Uria g. grylle och Perdix p. perdix (?).

Billbergs faunabeskrivning av år 1809 ger en mer eller mindre komplett bild av bl.a. öns avifauna för hundra år sedan. Arbetet, som inte helt kan frånkännas vissa brister, är det äldsta, någorlunda utförliga faunistiska dokument, som vi äger. Hur olika arter under årens lopp trängts tillbaka eller nästan helt försvunnit, medan andra tillkommit eller ökat i antal, har varit föremål för en summarisk behandling i ett tidigare kapitel (se p. 539).

Låt oss nu kasta en blick på frågan om en del fåglars invandring, sedd i ett större sammanhang. Orsaken till de under senare rätt ofta publicerade nytillskotten i faunan torde väl till stor del ses mot bakgrunden av ett numera betydligt mera intensifierat fältstudium. Förändringar i både positiv och negativ riktning blir i våra dagar snabbt kända och bragta till publicering. Den nuvarande fågelfaunan har av allt att döma

nått området på skilda vägar. Även om huvudmassan säkerligen invandrat från sydväst över Öland och det sydsvenska fastlandet, inrymmer faunan också sådana arter, vars ursprung otvetydigt talar för en sydostlig och ostlig immigration. Att göra några spekulationer med ledning av den nuvarande utbredningen kräver dock en viss försiktighet i analogisluten.

En del fåglar kan inrangeras i de kategorier, som av Ekman (op.cit.) hänföres till de skånsk-sydostliga och de rent sydostliga elementen i vårt land. Speciellt karakteristiska är följande: Luscinia luscinia, Sylvia nisoria, Upupa e. epops och Coracias g. garrulus. Till dessa kan vidare fogas: Falco v. vespertinus, Limosa l. limosa och Larus minutus. Den förstnämnde är, relativt sett, anträffad så ofta på Gotland, att den när som helst kan väntas som häckfågel. Acrocephalus s. scirpaceus, Circus ae. aeruginosus, Botaurus stellaris, Cygnus olor, Anas querquedula, Aythya ferina, Podiceps c. cristatus, Clidonias nigra, Larus ridibundus, Rallus a. aquaticus och Fulica a. atra hörr hemma bland arterna i de mellansvenska lerslättsjöarna[1]. Aythya fuligula och Podiceps auritus uppträder inom samma område men med den skillnaden, att dessa (bl.a.) även har en lokal förekomst i Norrland, dit invandringen torde ha skett norr-och österifrån.

Vid några tillfällen har Gotland haft mer eller mindre känning av vidsträckta östliga invasioner av Nucifraga caryocatactes macrorhynchos och Syrrhaptes paradoxus, exempel på vad Schüz[2] kallar "dödsvandringar". Av fåglar, som på senare tid företett en expansiv

---

[1] Uppgifterna om att vissa av ovanstående fåglar skulle saknas på Gotland enligt Ekman (1922, p. 117) överensstämmer inte längre med nuvarande förhållanden.

[2] Vom Vogelzug. Frankfurt am Main 1952.

veckling österifrån, och vilka också kommit att nå fram till Gotland, är Carpodacus e. erythrinus, Phylloscopus trochiloides viridanus och Circus macrourus. Som nykomling från söder och sydost har Muscicapa p. parva antecknats i egenskap av häckfågel. I samband med ett framträngande närmast från Finska viken och Baltikum (ev. via sörmlandsskären etc.) har Larus argentatus cachinnans bosatt sig på St.Karlsö och några andra lokaler. Ur den mera sparsamt företrädda kategorien av nordligare invandrare må anföras Aegolius f. funereus och Buteo l. lagopus, den senare tillfällig häckfågel 1944.

I den långa raden av sydvästliga och västliga immigranter skall från de allra senaste åren påpekas Phoenicurus ochrurus gibraltariensis, Streptopelia d. decaocto[1], Recurvirostra a. avocetta och Sterna s. sandvicensis. Skärfläckan är återinvandrad efter sitt försvinnande i mitten av förra seklet.

Om Muscicapa albicollis skriver Ekman (1922, p. 144), att "tanken på en reliktförekomst på Gottland från den postglaciala värmetiden ligger nära till hands". På en modern utbredningskarta[2] av Peterson, Mountfort & Hollom (1954, p. 307) finns arten inom ett kilformat område, som från mellersta och östra Europa går fram till Ostpreussen. Att halsbandsflugsnapparen någon längre tid tillhört öns fauna, förefaller knappast troligt, såsom också Löppenthin (1955) med rätta framhåller. Skulle arten ha förekommit i sitt nuvarande antal, hade Linné (1745) med sin skarpblick näppeligen ha undgått att observera den. Jfr även Thunberg (1798), Billberg (1809) och Lovén (1918). Billberg var bosatt i Visby ett tiotal år. Lovén företog i sällskap med två andra zoologer en

---

[2] I Die Vögel Europas.

[1] Sedd ur rent gotländsk synvinkel synes turkduvan närmast vara en sydvästlig immigrant. Den allmänna spridningsvågen gick ursprungligen i nordvästlig riktning över Europa och nådde de danska öarna, varifrån Halland 1949 och Skåne 1950 sannolikt fått sina första ändsprider.

längre resa på Gotland sommaren 1824. Halsbandsflugsnapparen beskrevs första gången från gutaön 1846. Ekmans uttalande visar, hur försiktig man måste vara beträffande reliktteorien överhuvud. Under mer än hundra år har ~~sålunda~~ denna art praktiskt taget varit helt bunden till de gotländska lövängarna[1], ehuru den uppenbarligen borde haft möjligheter att sprida sig till angränsande, lämpliga fastlandsdelar. D sin stränga specialisering utgör den ett exempel på en sällsynt stenotop form. När Mayr (1947)[2] konstaterar, att "water is the most effektive barrier for land birds", och vidare påpekar, att vissa raser inom släktet Zosterops förekommer lokalt på varandra mycket närbelägna öar inom Salomongruppen i Stilla oceanen, avser detta sådana former, som inte är underkastade några flyttningsrörelser. Med halsbandsflugsnapparen på våra nordiska breddgrader ligger saken till på ett annat sätt.

Alca t. torda, Uria aalge intermedia och U. g. grylle har på tal om senglaciala relikter diskuterats av Spärck (1940)[3] och Löppenthin (op.cit.). Vi vet av de subfossila gotlandsfynden, att samtliga uppträtt på St.Karlsö under slutet av Litorinatiden, men att de invaderat området redan under den subarktiska tiden, d.v.s. under den postglaciala värmetidens första avsnitt, eller ännu tidigare, torde vara föga sannolikt. Ancylussjöns söta vatten synes knappast ha erbjudit nämnda fåglar de rätta existensekologiska förutsättningarna. Att det först på ett senare stadium - då Baltikum hade öppen förbindelse söderifrån med Västerhavet - skett en invandring till dessa biotoper, förefaller väl mest an-

---

[1] Under de sista åren har ett par enstaka häckfynd publicerats från Öland.

[3] Den danske dyreverden, dyregeografisk og invandringshistorisk belyst. Festskrift, utg. af Københavns Universitet i anl. af H. Maj. Kong Christian X's 70 Aars Fødelsedag d. 26. Sept. 1940.

[2] Systematics and the origin of species. New York 1947.

taglig.

Sitta e. europaea träffas på Gotland i lövängar med inslag av enstaka ekar. I regel känd för sitt stationära uppträdande, är den föga utrustad för flygfärder över vida vatten. Som strögäst på StlKarlsö lär den endast ha visat sig vid ett enda tillfälle (1948) enligt Flach (1953 a). På Gotska Sandön tycks den vara okänd (Jansson 1937). Att arten koloniserat Gotland i sen tid, är knappast sannolikt. Omständigheterna talar för, att en invandring kan ha ägt rum via en diskontinuerlig landförbindelse i boreal tid från kontinenten norrut.

En jämförelse med nötväckans utbredning på de danska öarna och Jylland är intressant i detta sammanhang. För 3.000 år sedan fanns den antagligen både på Bornholm, Amager och Samsö, framhåller Löppenthin (op.cit.). Idag saknas den på samtliga av dessa lokaler, helt visst beroende på att miljöfaktorerna ändrats. En senare invandring har tydligen varit förknippad med oöverstigliga svårigheter. Populationerna väster om St.Bält hänföres till den mörkbukiga rasen, Sitta europaea sordidior Reichenow, medan den ljusbukiga formen, S. europaea sztolcmani Domaniewski hör hemma på Själland, Lolland, Falster etc.[1] Författaren polemiserar mot Harterts teori, enligt vilken nötväckan i boreal tid skulle invaderat södra Sverige norrifrån.[2] Ekman (op.cit.) hävdar, att S. e. europaea är att fatta som en i Sydskandinavien uppkommen endemisk ras under postglacial tid. Enligt Löppenthins mening har den ljusbukiga rasen trängt fram västerut via Polen och Tyskland och nått Danmark liksom den mörkbukiga från sydväst.

---

[1] Fortegnelse over Danmarks Fugle: Bernt Löppenthin. København 1946.

[2] Jfr Voous & van Marle: The distributional history of the Nuthatch, Sitta europaea L. ARDEA 1953, p. 1 (Extranummer).

I vårt land sammanfaller artens utbredning i stort sett med ekens. Populationen av nötväckor på Gotland, där isolationen säkert gjort sig gällande i årtusenden, vore värd en granskning ur rassynpunkt.

I ett översiktligt arbete har Löppenthin[1] utförligt diskuterat nötväckans rasfråga. Materialet utgöres i sinhelt av 362 skinnlagda exemplar, varav 37 är av svensk härkomst, dock inga gotländska. I samlingen ingår också exemplar bl.a. från Litauen, Polen, Danzig och olika delar av Tyskland. Om man antar, att gotlandspopulationen en gång emanerat söderifrån över en mer eller mindre fullständig landförbindelse (och senare helt isolerats), vore det av stort zoo-geografiskt intresse att jämföra rassituationen i de nordtyska och polska områdena med fåglar från Gotland. De av Löppenthin undersökta exemplaren från Langeland samt Danzig, Ostpreussen och västra Polen hänföres till Sitta europaea sordida[2] RCHW. ≥ homeyeri HART. Han framhåller vidare, att populationerna i södra Litauen, vissa delar av Ostpreussen etc. närmast skulle tillhöra sztolcmani > europaea och homeyeri < sztolcmani, d.v.s. i viss överensstämmelse med förhållandena på nordöstra Själland. Saken är, som synes, tämligen komplicerad. Om situationen på Gotland vet vi f.n. ingenting.

Varken Riparia r. riparia eller Picus v. viridis finns som häckfåglar på Gotland. Bristen på lämpliga häckningsbiotoper för backsvalan må i viss utsträckning vara en förklaring till dess frånvaro. Att döma av förhållandena t.ex. i Finland kan den emel-

---

[1] Die Farbenvariation der europäischen Baumkleiber mit besonderer Berücksichtigung der skandinavischen Populationen und einigen Bemerkungen über ihre Verbreitung (Vidensk. Meddel. fra Dansk naturhist. For. i København. Bd 94. 1932 - 1933, p. 147.

[2] Löppenthin använder rasnamnet "sordidior" enligt Fortegnelse over Danmarks Fugle. (1946).

lørtid också slå sig ner i håligheter i stenkummel. I Tyskland har den t.o.m. byggt bo i murspringor. De ekologiska faktorerna i de gotländska lövängarna synes med all rätt kunna tillfredsställa gröngölingens krav. Av geografiska skäl torde arten i fråga icke haft utsikter till att ta ön i besittning. Möjligen är dess frånvaro att betrakta som en följd av alltför sena invandringsförsök - sett ur geologisk synvinkel.[1]

Löppenthin (1955) är av den åsikten, att gröngölingen för c:a 6.000 år sedan varit jämnt utbredd över hela Danmark, men så småningom har det uppstått stora luckor i utbredningen. Inom sådana områden, där skogarna under århundradenas lopp fått falla för yxan, saknas den numera. Trots att passande biotoper på många håll torde vara till finnandes, uppvisar arten en mycket begränsad förekomst. Den häckar i vissa skogar på Jylland och Langland. Dess förmåga att sprida sig till olika öar och återvinna förlorad terräng stöter synbarligen på en del hinder - åtminstone om man betraktar situationen på relativt kort sikt.

Passer d. domesticus ingår sedan gammalt i gotlandsfaunan, P. montanus däremot är troligen av yngre datum, som bofast medlem först rapporterad under 1920-talet. Möjligen kan den dock ha funnits något tidigare. Iakttagelser av gråsparv i enstaka fall på St.Karlsö visar, att arten stundom kan ge sig ut på vidlyftiga resor till havs. Under våren 1956 har gråsparvar t.o.m. uppenbarat sig på den långt avlägsna Gotska Sandön (Höjer & Norbeck 1957). Fastän både gråsparven och pilfinken i regel betraktas som typiska stannfåglar, har även den senare

---

[1] Som tillfällig gäst hör den till de absoluta undantagen. Se Flach (1953 a)!

observerades på Sandön och St. Karlsö. Rapporter om pilfinkar, som störtat mot danska fyrar eller ertappats ombord i fartyg på resor mellan Norgg och Skottland ger vid handen, att rätt omfattande flyttningsrörelser i detta fall kan förekomma. Med hjälp av lämpliga vindar föreligger det sannolikt inga större problem för bägge arterna att kolonisera mer eller mindre isolerade öar. Närheten till Öland och det svenska fastlandet gör det mest antagligt, att de gotländska immigranterna ursprungligen härstammat från denna sida av Östersjön.

För en jämförelse med vertebraterna och deras förekomst på Bornholm, ett ämne, vars detaljer inte närmare skall diskuteras i föreliggande sammanhang, må hänvisas till en specialuppsats "Oversigt over Bornholms plante- og dyreliv" av Arne Larsen (Flora og Fauna 1955, p. 49). Av rovdjuren förekommer endast räv och av hovdjuren rådjur. Gnagarna uppgår till 7 och insektätarna till 9 arter (inkl. 6 arter fladdermöss: Myotis mystacinus, M. nattereri, M. dauhentonii, Plecotus auritus, Nyctalus noctula och Eptesicus serotinus). Halichoerus grypus, Phoca vitulina och Ph. hispida annellata (dock sällsynt) samt Phocaena phocaena är andra medlemmar av däggdjursfaunan. Fåglarna har indelats i följande kategorier[1]: allmänna häckfåglar (49)[2]; mindre allmänna dito: (24); sällsynta dito (25)[3]; fåglar, som häckat någon enstaka gång: (7) samt inplanterade arter (5) eller tillsammans 110 arter och underarter. Reptilerna omfattar 5, amphibierna 8 (Bombina bombina sannolikt utdöd) och sötvattensfiskarna 16 former (varav 3 införda arter). Leusiscus idus tillfogad enl. iakttagelser 1958 (Larsen in litt.)

---

[1] Sträckfåglar och tillfälliga gäster ej inräknade.
[2] Större hackspett representeras av rasen Dryobates major pinetorum
[3] Stjärtmesen företrädes av rasen Aegithalos caudatus europaeus.

Den övervägande delen av Gotlands omkring ett femtiotal fiskarter omfattar, som förut påpekats, havsfaunan. Beroende på den ringa salthalten anträffas icke mindre än tre fjärdedelar av sötvattensfiskarna också utmed öns kuster. I ett av de över huvudtaget äldsta kända kulturlagren, i övergången mellan Ancylus- och Litorinaperioden, vid Gisslause i Lärbro har rester påträffats av Leuciscus rutilus, L. erythropththalmus och Esox lucius, alla typiska sötvattensformer. I fråga om sarven skriver Munthe (1930), att den i detta fall sannolikt hämtats från någon insjö, eftersom den i Litorinahavet knappast skulle ha funnit sig till rätta. Beträffande mörten och gäddan ställer sig saken annorlunda. Jämte ovannämnda tre arter har lämningar beskrivits från olika lager under Litorinatiden också av Perca fluviatilis, Lucioperca sandra och Leuciscus idus. Vad som nyss sagts om sarven, torde här i lika hög grad vara tillämpligt i fråga om gösen. Med undantag för denna senare ingår samtliga alltjämt i den nuvarande faunan. De kännetecknas f.ö. av i vårt land vidsträckt utbredning. Ur gruppen av euryhalina former i Sverige har Anguilla anguilla och Salmo salar träffats på Gotland likaledes i Litorinalager.

Om ålen, som hör till de västerifrån inkomna arterna, skriver Lilljeborg (1891), att den genom Öresund och Bälten invaderat östersjöbäckenet, "då den icke är någon det östra Ishafvet tillhörande fisk och således icke kan hafva inkommit derifrån".

Klart är, att bland ovanstående arter mörten, sarven och gäddan nått fram till Baltikum redan under Amcylusstadiet via flodmynningarna inom områdets södra och östra delar. Detsamma har sannolikt också varit förhållandet beträffande abborren, gösen och iden, även om inga direkta subfossila bevis är tillgängliga.

I fråga om detaljerna är vår kännedom om Cottus gobio och C. poecilopus på Gotland mycket bristfällig. Som deras utbredning i vårt land företer åtskilliga intressanta drag, skall frågan här beröras med ett par ord. Att döma av en undersökning, som företagits av Nybelin (1936), synes omständigheterna tala för, att stensimpan som ostlig invandrare kommit till Sverige relativt sent. Den torde i varje fall ha uppträtt i Ancylussjön. Arten kan troligen hänföras till de mera stenoterma fiskarna. Bergsimpan, på Gotland endast funnen i det förhållandevis djupa och kalla Ramträsk i Lojsta, torde enligt Nybelins uppfattning möjligen ha spritt sig till Sverige redan under den tidiga Baltiska issjön via utflödet från Oder och Weichsel. Dess nuvarande förekomst, bl.a. å vissa högre belägna inlandslokaler i norra delen av vårt land, ger en antydan om dess euryterma natur. Författaren är benägen att ansluta sig till teorien, om att bergsimpan invandrat till oss ev. både från öster och nordost.

Enligt Svärdsson (1958)[1] skall Coregonus lavaretus ha anlänt österifrån tidigast under Litorinaperioden, varvid invandringen, såvitt saken nu kan bedömas, möjliggjorts på grund av vissa geologiska processer, varigenom kommunikation åstadkommits från sjöar nära Vita havet till det baltiska området. Gasterosteus aculeatus hör inte bara till de euryhalina utan också de euryterma arterna, varför den, som Ekman (op.cit.) påpekar, ingår i vår äldsta fiskfauna. Av de bägge formerna

---

[1] Tvillingarter bland brackvattensfiskarna. Fauna och Flora 1958, p. 150.

trachurus, och gymnurus, skriver Svärdsson[1] att den senare, ~~att~~ "~~den~~" fått sin mer lacustrina ekologi under isolering i en issjö, sannolikt redan i den sibiriska issjön under Riss, att döma av dess vidsträckta utbredning". I regel torde sötvattensfiskarna ha nått Gotland och det övriga Sverige under Ancylusskedet.[2]

Som rent marina element från Litorinatiden på Gotland har beskrivits Rhombus maximus, Pleuronectes platessa, P. flesus, Gadus callarias, G. aglaefinus och Acipenser sturio. Salthalten, som då beräknats ha uppgått till ett dubbelt så högt värde som i nutiden, var gynnsam för en invandring av många arter långt in i det baltiska området genom Bälten och Öresund. Därtill bidrog klimatets succesiva förbättring från en tidigare subarktisk och boreal typ. Man anser, att temperaturen vid Gotland under Litorinatiden företett ett medelvärde för juli av 18,5. När saliniteten därefter sjönk under Limnaea- och Myahavets tid, inträffade uppenbarligen förändringar i utbredningen bland de mera stenohalina arterna. En del har säkert också gått sin undergång till mötes, då Yoldiahavet övergick till ett sötvattensstadium. Vad dessa förskjutningar av miljöfaktorerna i detalj inneburit, har vi inget klart begrepp om. Såsom mera utförligt avhandlats i annat sammanhang (jfr p. 559), har vissa ändringar i populationernas frekvens mmm. under det senaste århundradet också kommit till uttryck i en del fall. Här skall endast anföras några exempel: Scomber scombrus och Belone acus betraktades av Lindström (1867) som sällsynta gäster. Tar man hänsyn till erfarenheterna i slutet av förra

---

[1] Av författaren uppfattade som "tvillingarter" och rätteligen benämnda Gasterosteus trachurus och G. aculeatus (=gymnurus).

[2] Ekman (Sveriges Djurvärld, Sthlm 1930, p. 21)

seklet torde Cyclopterus lumpus därvid ha spelat en viss ekonomisk roll för fiskarebefolkningen, ett förhållande, som kan innebära, att en tillbakagång för arten har skett. Lumpenus lampraetiformis omnämnes av Lindström (op.cit.) endast som en eventuell art, då fortsatta studier sannolikt komme att bekräfta dess existens i gotländska farvatten. Detsamma var fallet med Ammodytes lanceolatus. Att bägge fiskarna nu ertappats, får väl närmast betraktas som ett resultat av förbättrade hjälpmedel i det zoo-geografiska karteringsarbetet.

Clupea harengus hör synbarligen till de mycket tidigare invandrarna i östersjöbäckenet, såsom framgår av ett fynd på fastlandet, i närheten av Nora i Närkesundet c:a 88 m under havsytan i mjuk lera. Munthe (1956)[1], som utförligt sysselsatt sig med detta fynd, skriver bl.a.: "This is specially remarkable as masses of herring may be presumed to have lived and migrated into the Baltic already in the Yoldia time". Ekman (1922) ansåg, enligt vad man då hade sig bekant, att strömmingen aldrig levat i Yoldiahavet. Munthe gör sig till talesman för den teorien, att strömmingen är att uppfatta som en morfologiskt förändrad ras[2], betingad därav, att den under årtusenden levat kvar fram till våra dagar i Östersjön och sålunda uthärdat Ancylusstadiets söta vatten med dess avvikande ekologiska förutsättningar. Den skulle alltså kunna inrangeras i Östersjöns reliktfauna. Som bevis anföres bla.a. det faktum, att ström-

---

1) On the developement of the Baltic herring in the light of the Late-Quaternary history of the Baltic. Arkiv för Zoologi, Bd 9, nr 10, p. 333.

2) Om s.k. jätteströmmingar jfr Andersson (1942, p. 236)!

mingen i vissa fall förekommer i från havet helt isolerade vatten, såsom i tre småsjöar på Åland[1] och i Sandfjärden på smålandskusten. Det må antecknas som en svaghet för teorien, att rester av sill eller strömming inte iakttagits enligt beskrivningarna bland sälben o.dyl. från äldre kulturperioder varken på Gotland eller fastlandet. Det är onekligen svårt att förklara, varför man avstått från sillfiske och i stället ägnat sig åt torsk och andra arter. Fortsatta efterforskningar får ge ett bättre besked på hithörande frågor.

Att sillen å ena sidan ursprungligen haft möjligheter att tack vare salta underströmmar via Närkesundet inträffa i Yoldiahavet torde med hänsyn till ovannämnda fynd inte råda någon tvekan om. Å andra sidan förelåg redan i slutet av Ancylus- men i synnerhet under Litorinatiden, då öppen förbindelse existerade söderifrån med världshavet, uppenbarligen alla utsikter för ett allmänt framträngande in i östersjöbäckenet, där strömmingen, som Andersson (1942, p. 232) uttrycker saken, präglats under en differentieringsprocess genom "samverkan av arvsanlagen och den omgivande miljön". Den sistnämnda invandringsvägen måste enligt min uppfattning ha varit av dominerande betydelse.

Förekomsten av Cottus quadricornis[2] i Östersjön och i vissa sötvatten liksom en del andra s.k. glacial-marina relikter bland evertebraterna, Mysis relicta, Mesidothea entomon, Pontoporeia affinis, Gammaracanthus lacustris och Pallasea quadrispinosa, samt deras invandringshistoria har i decennier ivrigt

---

[1] På Björköskäret i Korpo skärgård, Medelby i Houtskärs socken och på Högskär i Nagu (Mela, A.J. & Kivirikko, K.E., Suomen luurankoiset. Vertebrata fennica. Borgå 1909).

[2] Myoxocephalus quadricornis enl. modern nomenklatur.

sysselsatt både svenska och utländska forskare. I ett par arbeten på 1860-talet hade Sven Lovén tidigt riktat uppmärksamheten på detta fenomen. Själv hade han konstaterat deras närvaro i Vänern, Vättern etc. Att hornsimpan, som här endast kommer i fråga, utom i Östersjön också anträffas i Norra ishavet, förklarades av Lovén med stöd av geologiska fakta sålunda, att det under inlandsisens avsmältning funnits en sammanhängande vattenväg under Yoldiatiden mellan Östersjön och Vita havet, varigenom en invandring kunnat äga rum. Tack vare högre vattennivåer hade isolerade bestånd av hornsimpa uppstått i vissa lämpliga insjöar. I sitt klassiska zoo-geografiska verk refererar Ekman (op.cit.) i detta sammanhang till von Hofsten, som anmärker, att åtminstone för vissa arter en invasion skett även västerifrån. Ekman (p.289) tillfogar, att "denna senare åsikt måste vara riktig". Emellertid har under årens lopp relikt-forskarnas mening om en östlig eller västlig invandringsväg varit högst avvikande. I en senare skrift vidhåller exempelvis Ekman (1953)[1] idén om den västliga spridningsvägen. I ett annat arbete från samma år (1953)[2] anser han, att invandringen också kan ha ägt rum från öster. Segerstråle (1957)[3] har ägnat ett särdeles ingående studium åt hithörande problem och påpekar, att flera representanter för modern rysk forskning, nämligen Gurjanova, Gerd och Lomakina, icke är anhängare till

---

1) Zoogeography of the sea. London.

2) Bottniska vikens djurliv. Ur Natur i Ångermanland och Medelpad. Uppsala.

3) On the Immigration of the Glacial Relicts of Northern Europe with Remarks on their Prehistory. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Biologicae XVI. 16. Helsingfors.

teorien om en invandring österifrån. För egen del har författaren kommit till den slutsatsen, som han stöder med diverse detaljerade kartskisser, att hornsimpan är att fatta som immigrant i Finska viken och Östersjön. Den har kommit dit via Ladoga och Onega från en större, av inlandsisen uppdämd dalgång, den s.k. Onega-issjön.

Svärdsson (1958)[1] uppställer den hypotesen, att invasionen av hornsimpa skall ha skett i två repriser, dels under yngre Yoldiatiden och dels under Ancylusperioden. Han konstaterar, att grönrommiga hornsimpor uppträder i Östersjön, Vänern och Mälaren, men en gulrommig typ är företrädd i Vättern och andra högt belägna sjöar. Den senare populationen anses vara den äldsta. Även om inga klara bevis ännu kan framläggas, räknar författaren med den möjligheten, att den gulrommiga typen så småningom undanträngts av den grönrommiga.

Liparis vulgaris barbatus är en form, som uppträder i Östersjön söderut ungefär till farvattnen kring Gotland. Som redan Lovén (1863[2], 1865[3]) anmärker, företer den samma reliktkaraktär som t.ex. hornsimpan. Att döma av sugfiskens utbredning föreligger vissa skäl, som talar för att kan ha nått östersjöområdet och Gotland antingen under Yoldiaperioden via Närkesundet eller att den invandrat liksom hornsimpan österifrån. I den senare riktningen uttalar sig Malmgren (1863), som skri-

---

1) Se noten å p.

2) Till frågan om Ishafsfaunans fordna utsträckning öfver en del av Nordens fastland. Öfvers. Kgl. Vet.-Akad. Förh. Sthlm 1863.

3) Om Östersjön. Förhandl. Skand. Naturforsk. IX möte i Stockholm 8-15 juli 1863. 1865.

ver: "denna fisk synes således vara en af de få högnordiska djurarter, som ännu qvarleva ifrån den tid, då Östersjön stod i sammanhang med Ishafvet". Se även Lilljeborg (1891)! Något skäl som direkt anknyter till det ena eller andra alternativet torde hittills icke ha förebragts.

Efter hand som de yttre förutsättningarna medgivit, synes man ha anledning att räkna med, att mängden av olika saltvattensfiskar mer och mer har annekterat Östersjön från söder och sydväst och även tagit den gotländska kustområdena i besittning framför allt under Litorinaskedet. Kronologien i denna kolonisation torde på forskningens nuvarande ståndpunkt inte vara möjlig att få någon klar bild av.

Den finländske forskaren Segerstråle, till vilken här ovan hänvisats, ämnar inom en nära framtid framlägga resultatet av ytterligare rön angående invandringen av en del fiskar i norra Europa. Därvid kan också nya bidrag emotses till kännedomen om Gotlands fiskfauna.

---

1) Kritisk öfversigt af Finlands Fisk-fauna. Doktorsavhandl. Helsingfors 1863.

Gotska Sandöns och St. Karlsös landfauna

(En översikt)

Såväl Gotska Sandön som St. Karlsö utgör vardera tämligen avgränsade faunaområden, och en översikt av deras resp. vertebrater vore därför motiverad. Ojämförligt bäst representerad och även i många detaljer mest känd i båda fallen är fågelvärlden. De av Albert Engström i dennes arbete "Gotska Sandön" (natf/maluppl. 1942, pp. 120-121) meddelade uppgifterna om denna ös fåglar, återgivna enligt fyrmästare Karl Bourgström, är så vaga i sin formulering, att de icke lagts med i denna redogörelse. Som enda landdäggdjur förekommer på bägge öarna Lepus timidus, införd vid olika tidpunkter för jaktens skull. Ev. har man också att räkna med någon art av fladdermus på öarna, men uppgifterna därom är mycket knapphändiga (Se närmare under Chiroptera!). Av reptilerna är Vipera berus noterad både från Sandön och St.Karlsö och Natrix natrix dessutom från den, närmare det gotländska storlandet belägna, senare ön. Liksom i fråga amphibierna, av vilka Triturus vulgaris är funnen på St.Karlsö och Bufo bufo på Gotska Sandön, tycks det röra sig om ett mycket sparsamt uppträdande av kräl- och groddjuren. Öarnas ichtyologi är i överensstämmelse med kapitlets överskrift helt lämnad å sido.

I. Gotska Sandön omfattar en yta av 36,5 km^2 och den är belägen omkr. 40 km norr om Fårö. Området, som uppbygges av lösa grus- och sandavlagringar, är till övervägande delen bevuxet med en rätt enformig tallskog. Endast inom ~~några~~ smärre arealer påträffas en frodig lövskogsnatur med ek, asp och hassel. Särskilt värda att framhållas är en del täta och vackra idegransbestånd. Kustranden utom i söder och sydväst är låglänt. Framför allt får öns ytfor-

mer sin karaktär genom förekomsten av de mer eller mindre kala flygsandsfälten, dock numera i regel planterade, samt åtskilliga dyner av olika mäktighet. På en dylik höjdsträckning i öns inre, Höga Åsen, uppvisar landskapet sin högsta nivå, 42 m över havet.

Frånvaron av sötvattensamlingar bidrar bl.a. till att skapa ringa förutsättningar för ett högre djurliv. Sommartid är skogen utpräglat fågelfattig, medan stränderna och sandfälten endast i ringa mån lockar en del sim- och andra sjöfåglar till bosättning.

Den tyske ornitologen Ludwig Holtz (1868) vistades på Sandön mellan den 30 maj och den 6 juni 1867. Från sina studier har han lämnat en sammanfattande beskrivning av öns naturbeskaffenhet i allmänhet, detta som grundval för sin översikt av fågelfaunan. Hans uppsats har särskilt intresse ur den synpunkten, att den representerar den äldsta redogörelse, jag haft tillgång till. Med den begränsade tid, som stått författaren till buds, har han i möjligaste mån sökt fastställa de arter, som ingår i öns häckfauna, samtidigt som han fört anteckningar om alla, mera tillfälliga gäster. Företrädarna för den förra gruppen har jag här nedan markerta med en asterisk (*). De omfattar inalles 20 fåglar, medan de övriga räknar 27 former.

*Corvus c. corax,
*C. corone cornix,
C. m. monedula,
*Sturnus v. vulgaris,
Coccothraustes c. coccothraustes,
*Fringilla c. coelebs,
Fr. montifringilla,
Emberiza c. citrinella,
Alauda a. arvensis,
Motacilla f. flava, ?
M. flava thunbergi, ?
M. a. alba,
*Parus a. ater,
*Lanius c. collurio,
*Muscicapa s. striata,
Anthus pratensis
*Muscicapa h. hypoleuca,
*Phylloscopus t. trochilus,
Turdus pilaris,
Saxicola rubetra,
*Phoenicurus p. phoenicurus,
Hirundo r. rustica,
Delichon u. urbica,
Riparia r. riparia,
Apus a. apus,
Caprimulgus e. europaeus,
*Dendrocopus m. major,
Cuculus c. canorus,
Asio f. flammeus,
*Falco s. subbuteo,
Aquila c. chrysaetos,

*Accipiter n. nisus,
Milvus m. milvus,
Haliaeetus a. albicilla,
Pandion h. haliaëtus
*Melanitta f. fuscus,
*Mergus m. merganser,
Colymbus a. arcticus,
Columba p. palumbus,
Numenius p. phaeopus,
*Charadrius h. hiaticula,
*Haematopus o. ostralegus,
*Sterna paradisaea,
*Larus c. canus,
L. a. argentatus,
L. f. fuscus,
*L. m. marinus.

Ett annat bidrag från förra århundradet till kännedomen om Sandöns ornitologi lämnar de båda zoologerna Gustaf Eisen och Anton Stuxberg (1868), vilkas besök inträffade under tiden den 28 juni och den 16 juli 1868. Med uteslutning av tidigare observerade fåglar tillkommer härmed följande 35 nya representanter:

Corvus f. frugilegus,
Nucifraga c. caryocatactes,
Carduelis spinus,
Pyrrhula p. pyrrhula,
Loxia c. curvirostra,
L. pytyopsittacus,
Calcarius l. lapponicus,
Anthus spinoletta littoralis,
Sitta e. europaea,
Parus m. major,
Bombycilla g. garrulus,
Turdus ericetorum philomelos,
T. m. merula,
Oenanthe oe. oenanthe,
Erithacus r. rubecula,
Coracias g. garrulus,
Dendrocopus l. leucotus,
Jynx t. torquilla,
Nyctea scandiaca,
Asio o. otus,
Falco t. tinnunculus,
Cygnus c. cygnus,
Branta b. bernicla,
Anas p. platyrhynchos,
Clangula hyemalis,
Somateria m. mollissima,
Mergus serrator
Columba oe. oenas,
Scolopax r. rusticola,
Limicola f. falcinellus,
Pluvialis apricaria,
Vanellus vanellus,
Sterna h. hirundo,
Larus r. ridibundus,
Pagophila eburnea.

Willy Wöhler (1903) avlade en fransysk visit på ön i augusti 1902. Han berättar om ett antal fåglar, om vilka han tydligen mest skaffat sig upplysning genom fyrbefolkningen. Beskrivningen förefaller i stort sett överensstämma med Eisens och Stuxbergs iakttagelser. Som nyheter anföres endast:

Falco p. peregrinus, Calidris a. alpina, och Anser anser. och Capella g. gallinago.

Av det fyrtiotal arter, som Henrik Hasselgren (1909) omtalar i sin resebrättelse från maj 1909, förekommer utöver vad som ti-

J Se även Wöhlen (1903)!

digare iakttagits:

Sylvia a. atricapilla,
Troglodytes t. troglodytes,
Accipiter g. gentilis,
Tringa t. totanus,

På Sandön har Folke Persson (1929) bedrivit fågelfotografering men även samlat uppgifter om många av honom själv studerade arter, nära ett 50-tal. Följande 7 är nybeskrivna:

Garrulus g. glandarius,
Chloris c. chloris,
Certhia f. familiaris,
Sylvia borin,
Dendrocopus m. minor,
Strix a. aluco,
Numenius arquata.

Karin Jansson (1937) har bott fyra år på Sandön, Vistelsen har emellertid bara sträckt sig över perioderna den 15 aug.- den 15 dec. 1933 samt den 15 febr.- den 15 juni och den 15 aug.- den 15 dec. 1934-1936. Med hänsyn till tiden för hennes studier har frågan om fåglarnas bofasthet kommit att spela en underordnad roll. Resumén innehåller över 100-talet företrädare. Av dessa skall nedanstående framhållas:

Pica p. pica,
Carduelis c. cannabina,
Emberiza hortulana,
Plectrophenax n. nivalis,
Passer m. montanus,
Galerida c. cristata,
Anthus t. trivialis,
Parus c. caeruleus,
Aegithalos c. caudatus,
Regulus r. regulus,
Phylloscopus sibilatrix,
Sylvia c. communis,
Turdus v. viscivorus,
T. m. musicus,
T. t. torquatus,
Prunella m. modularis,
Aegolius f. funereus,
Buteo b. buteo,
Branta leucopsis,
Anas c. crecca,
A. penelope,
Aythya fuligula,
A. marila,
Bucephala c. clangula,
Melanitta n. nigra,
Phalacrocorax c. carbo,
Capella media,
Lymnocryptes minimus,
Tringa hypoleucos,
Charadrius dubius curonicus,
Pluvialis squatarola,
Alca t. torda,
U. g. grylle,
Rallus a. aquaticus.

I fyra smärre uppsatser och notiser från senare år berättas om nya upptäckter. Sålunda anför Lundberg, Höjer & Norbeck (1954):

---

1) Författaren påpekar, bl.a., att Lyrurus t. tetrix skall ha inplanterats, men "experimentet slog ej väl ut".

Phylloscopus trochiloides viridanus, Colymbus stellatus,
Phoenicurus ochrurus gibraltariensis, Tringa ochropus,
Hippolais icterina, Acrocephalus s. scirpaceus.[1]
Sylvia c. curruca,

Lundberg (1955) vistades på ön några dagar 1955 och hade därvid tillfälle att dels konstatera häckning av Nucifraga caryocatactes macrohynchos och dels ett besök av Oriolus o. oriolus. Under ett par veckors inventering samma år inräknades över hundratalet olika fåglar av Norbeck & Melin (1955) och som nyheter finns att anteckna:[2]

Carpodacus e. erythrinus, Tringa glareola,
Lullula a. arborea, Charadrius a. alexandrinus,
Luscinia s. svecica, Hydroprogne tschegrava,
Pernis apivorus, Sterna a. albifrons,
Streptopelia t. turtur, Larus minutus,
Arenaria i. interpres, Stercorarius parasiticus.
Philomachus pugnax,

På våren 1956 gjorde Höjer & Norbeck (1957) flera upptäckter, som berikat vår kunskap om Sandöns fågelvärld, bestående av 18, som det uppgives, nya medlemmar. Tre av dessa är emellertid för länge sedan observerade - se noten![3]

Passer d. domesticus, Buteo l. lagopus,
Emberiza s. schoeniclus, Circus ae. aeruginosus,
E. rustica, Ardea c. cinerea,
Anthus c. campestris, Cygnus olor,
Muscicapa p. parva, Podiceps c. cristatus,
Phylloscopus collybita abietinus, Limosa l. limosa,
Acrocephalus schoenobaenus, Calidris minuta.
Luscinia luscinia,

---

[1] Enligt nämnda källa skulle Loxia pytyopsittacus och Jynx torquilla samt Anthus pratensis och Riparia r. riparia icke ha observerats tidigare, vilket är oriktigt. Jfr dels Eisen & Stuxberg (1868) och dels Holtz (1868).

[2] Passer montanus, Anthus spinoletta littoralis och Sterna paradisaea är inga nyheter, redan kända av resp. Jansson (1937), Eisen & Stuxberg (op.cit.) och Holtz (op.cit.).

[3] Nucifraga caryocatactes och Pluvialis apricaria är nämnda av Eisen & Stuxberg (op.cit.) samt Garrulus glandarius av Persson (1929).

Sammanfattning: Med inräkning av ett fynd av Colymbus adamsii 1948 (enl. H. Rendahl in litt.) skulle summan av samtliga här anförda, på Gotska Sandön ertappade arter och raser belöpa sig till nära 170. Det har icke varit möjligt att dra någon bestämd gräns mellan tillfälliga gäster, förbiflyttare och häckfåglar - utom i vissa fall, varför saken överhuvud fått anstå. Även om Sandön under senare år dragit en viss uppmärksamhet till sig, är nämnda förhållanden ännu långt ifrån kända i detalj.

På grundval av sina erfarenheter sommaren 1867 drog Holtz (op.cit.) den slutsatsen, att "Gottska-Sandö ist demnach für die Vogelwelt als eine s c h l e c h t e B r u t s t a t i o n , dagegen gewiss als eine g u t e Z u g s t a t i o n zu betrachten".

II. Stora Karlsö[1] omges på den västra och östra sidan av lodräta abrasionsbranter och blockrika stränder. Öns inland upptas av en svagt buktande kalkstensplatå, vars högsta punkt når 56 m över havet. Avståndet till Gotlands storland är 6,5 km, och ytan utgör 2,35 km. Den vida och långsluttande Nårdarslätt begränsas i öster av Röjsu hajd med Österberget och i väster av Nårdarhamnsberget med Marmorberget.

I stort sett saknar ön all högre vegetation, även om vissa inplanteringar av olika träd och buskar ägt rum, bl.a. i den skyddade Hienviken på nordsidan. År 1880 bildades Karlsö Jakt- och Djurskyddsförenings AB, eller populärt sagt "Karlsöklubben" , som friköpte området och skapade ett naturreservat. Fårbetet avlystes,

---

[1] I fråga om naturbeskaffenheten överensstämmer Lilla Karlsö i allt väsentligt med den större systerön. Avståndet mellan öarna är 4,5 km. I sina högsta delar når den förra upp till 66 m, medan ytan bara upptar 1,39 km. Någon fullständig inventering av Lilla Karlsö avifauna har hittills icke publicerats.

vilket i synnerhet gav örtfloran möjligheter till en rik utveckling. Föreningen satte som ett av sina främsta mål att skapa ett effektivt skydd för fågelvärlden, som i slutet av förra århundradet var hårt åtgången på grund av äggplundring och hänsynslös jakt. Ser vi idag på situationen, har verksamheten ur olika synpunkter haft en lyckosam utveckling.

Det allmänna intresse, som Stora Karlsö varit föremål för under årens lopp, avspeglas i de många uppsatser och notiser om öns naturförhållanden, angivna i bibliografien till Valton Johanssons minnesskrift "Karlsöklubben"(1948). Det skulle föra för långt att i detalj söka referera den långa raden av olika publikationer. Beträffande fåglarna, varom det egentligen mest kan bli tal, har Bengt Flach (1953) lagt fram en utförlig översikt, delvis försedd med äldre och nyare kvantitativa uppgifter om vissa populationer och kompletterad med diverse tillägg (1957). Följande fåglar finns anförda[1]:

*Corvus c. corax,
C. c. corone,
*C. corone cornix,
C. f. frugilegus,
*C. m. monedula,
Pica p. pica,
Nucifraga c. caryocatactes,
Garrulus g. glandarius,
*Sturnus v. vulgaris,
Coccothraustes c.coccothraustes,
Chloris c. chloris,
Carduelis c. carduelis,
C. spinus,
C. f. flammea,
*C. c. cannabina,
Pyrrhula p. pyrrhula,
*Carpodacus e. erythrinus,
*Loxia c. curvirostra,
*Fringilla c. coelebs,
F. montifringilla,
Emberiza calandra,
E. c. citrinella,
*Emberiza hortulana,
Calcarius l. lapponicus,
Plecrophenax n. nivalis,
*Passer d. domesticus,
P. m. montanus,
Galerida c. cristata,
Lullula a. arborea,
*Alauda a. arvensis,
Eremophila alpestris flava,
Anthus novaezeelandiae richardi,
A. t. trivialis,
*A. pratensis,
*A. spinoletta littoralis,
A. cervinus,
*Motacilla f. flava,
M. flava thunbergi,
M. c. cinerea,
? *M. alba yarrellii,
*M. a. alba,
Certhia f. familiaris,
Sitta e. europaea,
*Parus m. major

---

[1] Häckning har markerats medelst en asterisk (*).
Hos Flach (se ovan) saknas tyvärr i åtskilliga fall klara källhänvisningar. Jfr kommentaren under "Kompletteringar", p. 69!

Parus c. caeruleus,
P. a. ater,
P. c. cristatus,
Aegithalos c. caudatus,
*Lanius c. collurio,
Bombycilla g. garrulus,
*Muscicapa s. striata,
*M. h. hypoleuca,
*M. albicollis,
*M. p. parva,
Regulus r. regulus,
Phylloscopus collybita abietinus,
*Ph. t. trochilus,
Ph. trochiloides viridanus,
*Ph. sibilatrix,
Acrocephalus s. scirpaceus,
A. palustris,
A. schoenobaenus,
*Hippolais icterina,
Sylvia nisoria,
*S. borin,
*S. a. atricapilla,
*S. c. communis,
*S. c. curruca,
Turdus pilaris,
T. v. viscivorus,
*T. ericetorum philomelos,
*T. m. musicus,
T. t. torquatus,
*T. m. merula,
*Oenanthe oe. oenanthe,
*Saxicola rubetra,
*Phoenicurus ph. phoenicurus,
Luscinia luscinia,
L. s. suecica,
*Erithacus r. rubecula,
Prunella m. modularis,
*Troglodytes t. troglodytes,
Cinclus c. cinclus,
*Hirundo r. rustica,
*Delichon u. urbica,
Riparia r. riparia,
*Apus a. apus,
*Caprimulgus e. europeus,
Upupa e. epops,
Coracias g. garrulus,
Alcedo atthis ispida,
Picus v. viridis,
*Dendrocopus m. major,
D. m. minor,
*Jynx t. torquilla,
*Cuculus c. canorus,
Nyctea scandiaca,
Asio o. otus,
*A. fl flammeus,

*F. p. peregrinus,
*Strix a. aluco,
Falco r. rusticolus,
F. s. subbuteo,
*F. columbarius aesalon,
*F. t. timnunculus,
Aquila c. chrysaetos,
Buteo l. lagopus,
Buteo b. buteo,
Circus c. cyaneus,
C. ae. aeruginosus,
Accipiter g. gentilis,
Accipiter n. nisus,
Milvus m. milvus,
Haliaeetus a. alibicilla,
Pernis a. apivorus,
Pandion h. haliaëtus,
Ciconia c. ciconia,
Ardea c. cinerea,
Cygnus c. cygnus,
C. olor,
Anser anser,
A. a. albifrons,
A. f. fabalis,
Branta leucopsis,
B. b. bernicla,
*Tadorna tadorna,
*Anas p. platyrhynchos,
*A. c. crecca,
A. querquedula,
A. penelope,
A. acuta,
Aythya ferina, A. fuligula,
A. marila,
Bucephala c. clangula,
Clangula hyemalis,
*Somateria m. mollissima,
Melanitta n. nigra,
*M. f. fusca,
*Mergus m. merganser,
*M. serrator,
M. albellus,
Phalacrocorax c. carbo,
Podiceps c. cristatus,
Colymbus a. arcticus,
C. stellatus,
Columba p. palumbus,
*C. oe. oenas,
Streptopelia t. turtur,
Limosa l. lapponica,
Numenius a. arquata,
N. p. phaeopus,
Scolopax rusticola,
Capella media,
*C. g. gallinago,

Lymnocryptes minimus,
*Arenaria i. interpres,
Calidris c. canutus,
C. a. alpina,
C. m. maritima,
Philomachus pugnax,
Tringa hypoleucos,
T. glareola,
T. ochropus,
*T. t. totanus,
T. erythropus,
T. nebularia,
*Charadrius h. hiaticula,
Pluvialis a. apricaria,
(P. apricaria altifrons),
P. squatarola,
*Vanellus vanellus,
Recurvirostra a. avocetta,
*Haematopus o. ostralegus,
Grus g. grus,
*Hydroprogne tschegrava,
*Sterna h. hirundo,
*S. paradisaea,
S. a. albifrons,
Larus minutus,
L. r. ridibundus,
*L. c. canus,
*L. a. argentatus,
*L. argentatus cachinnans,
*L. f. fuscus,
*L. m. marinus,
L. h. hyperboreus,
Pagophila eburnea,
Stercorarius parasiticus,
*Alca t. torda,
*Uria aalge intermedia,
*U. g. grylle,
Fratercula a. arctica?,
*Crex crex,
Rallus a. aquaticus,
Fulica a. atra,
Perdix p. perdix.

Sammanfattning: Enligt ovanstående förteckning har på Stora Karlsö inalles observerats 196 olika fåglar, samtliga nominatformer och geografiska raser inräknade. De anförda detaljerna rörande dels en observation av Cygnus columbianus bewickii (Flach 1953) och dels en påstådd iakttagelse den 15 juni 1956 av Phoenicurus ochrurus gibraltariensis (Flach 1957) är å båda fallen alltför osäkra, för att man skall ha rätt att inrangera resp. fåglar som medlemmar av faunan.

Emellertid har Flach (in litt.) meddelat några nyss gjorda upptäckter, nämligen Emberiza s. schoeniclus, Lanius e. excubitor, Phoenicurus ochrurus gibraltariensis och Spatula clypeata. Med tillägg för en under ett par dagar i mitten av juni 1957 sedd Lanius s. sennator skulle summan sålunda nå upp till 201 olika former.

I sina två ovan nämnda skrifter har Flach fixérat antalet häckande representanter till 74, som bevisligen tillhör de årsvissa häckfåglarna, eller som man av vissa "sannolikhetsskäl" kan anse

---

Troligen kan företrädare även för denna ras uppträda bland de förbisträckande ljungpiparna, ehuru Flach (1953) menar, att de "sannolikt tillhöra den förra" (Pluvialis a. apricaria).

ha varit bofasta vid något tillfälle. I det angivna antalet torde författaren ej ha inräknat Motacilla alba yarrellii, om vars identitet tvekan kan uppstå.

I ett senare arbete avseende förhållandena 1957 har fågelfaunan på St.Karlsö i allt utökats till 203 företrädare, bland vilka förutom de nyss anföra fem formerna också ingår Anthus c. campestris och Podiceps g.griseigena. Häckfåglarnas antal har stigit till 75 (inkl. Sylvia nisoria)x enligt Flach & von Schultz (1958).✓

✓ Inga uppgifter från sommaren 1958, publicerade i Fauna och Flora 1958, p. 222, har medtagits här ovan. Eland observationerna omtalas f.ö. två för Gotland nya arter, Phalacrocorax a. aristotelis och Larus ichthyaëtus.

Register över gotländska vertebratnamn

Nedanstående sammanställning grundar sig i huvudsak på uppgifter i Gotländsk ordbok av Herbert Gustavson (1918-1940 och 1941-1945). Som viktigt primärmaterial för detta verk har Gustavson främst utnyttjat de omfattande dialektuppteckningar och diverse beskrivningar av öns allmogeliv och arkeologi m.m., som bröderna P.A. Säve och Carl Säve påbörjade 1831 och sedan fortsatte fram till 1880-talet. Nämnda anteckningar befinner sig i Uppsala universitets ägo. Författaren har dessutom bla.aa använt vissa äldre tryckta och otryckta källor, såsom Haqvin Spegel (Rudera Gothlandica 1683) och L.N. Neogard (Gautauminning, i manuskript, 1732, ev. 1734). Bland de hos Linné i Fauna Svecica 1761 uppräknade och beskrivna över 200 fågelarterna finns en del för Gotland specifika namn, som jag här medtagit. I ett arbete, daterat 1882 men tryckt först 1940 (a), av P.A. Säve återges en mängd dialektnamn på däggdjur och fåglar.

Förutom ovannämnda skrifter har jag för ändamålet tagit del av Svenska fågelnamn av Ivar Hortling (1944). I några enstaka fall har en kompletterings skett genom andra källor, vilket påpekas under resp. art. Hasselgren (1909) har en lista med ett 70-tal benämningar på olika fåglar, där varje art dock i allmänhet endast är betecknad med ett enda namn. De gotländska fågelnamnen företer ofta en särskilt rikhaltig variation. Ibland åsyftar ett uttryck uppenbarligen mer än en art. Å andra sidan är man f.ö. tveksam, om vilken fågel som överhuvud avses, då beskrivningen stundom är mycket oklar.

Det kan framhållas, att i Billbergs tämligen summariska faunaöversikt av öns däggdjur och fåglar (1809) upptas också vissa allmogenamn.

Inlämnad 1732 till "Komgl. Riks- eller Antiquitets Archivet" enl. C.G.G. Hilfeling: Journal Hållen under en Resa till Gothland år 1799 (handskrift).

Detta gäller om flera fågelnamn hos Säve (1940 a), såsom bauta, lille brunrock, bruntofsar, isadi, pränta (nada), rulla eller rulland. Ett antal av de på öns olika delar brukliga fisknamnen återfinns hos Lindström (1894) samt i något utförligare form hos Säve (1940 b).

Namnet på den eller de socknar, varifrån resp. benämningar hämtats, har jag i föreliggande framställning inte ansett nödvändigt att specificera. Även i de fall, då dialektnamnen bara skiljer sig från gängse språkbruk genom användning av diftonger, har arternas namn jämte olika avledningsformer, ordnade i alfabetisk följd, införts i förteckningen.

MAMMALIA:

1) Cervus e. elaphus: hjort; hind: hinna;

2) Sus scrofa: villdswein, willdsväin;

3) Mustela erminea[1]: vissla;

4) Vulpes vulpes: räf; under skalljakt på räv vågade man enligt folktron inte kalla djuret vid dess rätta namn utan begagnade därvid "diaur", "djaure" eller "odjaurä". Detsamma gällde om hare och annat villebråd;

Phoca (i allmänhet): kut, käut, fordom kaut, ibl. Pharaos fålk; hane: kalen, karl; hona: gambla, honu, 'onu. Vid säljakt användes t.ex. vid Näs "själfisk", däremot inte käut, vilket kunde göra sälen rasande;

5) Halichoerus grypus: grading, grakäut, (jägarei) sjökalfw (Wallin 1747); stora exemplar: rännkutar samt magra dito: tatulkutar;

---

1) Billberg (1809) nämner i sin förteckning även Mustela nivalis = "risselvissla". Om detta djur föreligger f.ö. inga som helst andra uppgifter i litteraturen.

6) Phoca annelata: slägnats-kut, späckakut, tärns-kut, veikare-kut, väikara, väikare, väikari;

7) Phocaena phocaena: tummlari (?);

8) Mus musculus: mus;

9) Apodemus sp.: skogsråtta;

10) Sciurus vulgaris: ekånn, ikon, ikonn, ikånn, träräf, äikånn, äikårn;

11) Oryctolagus cuniculus: rabbi(t)s;

12) Lepus timidus: / Lepus europeus: } hara, hari, harä; även harajensken, stackrumpen, hassin;

13) Sorex minutus: näbbråtta;

14) Erinaceus europeus: pinnegys, pinnogys, pinnosväin, pinnusväin, pinnsväin, pingsväin; hane: pinngalt; hona: pinnso;

15) Chiroptera:- leder (läderläpping, långlår, lädurläpping, natt-flacka, skinnläpping, skinnskräpping; läderläpp och skinnskäpping (Ryberg, Sv.Djur, 1949);

AVES:

1) Corvus c. corax, ram, swartfugl, svartfäugel;

2) Corvus c. corone[1]: kula- eller svartkraka (att döma av Säves (1940 a) beskrivning torde uttrycket avse denna art);[1] "har någon gång här synts till".

---

[1] Namnen svartkraka, svartkraká och svartkråkå hos Gustavson (Gotl. ordb.)

Forts. å nästa sida!

förefaller enligt förklaringen närmast åsyfta råkan. Det är mycket osannolikt, att det verkligen existerar något allmogenamn på en så ytterst sällsynt fågel som svartkråkan. Flera förväxlingar föreligger i litteraturen. Sålunda kallas svartkråkan av Nilsson (1817) för "rauk", och J. Rietz (Svenskt dialektlexikon, Malmö & Sthlm 1862-1867) sätter likhetstecken mellan råka och svartkråka. Jfr Hortling (1944)! Retzius (1800) har som svenskt namn för den senare ["blåkorp"?]

3) Corvus corone cornix: gra-vejling, kraka, kraku, krakå, krakä;

4) Corvus f. frugilegus: rauk, rok, även blåkråke;

5) Corvus m. monedula: kaie, även blakrake;

6) Pica p. pica: skeru (Alma Nyberg), skjora, skjura, skota, skåtå, skär, skära (Linné 1761), skäre, sköra;

7) Nucifr.c.caryocat.: nytoskrejka [tydligen avser Säve (1940 a) denna art][1], nytskrike, pärlkråka;

8) Garrulus g.glandar.: aldeskrika, alduskräika, aldskreiku, aldskräika, alldaskrikä, alldiskräika, alldskreikå, alleduskräjka, allskrikä, alskreikä, alskrika, alskrike [nytskrika], nytaskräika, nytaskräiko, nytoskräika, nytskrike, nyttskräikä; Se f.ö. under föreg. art?

9) Sturnus v. vulgaris: stare, stari;

10) Carduelis spinus: siska, sjäska;

11) Card. f. flammea: erits, irits, iris (-ts), irisk;

12) Pyrrhula p. pyrrh.: röbröst;

13) Carduelis c.cannabina: raudtrissle; jfr under rödstjärten!

[1] "I marken syntes förr ofta den brungråa och vitfläckiga Nytoskrejka".

14) Loxia c. curvirost.: } kryssnäbb, kunningknippe, kuningaknyppe;
L. pytyopsittacus: }

15) Fringilla c.coel.: bokfink; Simon Jude (Alma Nyberg);

16) Emberiza c. citril: gulspink, gäulspink, gäulvamb;

17) Plectroph. n.nivalis: storm(s)pink; sannolikt åsyftas denna fågel; jfr Hortling (1944)!

18) Passer d.domesticus: granabb, granäbb, grapingk; graufuål (Alma Nyberg); hampjören (eg. hamp-Göran= "en småfågel, som vistas i agvastar och i fodertak." Synes gälla både för gråsparv och bofink; tjocknäbb; gråvamb (Billberg 1809);

19) Alauda a. arvensis: lairikka, lairikkå, lairikkä, lariko (leirike) / lärrkå, läärka;

20) Motacilla f.flava: gäulärla;

21) M. a. alba: langhale, langhalu;

22) Sitta e. europaea: murspit, mäurspit, mur- eller märarspäit;

23) Parus m.major: spikkytsfugel, spikyllen, spitkytten, talguxe, tallguksi; veitoiren (Alma Nyberg); vitkind;

24) Regulus r. regul.: tummeliten, tummeläiten;

25) Turdus pilaris: gratrast, gäddtrast;[1]

26) T. eric. philom.: singetrast, vårtrast;

27) T. m. merula: buskstare, svarttrast;

---

[1] I Gotl. ordbok upptas f.ö. "haidetrast" = gäddtrast = Turdus viscivorus?? Möjligen är det förstnämnda ytterligare ett dialektnamn på björktrasten, då dubbeltrasten knappast torde vara igenkänd av allmogen.

28) Oenanthe oe.oenanthe: staingyllp, staingylp, staingölp, steingylp;

29) Phoenicurus ph. phoe.: raudtissla, raudtrissla, raudtrissa, raudtrisslä, raudtrissen, raudträssla, raudträsslo, rödtrisslä;

30) Erith. r.rubecula: rödbröst; se även Pyrrhula pyrrhula!

31) Trogl.t. troglod.: tumlingliten, tumlingeläiten; jfr Regulus regulus!

32) Cinclus c. cinclus: vattenstare, vattentrast;

33) Hirundo r. rustica: saxsvala, vattensvala, vattusvala;

34) Delichon u.urbica: bärgssvala, kårtrumpa;

35) Apus a. apus: ringsvala, svartsvala, svartsvalå, svartsvalä;

36) Caprim. e.europaeus: natflak (Gunnar Jacobsson), natknarka, natskära, natskera, natskärä, natskrå, natsnurra, natflakka, natnårrpa; nattnorpa; nattskeru (Alma Nyberg); nattskäre, natsneipa, nérmus, spinkärring; spinnrock;

37) Upupa e. epops: härrefäul, härrfugel, 'ärfäugl;

38) Caracias g.garrulus: blakraka, blakrako, blakrakå;

39) Dendrocopus m.major: stor haggspit; (hackspett i allm.: se noten 3);
40) D. m. minor: liten haggspit,

41) Dryocopus m.martius: toila; toile (Linné 1761); toilä, tolje, tylkraka, tylkrake, tåila, tåjla, tåila', tåilu, tåilä, även kluckarkärling;

---

2) nérmus = fladdermus (svenskt dialektnamn i Finland, Ryberg, 1949),
3) haggspäit, hagguspäit, huggspeit, huggspit; inget av dessa namn kan, som uppges i Gotl. ordbok, avse gröngölingen, som bara anträffats på Gotland i något enstaka ex. under senare år;
1) jfr även Chiroptera!

42) Jynx t.torquilla: gaukapit, gaukepit, gauk-pit, gaukppäit; gaukpäiå, gaukäpie; gjaukapeju (Alma Nyberg);

43) Cuculus c. canorus: gauk;

44) Strix a. aluco: kattäugla, (Alma Nyberg)) eller endast äugla, äuglä;

45) Falco p. peregrinus: falk;

46) Accipiter g. gent.: hauk, slaghauk;

47) A. n. nisus: (hauk spänning,) mysing, möising, möjsing, mösing, spar-'auk, sparrhauk, sparrving, sp'rauk, spurhauk, spurrhauk, spärrhauk; spärring (Hasselgren 1909);

48) Haliaëetus sp.: aarn, arn;

49) Pandion h. haliaëtus: arnaglada;[1]

50) Milvus m. milvus: gladä;

51) Botaurus s. stellar.: myrukse;

52) Anser anser: gragas; vildgås i allm.: villdgas;

53) Branta leucopsis: grimgas;

54) B. b. bernicla: dau-gas, =döv-gås, (Sigfrid Petterson); skallgas, skällgas;

55) Tadorna tadorna: ljaugas, jaugas, jogas; jugås (Linné 1761);

56) Anas p.platyrhynch.: grasand, även eisand;[2] h'äis-h'annd, äisand;

~~Lov. lånegods från Småland, där man om berguven använde (Hortling 1944),~~

[1] kan avse fiskgjusen. I Gotl. ordbok citerar Gustavson: "mindre örn, som slår fisk,"

[2] med detta ord menar Säve (1940 a) säkerligen gräsanden, icke stjärtanden.

57/ Anas c. crecca[1]: arrt, arrta, arrte, arrto, arrtå, arrtä, arte;

58/ A. acuta: spjautand, spjäutand, ev. var-and ("var" = skygg);

59/ Aythya ferina: brunkopf, brunkopp, bräunkåppa, bräunkuppa;

60/ A. fuligula: toppnasar, yigga, viggi, viggä; hane: viggis-karl; hona: viggiskvejnda;

61/ A. marila: bärgand, nasar, veling, väiling; hane: brok-veling; hona: graveling, gravailing, greimsvärrt;

62/ Bucephala c.clang.: knejpa; hane: hvitöga, hwitpenning, hväitpen-ning, bleka-gubbe, bleka-karl, blikapgubbe, blika-kal, blike-kal; hona: ~~bläka~~ bleka, blika, blika-kärling, blika-källing, blika-mutta, bli-kä-mutter, brunnacke, braunnackä, nättling;

63/ Clangula hyemalis: alle, alli, allä, halle, kaulus, kaule; hane: all-gubbe, all(a)gubbi, alle-gubbe (alpese), kaulus-karl; yngre hane: bringe; hona: all-kärling, alla-källing, kaulus-dacka etc.;

64/ Somateria m. moll.: ad; hane: addrake, adgase, adgasse, adgubbe, adkarl, adagöjding, adgöding, adgöjding; hona: dacka, hyna, kvejnda, kärling, mutta, ona[2];

65/ Melanitta n. nigra: hafårre (möjligen åsyftas denna art);

66/ M. f. fusca: swarta (Nilsson 1821), svärt, svärrt, svört, hane: svärrtiskal, svörrtsdrake; hona: svärrtis-kveinda, svörrtshona, ev. grejmsvärrti (jfr bergand).

1/ Anas querquedula: arrta; Hortling (1944) anger endast detta nåmn för årtan. Jfr under krickan! Sannolikt är, att de båda arterna icke hålles i sär av allmogen;

2/ Dessa beteckningar för hon-kön användes även om andra simfåglar;

67) Mergus m. merganser: gaulskräcka, goulskrake, goulskräcka, gullskräcka, gulskräcka, gulskrake, gäulskräkka, gäulskraki, gulpenning, storskräcka, storskräcke, även laug-skräcka (=lövskrake);

68) M. serrator: ard[1] (Linné 1761), pracka, prackä, tuppskräcka;

69) M. albellus: ejsskräcka, graskräcka, knipskräcka, lejlaskräcka, stainskräcka, äisskräcka[2];

70) Phalacroc. c. carbo: alkraka, alkrake, alkrakå, ålkrakä, ålkråka, pillkan;

71) Podiceps c. cristatus: "horndopping", silkeslom;

72) Calymbus a. arcticus: aust-fugel, austfäugel[3], hagelhom, haglom, 'aglom, havgait, havgajt, sjolom;

73) Columba p.palumbus: knulrygg, skuta, skute, skutu, skutä, skäuta, skäutä; (vildduva = villdävva);

74) C. oe. oenas: nylke;

75) Limosa l. limosa: raudspo, raudspoe, raudspof, tvärspoe;

76) Numenius a.arquata: spoe (Fredrik Nordlund), nord-austen[4], storspo, storspof, stäurspof;

77) Scolopax rusticola: ainasneipa, einsneipe, även korgfisk[4];

---

1) Detta namn upptas även av Rietz (1862-1867), "men det är en irring utan tillkommer i stället båda könen af A. mollissima", som Billberg uttrycker sig. Jfr under sistnämnda art! And och ad tydligen förväxlade!

2) Det är något oklart, vad Säve (1940 a) åsyftar med dessa namn. Förklaringen tyder närmast på salskrake.

3) Phalacrocorax aristotelis, som Gustavson i Gotl.ordbok talar om i detta sammanhang, saknar aktualitet, då arten i fråga ~~hittills~~ ej skall anträffas vid Gotland förrän helt nyligen. Se litt-förteckn. p. 691!

4) se nästa sida!

78) Capella media: vattenspoe (?);

79) C. gallinago: russgauk (russagauk); möirfugl och myrfugl (kollektivhamn= myrfågel);

80) Arenaria i.interpr.[1]: rikabolt, rikabållt, rikbållt, rikibållt, rikäbållt;

81) Philomachus pugnax: purrhyns; hane: purrhane; hona: purrhynä;

82) Tringa hypoleucos: tokkapiga (uttrycket skall enligt Rietz[2] förekomma på "öarna i Östersjön");

83) T. t. totanus: stolk, stulk, stålk, tjyllare, tolk[1], tulk, tullk, tålk, tål(l)k, tullk; (vattentulk, vattnatulk och vatutullk torde avse rödbena och beckasiner i allmänhet);

84) Charadr. h. hiaticula: allvarhyna, grill, grilla, mjena[3] (myrgönel, strandräidari, strandräidarä, tylle;

85) Pluvialis a.apric.: aidurhynä, aitarhynä, aiterhyna, aiturhyna, aitärhynä, ajdurhyna, akurhyna, akurhynå, allv(a)rhyna, alvrehynå, alvrähynå, alvårhyna, alvårrhyna, haidåhyna, haidehyna, haidehyns, haidihyna, haidihyns, haidhyna, haidhyns, hajdhyna, hakår-'ynå;

---

4) Uttrycket, återgivet i Gotl. ordbok av Gustavson, torde gå tillbaka på en gammal föreställning bland allmogen, som trodde, att man fick tur med fisket, när man från stranden hörde morkullans läte: "två, två, två korgar fisk, korgar fissk". Se Säve (1940 a)!

1) Linné (1761) använder felaktigt namnet "tolk" för roskarlen;

2) Svenskt dialektlexikon, Malmö & Sthlm 1862-1867;

3) Enligt Gotl. ordbok skulle "mjena" åsyfta den mindre strandpiparen, en art, som allmogen inte torde identifiera med säkerhet.

86) Vanellus vanellus: bläcka (Linné 1761), bläcke, bläcku, bläckå, bläckä;

87) Recurvirostra avoc.: alfit (Linné 1761);

88) Haematop. ostral.: mar(r)speit, marspiss, mar(r)späit, marspit, marspitt (Linné 1761), mavspit, mavspäit, strandridare[1], sylspit;

89) Chlidonias n. niger: gråtärna (Arvid Ohlsson);

90) Hydroprogne tschegr.: skramave, skrimave, skräimava, skräimave, skräimavi;

91) Larus r. ridibundus[2]: svarthättmave, svarthättsmave, även svartnacke;

92) L. c. canus: mafve, mafvä, mava, mave (Linné 1761), mavi;

93) L. a. argentatus: bergsgjausa, berggjausä, bärgsgjaus, gragiausa ("den största av fiskmåsarna": torde avse denna art, som på grund av sin grå mantel liknar Larus canus), [Dialektorden gjausä, gjausa, gjause, gjauså, gjausä och jausä synes gälla samtliga trutformer];

94) L. f. fuscus: hålmgjause, mellangjause;

95) L. m. marinus: stor-gjausa, svartbag; vintergjause (ev. åsyftas med det senare uttrycket också Larus a.argentatus vintertid);

---

2) Billberg(1809) kallar skrattmåsen för skrikmare, en på den tiden säkerligen mindre vanlig art? Gustavson i Gotl.ordbok upptar skramafva och skraumave, som dock enligt min mening kan av Hydroprogne tschegrava. Säve (1940 a) nämner enl. Analect. Gothl., J. Wallin, skramave, "en måse, som har svart mössa" (?). Oklar definition!

1) Jfr Charadrius h. hiatucula!

96) Stercorarius parasit.: giaua-pinare, gjausapeinare, gjauspeinare, gjaus-päinarä, gjaus-päining, gjuspinare, gjuspäining,

97) Alca t. torda: tjockmule; tord (Linné 1761); torrmule, tårrk-mäulå, törd;

98) Uria aalge intermed.: speisnabb, spissnäbb;

99) Uria g. grylle: blytiggare (Karl Kahlström), grautl, grautel, grautle, grautlä, grylla, grillå, [grylla,] grylle, gryllo, grytel, fiskapicka (Haldur Wigsten), sillkipare, sillknäjparä, (stainsvört[1]) strymmingshyna;

100) Crex crex: akerhyns; seydreifwer (Linné 1761), sigdaraivari, sigderifware, sigderivare, [sigderäivare,] sigdärejvare, sigderäivari, sigdäräfvarä, siggdräivare;

101) Fulica a. atra: "ryskt höns" (Hasselgren 1909);

102) Lyrurus t. tetrix: urre; hane: urrhane, hurr-ane; hona: urrhyha, urrhyhs;

103) Perdix p. perdix: akerhyns (Alma Nyberg), rapphyns;

---

[1]) möjligen åsyftar Säve (1940 a) denna art, ehuru uttrycket "stainsvört" enligt noten genom utgivaren (H.Gustavson) ansetts gälla svärtan.

REPTILIA:

1) Lacerta vivipara: armnidrä, arrmanedra, ormnidrä; stainaudlo (Hasselgren 1910); stainåjdlu, stainidru, stainnidru (Sigrid Larsson)[1];

2) Vipera berus:[2] haggorm (Sigrid Larsson);

3) Natrix natrix: snauk (Sigrid Larsson);

AMPHIBIA:

1) Rana arvalis: grodå[3] fraud (= grodyngel, liten groda);
2) Bufo bufo: paddå;

3) Triturus vulgaris: vattenidru, vattennidru (Sigfrid Larsson);

PISCES:

1) Perca fluviatilis: aburr, burre, bärkeburre (= björkabborre), randrock, sjoburre;

2) Acerina cernua: buck, järsbuck[4]; käulbars och käulbass (jfr tyskans "Kaulbarsch"!); snorvasing, stajnbuck[4] och stajnburre[4];

3) Cottus quadricornis: hårnbagge, hårnlax, knappsimpa, kronsimpa, kronsimpe;

---

1) Såg man en ödla i en sandgrop, kallades detta djur "sandidrå" eller sandnidrå (samma källa);
2) Orm (kollektivnamn) = "hårrm" eller "årrm" (Gotl. ordbok);
3) 4) Se nästa sida!

4) Cottus scorpius: simpa, simpar, simpe, simpo, simpur;

5) Cyclopt. lumpus: sjaurygg, sjurygg, snorfoibul, snorföbull, snörföbul, stainbuck, stainbäit, stainbäjtare, stainbäjtari;

6) Zoarces viviparus: alakäula, alakäut, alkäut, alalindra, allindare ålakäula, ålkut, ål-lindare, ål-lindrä;

7) Ammodytes lancea: tåbbejs, tåbbis;

8) Rhombus maximus: butta, butte, buttå, buttä (jfr tyskans "Steinbutt" m. eller "Steinbutte" f.!);

9) Pleuronect. limanda: glada, glade, gladå;

10) P. flesus: flundre; bullerflundre (mörkfärgad form), sandflundre (vitgåå form);

11) Gadus callarias: djauptårsk, gullsårk, palltårsk; raudagar (= liten fet hösttorsk), jfr under mört!;

12) Lota vulgaris: ylle;

13) Onos cimbrius: lake (vid Visby);

---

3) Det är ovisst, huruvida allmogen skilde på padda och groda. Sigfr. Larsson meddelar (in litt.), att både "grodå" och "paddå" förekommer som dialektuttryck. Ex. "Ja sag a leiti grodå i dag men i går träffädä ja pa a stäur paddå".

4) Skall enligt Lindström (1894) åsyfta denna art. Namnet "stainbuck" användes emellertid även om Cyclopterus lumpus på Fårö (samma källa

1) Jfr under Acerina cernua!

15) Gasterosteus sp.: baingyl, bainkyl, bajnkyl, bajnkyla, pigg[1], stickbagge, stickling;

15) Siphostoma typhle: sio-nal, sjonal;

16) Belone acus: näbbädde;

17) Anguilla vulgaris: al, bad-al, langstjärt, tajn;

18) Cyprinus carassius: karuse, karäusä;

19) Tinca vulgaris: lindare[2], lindre; linnare (Sigfrid Larsson);

20) Phoxinus aphya: laxbådd;

21) Leuciscus rutilus: half-id ("den från Mjölhatte träsk, som är ovanligt hög", Lindström 1894), raudagar (en typ med röda ögon och i övrigt starkare färger: havsform), eljest mört;

22) L. idus: bad-ejd, ejd, ejs-ejd, sjoejd, storskalle, äid;

23) L. erythraphtalmus: plått(s), plött (jfr tyskans "Plötz"), surv, svarv, sårv;

24) Alburnus lucidus: lya, lye, låja, löiå;

25) Esox lucius: gäddapiga[3], gäddapigka, gädde, gäddepiga, gäddepige, gäddpige, gäddpigå, gäddupiga; stubbgädde (en kortvuxen form);

---

1) Jfr under Clupea sprattus!

2) samma namn, som ursprungligen var den sedvanliga benämningen på denna fisk i mellersta Sverige.

3) avledningsformerna på "piga" åsyftar yngre exemplar.

26) Salmo trutta: kopparlax; bäckforell: laxöjren;

27) Coregonus lavaret.: sejk, säjk;

28) Clupea harengus: strämming;

29) C. sprattus: karg, karrv, pigg[1]; sprut (jfr tyskans "Sprott"), vassbäuk;

30) Acipenser sturio: styra;

31) Petrom. fluviatilis: nejauga, nigenaugen, nigenåga, näiaugå, sjauhul, sjauhulari; sjuögon (Stuxberg);

---

[1] Jfr under Gasterosteus sp.!

Resumé:

I sin helhet finns här ovan upptagna 15 däggdjur (de speciella arterna av naturliga skäl inte klart fixérade i samtliga fall). Fåglarna räknar 103 former, kräldjuren endast 3 och groddjuren 3. De fiskar, som representeras av gotländska dialektnamn, omfattar 31 arter. Summa 155 vertebrater.

A v s l u t n i n g

Med sin i mångt och mycket särpräglade beskaffenhet har Gotland under årens lopp i olika sammanhang tilldragit sig inte minst den zoologiska forskningens intresse, och landskapets fauna har lämnat stoff till åtskilliga skrifter rörande öns vertebrater inom större eller mindre områden.

Det ligger en viss portion sanning i de ord, med vilka Billberg (1809) inleder sitt arbete "Utkast till En Fauna Gottlandica", som inom parentes sagt utgör den äldsta, sammanfattande översikten av landskapets däggdjur och fåglar. Författaren yttrar: "Gottlands afskiljda Läge, des rena Luftstreck och blida Klimat äro anledningar för Naturforskaren, att därstädes vänta sällsyntheter, hvilka anledningar väl också icke fela, men öfverflöda endast inom vissa delar av Naturalhistorien". I fråga om djurlivet i de Gotland omgivande farvattnen har Lovén (1863) fäst uppmärksamheten på ett intressant drag genom följande passus: "Hur eget är det inte att vid Gottland finna Mörten och Elritsan tillsammans med hafsfiskar såsom Torsken, Näbbgäddan och Stenbiten".

I föreliggande monografi har jag i första hand velat teckna en i möjligaste mån allsidig bild av Gotlands vertebrater, deras äldre och nuvarande förekomst, deras regionala och lokala fördelning. Med utgångspunkt från äldre skrifter har betydande kompletteringar företagits, i huvudsak grundade på de erfarenheter, som jag själv haft tillfälle att göra under

åren 1943-1958. Upplysningar, erhållna av personer, som varit eller alltjämt är bosatta på ön, ha fått bidra att utfylla förefintliga luckor. Ett ganska betydande faunistiskt underlag har på detta sätt kunnat hopbringas. De brister, som ev. kan vidlåda framställningen, hoppas jag i fortsättningen kunna korrigera genom fördjupade och än mera detaljerade inventeringar i fältet. ~~Beträffande~~ Hänvisningarna till vissa äldre och nyare uppgifter, där tillförlitligheten inte alltid är så lätt att garantera, har ~~för den skull utnyttjande~~ fått ske med sträng kritik, vilket ofta markerats. I en del fall har jag genom brev eller direkta förfrågningar kunnat företa kontroller.

Studiet av Gotland ur zoo-geografisk synvinkel har, som ovan framhållits, främst inriktats på den faunistiska analysen. Den historiska sidan av problemet är delvis tillgodosedd med hänsyn tagen till det osteologiska materialet från diverse arkeologiska undersökningar. De rent ekologiska spörsmålen har kommit att spela en i viss mån underordnad roll. Men å andra sidan utgör en grundlig kännedom om faunistiken en nödvändig förutsättning för materialets vidare bearbetning med sikte på ekologiska och andra faktorer.

Det här behandlade ämnet är till sina dimensioner så pass vidsträckt, att det egentligen inrymmer flera delproblem, som i själva verket kunde ha gett upphov till specialundersökningar. I sin geografiska begränsning erbjuder Gotland ett tacksamt fält för olika arbeten inom ekologi, taxonomi, komparativ och historisk zoo-geografi. Den här sammanställda, relativt utför-

liga bibliografien, som under arbetets gång krävt åtskillig tid, ger en god översikt av för ändamålet tillgängligt material inom äldre och nyare litteratur.

Detaljerna kring fåglarnas sträckvanor, ankomst- och bortflyttningsdata, är bl.a. frågor, som här icke berörts, då ämnet alltjämt är föremål för uppmärksamhet. I vissa fall är de zoologiska fragment, som hittats i stenålderslagren, tämligen representativa, men i gengäld är fynden från brons- och järnåldern mera tunnsådda och ofullständiga. Ett rikhaltigare, äldre sortiment, inte minst från Ancyluslagren, vore också i hög grad önskvärda.

Problemet om den högre faunans invandring, ett kapitel, som utgör en integrerande del av avhandlingen, har jag ~~så långt möjligt~~ sökt belysa ur olika synvinklar. Närvaron av en del arter talar för att en kolonisation kan ha ägt rum över isen eller över smala vattenstråk via en brygga av öar. Det gäller i detta sammanhang de markbundna djuren[1]. Fladdermöss, fåglar och fiskar stå i en särklass. Under Rhabdonemahavets tid förelåg enligt Nilsson (1953) en fast landförbindelse mellan Öland och Gotland å den ena sidan och den tyska kusten å den andra. Med all sannolikhet var klimatet då så kyligt, att endast mycket köldhärdiga djur kunnat utnyttja denna möjlighet. De idag rådande djupförhållandena söderut från Gotland räknat synes ge en antydan om att den forna kontinentförbindelsen, i början av Ancylustiden, kan ha kvarstått som en reminiscens i form av

[1] Som en förklaring till frånvaron av åtskilliga djur har anförts, att de alltför sent annekterat sådana områden, varifrån ett framträngande till gutaön rent geografiskt varit möjligt. Avståndet till närmaste fastland torde idag utgöra en nära nog fullt effektiv invandringsspärr. - För vissa mindre djur är troligen en spridning med hjälp av vinden, kringflytande trädgrenar o.dyl. mycket tänkbar.

en kedja av öar, ett förhållande, som naturligtvis i hög grad underlättat invandringen. Jag bortser härvid helt och hållet från de arter, som direkt eller indirekt haft människan att tacka för att de nått Gotland. Mycket talar för att utvecklingen fortgått enligt ovan skisserade schema, men fullt säkra bevis för en dylik hypotes kan ~~väl~~ ännu inte presteras. Noggranna boniteringar, pollenanalytiska undersökningar och geologiska djupborrningar å de båda Midsjöbankarna, Hoburgs bank och Stolpe grund skulle, som flera forskare varit inne på, ge ett säkrare besked på dessa för den gotländska zoo-geografien mycket viktiga frågeställningar.

---

1) Angående iakttagelser av submarina stubbar inom östersjöområdet se Hofsten (1920) samt

Grönwall, K.A., Till frågan om de senglaciala och postglaciala avlagringarna i södra Östersjöområdet. Meddelanden från Lunds Geol. Mineral. Inst., Nr 34, Lund 1927,

- " - Bidrag till frågan om senglaciala och postglaciala nivåförändringar i södra Östersjöområdet. Lund 1927,

Isberg, O., Beitrag zur Kenntniss der postarktischen Landbrücke. Geografiska Annaler. Stockholm 1927.

Diverse utbredningskartor

För ändamålet har här nedan utvalts ett 40-tal fåglar, som i olika avseenden tilldrar sig ett mera speciellt intresse. Åtskilliga andra vore kanske också förtjänta av uppmärksamhet i sammanhanget. Dessutom finns samtliga fem reptil- och lika många amphibiearter behandlade. På kartorna är Gotska Sandön icke angiven. I den mån förhållandet har aktualitet i samband med utbredningen, har saken påtalats i de berörda fallen.

Beträffande stenknäck, ringtrast och tornuggla har fyndorter markerats avseende sådana individer, som mera tillfälligt anträffats, liksom för blåkråka, ~~och~~ pärluggla (och rördrom) där f. ö. (i de tre sistnämnda fallen) enstaka häcklokaler (också) meddelats. På de orter, där kornknarren avlyssnats, har den uppträtt så pass stationärt, att man torde ha rätt att räkna med, att häckning förelegat. Som exempel på kolonier av klippboende hussvalor finns tio lakaler utritade. För storskraken har hänsyn tagits endast till de platser, där häckning konstaterats i inlandet. Detsamma gäller strandskatan (och rödbenan) som ~~f. ö.~~ (dessutom) anträffas allmänt längs ~~alla~~ kuster, na. På större eller mindre avstånd från havsstranden har ~~den~~ båda noterats på c:a 20 lokaler, belägna över hela Gotland.

Det förtjänar att påpekas, att de flesta fyndorterna för de olika fåglarna daterar sig från tiden 1940-1957, och att de till övervägande delen härleder sig från mina egna rekognosceringar, — i vissa fall är det fråga om kontrollerade äldre fynduppgifter. Anteckningarna om reptiler och amphibier är av både äldre och yngre datum. Medan somliga rapporter kommer från muséernas material, ~~är~~ andra hämtade från litteraturen eller muntligen meddelade mig. Även rörande sistnämnda djurgrupper har kompletteringar utförts genom egna resor.

b 44 a

Kartorna avser följande:

FAGLAR:	Karta Nr		Karta Nr
Corvus c. corax	1	Aythya fuligula	18
Corvus f. frugilegus	1	Mergus m. merganser	19
Coccothraustes c. coccoth.	2	Podiceps c. cristatus	20
Emberiza s. schoeniclus	3	Calidris alpina schinzii	21
Passer m. montanus	4	Tringa t. totanus	22
Anthus pratensis	5	Charadrius curonicus dubius	23
Anthus c. campestris	5	Pluvialis a. apricaria	24
Acrocephalus s. scirpaceus	6	Recurvirostra a. avocetta	25
Turdus m. musicus	7	Haematopus o. ostralegus	26
Turdus torquatus	8	Hydroprogne tschegrava	27
Cinclus c. cinclus	9	Sterna a. albifrons	28
Delichon u. urbica	10	Larus minutus	29
Coracias g. garrulus	11	Larus r. ridibundus	30
Alcedo atthis ispida	12	Larus a. argentatus	31
Aegolius f. funereus	13	Larus argentatus cachinnans	31
Tyto alba guttata	13	Larus f. fuscus	32
Circus ae. aeruginosus	14	Larus m. marinus	33
Circus pygargus	14	Uria g. grylle	34
Botaurus s. stellaris	15	Crex crex	35
Cygnus olor	16	Gallinula c. chloropus	36
Aythya ferina	17	Fulica a. atra	37

REPTILER:		AMPHIBIER:	
Lacerta vivipara	38	Rana arvalis	42
Anguis fragilis	38	Hyla arborea	43
Vipera berus	39	Bufo bufo	44
Natrix natrix	40	Bufo viridis	43
Coronella austriaca	41	Triturus vulgaris.	45

Nr 1.

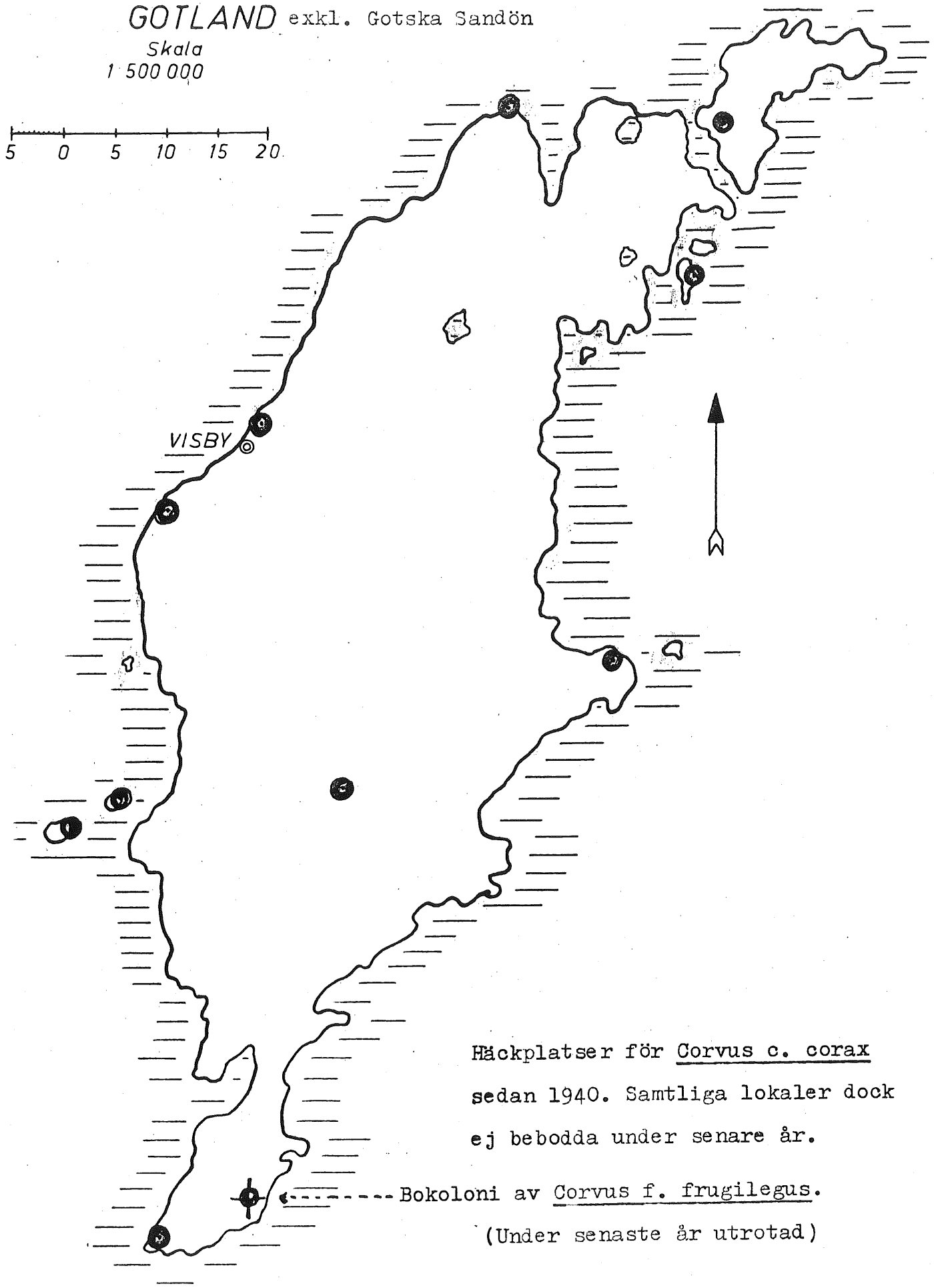

Häckplatser för Corvus c. corax sedan 1940. Samtliga lokaler dock ej bebodda under senare år.

Bokoloni av Corvus f. frugilegus.

(Under senaste år utrotad)

Nr 2.

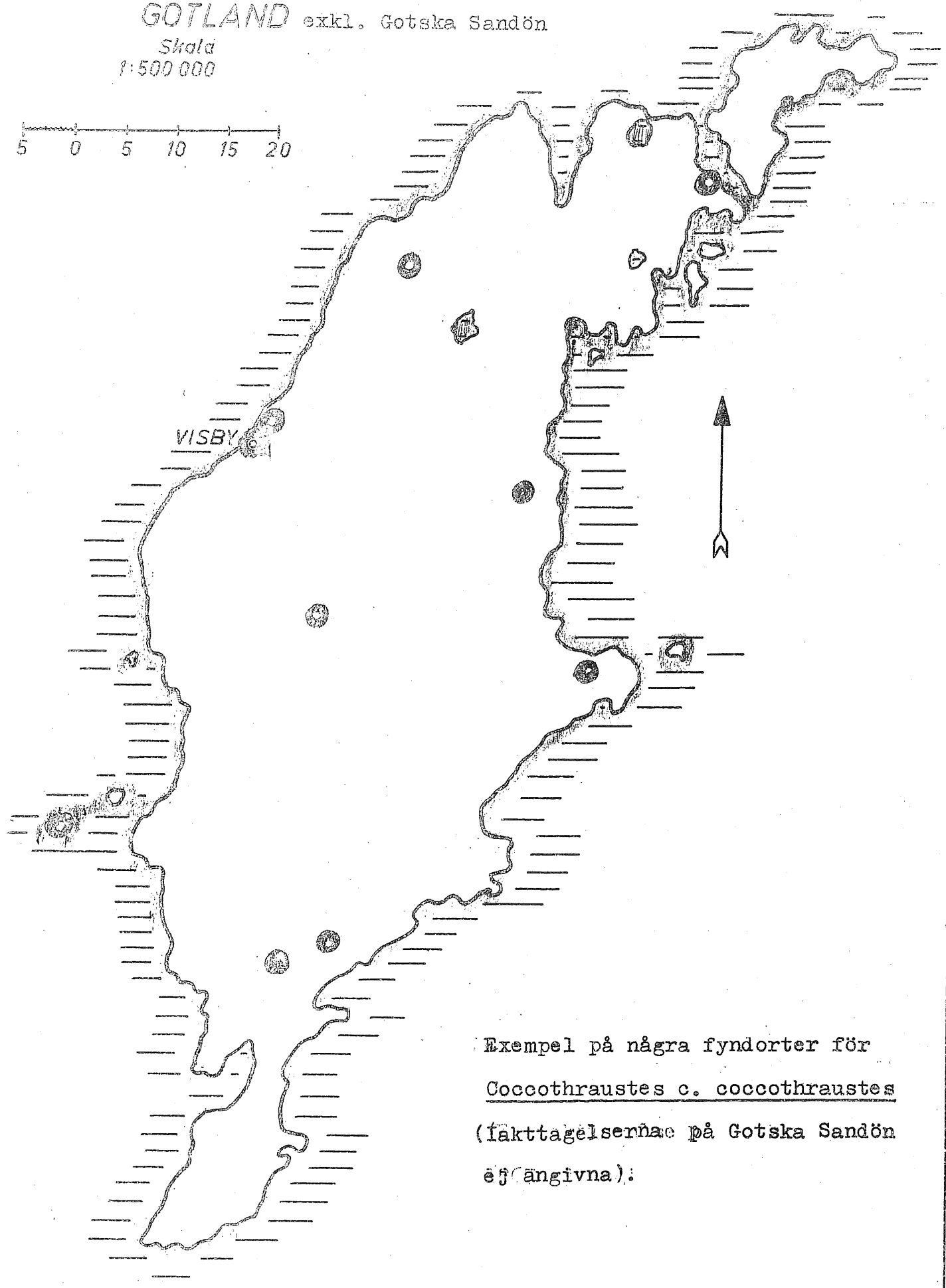

Exempel på några fyndorter för
Coccothraustes c. coccothraustes
(fakttagelserna på Gotska Sandön
ej angivna).

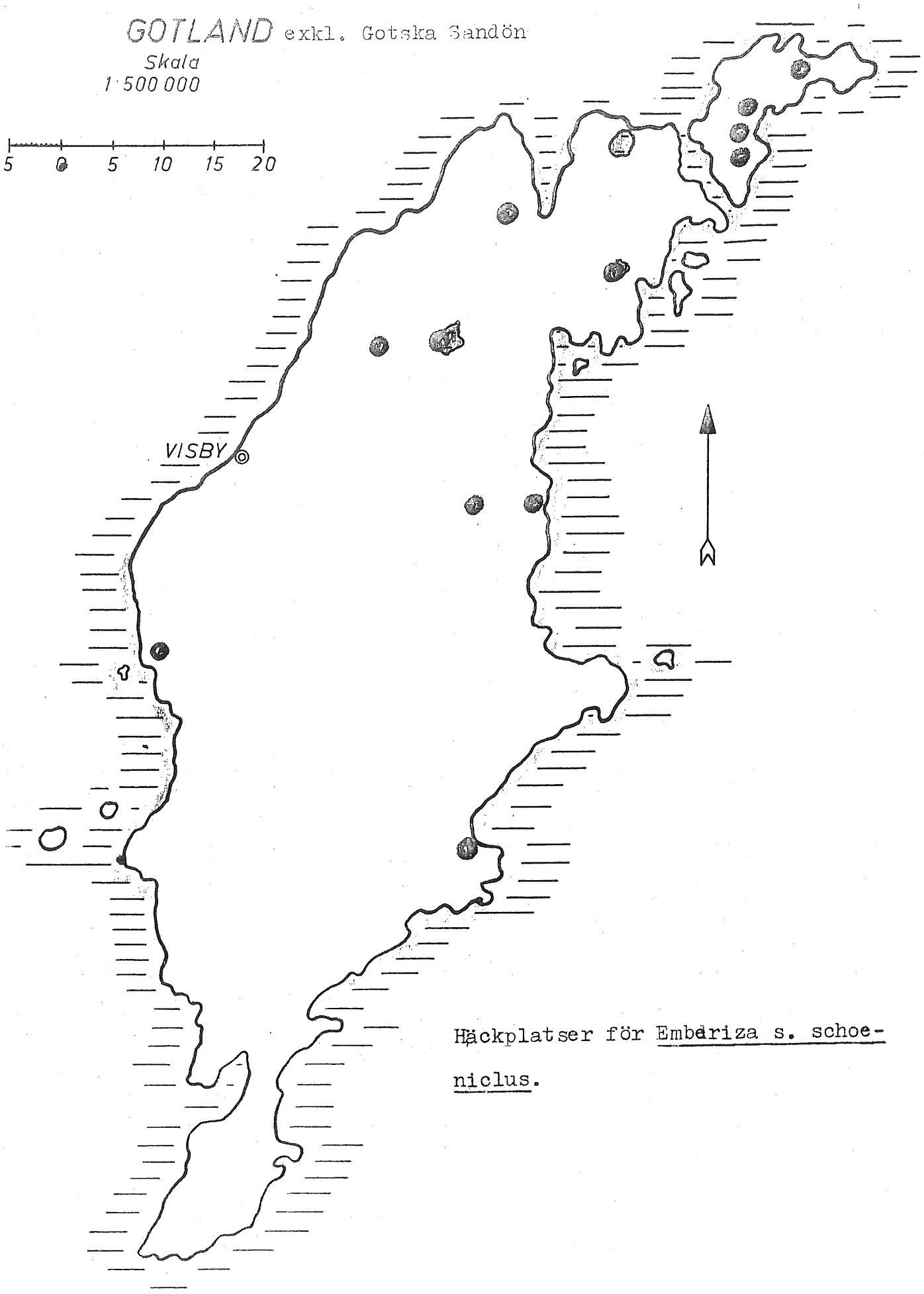

Häckplatser för Emberiza s. schoeniclus.

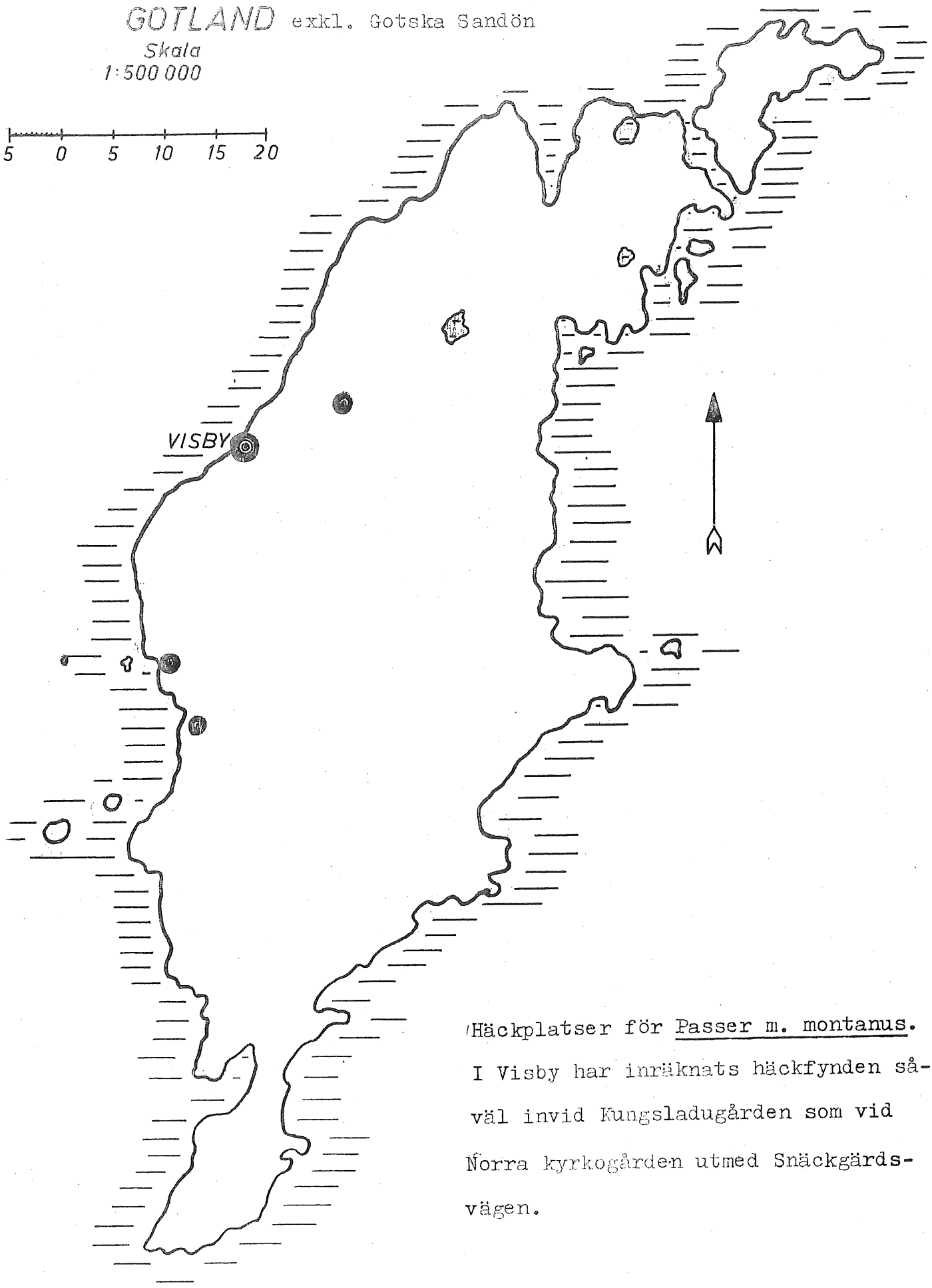

Häckplatser för Passer m. montanus.
I Visby har inräknats häckfynden såväl invid Kungsladugården som vid Norra kyrkogården utmed Snäckgärdsvägen.

Nr 5.

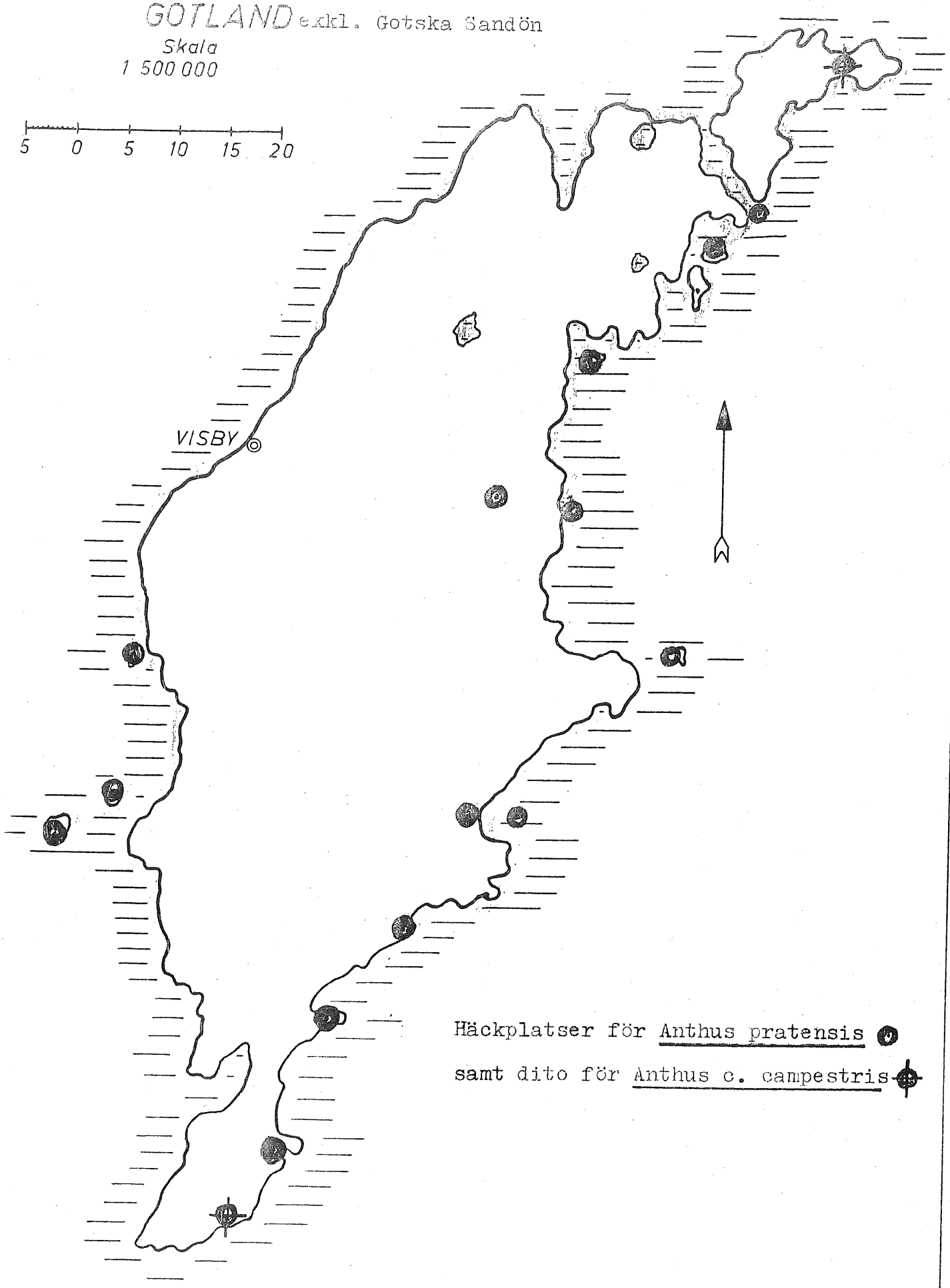
GOTLAND exkl. Gotska Sandön
Skala
1 500 000
5 0 5 10 15 20
VISBY
Häckplatser för Anthus pratensis
samt dito för Anthus c. campestris

Nr 6.

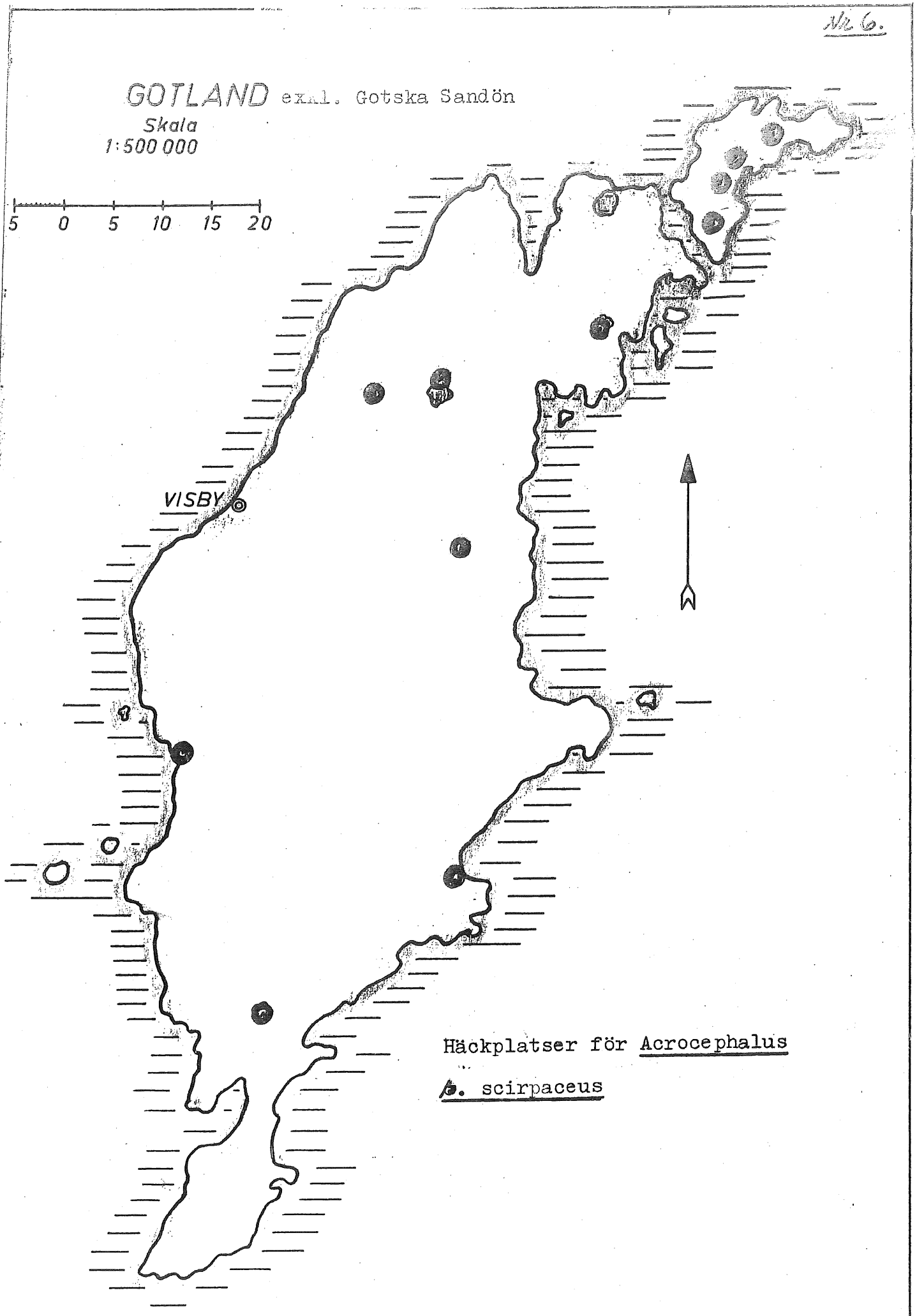

Häckplatser för Acrocephalus

A. scirpaceus

Nr 7.

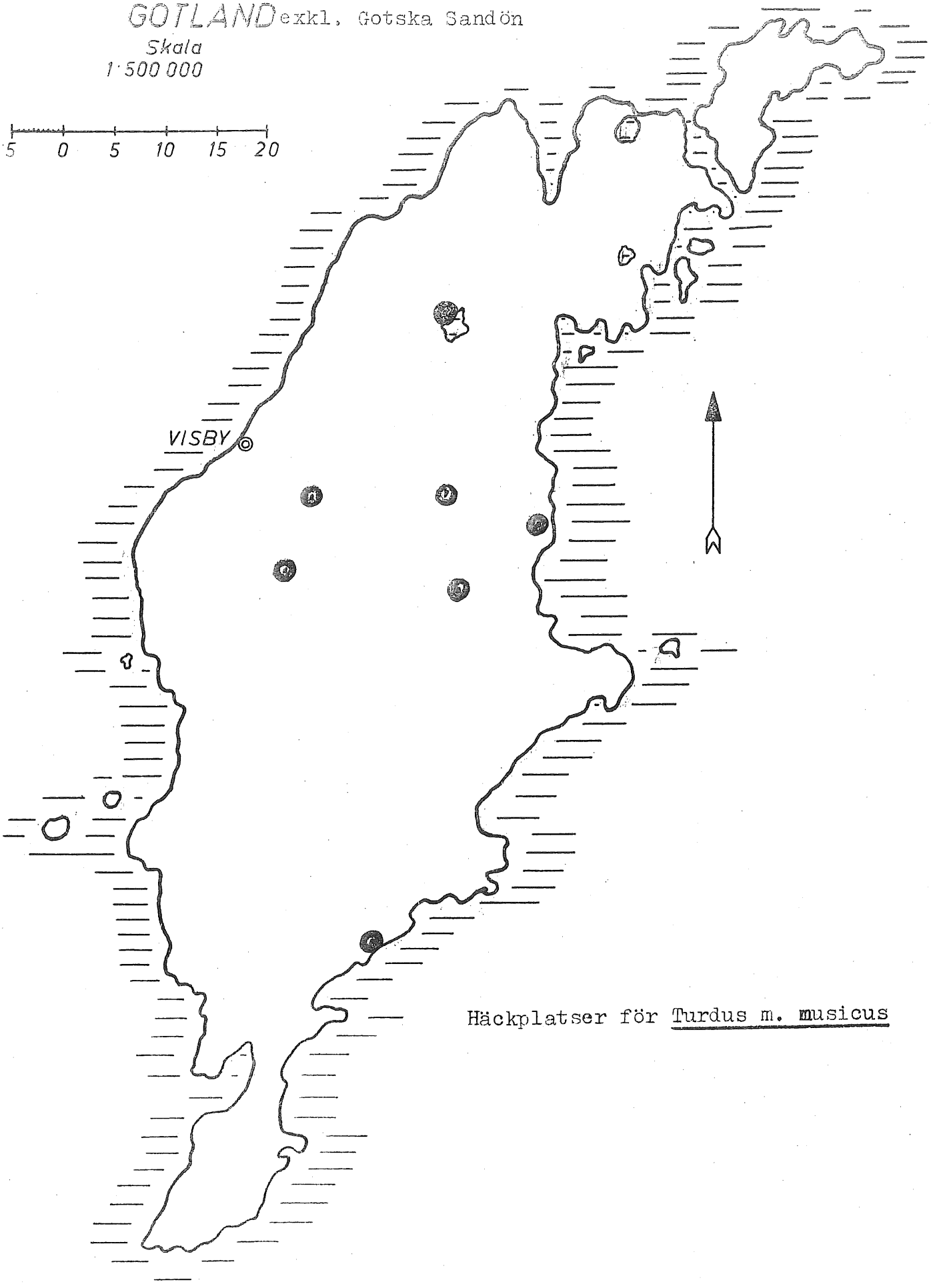

Häckplatser för Turdus m. musicus

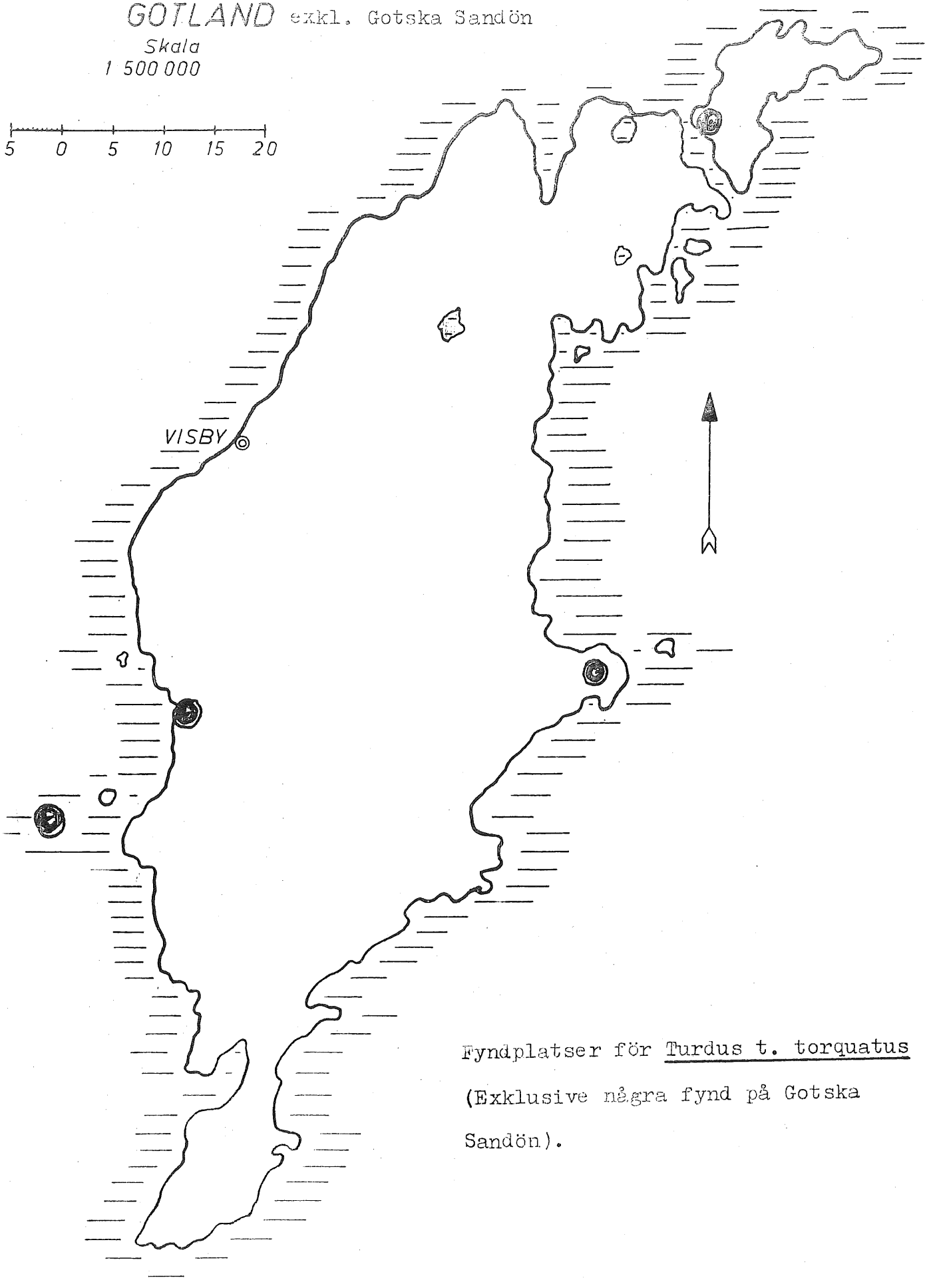

Fyndplatser för Turdus t. torquatus

(Exklusive några fynd på Gotska Sandön).

Nr 9.

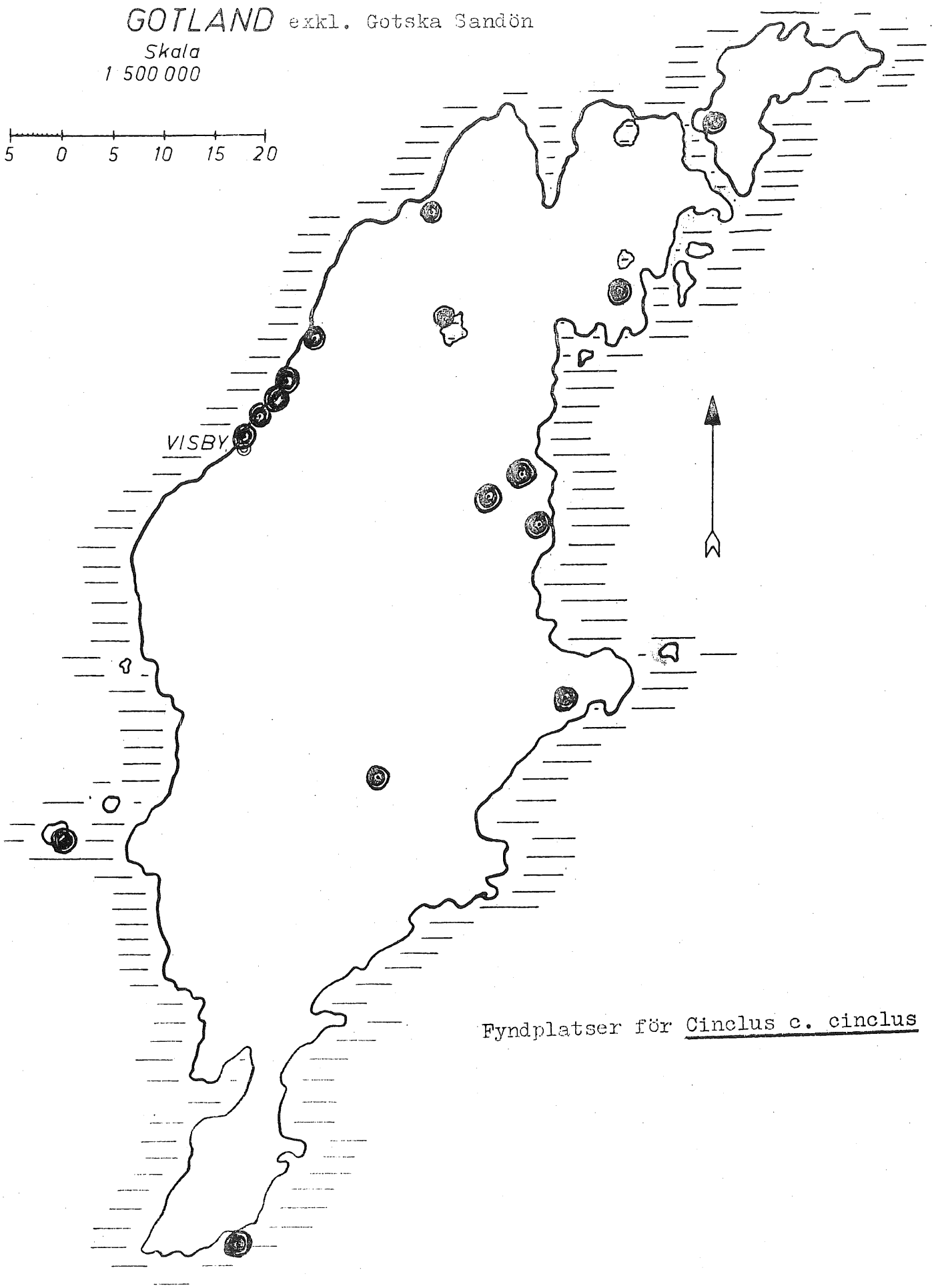

Fyndplatser för Cinclus c. cinclus

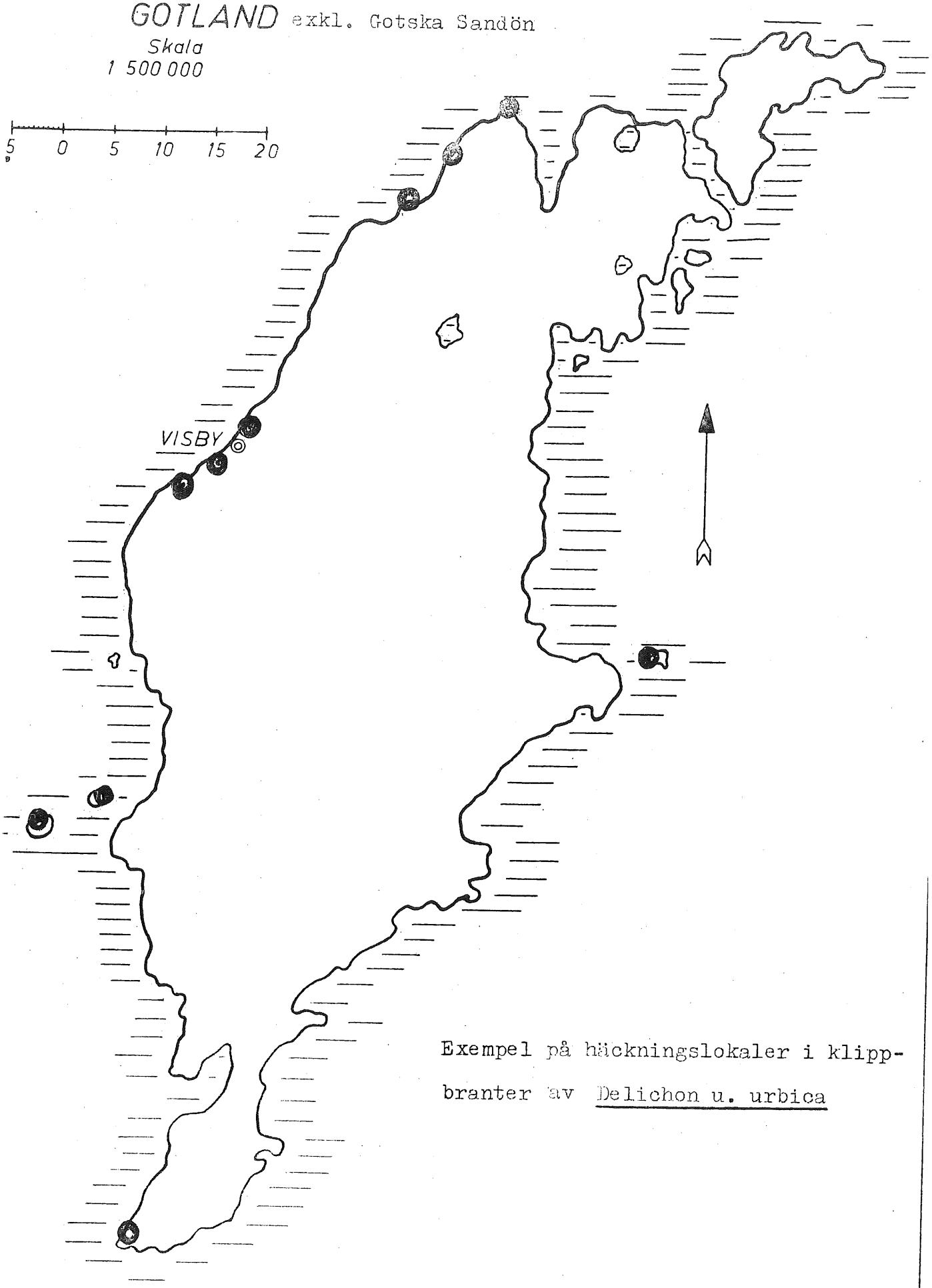

Exempel på häckningslokaler i klippbranter av Delichon u. urbica

Nr 11.

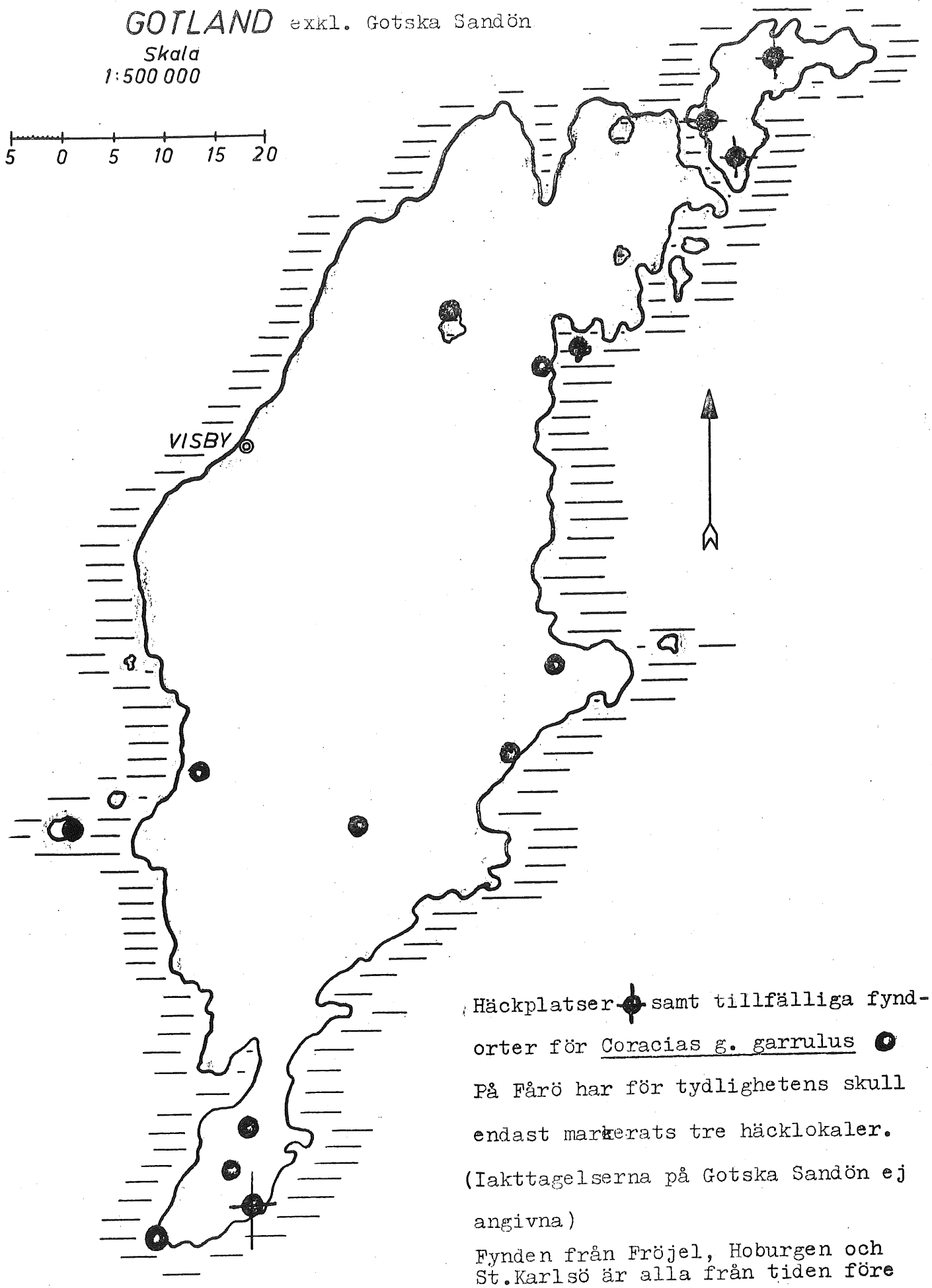

Häckplatser ⊕ samt tillfälliga fynd-orter för Coracias g. garrulus ●

På Fårö har för tydlighetens skull endast markerats tre häcklokaler.

(Iakttagelserna på Gotska Sandön ej angivna)

Fynden från Fröjel, Hoburgen och St.Karlsö är alla från tiden före 1930.

Nr 12.

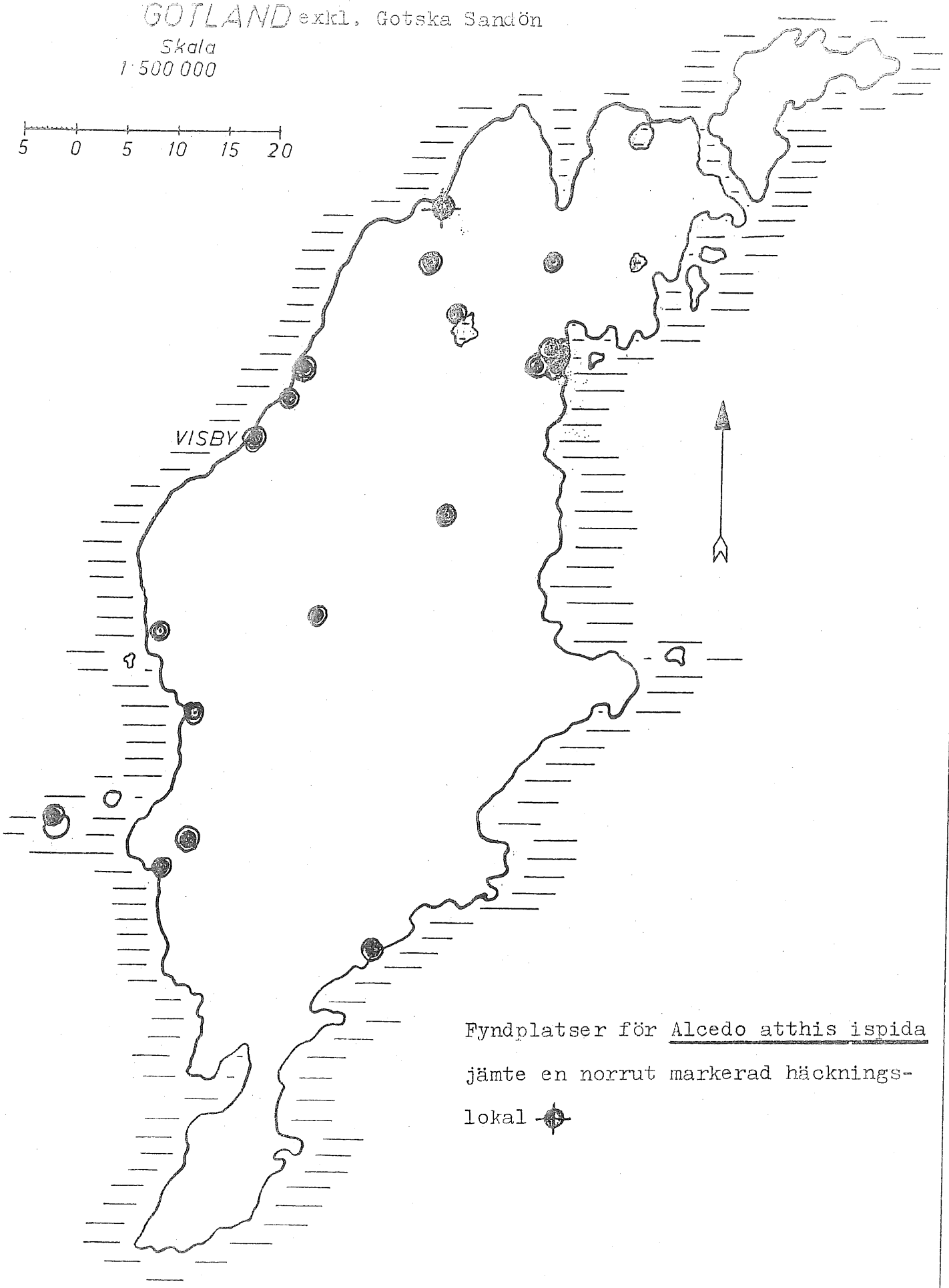

Fyndplatser för Alcedo atthis ispida jämte en norrut markerad häcknings-lokal ⊕

Nr 13.

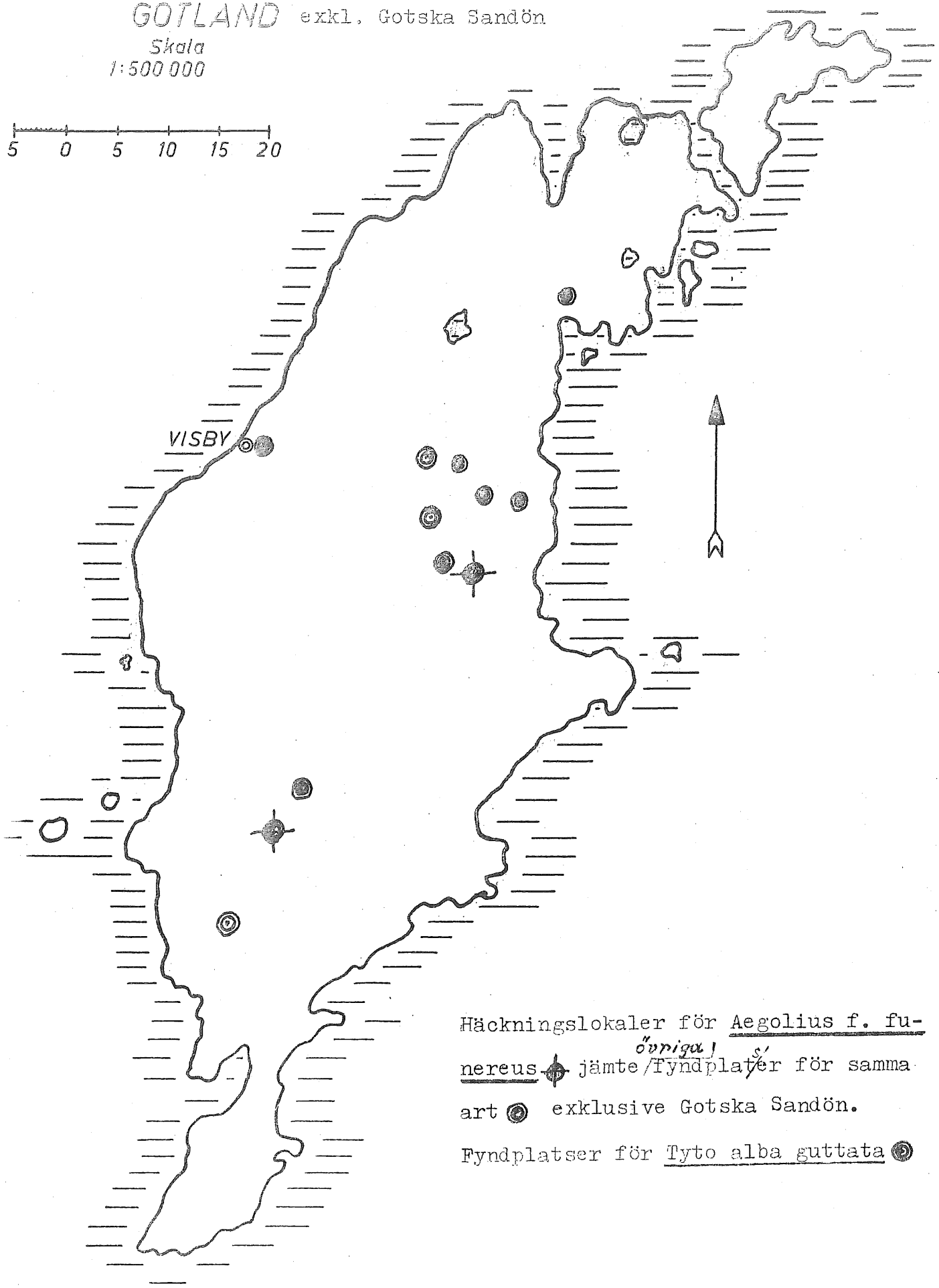

Häckningslokaler för Aegolius f. funereus ⊕ jämte övriga fyndplatser för samma art ◎ exklusive Gotska Sandön.

Fyndplatser för Tyto alba guttata ◉

Nr 14.

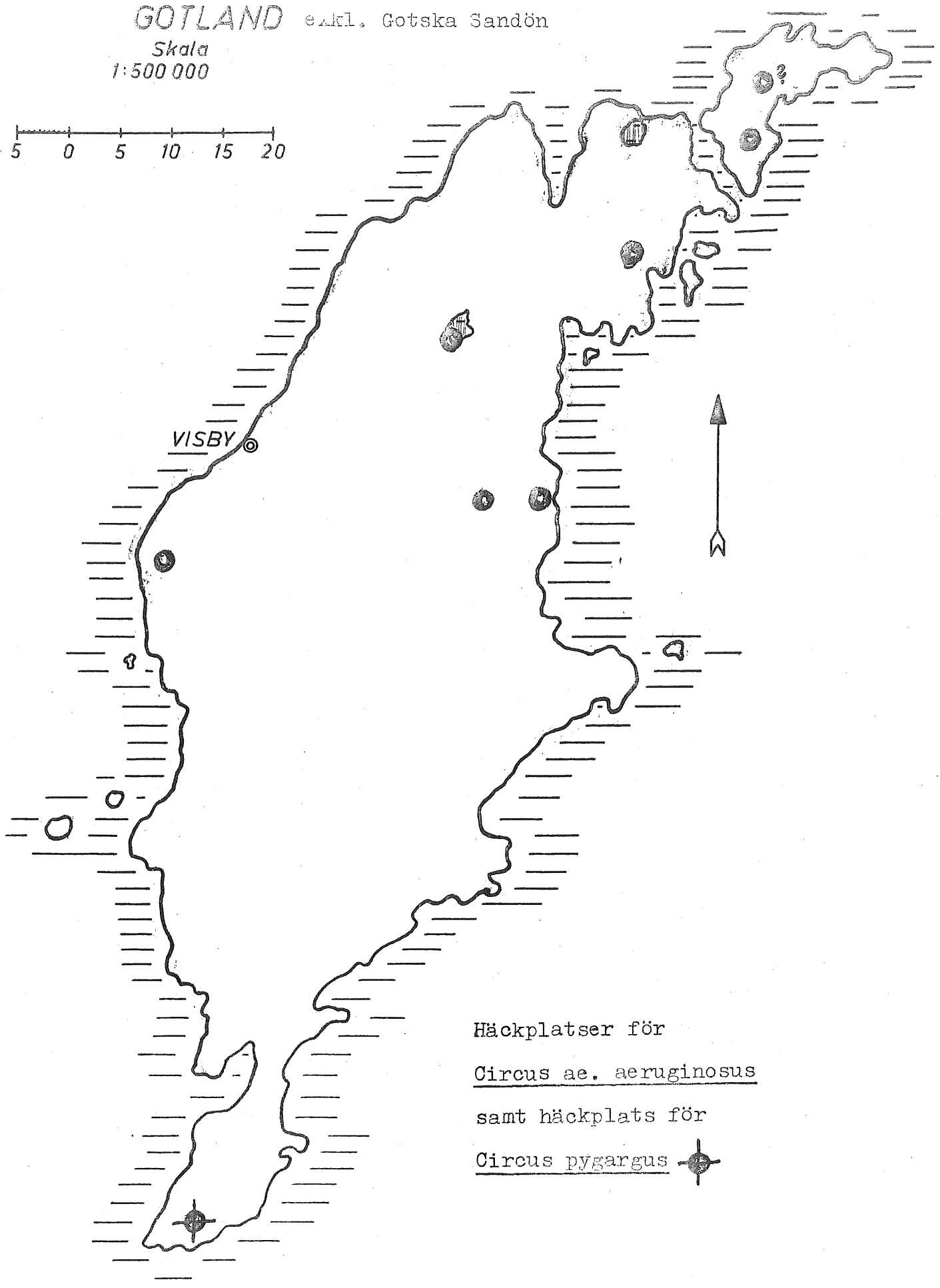
GOTLAND exkl. Gotska Sandön
Skala
1:500 000
5 0 5 10 15 20
VISBY
Häckplatser för
Circus ae. aeruginosus
samt häckplats för
Circus pygargus

Nr 15.

GOTLAND exkl. Gotska Sandön

Skala
1:500 000

5 0 5 10 15 20

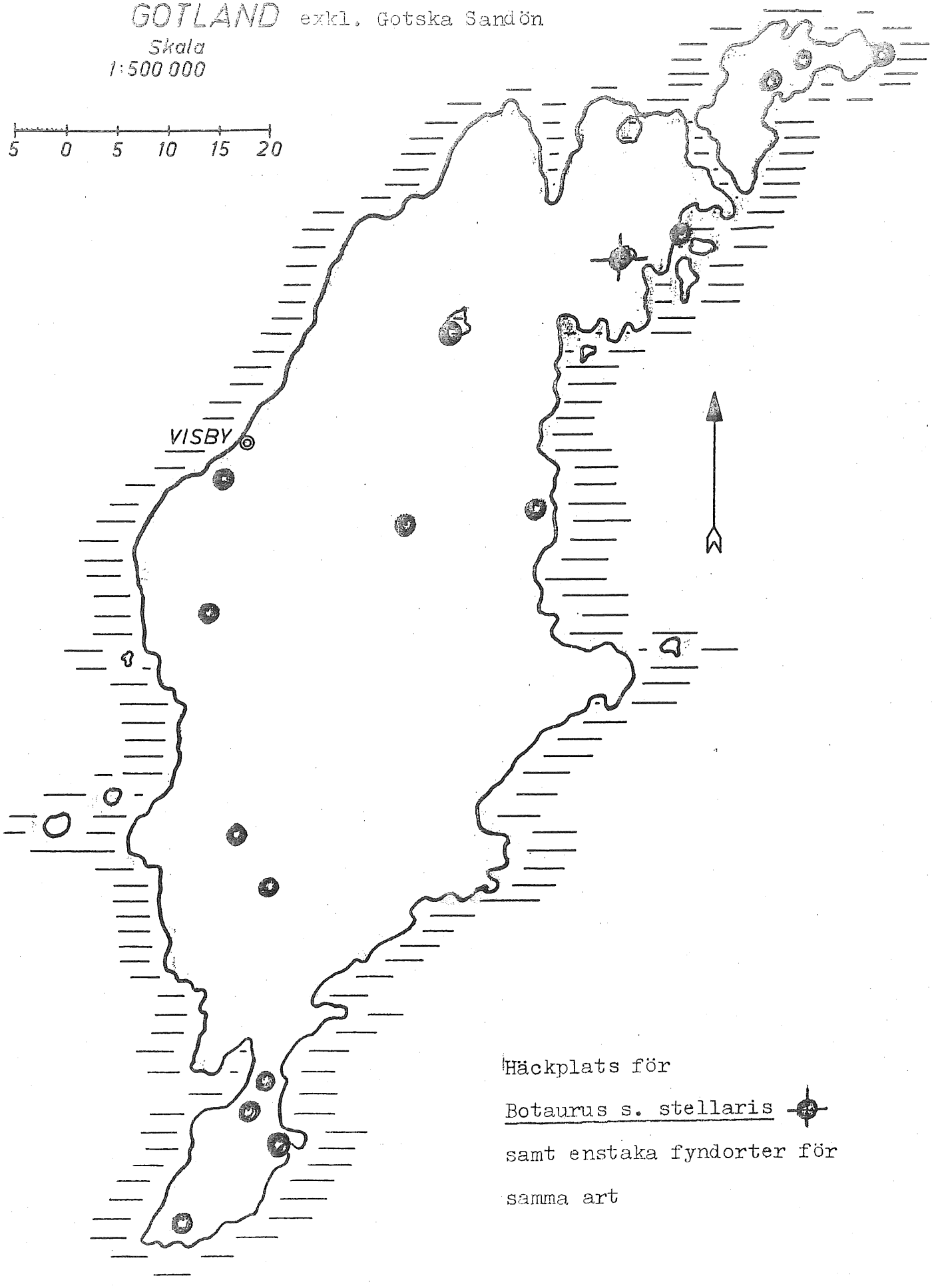

Häckplats för

Botaurus s. stellaris

samt enstaka fyndorter för

samma art

Nr 16.

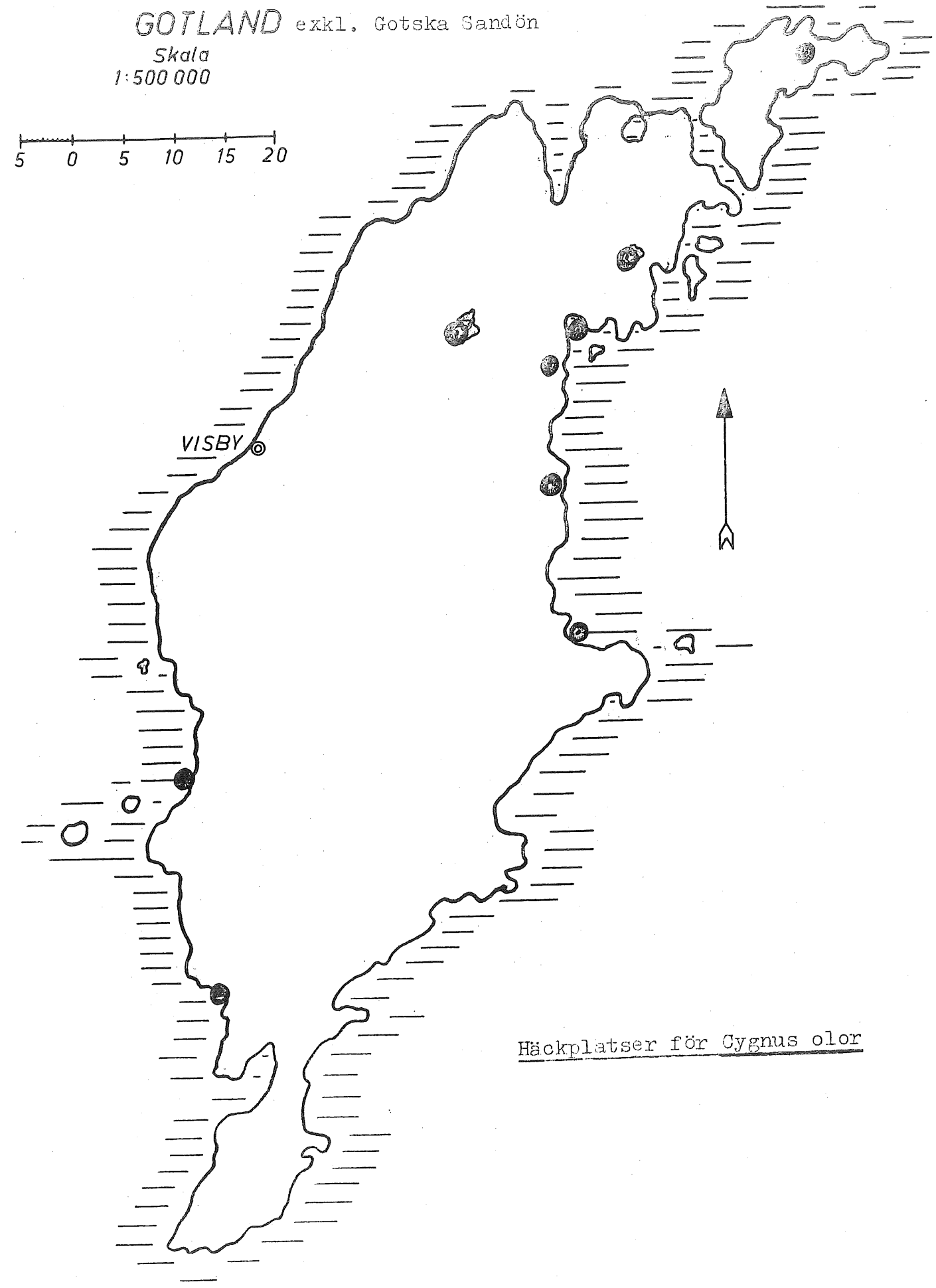

Häckplatser för Cygnus olor

Nr 17.

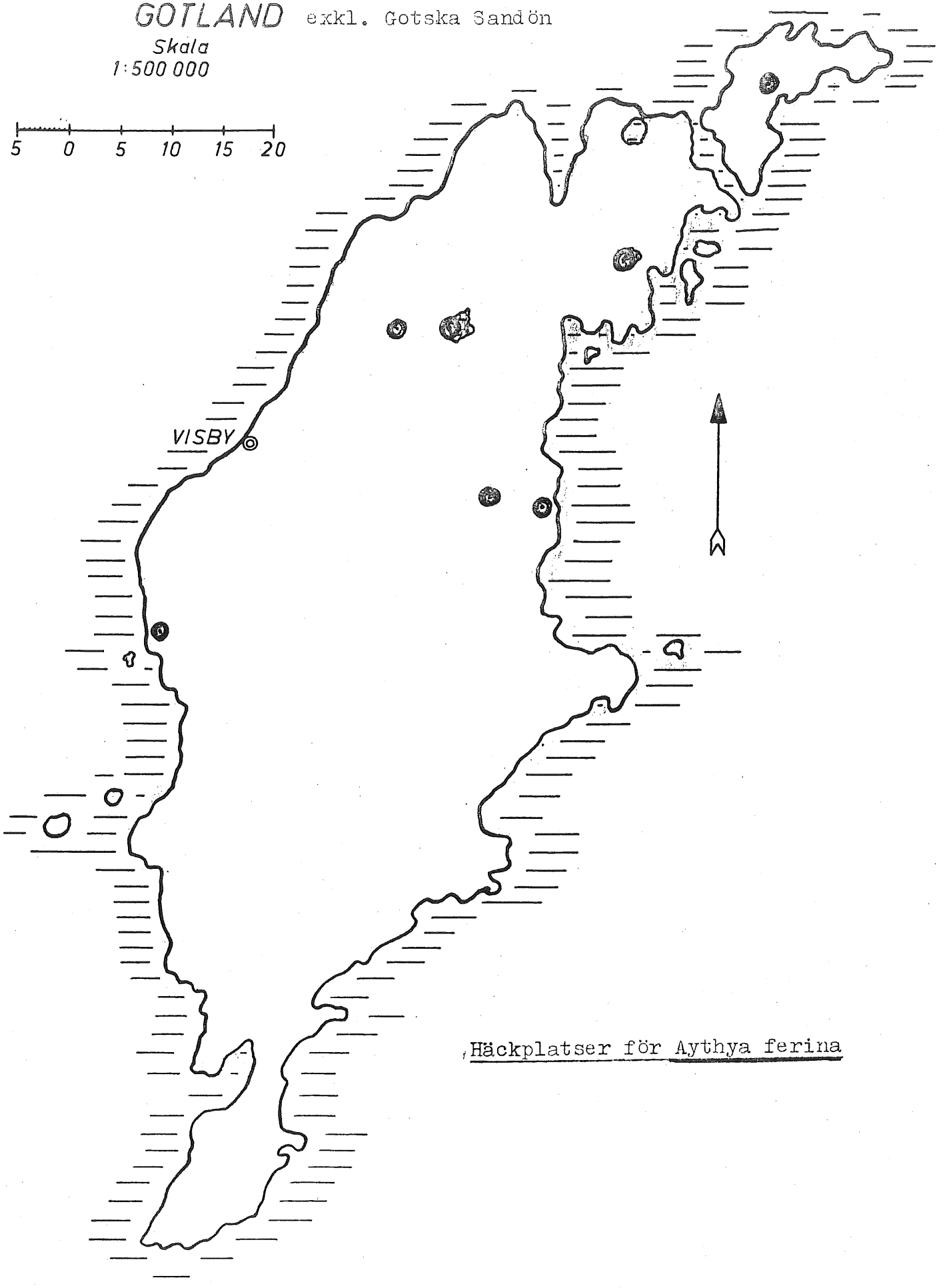

Häckplatser för Aythya ferina

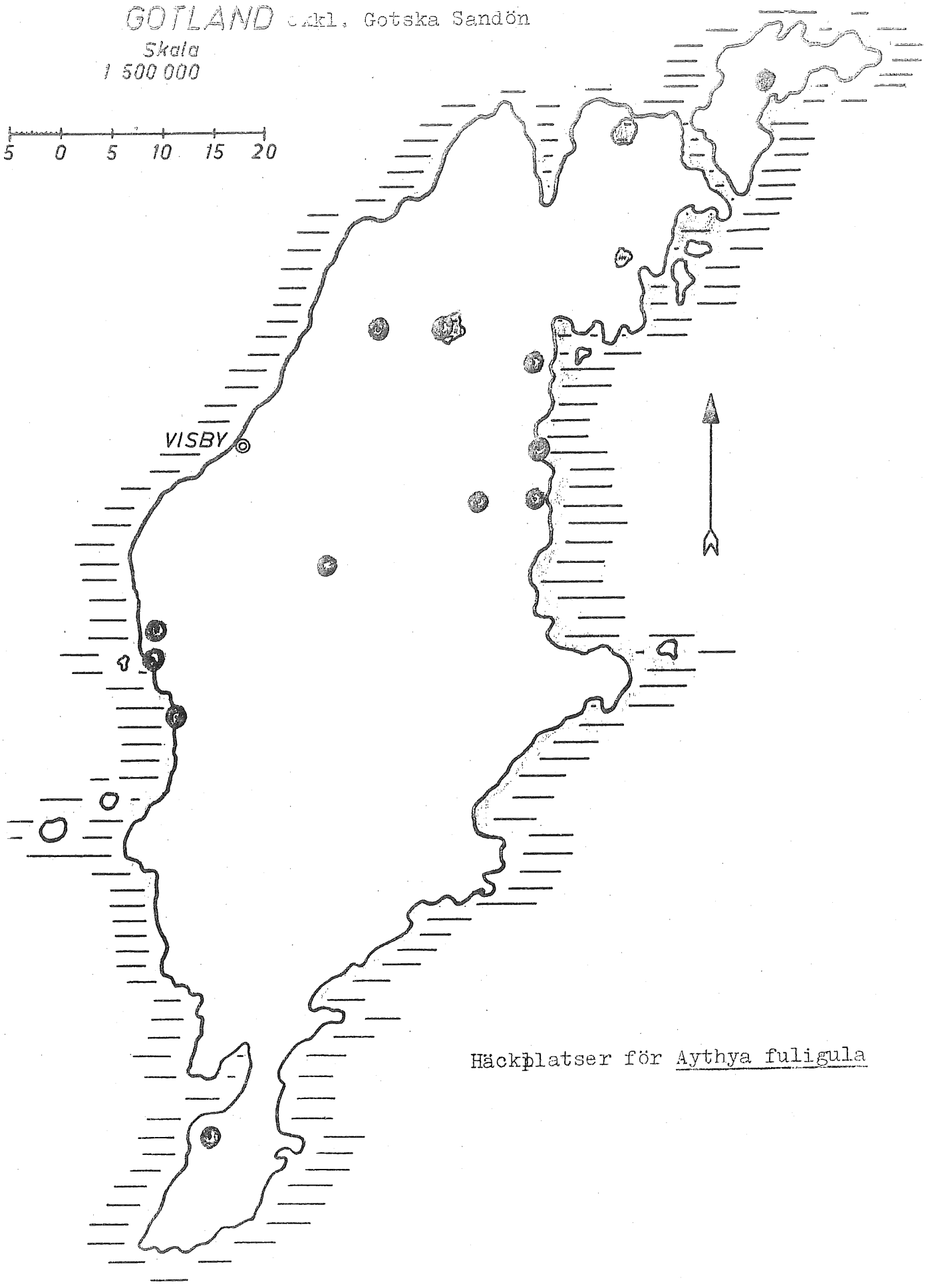

Häckplatser för Aythya fuligula

Nr 19

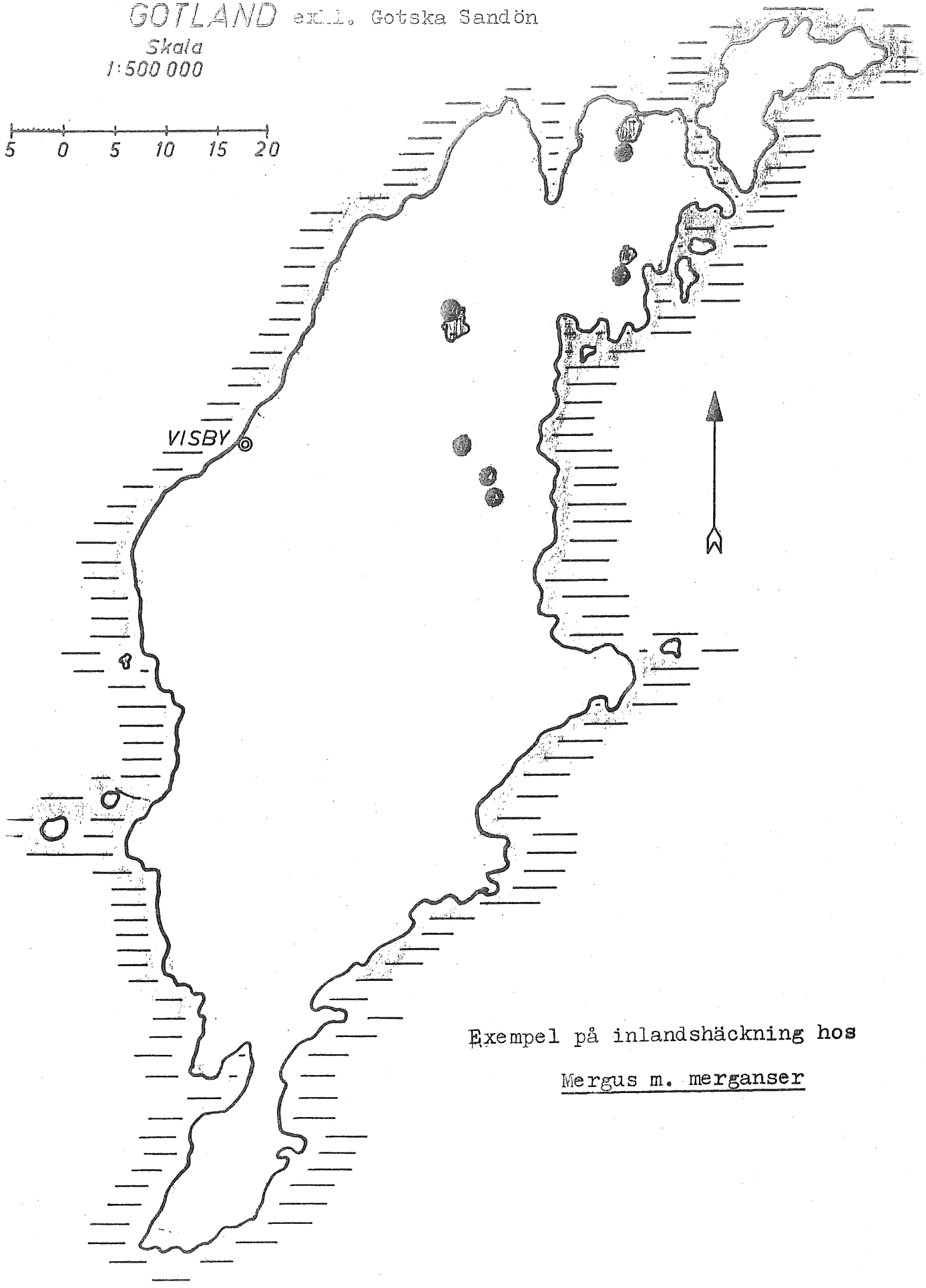

Exempel på inlandshäckning hos

Mergus m. merganser

Nr 20.

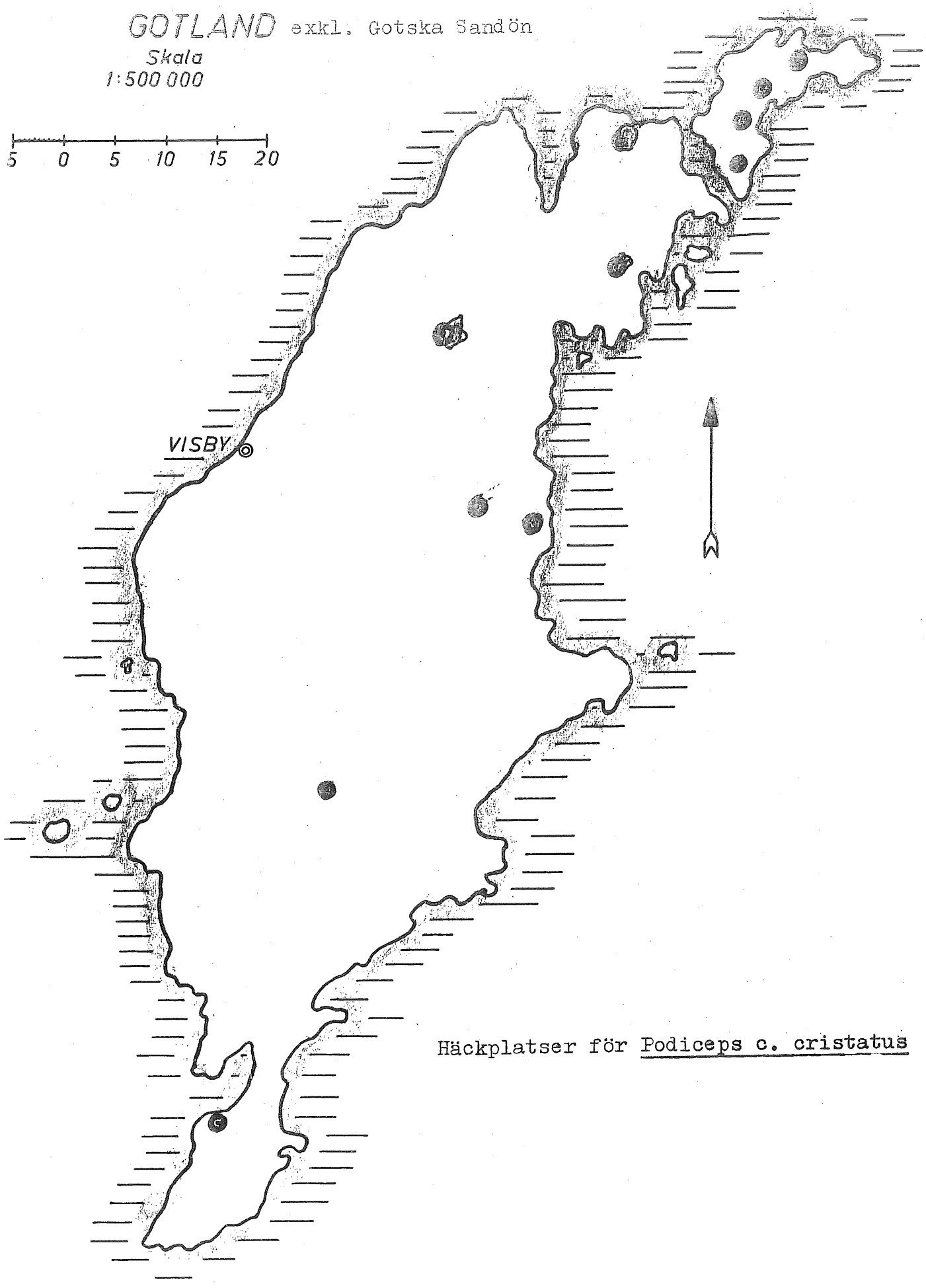

Häckplatser för Podiceps c. cristatus

Nr 21.

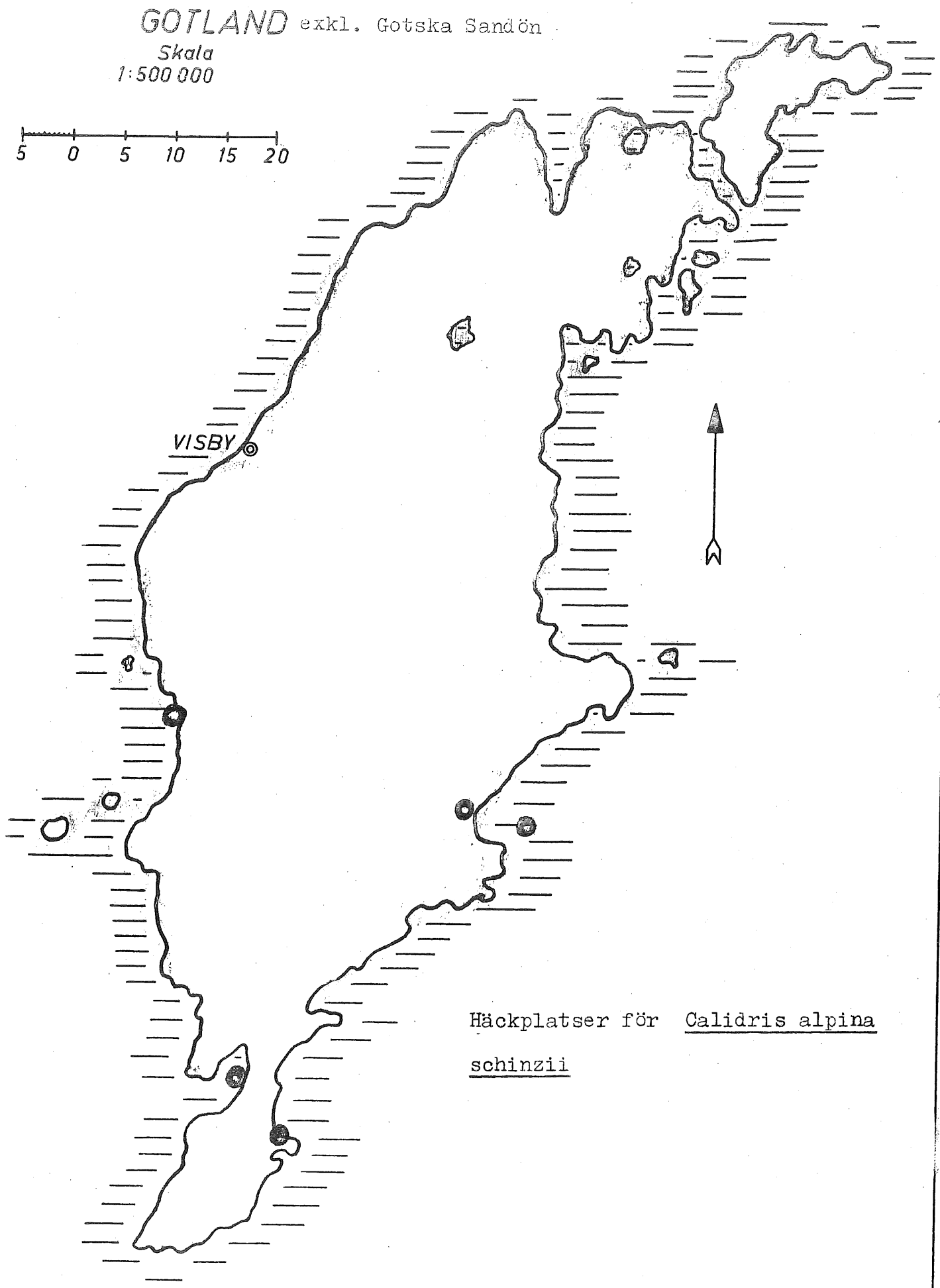

Häckplatser för Calidris alpina schinzii

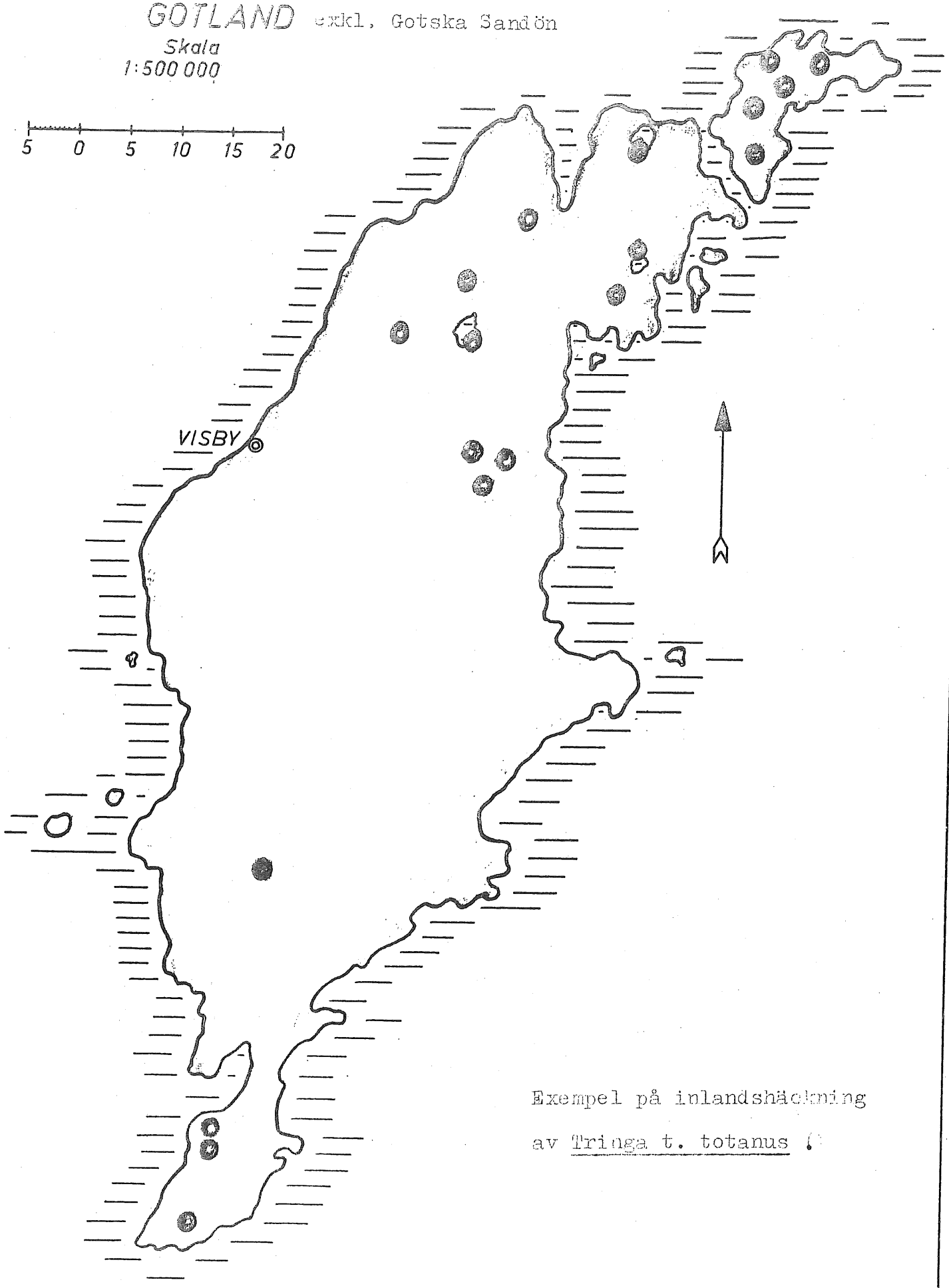

Exempel på inlandshäckning av Tringa t. totanus !

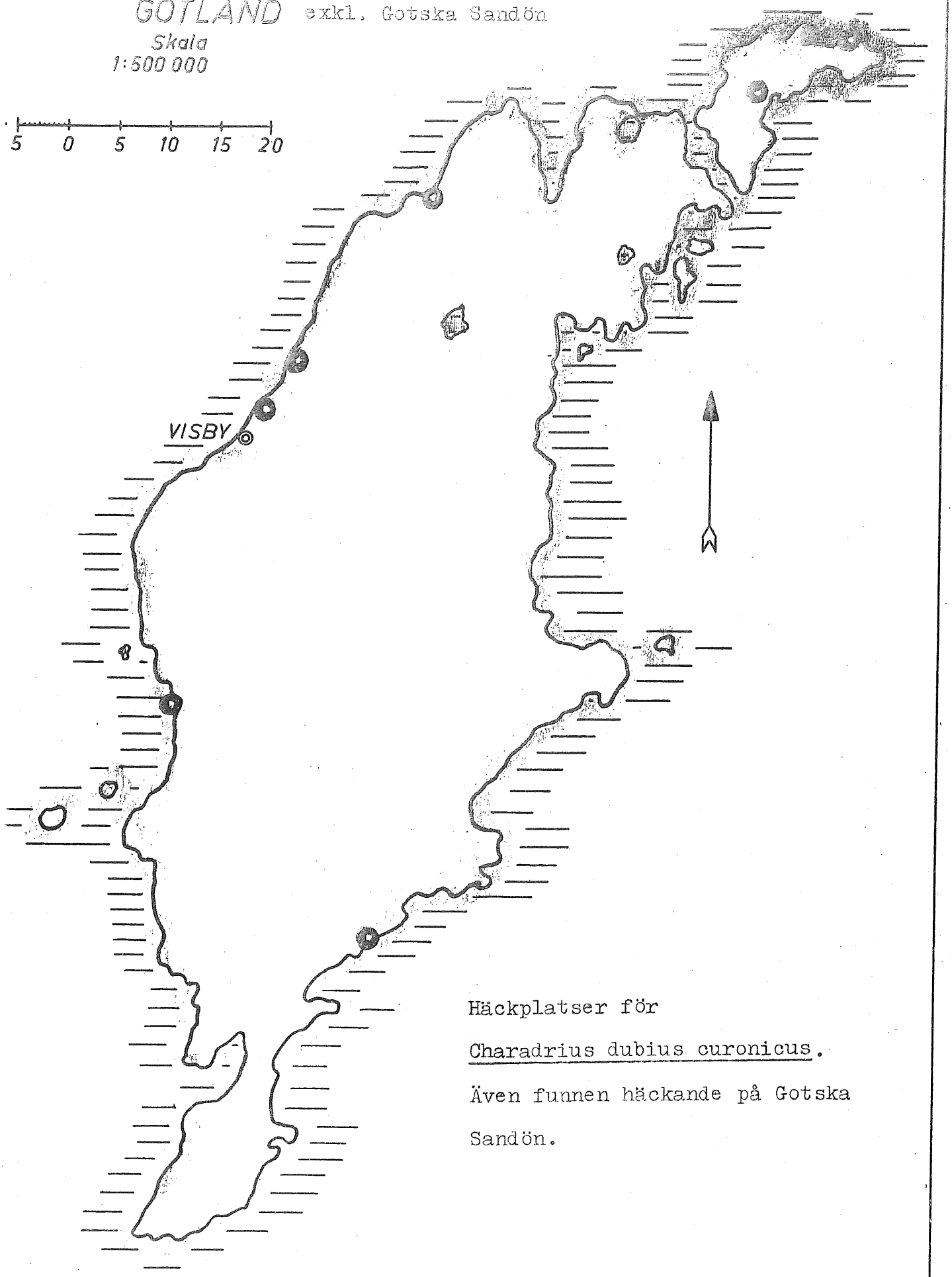

Häckplatser för

Charadrius dubius curonicus.

Även funnen häckande på Gotska Sandön.

Nr. 84.

GOTLAND exkl. Gotska Sandön

Skala
1:500 000

5 0 5 10 15 20

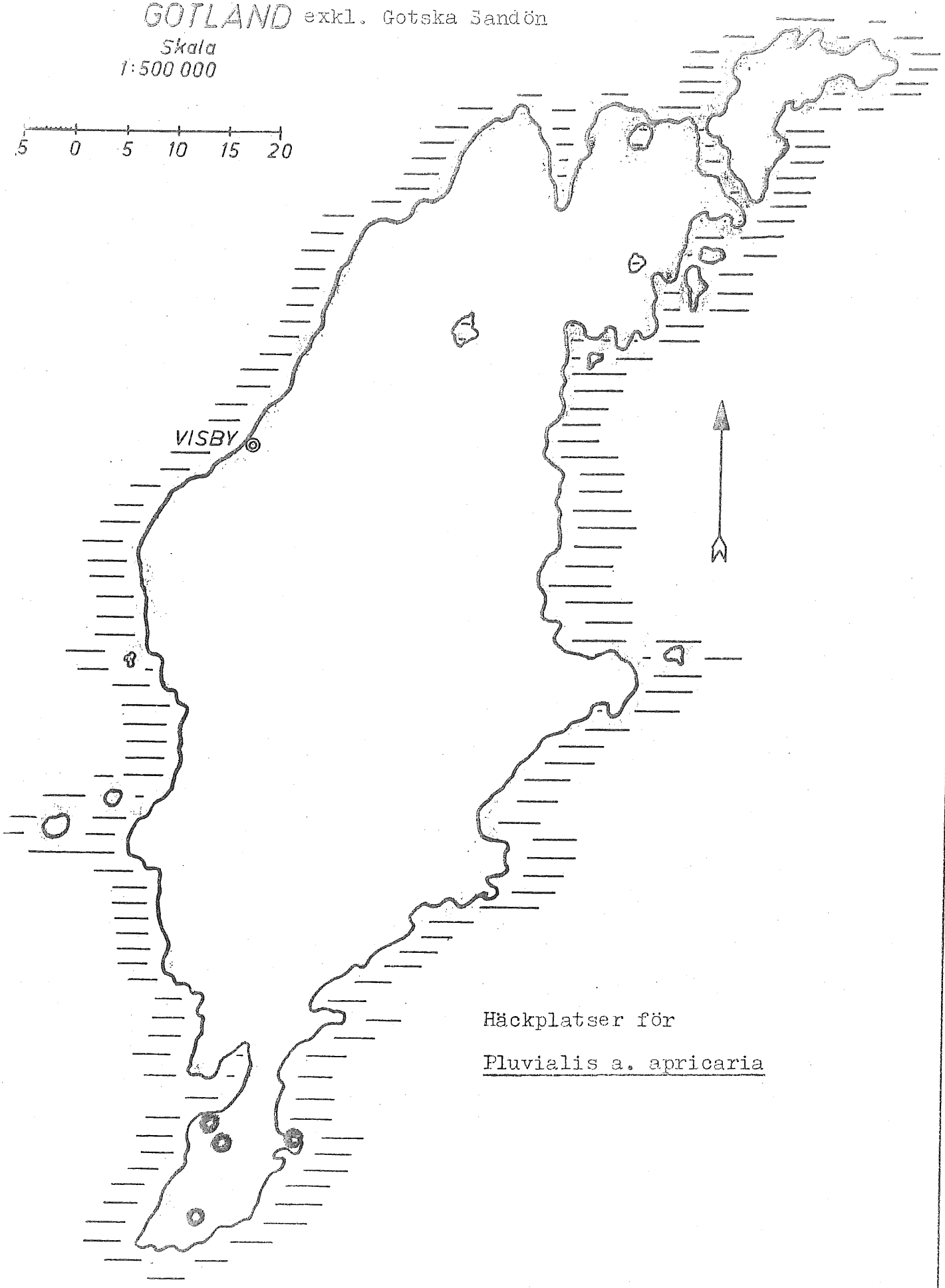

Häckplatser för

Pluvialis a. apricaria

Nr 45.

GOTLAND exkl. Gotska Sandön

Skala
1:500 000

5 0 5 10 15 20

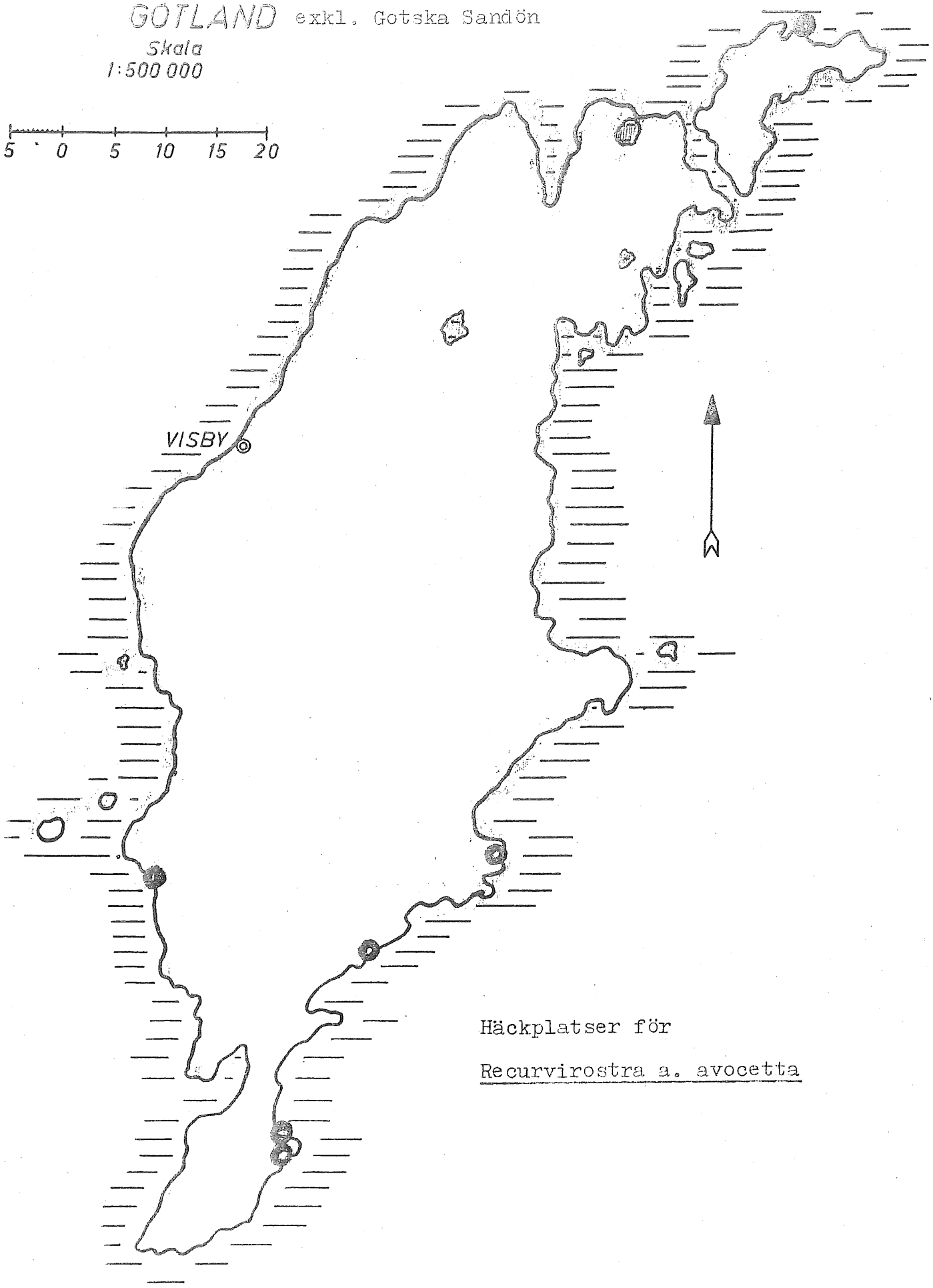

Häckplatser för

Recurvirostra a. avocetta

Nr 26.

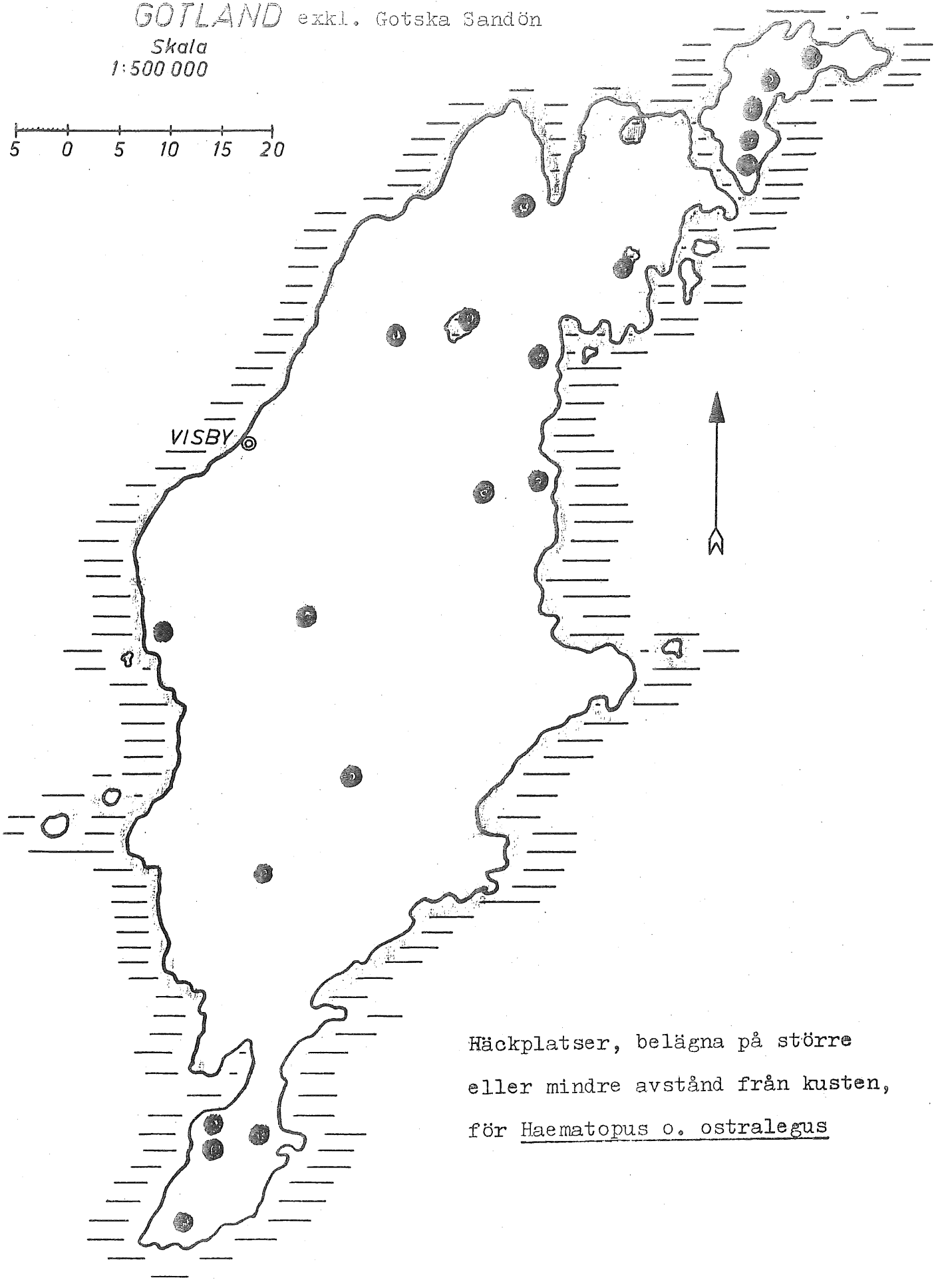

Häckplatser, belägna på större eller mindre avstånd från kusten, för Haematopus o. ostralegus

Nr 27.

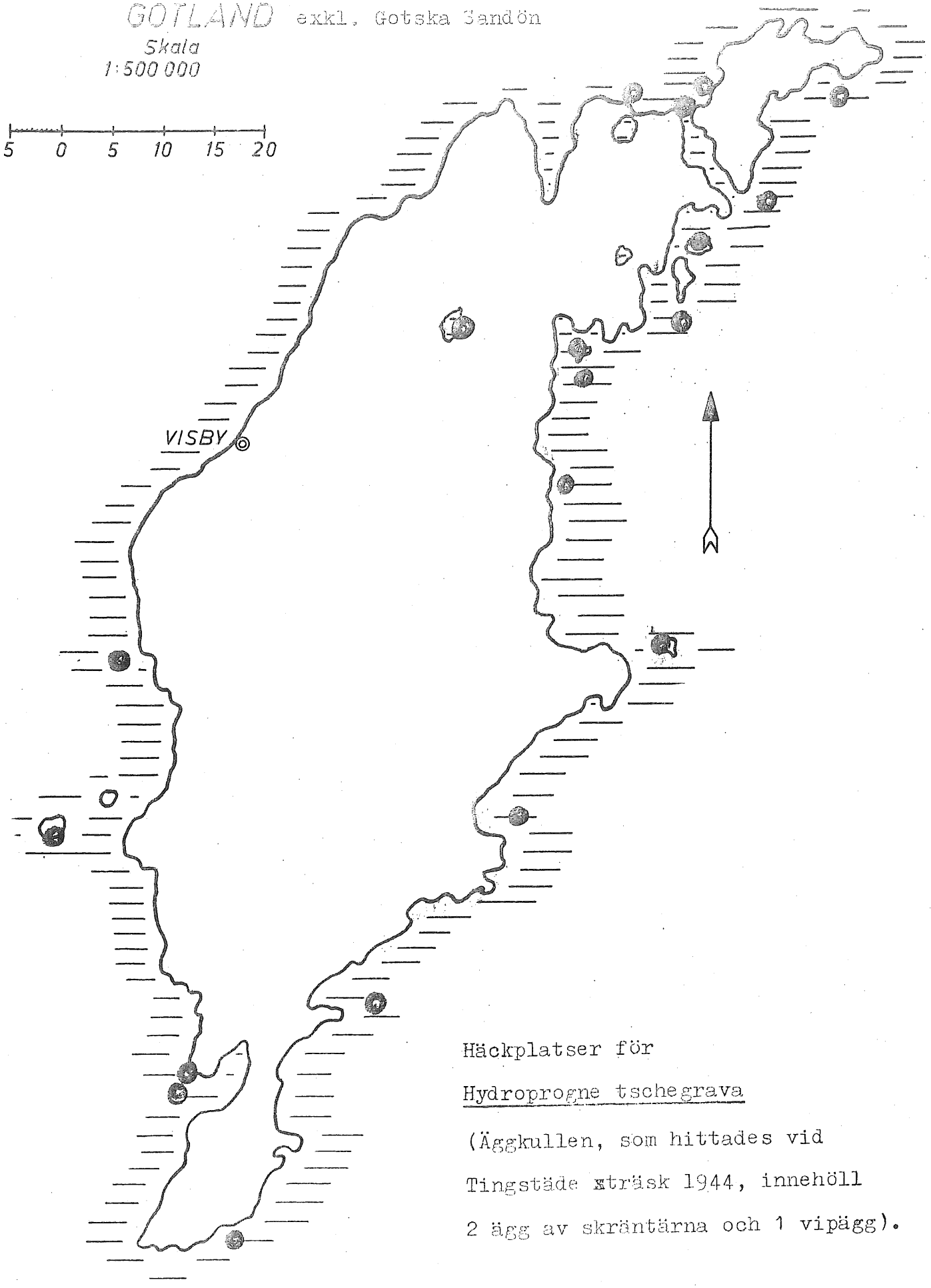

Häckplatser för

Hydroprogne tschegrava

(Äggkullen, som hittades vid Tingstäde träsk 1944, innehöll 2 ägg av skräntärna och 1 vipägg).

Nr 27.

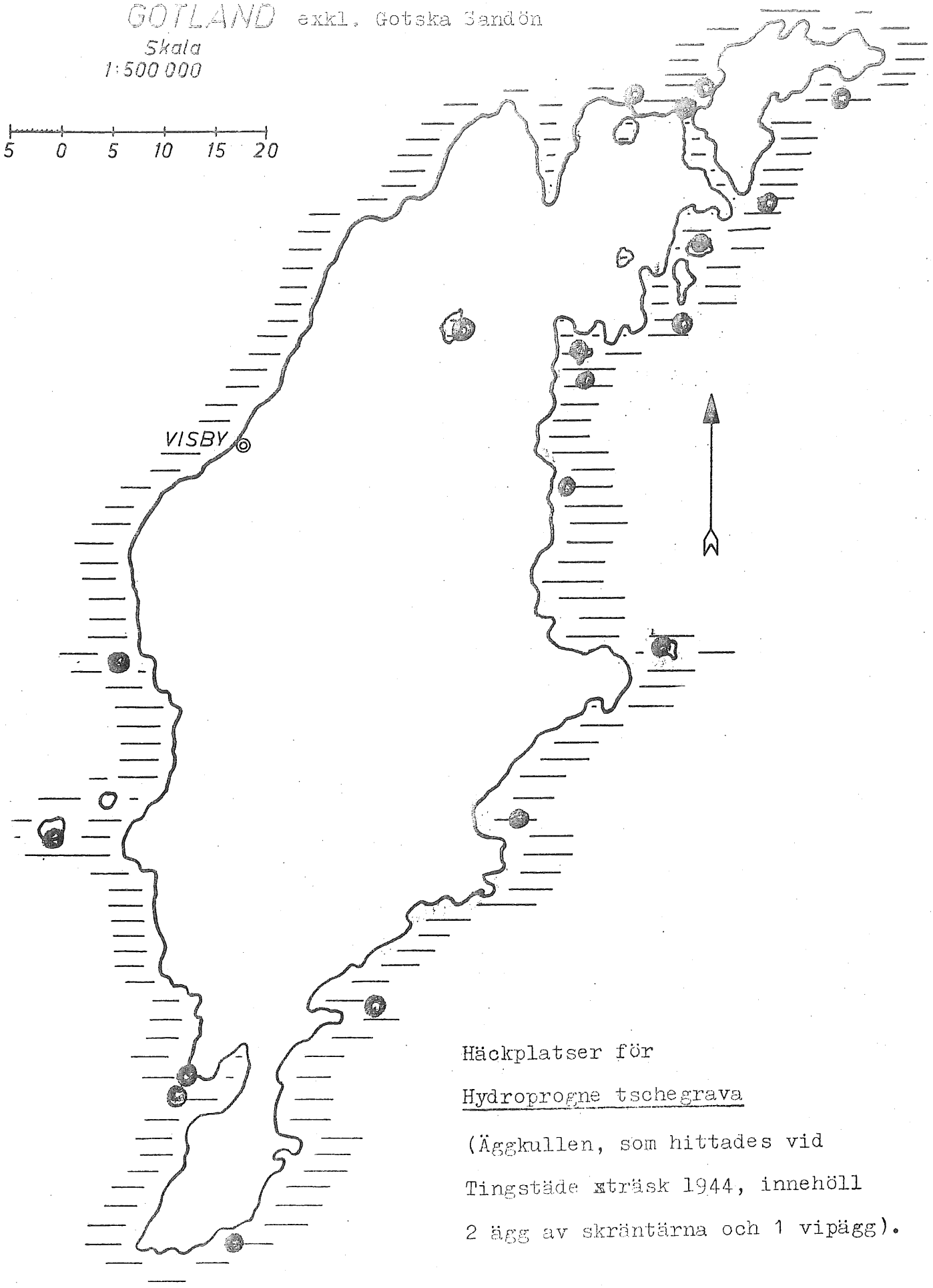

Häckplatser för

Hydroprogne tschegrava

(Äggkullen, som hittades vid Tingstäde träsk 1944, innehöll 2 ägg av skräntärna och 1 vipägg).

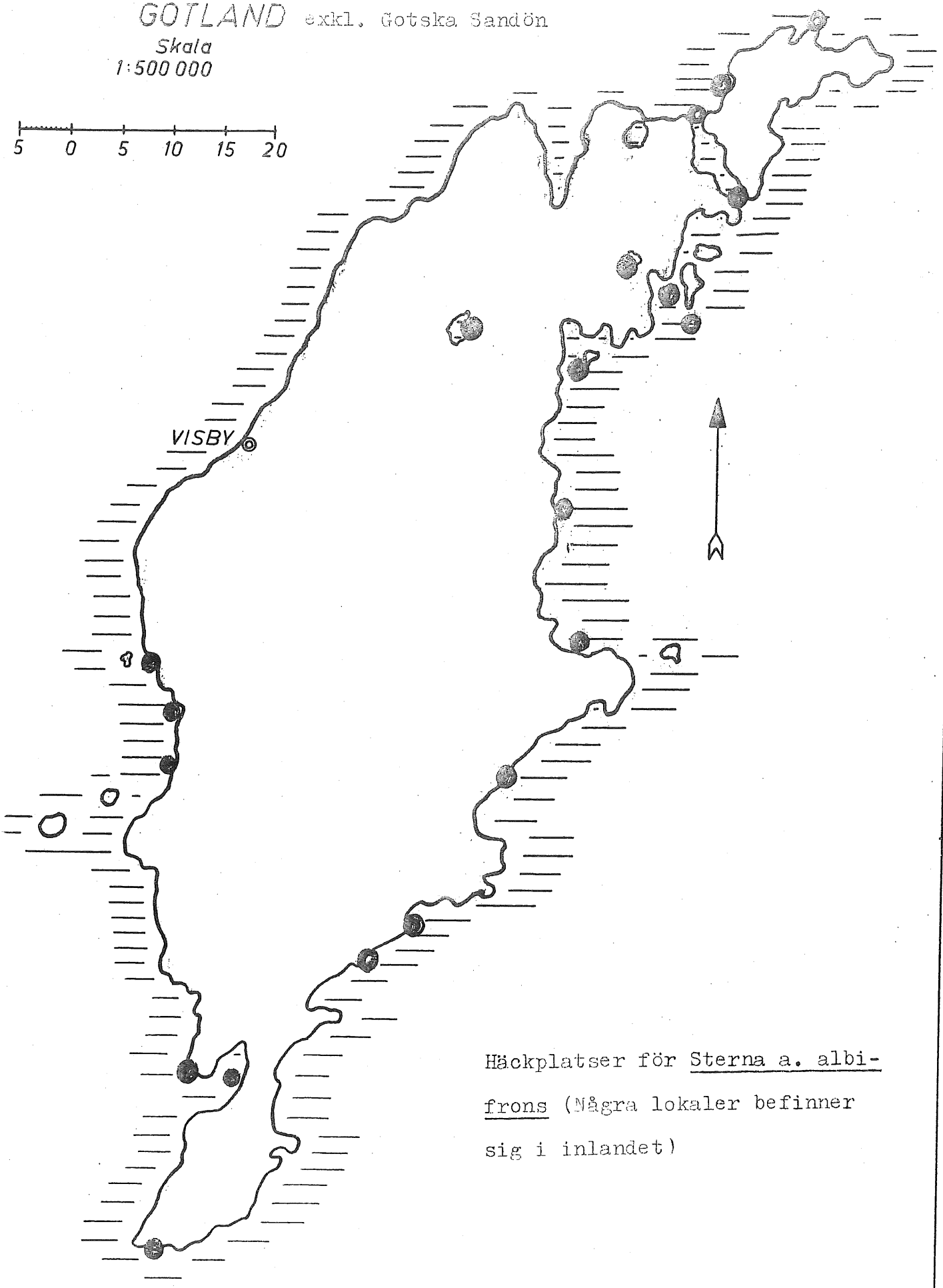

Häckplatser för Sterna a. albifrons (Några lokaler befinner sig i inlandet)

Nr 29

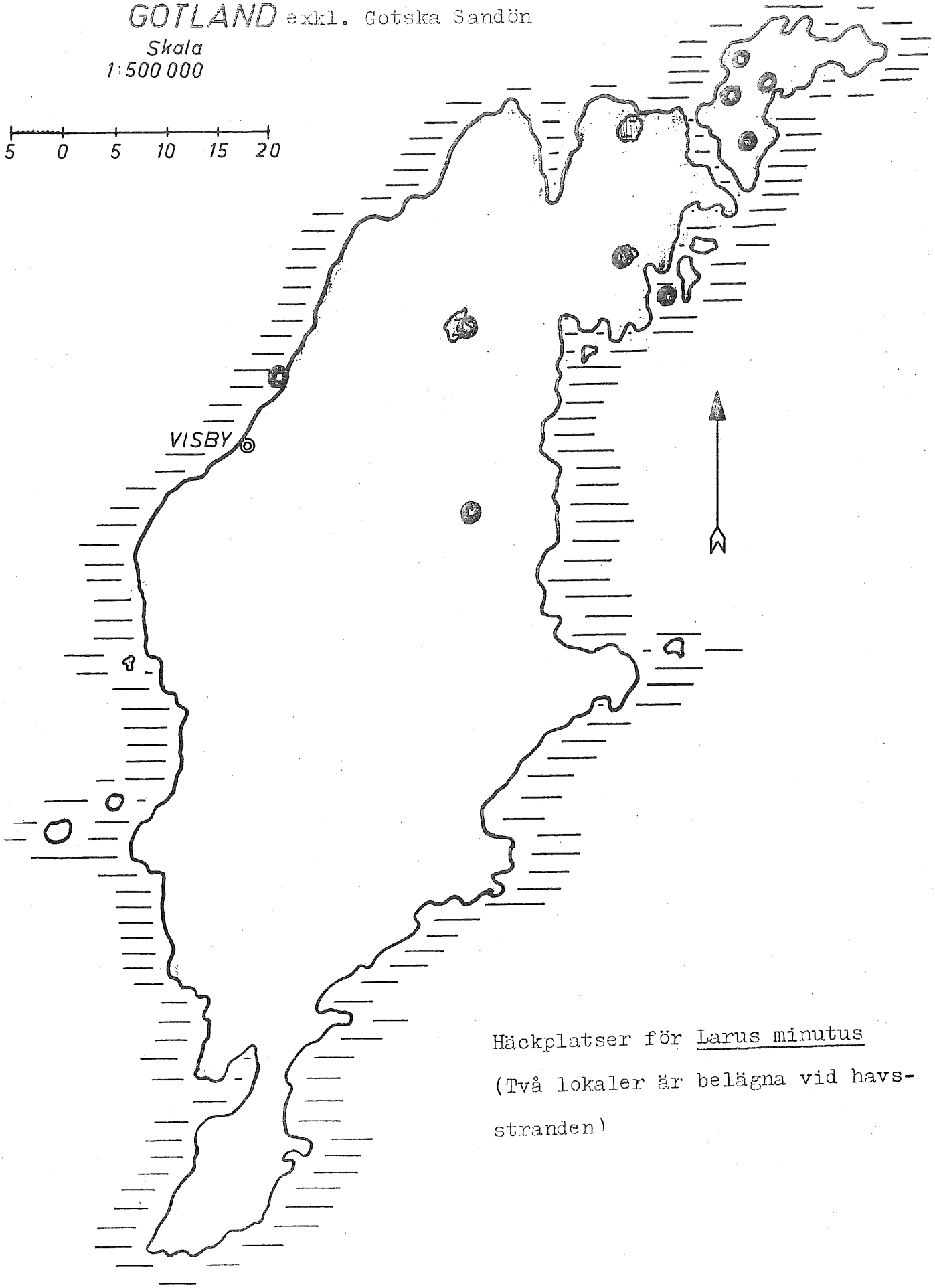

Häckplatser för Larus minutus

(Två lokaler är belägna vid havs-
stranden)

Nr 30.

GOTLAND exkl. Gotska Sandön

Skala
1:500 000

5 0 5 10 15 20

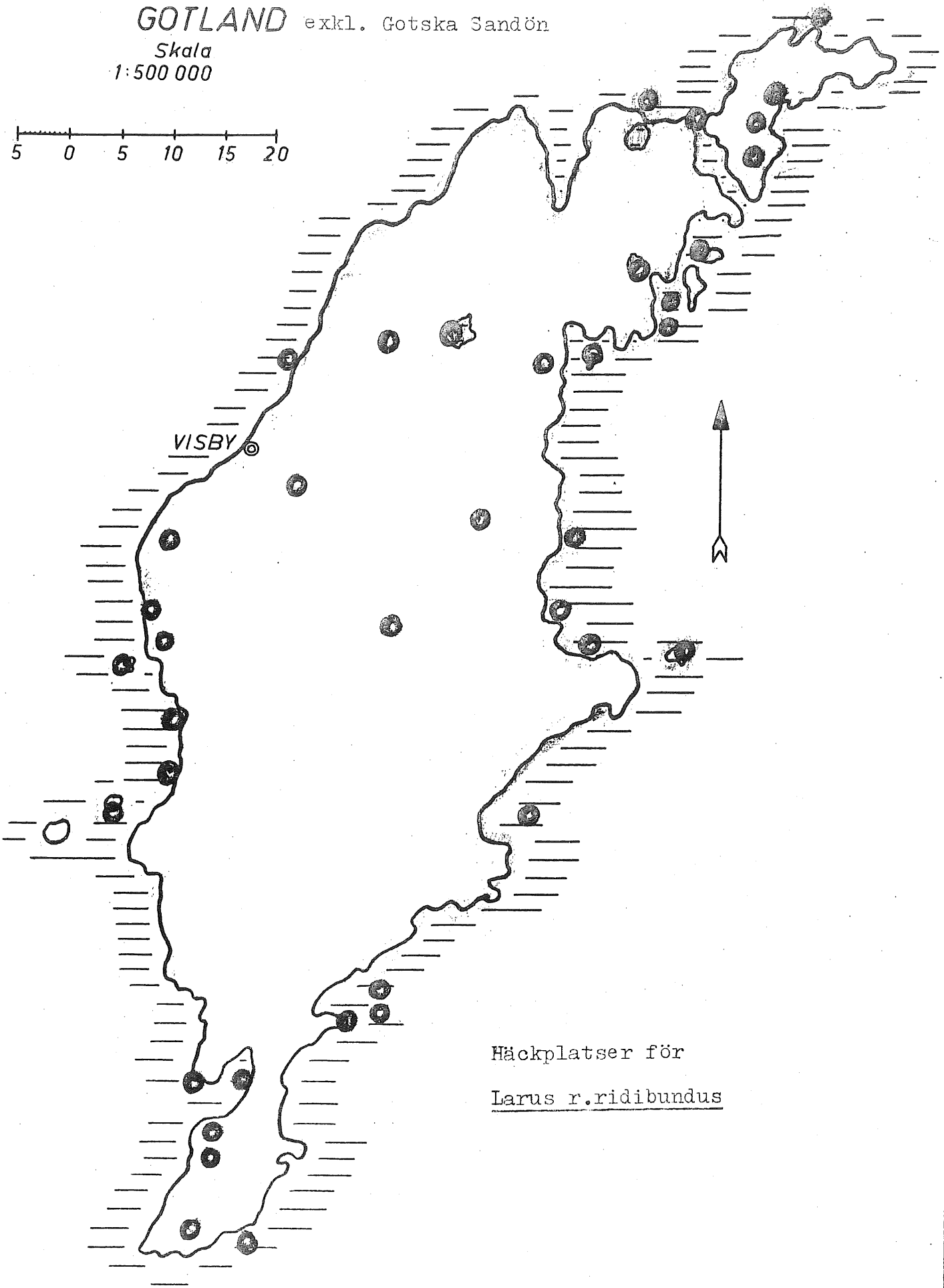

Häckplatser för

Larus r.ridibundus

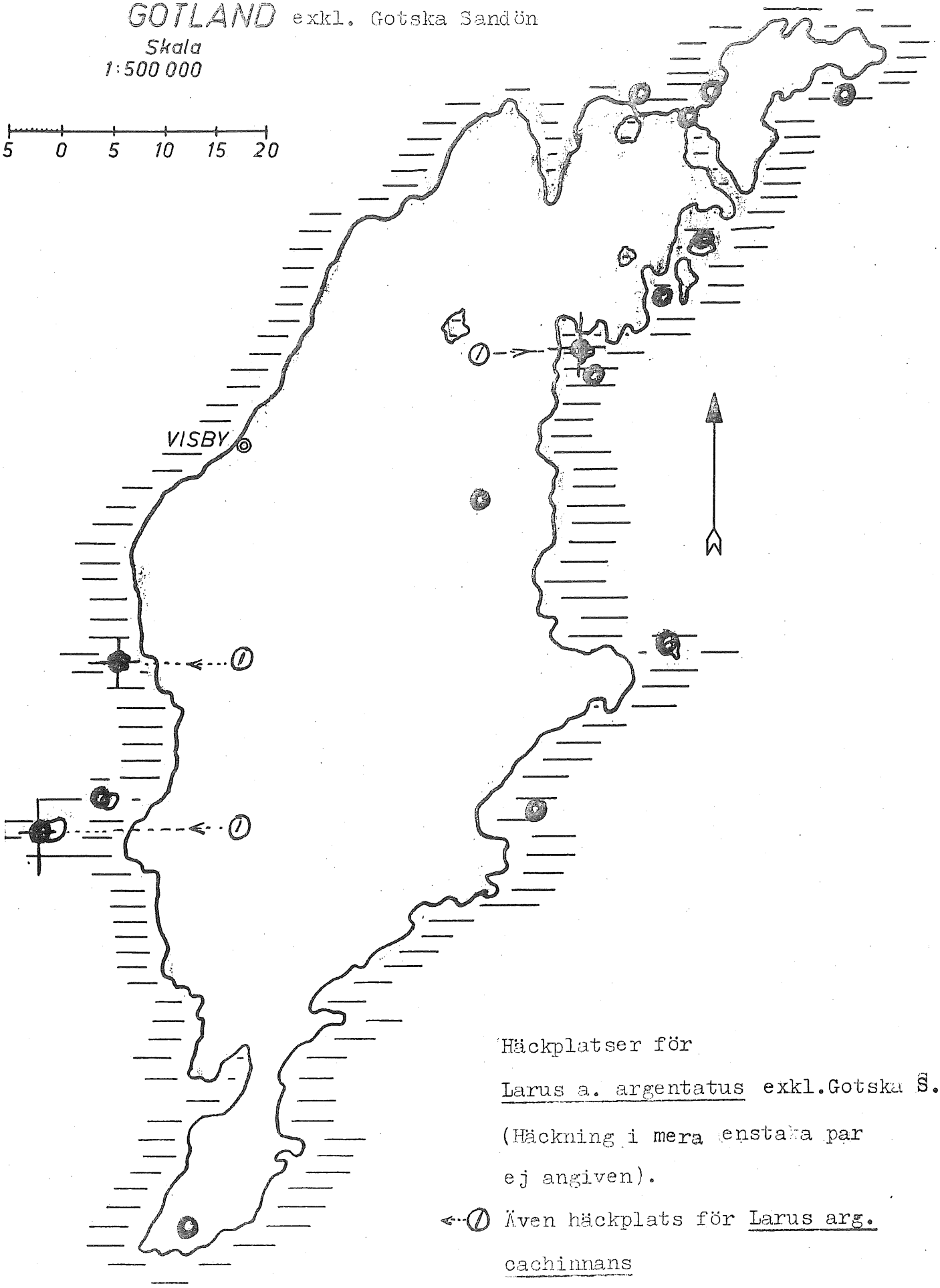

Häckplatser för

Larus a. argentatus exkl. Gotska S.

(Häckning i mera enstaka par ej angiven).

Även häckplats för Larus arg. cachinnans

Nr 32.

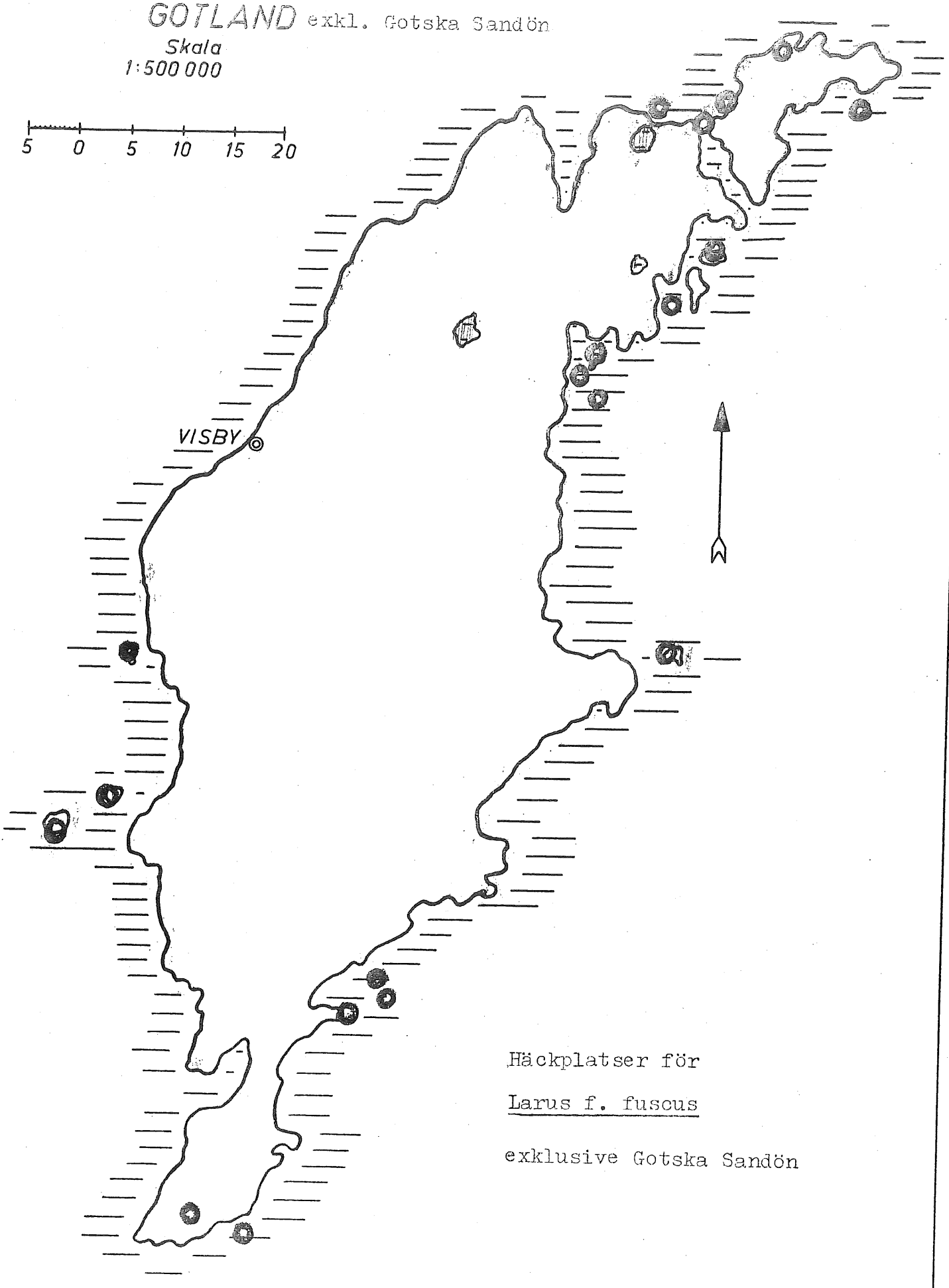

Häckplatser för

Larus f. fuscus

exklusive Gotska Sandön

Nr 33.

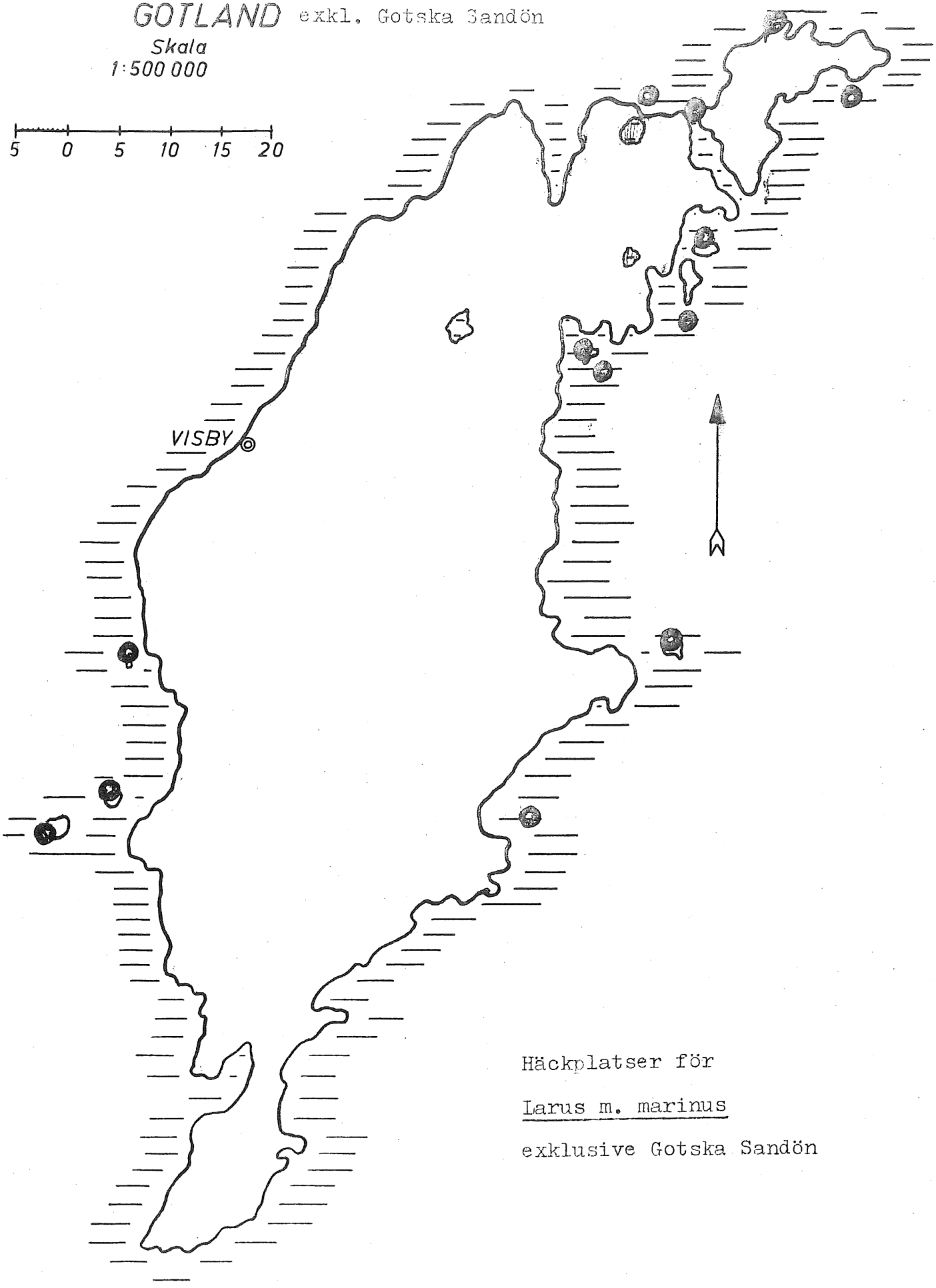

Häckplatser för

Larus m. marinus

exklusive Gotska Sandön

Nr 34.

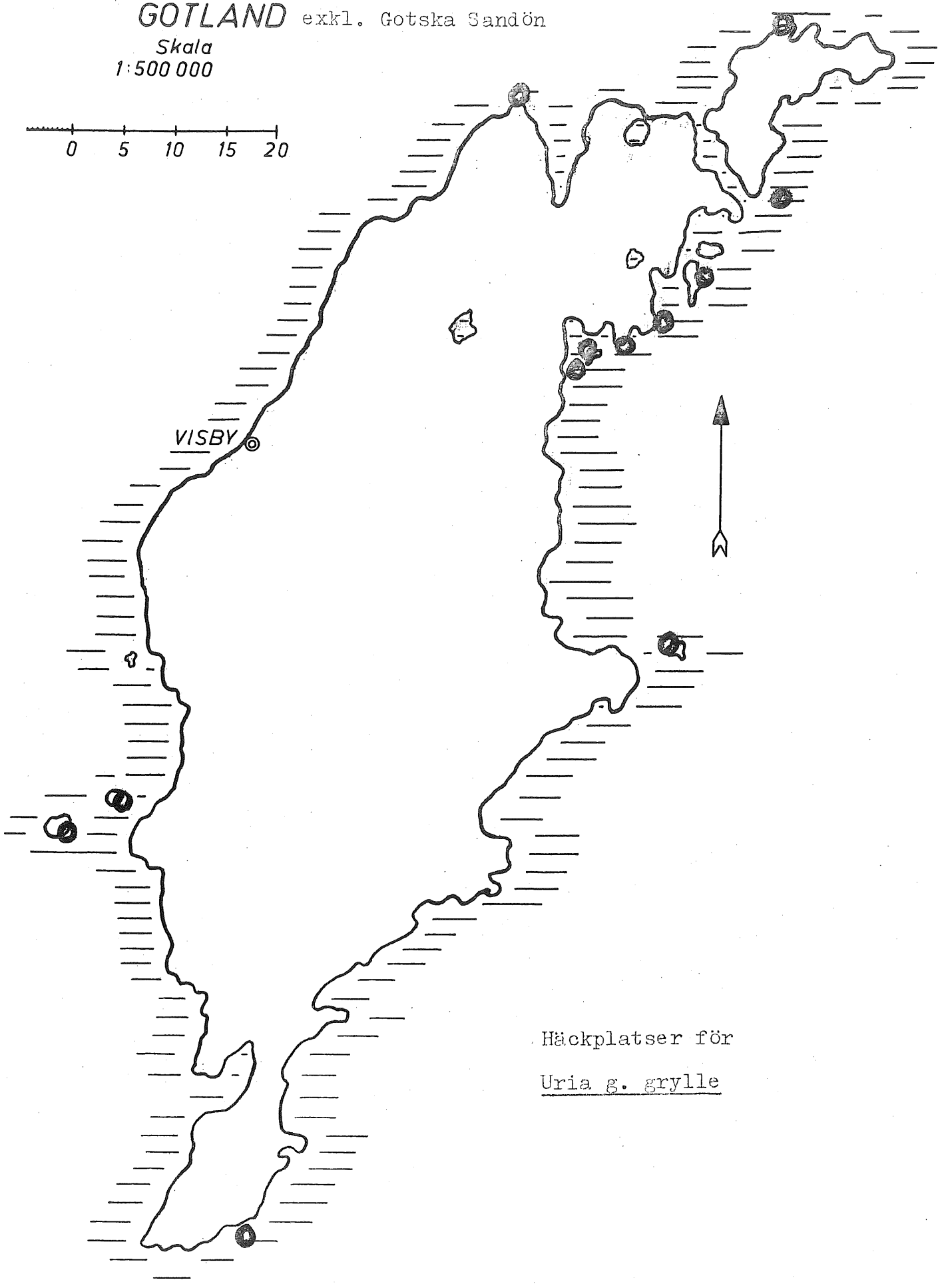

Häckplatser för

Uria g. grylle

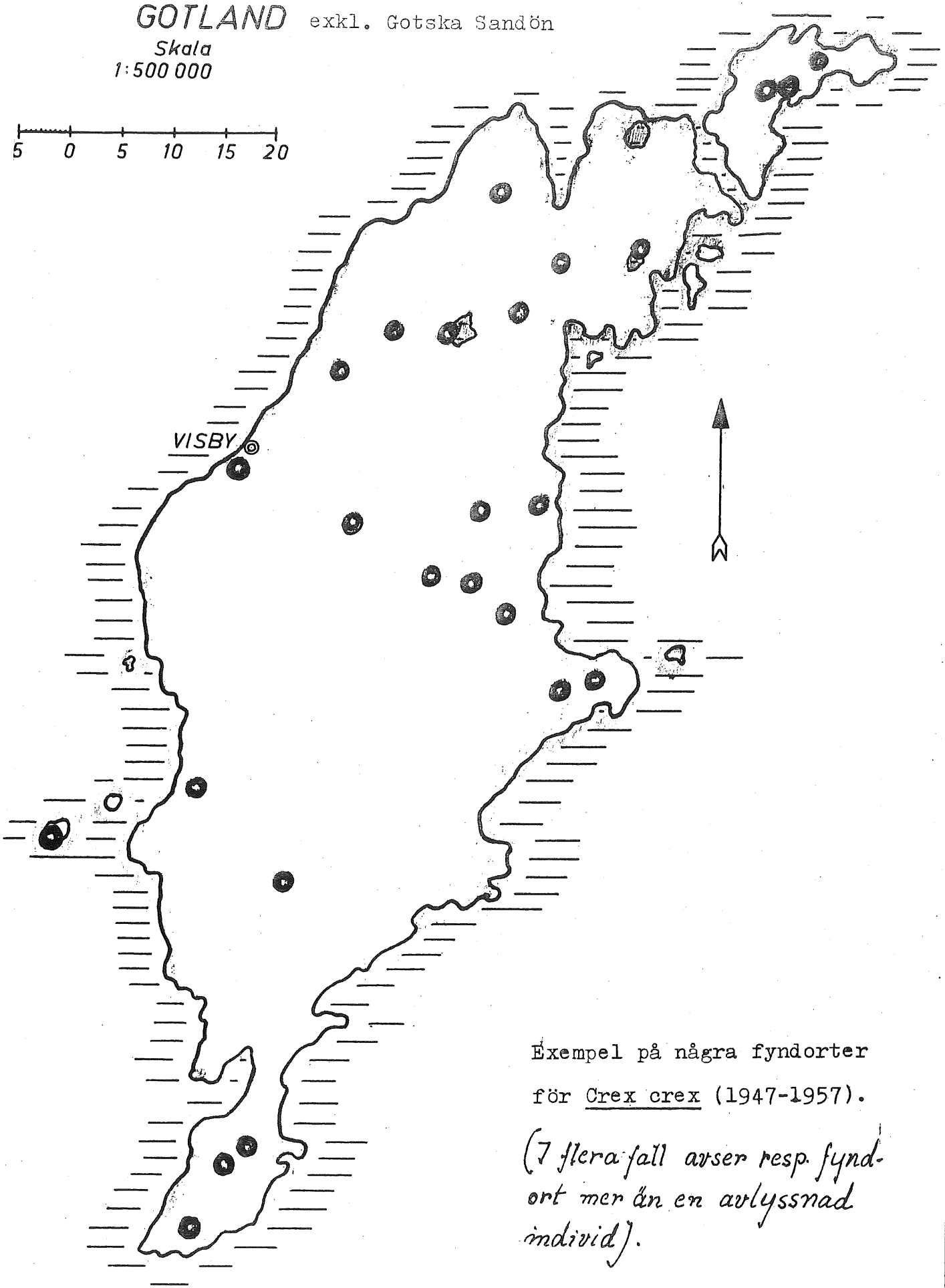

Exempel på några fyndorter för Crex crex (1947-1957).

(I flera fall avser resp. fyndort mer än en avlyssnad individ).

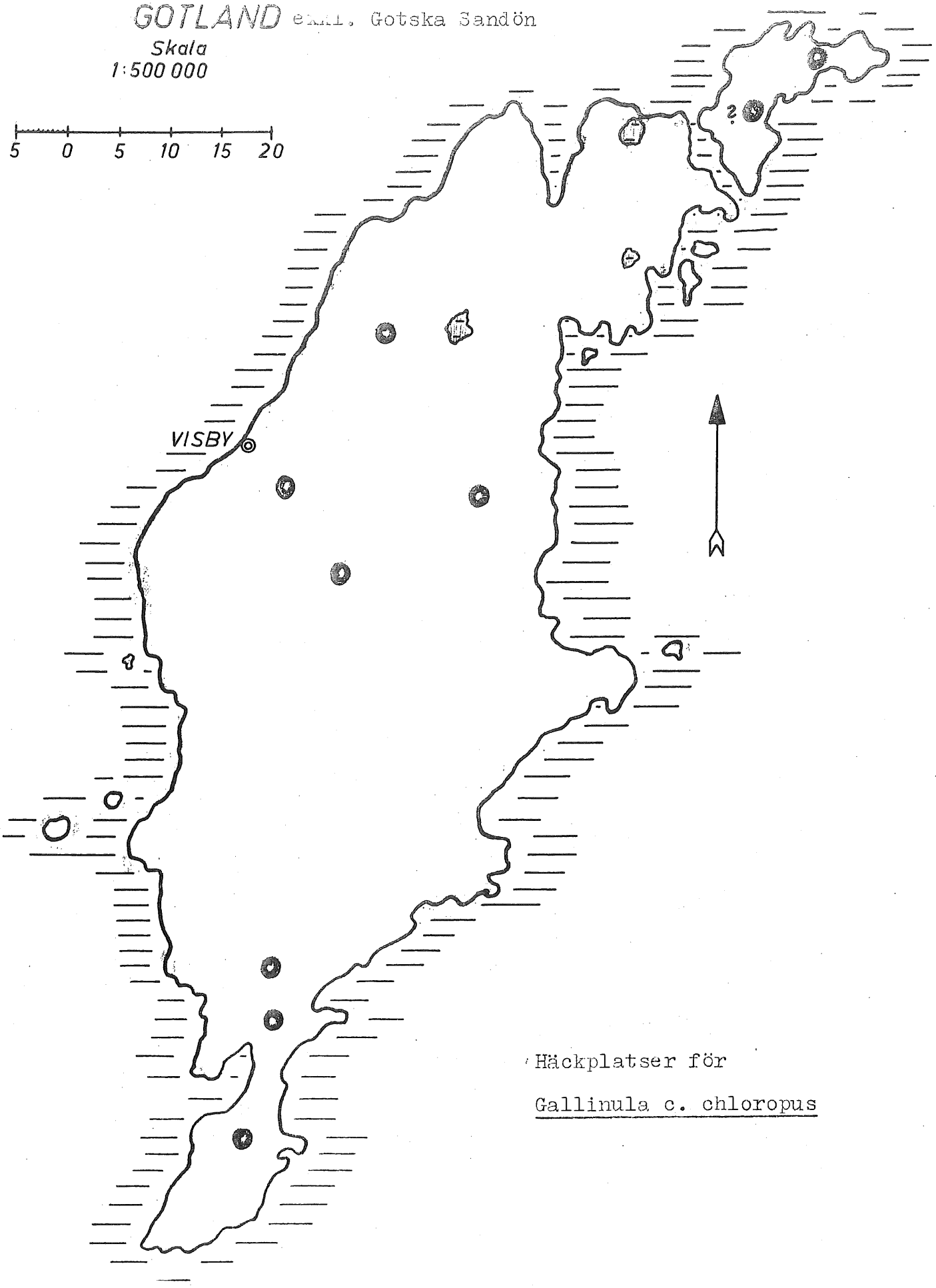

Häckplatser för

Gallinula c. chloropus

Nr 37.

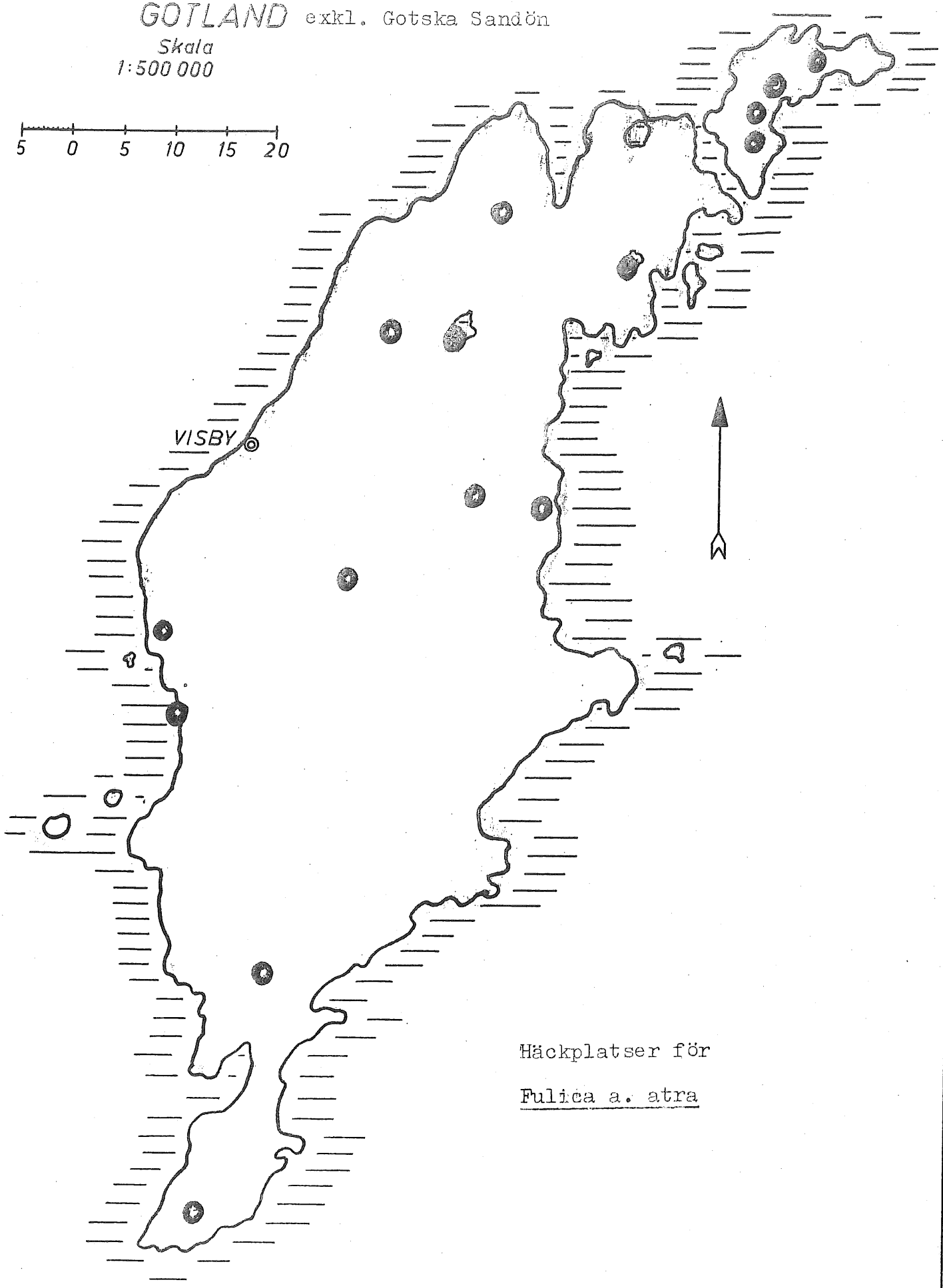

Häckplatser för

Fulica a. atra

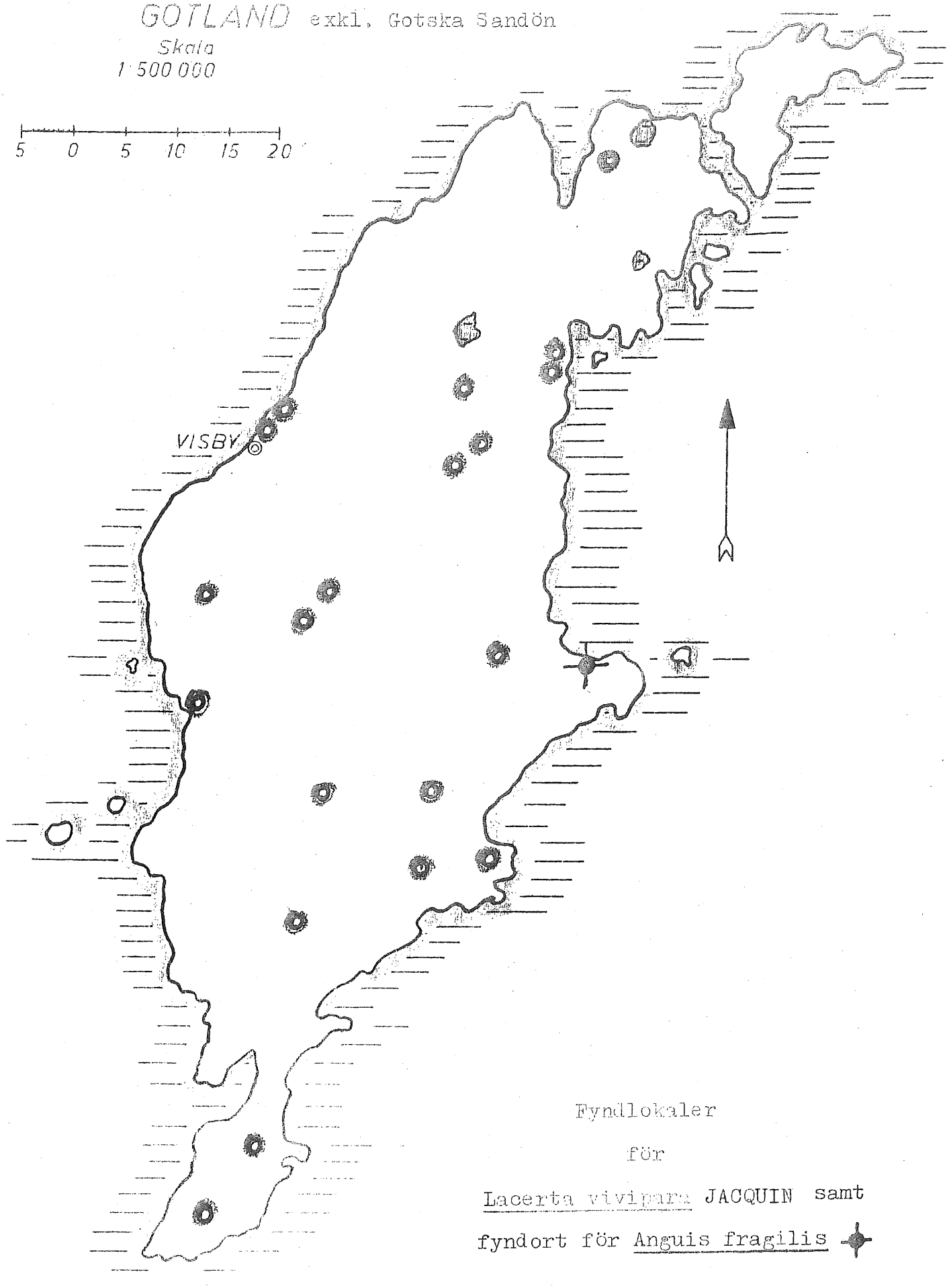

Fyndlokaler

för

Lacerta vivipara JACQUIN samt

fyndort för Anguis fragilis ✦

Nr 39.

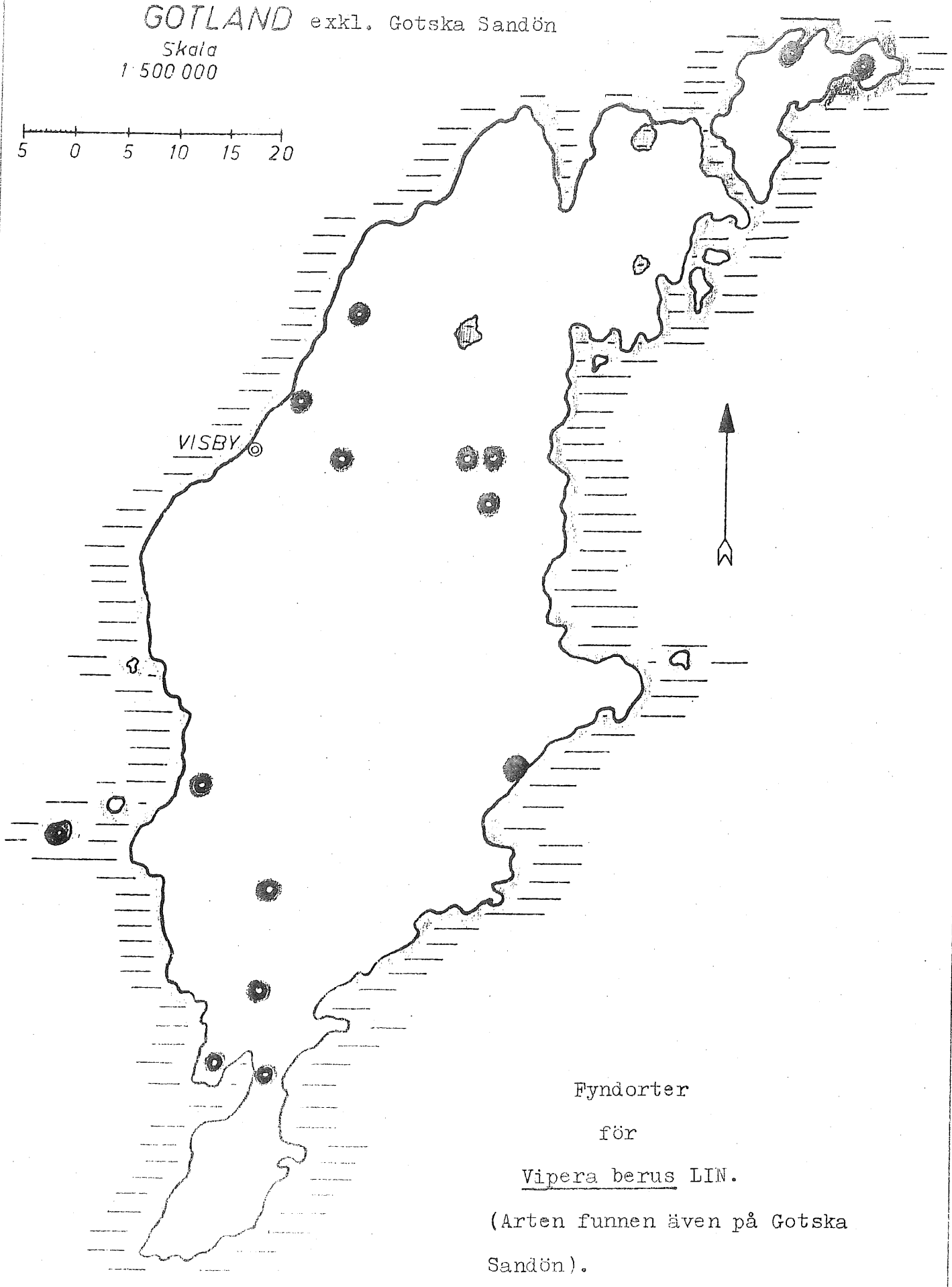

Fyndorter

för

Vipera berus LIN.

(Arten funnen även på Gotska Sandön).

Nr 40.

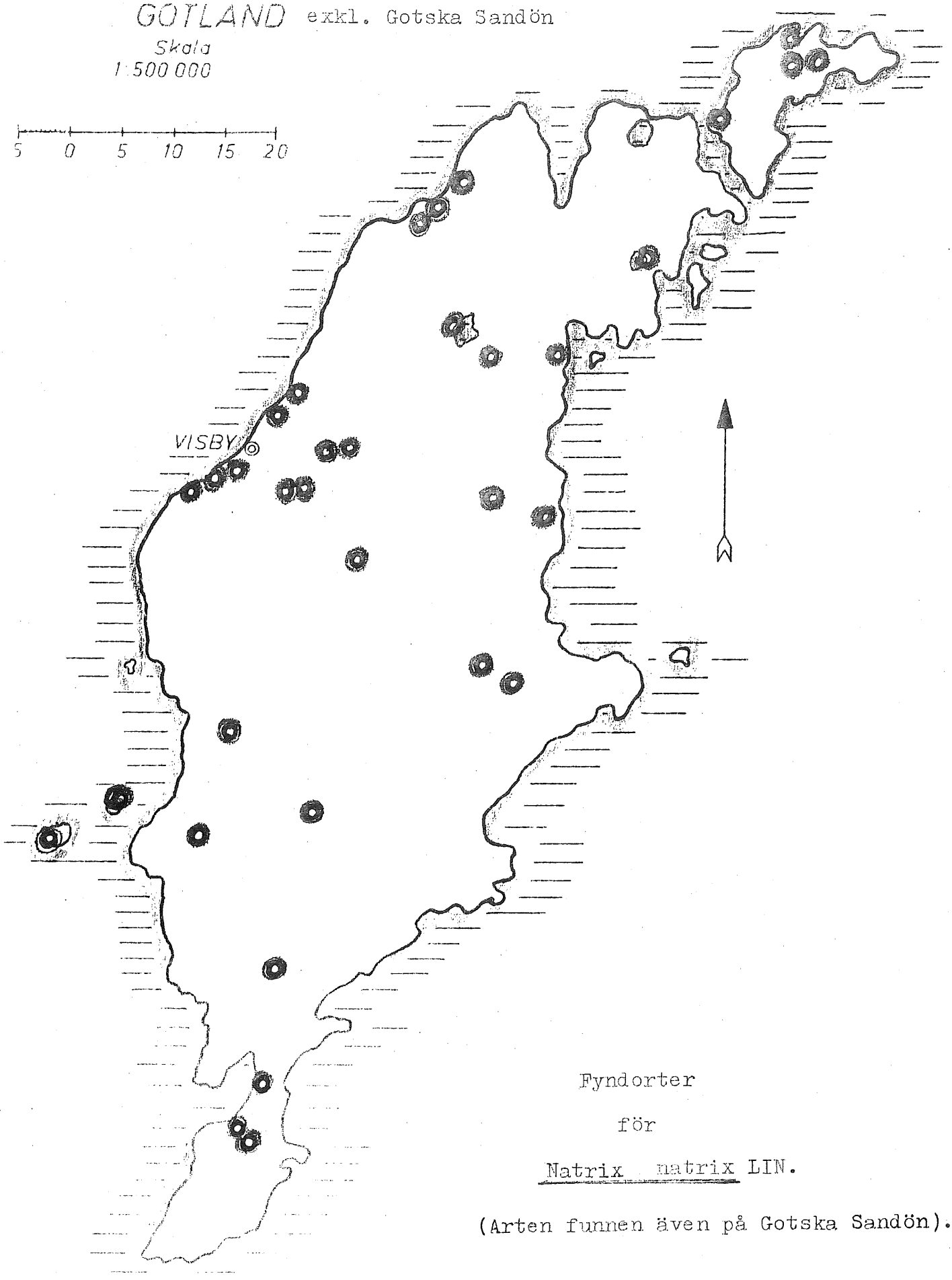

Fyndorter

för

Natrix natrix LIN.

(Arten funnen även på Gotska Sandön).

Nr 41.

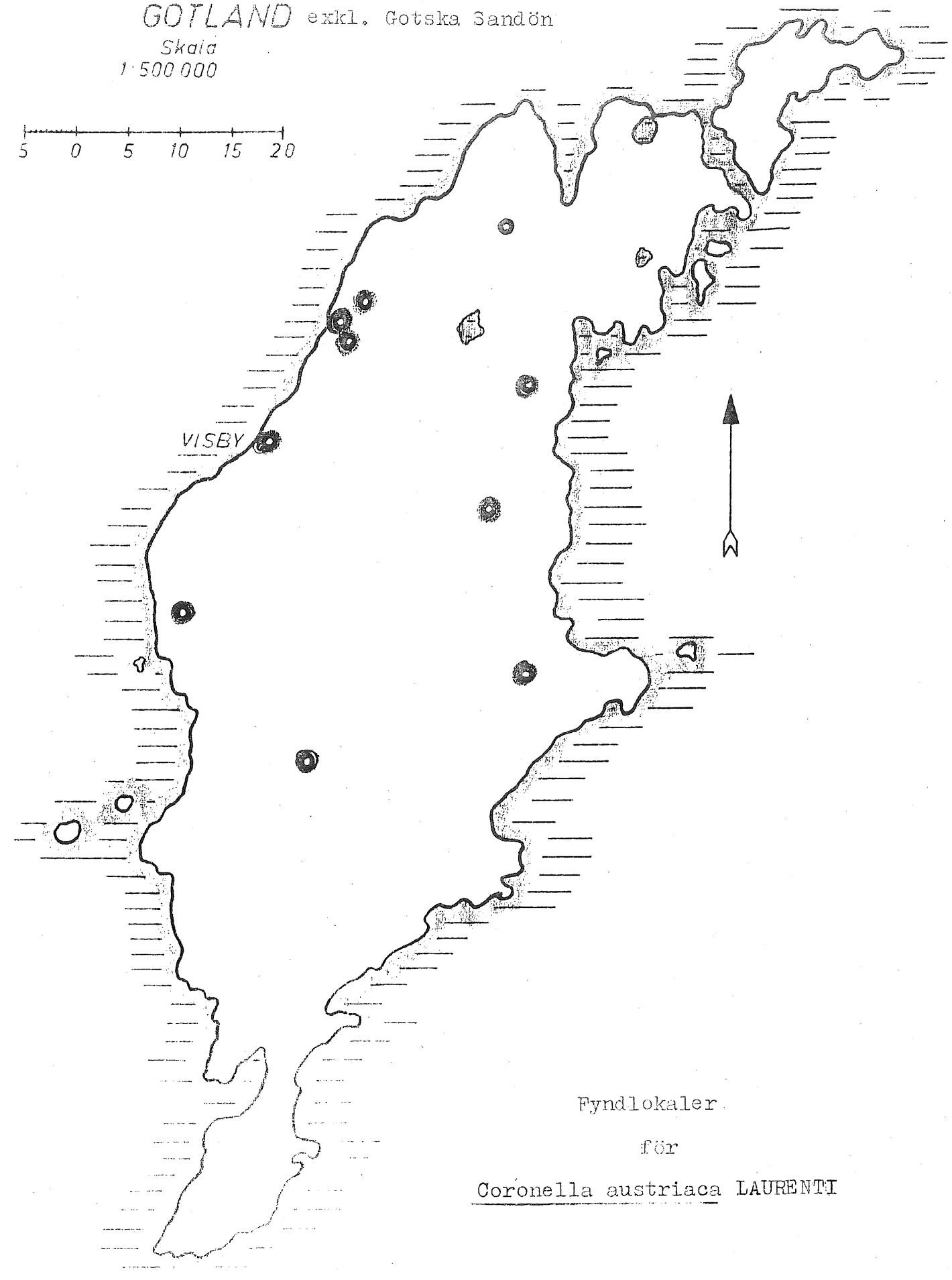

Fyndlokaler

för

Coronella austriaca LAURENTI

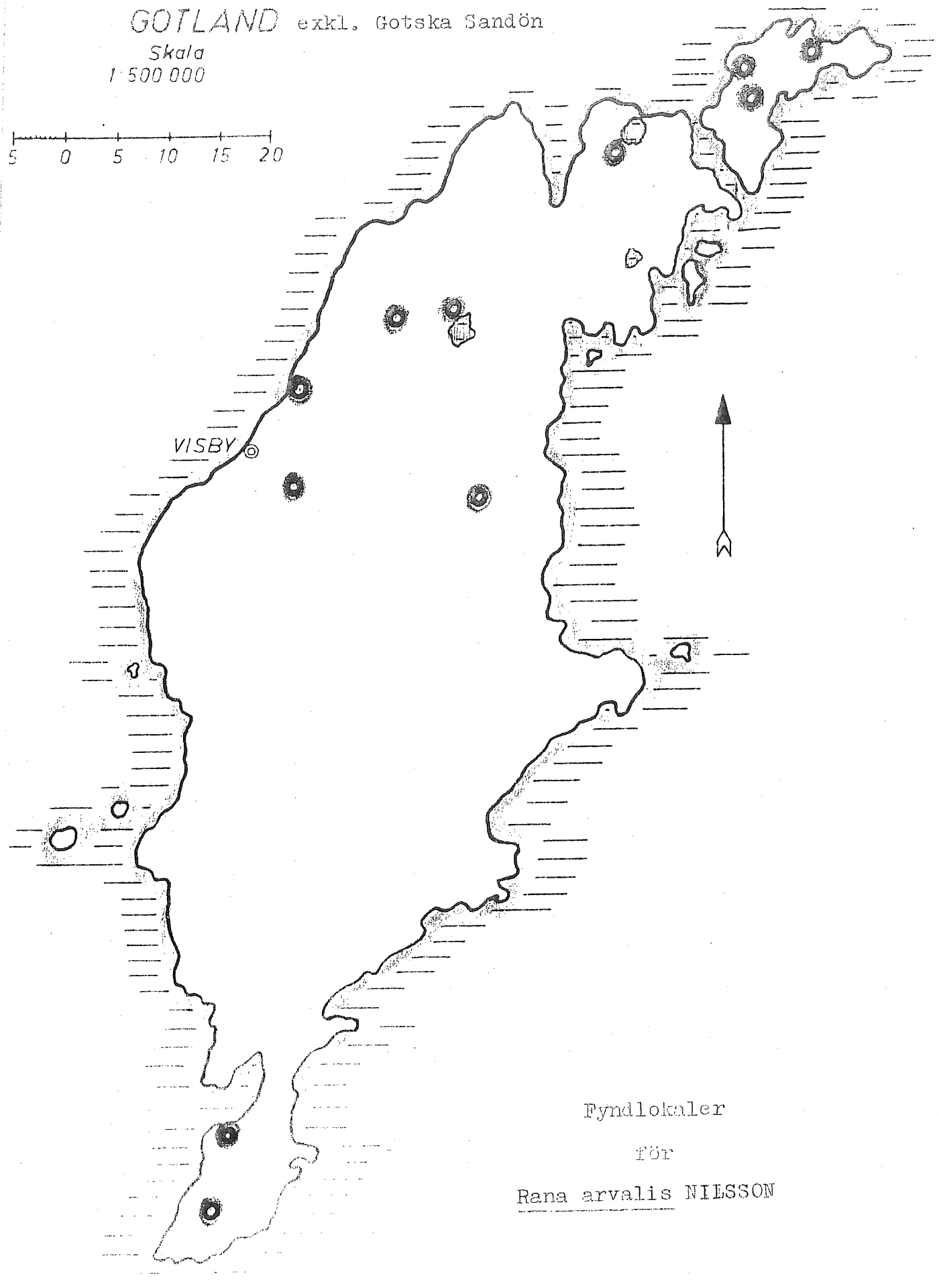

Fyndlokaler

för

Rana arvalis NILSSON

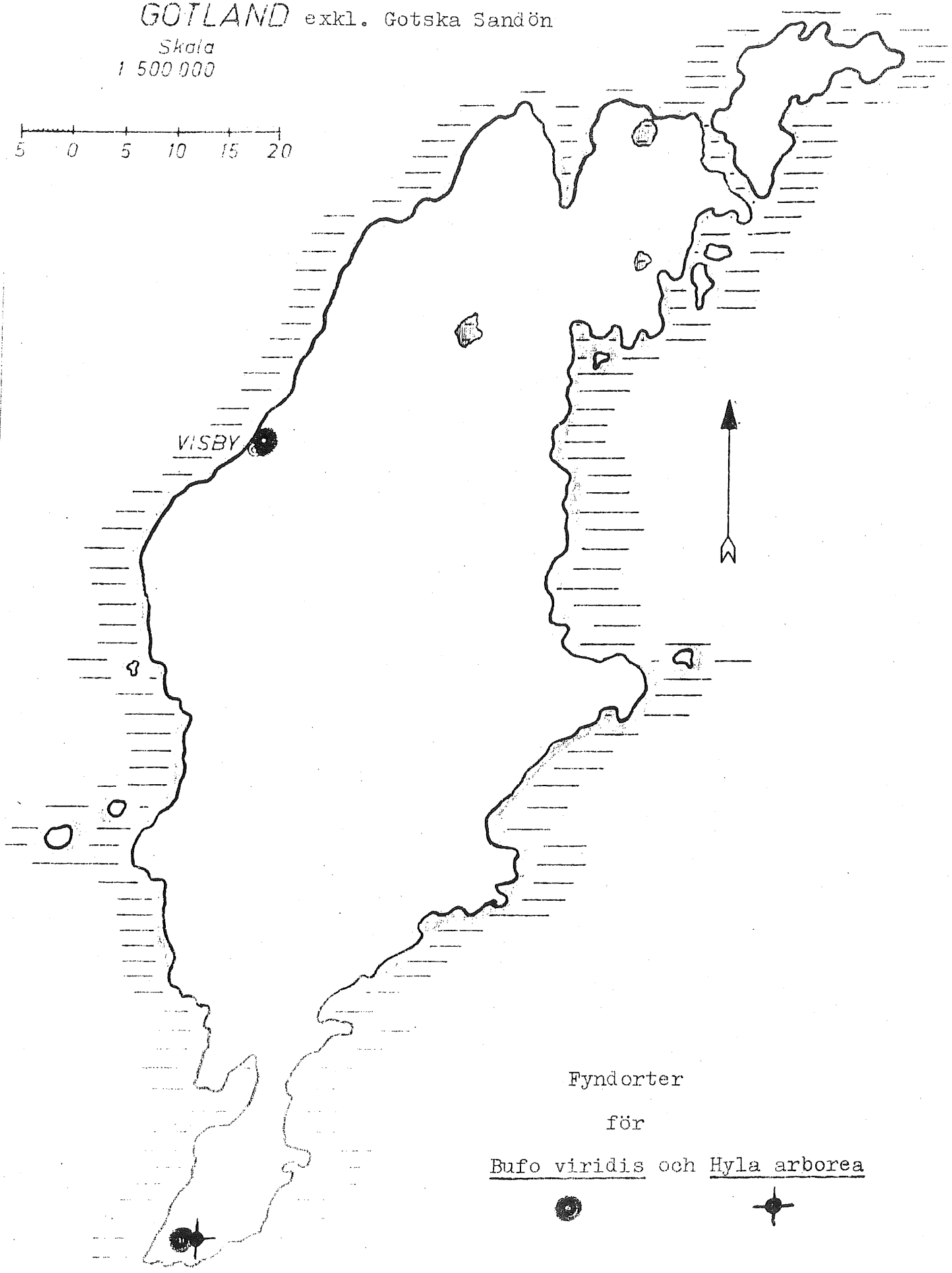

Fyndorter

för

Bufo viridis och Hyla arborea

Nr 44.

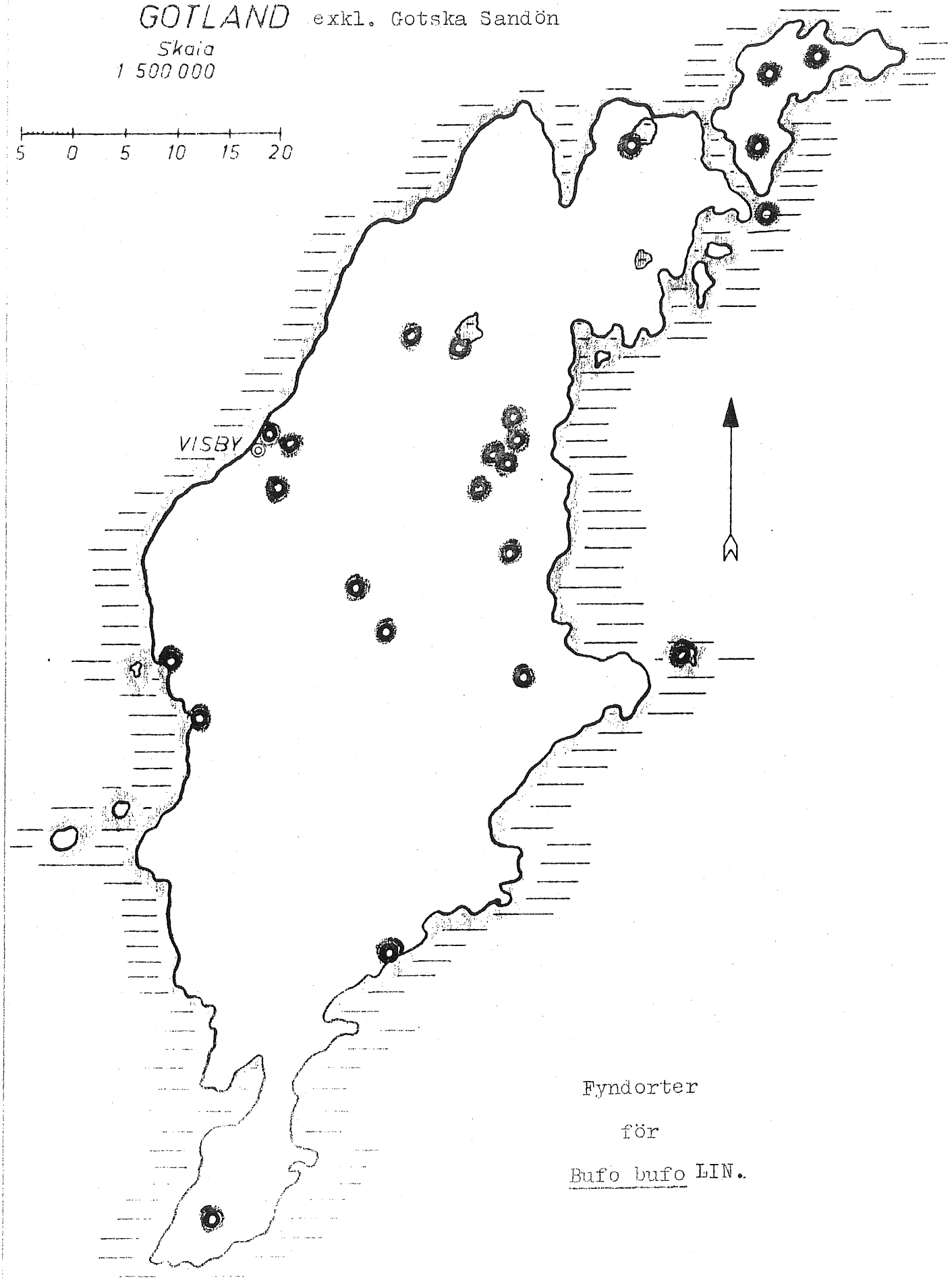

Fyndorter

för

Bufo bufo LIN.

Nr 45.

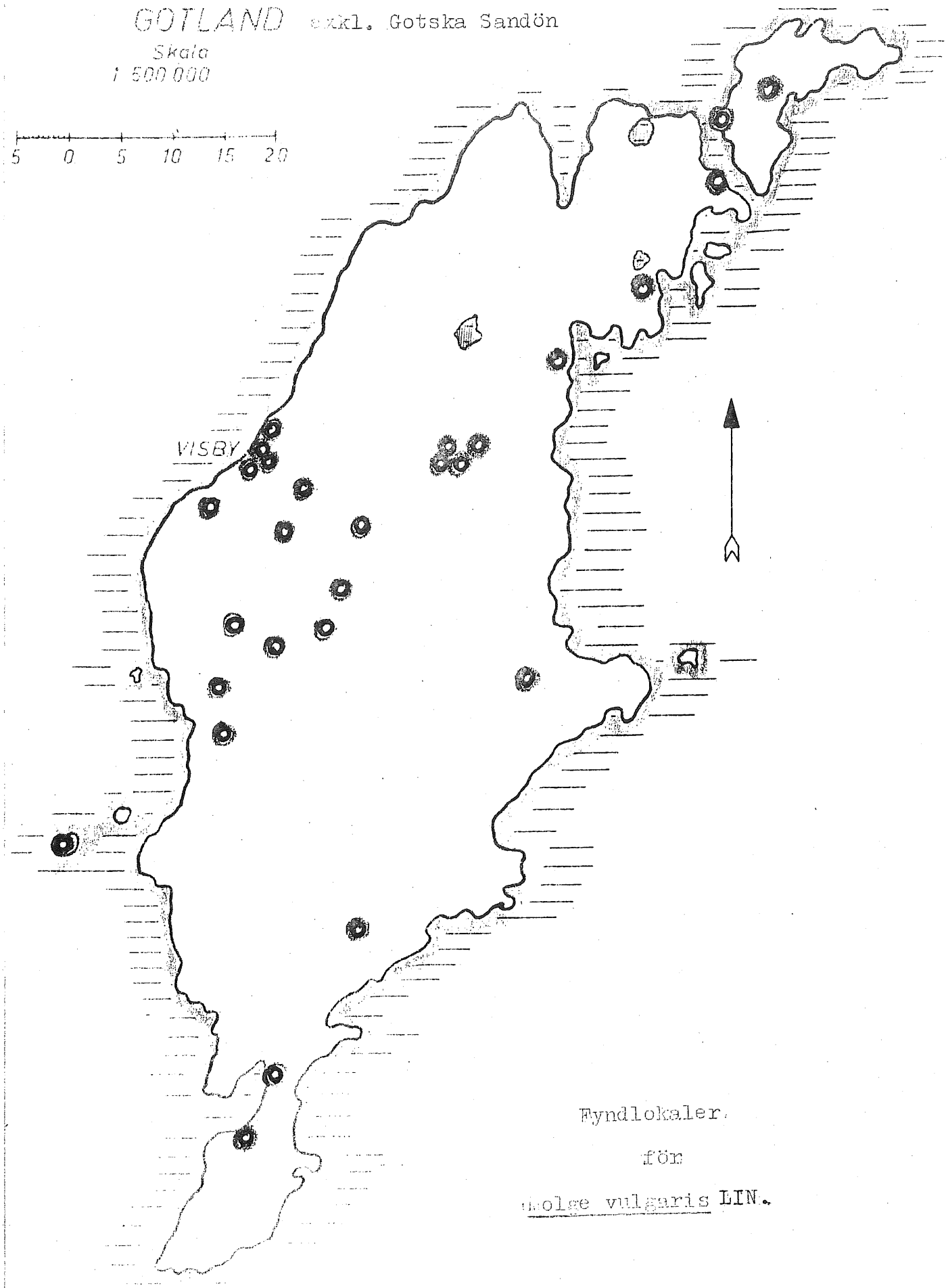

Fyndlokaler

för

Molge vulgaris LIN.

CITERAD LITTERATUR OCH LITTERATUR OM GOTLANDS VERTEBRATER

(Se även tillägget!)

1) Adolfsson, G., Flach, B. och Nauclér, C.-A., Några fågelobservationer från ett besök på Gotland och Stora Karlsö den 27.5-7.6 1954. Fauna o. Flora 1954, p. 257.

2) A-d., (sign.), Se Ohlsson, Arvid!

3) Ahlqvist, A(rvid), Lilla Karlsö som experimentobjekt. Gotlands Allahanda 1953, nr. 254.

4) Alander, Harald, Planerade fiskeribiologiska undersökningar vid Gotland. Gotlands fiskareförbunds Årsbok 1945/1946, p. 29.

5) -"- Några ord om torsken i Östersjön. Ostkusten, Hudiksvall, 1946, nr 8, p. 28.

6) -"- Trålfiske i Östersjön. Gotlands fiskareförbunds Årsbok 1950/1951, p. 61.

7) Almgren Oscar och Nerman Birger, Die ältere Eisenzeit Gotlands K. Vitt. Hist. och Antikvitets Akad. Stockholm 1923.

8) Andersson, Arvid, Redogörelse för fisket vid Gotlands kuster under år 1944. Gotlands fiskareförbunds Årsbok 1944/1945, p. 25.

9) -"- Laxfiske vid Gotland. Svensk Fiskeritidskrift, 1947, p. 113.

10) -"- Laxfisket vid Gotland. Ostkusten, 1947, p. 16.

11) Andersson, J.G., Mellan haf och dyner. (Gotska Sandön.) Svenska Turistföreningens Årsskrift, 1895, p. 180.

12) -"- Ett bidrag till Östersjöns djurgeografi. Ymer 1901.

13) Andersson, K.A., m.fl., Fiskeribiologiska undersökningar i Östersjön och Bottniska viken. Meddelande från K. Lantbruksstyr. Nr 243, (Nr 2) 1923.

14) Andersson, K. A., Fiskar och fiske i Norden. I - II. Stockholm 1942.

15) Andrée, A., Anteckningar öfver Jakten på Gottland. Tidskrift för Jägare och Naturforskare, 1834, p. 791.

16) -"- Öfversikt af Gottlands Fåglar. Kongl. Vet.-Acad. Handl. 1841. 1842, p. 207.

17) -"- Gottlands fogelfauna. Öfversigt af Kungl. Vet.-Akad. förhandl. 1844. 1845, p. 176.

18) -"- Om Gottländska Saltsjöfisket. Öfversigt af Kungl. Vet.-Akad. förhandl. 1850. 1851, p. 112.

19) Anrik, C.-J., Gotska Sandöns nationalpark. Ur Våra svenska nationalparker, 1927, p. 130.

20) Appelberg, B., Bengt Berg vill reformera fågellivet på Stora Karlsö. Jakt och Fiske 1935, p. 535.

21) Arvid, (sign.) Från Botvaldevik och Kyrkbingegrund. Några anteckningar från sommarens fågelmärkning på Gotlands ostkust. Gotlands Allehandas julnummer 1935.

22) Arwidsson, Ivar, Landets gamla stam av Rattus rattus (L.) ej utrotad. Fauna o. Flora 1923.

23) Arwidsson, Th., Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken. Kungl. Vet.-Akad. Avhandl. i naturskyddsärenden N:r 1. Stockholm 1938.

24) Berg, Bengt, Stora Karlsö, en bok om havets fåglar. Stockholm 1915

25) -"- Om grågåsen på Rone holmar. Sällsynta fåglar Saml. 2, 1919, p. 243.

26) -"- Fågelvärldens förkovran på Stora Karlsö. Gotlands-Posten 1935, nr. 120.

27) -"- Die seltsame Insel [St. Karlsö]. Övers. E Züchner. Berlin 1926.

28) B(ergdahl), B., Från årets harjakt på Stora Karlsö. Svensk Jakt 1941, p. 493.

29) Berggren, Sören, Tre fynd av svartpannad törnskata (Lanius minor) i Sverige. Vår Fågelvärld 1955, p. 264

30) Bergman, C.J., Karls-Öar. Reseanteckningar p. 290. Gotska Sandön. Några strödda anteckningar p. 269. Ur "Gotländska skildringar och minnen." Visby 1882. 2:dra uppl. Visby 1901.

32) Berättelse om Gotlands läns hushållningssällskaps verksamhet för 1885. Översikt av fiskerinäringen.

33) Billberg, G., Utkast till en Fauna Gottlandica, samt Beskrifning på en Svensk Fogel, Falco umbrinus. Kongl. Vet.-akad. Nya Handl. 1809, p. 188.

34) Björck, W., Ekman, S. m.fl., Sveriges djurvärld. Stockholm 1930.

35) Blomgren, Arne, Korpens (Corvus corax corax) nuvarande utbredning i Sverige. Norrbottens natur 1953, p. 48.

36) Bohlin, L., och Johansson, V., Gotländska naturskyddsproblem. Stockholm 1937.

37) B(ohlin), P(ehr), Egendomliga jagtepisoder. Svenska Jägareförbunds Nya Tidskrift 1904, p. 282.

38) B(o)l(i)n, J., Carlsöarne. Under kap. Jagten på Carlsöarne. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1865, p. 153.

39) Bollvik, Rune, Rödspoven, Limosa limosa, på Gotland. Fauna o. Flora 1933, p. 191.

40) -"- Rödspoven på Gotland. Fauna o. Flora 1934, p. 235.

41) -"- Med kamera hos flyttande vadarfåglar. Sveriges Natur Årsbok 1954, p. 84.

42) Borg, Knut, Ornithologiskt från en Gotlandsresa. Fauna o. Flora 1933, p. 241.

43) Brattström, Hans, Några smärre iakttagelser över fågellivet på Nordgotland 1942 och 1943. Fauna o. Flora 1945, p. 58.

44) -"- Fynd av dvärgnubbmus och andra smärre ryggradsdjur på Gotland. Fauna o. Flora 1945, p. 94.

45) -"- Iakttagelser över halsbandsflugsnapparen (Muscicapa a. albicollis Temminck) på Nordgotland. Fauna o. Flora 1946, p. 21.

46) Brunius, Göran, Om Gotska Sandön. Svenska kryssarklubbens årsskrift 1945, p. 27.

46) Brusewitz, Gunnar, Karlsö-höst. Svensk Jakt 1945, p. 390.

47) -"- Sällsynta fårö-fåglar. Svensk Jakt 1946, p. 297.

48) Cedergren, Allan, Oljan och sjöfåglarna. Svenska Naturskyddsföreningens tidskrift 1954, p. 195.

49) Cederström, G.C., Fiskarterna, havsvattnet och strömmingfisket 1863. I Berättelsen om Fiskarierna på Gotland. Visby 1864. Fjellfisket, 1864, D:o, Visby 1864. D:o Visby 1865.

50) -"- Strömmingfisket på Gotland samt förslag till strömmingsodling. Lantbruksakad:s Tidskrift 1864, p. 224.

51) -"- Sälfångst på Gotska Fårön i s.k. kut- eller slagnät. Landtbruksakademiens Tidskrift 1865, p. 160.

52) Cederström, J., Beskrifning med ritningar att fånga Orrar, Rapphöns och Sjöfoglar samt Huru de böra vårdas och planteras. Utgiven genom Gotlands skarpskytte- och Jägaregille 1839.

53) "C.M.L." (sign.), Minnen från Gotland och Öland 1867. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1868, p. 45.

54) "Ceo" (sign.), Se Nilsson, Carl Oscar!

55) Curry-Lindahl, Kai, De gotländska vattensnokarna. En preliminär översikt. Fauna o. Flora 1946, p. 37.

56) -"- Om de gotländska vattensnokarna. Svensk Faunistisk Revy 1947, p. 85. (Ett kort genmäle)

57) -"- Något om Sveriges vertebratfauna under 1945, ~~Ibid~~ ditto 1946, 1947, 1948, 1949, 1950. Svenska Naturskyddsföreningens Tidskrift 1945. Ibid 1946, 1947, 1948, 1949 1951.

58) D(ahlbeck), N(ils), Nygårds myr räddad. Sveriges Natur 1950, p. 56.

59) -"- Hela Gotska Sandön är nu skyddad. Sveriges Natur 1950, p. 139.

60) Dahlskog, Åten o. Pettersson, Lars Erik, Översikt över Sveriges fågelvärld 1951. Svenska Naturskyddsföreningens Tidskrift 1951, h. 2.

61) Dahlskog, Sten o. Pettersson, Lars Erik, Sveriges däggdjur 1951. Svenska Naturskyddsföreningens Tidskrift 1952, h. 1.

62) de Geer, Jan, Svartkråka på Gotland. Fauna o. Flora 1956, p.183.

63) Delje, Gustaf, Dvärguv på Fårö. Fauna o. Flora 1956, p. 186.

64) Dixelius, Olof, Tre fynd av svartpannad törnskata (Lanius minor) i Sverige. Vår Fågelvärld 1954, p. 268.

65) Durango, Sigfrid, a) Bidrag till kännedom om fågelfaunan i Lau, Gotland. Fauna o. Flora 1935, p. 111.

66) -"- b) Pilfinken, Passer montanus, är häckfågel på Gotland. Fauna o. Flora 1935, p. 188.

67) -"- c) Några ornitologiska iakttagelser från Fårö. Fauna o. Flora 1935, p. 257.

68) -"- a) Fågellivet på Fårön. Iakttagelser under somrarna 1935-1938. Fauna o. Flora 1938, p. 145 och p. 193.

69) -"- b) Nytt fågelskyddsområde på Fårön. Sveriges Natur 1938, p. 115.

70) -"- c) Koggen, en av Sveriges största grågåskolonier nära att spolieras. Gotlands Allehanda 1938, nr 88.

71) -"- Ett bidrag till kännedom om halsbandsflugsnapparens (Muscicapa albicollis TEMMINCK) biologi. Fauna o. Flora 1939, p. 254.

72) -"- a) Roskarlen, Arenaria interpres L., som häckfågel i tärnkolonier. Fauna o. Flora 1940, p. 23.

73) -"- b) Om häckningsparasitiska tendenser hos några andfåglar. (På Aurgrund.) Fauna o. Flora 1940, p. 116.

74) -"- c) Något om mås- och tärnsamhällenas betydelse för andra fågelarter under häckningstiden. Svensk Faunistisk Revy 1940, p. 11.

75) -"- d) Skrattmåsen, en försvarsskrift. Svensk Jakt 1940, p. 149.

76) -"- Fårön de sällsynta fåglarnas ö. Bygd och Natur 1941, p. 16.

77) -"- Några iakttagelser av den mindre strandpiparen, Charadrius dubius curonicus Gmel. Fauna o. Flora 1943, p. 145.

650

79 Durango, Sigfrid, a) Fågellivet på Fårön. Iakttagelser under åren 1939-1943. Fauna o. Flora 1944, p. 125.

79 -"- b) Några ord om den hökfärgade sångaren, Sylvia nisoria (BECHST.) som häckfågel på Gotland. Svensk Faunistisk Revy 1944, p. 15.

80 -"- a) Till kännedom om tofsmesens, Parus cristatus cristatus L., utbredning och biologi i Sverige. Svensk Faunistisk Revy 1945, p. 6.

81 -"- b) Om silvertärnans, Sterna macrura Naum., häckningssamhällen och sociabilitet mellan denna art och andra fåglar. Svensk Faunistisk Revy 1945, p. 91.

82 -"- a) Om svartmesens (Parus ater ater L.) biotop- och boplatsval. Vår Fågelvärld 1946, p. 1.

83 -"- b) Blåkråkan (Coracias g. garrulus L.) i Sverige. Vår Fågelvärld 1946, p. 145.

84 -"- c) Fårö, naturkontrasternas ö. Natur på Gotland. Göteborg 1946, p. 47.

85 -"- a) Till kännedomen om hämplingens, Carduelis c. cannabina (L.), förekomst under de senaste decennierna. Svensk Faunistisk Revy 1947, p. 3.

86 -"- b) Några egendomliga drag ur törnskatans liv. Svensk Jakt 1947, p. 185.

87 -"- Om den gulbröstade sångarens, Hippolais icterina (VIEILL.), förekomst och häckningsvanor i Sverige. Fauna o. Flora 1948, p. 185.

88 -"- Blåkråkan (Coracias g. garrulus L.) i Sverige. Svensk Faunistisk Revy 1949, p. 14.

89 -"- Om klimatets inverkan på törnskatans (Lanius collurio L.) utbredning och levnadsmöjligheter. Fauna o. Flora 1950, p. 49.

90 -"- Om blåkråkans (Coracias garrulus L.) vanor under ungarnas nästtid. Svensk Faunistisk Revy 1951, p. 73.

91 -"- a) Besök på Fårö. Stockholm 1953.

92 -"- b) Om fåglarnas val av häckningsbiotoper. Svensk Faunistisk Revy 1953, p. 58.

93 -"- a) Om skogsduvans (Columba oenas L.) häckningsmiljö. Fauna o. Flora 1955, p. 25.

94 -"- b) Vitnäbbad islom iakttagen utanför Fårö. Fauna o. Flora 1955, p. 224.

95) Edelstam, Carl, Havstrut eller vittrut. Fauna o. Flora 1944, p. 99.

96) -"- Till diskussionen om gotlandssnokarnas särprägel. Svensk Faunistisk Revy 1947, p. 25.

97) Edelstam, Carl, Om de gotländska vattensnokarna. Svensk Faunistisk Revy 1947, p. 87. (Ett svar)

98) Edén, Eskil, Vildminken - ett problem. Svenska Naturskyddsföreningens Tidskrift 1950, nr 5, p. 129.

99) -"- Vildminken ökar. Fauna o. Flora 1952, p. 62.

100) Eisen, Gustaf & Stuxberg, Anton, Bidrag till kännedom om Gotska Sandön. Öfversigt af Kungl. Vet.-Akad. förhandl. 1868, p. 353.

101) Eklundh, Albert, Willy Wöhler. Ur Svensk Jakt. En överblick till hugfästande av Svenska jägareförbundets etthundraåriga tillvaro. Stockholm 1930, p. 429.

102) Ekman, K., Fisket vid Gottland förr och nu I, (jämte ett tillägg II, undertecknat "Fiskare på norra Gottland"). Svensk Fiskeritidskrift. Stockholm 1911, p. 140.

103) Ekman, Knut, En vinterdag på fiskeläget. Skildring av "djupfisket" under 1800-talet vid ett gotländskt fiskeläge. Gotlands Allehanda 1935, nr 68 och 74.

104) -"- Fiske och fiskförsäljning genom tiderna. Gotlands Allehanda 1936, nr 44.

105) Ekman, Sven, Ett bidrag till Östersjökustens, Gottlands och Ölands djurgeografi. Ymer 1909, p. 261.

106) -"- Några jaktbara djurarters historia i Sverige under senare tid. 2) Kronhjorten. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1918, p. 323.

107) -"- Några jaktbara djurarters historia i Sverige under senare tid. 3) Rådjuret. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1919, p. 33.

108) -"- Djurvärldens utbredningshistoria på den skandinaviska halvön. Stockholm 1922.

109) -"- Über eine spezifische Vogelfauna des euthrophen Gewässertyps und ihre schwedische Verbreitung. Archiv für Hydrobiologie Bd XL. (Festband August Thienemann) Stuttgart 1942-1945, p. 742.

110 Ekman, Vilh(elm), Den stora kutjakten. Ett ungdomsminne. Götlänningen 1918, nr 119 B (julnr.).

111 Ekström, Karl Otto, Se sign. Gubben Noach!

112 Englund, Sevéd, Vildkaninen, den gotländska skogens "fiende nummer ett". Stockholm 1949, p. 8. (Från skogsvårdsstyrelsens arbetsfält.)

113 Engqvist, Erik, Svart svan och vit gås vid sydöstra Gotland. Vår Fågelvärld 1949, p. 191.

114 Engström, Albert, Gotska Sandön måste bli nationalpark! Föredrag vid Naturskyddsföreningens årsmöte den 29 mars 1923. Sveriges Natur 1923, p. 1.

115 -"- Gotska Sandön. Stockholm 1928 samt 1942 (nationaluppl.)

116 Engström, Kjell, Ortolonsparven och blåmesens utbredning i Sverige. Vår Fågelvärld 1952, p. 27.

117 Engström, L-B, Gotska Sandöns öde avgöres. Aftonbladet 18 april 19

118 -"- Sälsommar på Gotska Sandön. Svensk Jakt 1951, p. 106.

119 E(nström), P(er) J(osef), En dag hos "kutkungar" och andra gamla säldödare på Näs. Gotlands Allehanda 1917, nr 236.

120 -"- Muskemyr i Sundre ‖ en myr som bör skyddas från utdikning. Gotlands Allehanda 1918, nr 192.

121 -"- Den gotländska jakten. Gotlands Allehanda 1936 nr 245.

122 Erlandsson, Th., Rävskall eller "räva-lup". Ur en döende kultur. Visby 1935, p. 214.

123 Est. (sign.), Till Willy Bevararens ö. Resekåseri om Carlsöexkursionen. Jaktsignalen. Medlemsblad för Bergslagernas jägargille, 1949, p. 10.

124 Fagerlind, Tore o. Geijer, Bertil, Aftonfalk (Falco vespertinus) på Fårön och Gotland. Vår Fågelvärld 1954, p. 268.

125 ~~Faleh, Erik, Stora Karlsö vår och höst. Östergötlands läns jaktvårdsförenings årsskrift 1918.~~

126 Falk, Alma, Lilla Karlsö blir naturpark. Barometern 1953, den 14 nov.

Fardume träsk och näktergalen. Gotlands Allehanda 1886 nr 55.

Fauna o. Flora, Lilla Karlsö fridlyst 1908, p. 31.

-"- Fyrarna och flyttfåglarna 1914, p. 234.

-"- Ringtrasten. Tordus torquatus, på Stora Karlsö 1935 p. 141.

-"- En ringmärkt sillgrissla. 1915, p. 44.

Faxén, Lars, Karlsöarna. Ett inplanteringsförslag. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1926, p. 2.

Flach, Bengt, Möte med blåhake(n) (Luscinia s. svecia) på Stora Karlsö. Upplysningar för aktieägare, Visby 1951, p. 22

-"- a) Vårobservationer av blåhake på Stora Karlsö. Fauna o. Flora 1952, p. 120.

-"- b) Besök på Vestergarns Utholme, Gotland, den 2.6. 1952, Ibid 1952, p. 250.

-"- a) Översikt av Stora Karlsös fågelfauna. Ibid. 1953, p. 28 samt p. 116.

-"- b) Liten flugsnappare (Miscicapa p. parva) på Gotland. Ibid. 1953, p. 258.

-"- c) Bland lappsparvar och sillgrisslor m.m. Upplysningsskrift för aktieägare i Karlsöklubben. Visby 1953, p. 23-38.

-"- Smärre meddelanden. Myrspov (Limosa lapponica). Vår Fågelvärld 1955, p. 126.

-"- Stor piplärka (Anthus novazeelandiae) på Stora Karlsö. Ibid. 1956, nr 3, p. 206.

Flach, Erik. Stora Karlsö vår och höst. Östergötlands läns jaktvårdsförenings årsskrift 1918, p. 31.

Fontaine, Viking, Härfågel, Upupa e. epops (L.) funnen i Halland och på Gotland. Fauna o. Flora 1951, p. 85.

Forslund, Karl-Erik, Gotska Sandöns saga. Ur Fridlysta vildmarker. Stockholm 1915, p. 215.

Franzén, Carl, Fardume träsk. Gotlands Allehanda 1931 nr 299 B (julnummer.).

Fries, Carl, Svensk kust. Stockholm 1944, p. 261.
Besök på Fårö, p. 195. Paradiset i Norden, p. 205.
Myren och bygden, p. 215. Fågelberg i Östersjön, p 227.
Ur Svensk Natur. Från hav till fjäll. Del. 1.
Stockholm 1950, p. 195.

Från Jaktmarker och fiskevatten, Hararna på Stora Karlsö 1913, p. 95.

146) Från Skog och Sjö, Hararna på Gotland, 1909, p. 114.

147) -"- Starar på Gotland, 1912, p. 53

148) -"- Från Stora Karlsö, 1912, p. 153.

149) -"- Karlsö Jakt- och djurskyddsförening. 1912, p. 249.

150) -"- Jaktförbud å Stora Karlsö. 1913, p. 110.

151) -"- Förbud mot jakt efter sjöfågel vid Stora Karlsö. 1913, p. 156.

152) -"- Gottlandsbönderna ville inte släppa Stora Karlsö. 1918, p. 80.

153) -"- Karlsöjakt 1918, avtr. i Gotlands Allehanda 1938, nr 219.

154) -"- Äggplundring på Koggen. 1939, p. 39.

155) -"- Den vitkindade gåsens skadegörelse utredes 1941, p. 251.

156) Fröman, Ingemar, Burgar i havet. Storö och Lillö. Svenska Turistföreningens Årsskrift 1940, p. 248.

157) -"- Besök på Stora Karlsö. Göteborg 1947.

158) Fågelskydd, äfven omkring Stora Karlsö. Djurvännernas tidning 1913, p. 70.

159) "G" (sign.), Decemberjagt på Karlsö. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1912, p. 62.

160) Geijer, Bertil, Skärfläcka (Recurvirostra avosetta) häckande på Färö. Vår Fågelvärld 1954, p. 268.

161) Gejvall, Nils-Gustaf, Sero venientibus ossa. Ur "Vad jorden gömde". Stockholm 1948, p. 191.

162) -"- The animal remains from Vallhagar. Ur Vallhagar. A migrations period settlement on Gotland/Sweden. Del II. Copenhagen 1955, p. 786.

163) Gerle, C.J.H., Bidrag till Historien om Gotland under åren 1700-1718. Gradualavhandl. Stockholm 1857, p. 1.

164) G-g., De svarta fåglarna från Hamra. Ha en gång givit namn åt gård i Väskinde. Gotlands Allehanda 1938, nr 278.

165) Gislén, Torsten, Något om våra amfibiers och reptilers utbredning. Populär biologisk Revy 1942, p. 9.

166) Gislén, Torsten, Svenska amfibiers och reptilers utbredning. Fauna o. Flora 1946, p. 127.

167) -"- En underjordisk flod på Gotland och dess djurliv. Föredragsreferat. Gotlänningen 1951, nr 74.

168) Gislén, Torsten & Brink, Per, Subterranean waters on Gotland with special regard to the Lummelunda current. II. Environmental conditions plant, and animal Life, immigration problems. Lunds Universitets Årsskrift. N.F. Avd. 2, Bd. 46. Nr 6. 1950.

169) Glansholm, Daniel, En rördrom skjuten på Gotland. Fauna o. Flora 1924, p. 96.

170) -"- "En sällsynt gäst". Gotlänningen 1924, nr, 30.

171) "G.M." (sign.), Jagten på Carlsöarna. 1) Några ord om "Tördjagten". Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1865, p. 151.

172) Gotlands Allehanda, Sjöfågelinventering längs Gotlands kuster. 1940, nr 76.

173) Gotlands Fiskareförbunds årsbok, 1936; 1937; 1938; 1939; 1940/1941; 1941/1942; 1942/1943; 1943/1944; 1944/1945; 1945/1946; 1946/1947; 1947/1948; 1948/1949; 1949/1950; 1950/1951; 1952; 1953; 1954.

174) -"- Gotlandsfisket under de senaste tio åren, 1940/1941, p. 31.

175) Gotländska holmar få fågelskyddsområde. Skogen 1947, p. 275.

176) Gotländska jagtförhållanden. Ur en gammal jägares anteckningar. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1903, p. 281.

177) Gråberg, J.M., Berättelse om en lefwande groda. Kongl. Vet.-akd. Handl. för 1741, p. 248.

178) Grönberg, Gösta, En kungsörnsjagt på Gottska Sandön. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1907, p. 1.

179) -"- Gottska Sandöns nationalpark. Sveriges Natur 1911, p. 86.

180) Gustafsson, H., Gotländsk Ordbok. Uppsala. Del I 1918-1940, Del II 1941-1945.

187) Gustafsson, G.A., Berättelse om grafundersökningar, gjorda i Lärbro socken, Gotland, sommaren 1877. Kungl. Vitt. Hist. o. Antiq. Akad. månadsblad, 1878, p. 633.

182) Gustafsson, Herbert, Rec. av Ivar Hortling: Svenska Fågelnamn. Svenskt landsmål och svenskt folkliv. 1943-1944, h. 3-4.

183) G(ustavsson), T(orsten), Några ord om Gotlands fiske. JUF-bladet 1932, Gotlandsnummer.

184) -"- Storrysssjefiske. Gotlands Allehanda 1933.

185) -"- Redogörelse för fisket vid Gotlands läns kuster under år 1939. Gotlands Fiskareförbunds Årsbok 1939, p. 25.

186) -"- Dito under år 1940. Ibid. 1940/1941, p. 19.

187) -"- Dito under år 1941. Ibid. 1941/1942, p. 23.

188) -"- Dito under år 1942. Ibid. 1942/1943, p. 21.

189) -"- Dito under år 1943. Ibid. 1943/1944, p. 33.

190) Gyldenstolpe, Nils, Sällsynta fåglar. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1905, p. 299.

191) Göteborgs Musei Årstryck, Göteborgs naturhist. museums ringmärkningar av flyttfåglar 1912-1956.

192) Hagberg, Knut, Gotland sommaren 1933. Stockholm 1933.

193) -"- En utomståendes syn på Gotland. Ur Natur på Gotland 1946, p. 10.

194) Haglund, Bertil, De vitkindade. Svensk Jakt 1944, p. 183.

195) Haglund, Sven, Höstblot på Stora Karlsö (Finn på harjakt.) Södermanlands läns jaktvårdsförenings årsskrift 1938, p. 48.

196) Hallberg, Sigurd, Linnés besök på Stora Karlsö 1741. St. Karlsö. Minnes- (skrift 1915,)

197) - " - , Lilla Karlsö. Sveriges Natur 1916, p. 1.

198) Hansson, H., En stenåldersboplats på Gotland. Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, 1900, p. 1.

199) Harding, A., Om laxfiskets uppkomst och utveckling på Gotland. Gotlands Fiskareförbunds Årsbok 1946/1947, p. 41.

200) Hanström, Bertil, Åter en ny häckplats för kentska tärnan. Fauna o. Flora 1939, p. 193.

201) -"- En höstlig blixtvisit på Gotska Sandön. Fauna o. Flora 1948, p. 60.

202) Hasselgren, Henrik, Några sommardagar på Gotland och Karlsöar- I Skog och Mark 1905, p. 29 samt p. 39.

203) -"- Skrattmåsen. Fauna o. Flora 1906, p. 137,

204) -"- Gottlands fågelfauna. Ibid. 1906, p. 138.

205) -"- Småtrapp funnen på Gottland. Ibid. 1907, p. 36.

206) -"- Gottlands fåglar. Uppsala 1907, 1:sta uppl.

207) -"- Dito. Uppsåla 1909, 2:dra uppl.

208) -"- Angående en gotländsk ormart. Gotlands Allehanda 1908, nr 200.

209) -"- Om härkomsten av Gotlands fauna. Uppsala 1909.

210) -"- Gotlands däggdjur, reptilier och amfibier. Uppsala 1909, 1:sta uppl.

211) -"- Dito, 1910, 2:dra uppl.

212) -"- Något om abnormiteter hos fågelägg och hur de skola förklaras. Från Skog och Sjö. 1911, p. 209.

213) -"- Om ett naturligt fågelsystem. Uppsala 1914.

214) -"- Ur alfågelns liv. Fauna o. Flora 1916, p. 129.

215) Hedberg, Frans, Från Fårö. Några minnen från en sommarfärd. Svea Folkkalender för 1893. Stockholm 1892, p. 94.

216) Hedengrahn, Åke, Trastsångare på Gotland sommaren 1952. Vår Fågelvärld, 1953, p. 25.

217) -"- Härfåglar (Upupa epops) rapporterade under senare år. Vår Fågelvärld 1954, p. 274.

218) Hedin, Alf, Engström, Säves och Bourgströmarnas Sandön. Gotlands Folkblad 1950, nr 207.

219) Hellsing, Konrad, Blåhakesång i Visby. Bygd och Natur 1942, p. 206.

219/ Helms, O(tto), Erud..ykt til Karlsøerne. Illustreret Familie-Journal, 1937, nr 39.

220/ Herlitz, Nils, Minnen kring en tördjakt på Stora Karlsö för 20 år sedan. Jönköpings läns jaktvårdsförenings årsskrift, Vetlanda 1938, p. 68.

221/ Hessle, Christian, Om Gottlands kustfiske. Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen N:r 238. (N:r 4 år 1922).

222/ -"- a) Undersökningar rörande torsken (Gadus callarias, L.) i mellersta Östersjön och Bottenhavet. Ibid. N:r 243 (N:r 2 år 1923), p. 19.

223/ -"- b) Undersökningar rörande sandskäddan (Pleuronectes limanda L.) i mellersta Östersjön. Ibid. N:r 243 (N:r 2 år 1923), p. 111.

224/ -"- c) Undersökningar rörande bottnen och bottenfaunan i farvattnen vid Öland och Gottland. Ibid. N:r 243, (N:r 2 år 1923), p. 143.

225/ -"- Några iakttagelser rörande blanklaxen vid Gotland. Svensk Fiskeritidskrift 1923, p. 67.

226/ -"- Om havsfisket. Ur Gotland av Joh. Linnman. 1924, p. 17.

227/ -"- Östersjöfisket. Ur Fiskar och fiske i Norden, Stockholm 1942, p. 396.

228/ -"- Fiskar och fiske vid Gotland. Ur Natur på Gotland, Göteborg 1946, p. 265.

229/ -"- Gotlands havslaxöring. Meddel. från Statens undersöknings- och försöksanstalt för sötvattensfisket. N:r 7.

230/ Hildebrand, H., Referat i Ymer 1890 av ett föredrag om grottfynden på Stora Karlsö. 1891, p. 276 och p. 285.

231/ Hj., Fr., Skogsfågeln på Gottland. Från Skog och Sjö 1911, p. 305.

232/ Holm, Svante o. Hedin, Carl, Sjöfågelproblem. Ejdertillgången vid ostkusten. Svensk Jakt 1945, p. 132.

233/ Holmgren, A.E., Skandinaviens däggdjur. I. Stockholm 1865.

234/ -"- Skandinaviens fåglar. II. Stockholm 1867-1870.

236/ Holmqvist, O., Tierknochen aus den steinzeitlichen Wohnplätzen in Visby und bei Hemmor sowie aus einem Öländischen Ganggrabe. I: C. Fürst, Zur Kraniologie der schwedischen Steinzeit. Kungl. Vet.-Akad. Handl. Bd. 49, nr 1, 1912, p. 71.

237/ Holmström, C.T., m.fl. Våra fåglar i Norden. Stockholm 1942, 1944, 1946, 1947.

238/ Holtz, Ludwig, Brutvögel der Insel Gottland. Cabanis. Journal f. Ornithologie 1866, p. 289 och p. 361.

239/ -"- a) Ergänzung und Fortsetzung. Ibid. 1868, p. 100.

240/ -"- b) Die Ensel Gottska Sandö. Ibid. 1868, p. 145.

241/ -"- Die Insel Gottland und ihre Vogelwelt. "Mittheilungen aus dem naturwissenschaftlichem Vereine von Neu-Vorpommern und Rügen." Berlin 1870, p. 23.

242/ Horn, Rudolf, Öfvervintrande morkuller (Fårö). Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1878, p. 36.

243/ -"- Ejderfogeln på Gotland. Ibid. 1879, p. 1.

244/ -"- Ejderfogeln på Gotland. Gotlands Allehanda 1879, nr 39.

245/ -"- Jagtförhållandena å Gotland i äldre och nyare tid. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1883, p. 1 och p. 77.

246/ -"- Harjagten å Stora Karlsö 1883. Ibid. 1884, p. 18.

247/ Hortling, Ivar, Svenska Fågelnamn. Helsingfors 1944.

248/ Hubertus (sign.), Kvinnlig kaninjägare. Svensk Jakt nr 1 1957, p. 38.

249/ Hult, Jöran, Sälen och säljakten i Östersjön under senaste decennierna. Svensk Jakt 1943, p. 365.

250/ Hvarför Karlsöarna böra blifva nationalparker. (Ur Stockholms-Tidningen och Stockholms Dagblad.) Gotlands Allehanda 1904, nr 43 - Ett beriktigande av Willy Wöhler i Gotlands Allehanda nr 45.

251 Håkansson, Gösta, Havstrutkolonier på Lilla Karlsö - Sveriges största. Svensk Faunistisk Revy 1939, p. 1.

252 -"- b) Bland sillmåsar på Lilla Karlsö. Naturen och Vi 1939, nr 8, p. 24.

253 -"- c) "Trädgården" på Lilla Karlsö. Ibid. 1939, nr 13, p. 16.

254 -"- Fåglar vid Skansudden. Ur Natur på Gotland. Göteborg 1946, p. 67.

255 -"- Halsbandsflugshapparen, Gotlands egen fågel. Ibid. 1946, p. 241.

256 -"- Mitt trevligaste fågelminne. Sveriges Natur 1947, p. 133.

257 -"- Strandhugg på Gräsholmen. Svensk Faunistisk Revy, 1948, p. 28.

258 -"- En färd till Killinge myr. Sveriges Natur. Svenska naturskyddsföreningens tidskrift 1948, p. 23.

259 -"- Vid sparvhökens bo. ~~Svensk~~ Sveriges Natur 1950, p. 76.

260 -"- Något om Martebomyren och dess fågelliv. Svensk Faunistisk Revy 1952, p. 109.

261 -"- Nya häckfåglar på Gotland 1953. Svensk Faunistisk Revy 1954, p. 34.

262 -"- Något om fågellivet vid Visby-kusten vintern 1956. Vår Fågelvärld 1956, p. 248.

263 Högbom, A.G., Nivåförändringarna i Norden. Göteborgs Kungl. Vet. o. Vitt.-Samhälles Handl. Fjärde följden. XXI:3, 1921.

264 Högdahl, Thor, Det högre djurlivets skyddande. Ur Naturskydd i Sverige. Stockholm 1925, p. 141.

265 -"- Gotska Sandö-frågan. Sveriges Natur 1929, p. 157.

266 -"- En inventering av kust- och träskfågelfaunan på Gotland. Ibid, p. 166.

267 (H)ög(man, S.A.), Decemberjagt på Karlsö. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1912, p. 62.

268 Hörling, G., Skärfläcka (Recurvirostra avosetta) häckade på Fårö. Vår Fågelvärld 1954, p. 268.

269 -"- Gråhakedopping (Podiceps griseigena) och svarthakedopping (Podiceps auritus). Ibid 1955, p. 266.

270 -"- Strömstarar (Cinclus cinclus) på Gotland. Ibid. 1955, p. 186.

271 Hörstadius, Sven, Skräntärna är en sällsynt svensk fågel. Vetenskapet och lifvet, Bd. 3, 1917, p. 360.

272 Ivarsson, G., Fisket vid Gotlands kuster år 1949. Gotlands fiskareförbunds årsbok 1950-1951, p. 15.

273 -"- Dito år 1950. Ibid. 1950-1951, p. 40.

274 -"- Dito år 1951. Ibid. 1952, p. 13.

275 -"- Dito år 1952. Ibid. 1953, p. 19.

276 -"- Med Eystrasalt i gotländska farvatten. Givande trålfiskeförsök bådar gott för framtiden. Ostkusten 1951, oktober nr.

277 Jaktförhållanden på Gotland i äldre och yngre tider. Gotlänningen 1923, nr 16; 1924, nr 198.

278 Jaktsignalen, Jaktzoologisk exkursion till Stora Karlsö. Medlemsblad från Bergslagernas Jägaregille 1949, p. 9.

279 -"- "Krigsfågel" i Klintehamn på Gotland. Ibid. 1949, p. 28.

280 Jansson, Karin, a) Sandöns fågelliv. Gotlands Allehanda 1934, nr 15.

281 -"- b) Från Gotska Sandön. Havets fåglar under hösten. Ibid. 1934, nr 153.

282 -"- c) Iakttagelser från Gotska Sandöns fågelvärld från mitten av augusti till mitten av december 1933 och 1934. Fauna o. Flora 1935, p. 55.

283 -"- Om fågellivet på Gotska Sandön under olika årstider. Sveriges Natur 1937, p. 28.

284 -"- Blåkråka på Gotska Sandön. Fauna o. Flora 1943, p. 181.

285 -"- Sommardagar på Gotska Sandön. Svensk Jakt, (1943) p. 278.

286 Jansson, Karin, Iakttagelser av ringtrast å Gotska Sandön. Fauna o. Flora 1946, p. 231.

287 -"- Rättelse i Fauna o. Flora 1946, p. 286.

288 -"- Skärsnäppor (Calidris maritima) på vårflyttning. Vår Fågelvärld 1950, p. 213.

289 -"- Trastsångare på Gotland sommaren 1952. Ibid. 1953, p.24.

290 -"- Trastsångare (Acrocephalus arundinaceus) vid Lina myr, Gotland. Ibid. 1955, p. 54.

291 Jehnich, H., Partiell albinism hos svartvit flugsnappare samt en blåkråkeiakttagelse. Fauna o. Flora 1947, p. 180.

292 Johansson, K., Flamingo skjuten på Gotland. Fauna o. Flora 1910, p. 185.

293 -"- Näktergalslunden vid Burgsvik. Svenska Naturskyddsföreningens egen naturpark. Sveriges Natur 1916, p. 131.

294 Johansson, Valton, a) Spangars skugga. Från Skog och Sjö 1934, p. 148.

295 -"- b) Tärnan - flygkonstnären i Karlsö fågelvärld. Ibid. 1934, p. 125.

296 -"- c) Gotlands-Glimtar. Visby 1934.

297 -"- d) Gotländska naturminnen. Gotlands Allehanda 1934, n:r 297 o. 298.

298 -"- a) Vattenfågel. Visby 1935.

299 -"- b) Från fårens och fåglarnas ö. Ornitologiska iakttagelser på Lilla Karlsö sommaren 1934. Fauna o. Flora 1935, p. 31.

300 -"- Mina möten med dvärgmåsen. Jorden runt 1937, p. 515.

301 -"- a) Fardume träsk - en fridlyst fågelsjö. Sveriges Natur 1938, p. 93.

302 -"- b) Rödspoven i Lina myr. Populär Biologisk Revy 1938, p. 10.

303 -"- c) Hemma hos havstruten. Svenska Dagbladet 1938, 3 juli.

304 -"- d) Långnäbban som häckfågel i Lina myr. Gotlands Allehanda 1938, n:r 110.

305 -"- e) Fågelliv vid Visbykusten. Ibid. 1938, n:r 141.

268 Hörling, G., Skärfläcka (Recurvirostra avosetta) häckade på Fårö. Vår Fågelvärld 1954, p. 268.

269 -"- Gråhakedopping (Podiceps griseigena) och svarthakedopping (Podiceps auritus). Ibid 1955, p. 266.

270 -"- Strömstarar (Cinclus cinclus) på Gotland. Ibid. 1955, p. 186.

271 Hörstadius, Sven, Skräntärna är en sällsynt svensk fågel. Vetenskapet och lifvet, Bd. 3, 1917, p. 360.

272 Ivarsson, G., Fisket vid Gotlands kuster år 1949. Gotlands fiskareförbunds årsbok 1950-1951, p. 15.

273 -"- Dito år 1950. Ibid. 1950-1951, p. 40.

274 -"- Dito år 1951. Ibid. 1952, p. 13.

275 -"- Dito år 1952. Ibid. 1953, p. 19.

276 -"- Med Eystrasalt i gotländska farvatten. Givande trålfiskeförsök bådar gott för framtiden. Ostkusten 1951, oktober nr.

277 Jaktförhållanden på Gotland i äldre och yngre tider. Gotlänningen 1923, nr 16; 1924, nr 198.

278 Jaktsignalen, Jaktzoologisk exkursion till Stora Karlsö. Medlemsblad från Bergslagernas Jägaregille 1949, p. 9.

279 -"- "Krigsfågel" i Klintehamn på Gotland. Ibid. 1949, p. 28.

280 Jansson, Karin, a) Sandöns fågelliv. Gotlands Allehanda 1934, nr 15.

281 -"- b) Från Gotska Sandön. Havets fåglar under hösten. Ibid. 1934) nr 153.

282 -"- c) Iakttagelser från Gotska Sandöns fågelvärld från mitten av augusti till mitten av december 1933 och 1934. Fauna o. Flora 1935, p. 55.

283 -"- Om fågellivet på Gotska Sandön under olika årstider. Sveriges Natur 1937, p. 28.

284 -"- Blåkråka på Gotska Sandön. Fauna o. Flora 1943, p. 181.

285 -"- Sommardagar på Gotska Sandön. Svensk Jakt (1943) p. 278.

286 Jansson, Karin, Iakttagelser av ringtrast å Gotska Sandön. Fauna o. Flora 1946, p. 231.

287 -"- Rättelse i Fauna o. Flora 1946, p. 286.

288 -"- Skärsnäppor (Calidris maritima) på vårflyttning. Vår Fågelvärld 1950, p. 213.

289 -"- Trastsångare på Gotland sommaren 1952. Ibid. 1953, p.24.

290 -"- Trastsångare (Acrocephalus arundinaceus) vid Lina myr, Gotland. Ibid. 1955, p. 54.

291 Jehnich, H., Partiell albinism hos svartvit flugsnappare samt en blåkråkeiakttagelse. Fauna o. Flora 1947, p. 180.

292 Johansson, K., Flamingo skjuten på Gotland. Fauna o. Flora 1910, p. 185.

293 -"- Näktergalslunden vid Burgsvik. Svenska Naturskyddsföreningens egen naturpark. Sveriges Natur 1916, p. 131.

294 Johansson, Valton, a) Spangars skugga. Från Skog och Sjö 1934, p. 148.

295 -"- b) Tärnan - flygkonstnären i Karlsö fågelvärld. Ibid. 1934, p. 125.

296 -"- c) Gotlands-Glimtar. Visby 1934.

297 -"- d) Gotländska naturminnen. Gotlands Allehanda 1934, n:r 297 o. 298.

298 -"- a) Vattenfågel. Visby 1935.

299 -"- b) Från fårens och fåglarnas ö. Ornitologiska iakttagelser på Lilla Karlsö sommaren 1934. Fauna o. Flora 1935, p. 31.

300 -"- Mina möten med dvärgmåsen. Jorden runt 1937, p. 515.

301 -"- a) Fardume träsk - en fridlyst fågelsjö. Sveriges Natur 1938, p. 93.

302 -"- b) Rödspoven i Lina myr. Populär Biologisk Revy 1938, p. 10.

303 -"- c) Hemma hos havstruten. Svenska Dagbladet 1938, 3 juli.

304 -"- d) Långnäbban som häckfågel i Lina myr. Gotlands Allehanda 1938, n:r 110.

305 -"- e) Fågelliv vid Visbykusten. Ibid. 1938, n:r 141.

306) Johansson, Valton, f) Dvärgmåskolonien på Skansudden. Ibid. 1938, n:r 269.

307) -"- g) Den förblödda fågelmyren som fick liv igen. Naturen och Vi 1938, n:r 2, p. 18.

308) -"- h) I "vattensvalans" rike. En dag hos svarttärnorna i Lina myr. Ibid. 1938, n:r 3, p. 6

309) -"- i) Hos de vilda husdjuren på fårens och fåglarnas ö. Ibid. 1938, n:r 4, p. 14.

310) -"- k) I tördarnas rike. Ibid. 1938, n:r 5, p. 12

311) -"- l) Levande fossil på Karlsöarna. Ibid. 1938, n:r 7, p. 10.

312) -"- a) Strandhugg på Stora Karlsö. Ibid. 1939, n:r 15, p.22.

313) -"- b) Kusträgeln, som häckar i Gotlandsträsken. Gotlands Allehanda 1939, n:r 93.

314) -"- c) Svanen blir häckfågel på Gotland? Ibid. 1939, n:r 117.

315) -"- d) Gotländska fågelnotiser. Ibid. 1939, n:r 279.

316) -"- e) Gotländska strandhugg. Ibid. 1939, n:r 144, 147, 149, 151, 154, 159, 162, 164, 168, 175, 177, 180, 182, 186, 188, 192, 194.

317) -"- a) Gotlandsängarnas karaktärsfågel. Några randanteckningar till en undersökning av halsbandsflugsnapparens biologi. Ibid. 1940, n:r 13.

318) -"- b) Gotländska fågelsjöar. Ibid. 1940, n:r 299 B. (julnr.)

319) -"- c) Utholmen - de tusen ejdrarnas ö. Svensk Jakt 1940, p. 195.

320) -"- d) Strandhugg på Rone holmar. Ibid. 1940, p. 293.

321) -"- e) Gotland - sagans och minnenas ö. Ur Svenska gods och gårdar. Uddevalla 1940, p. 9.

322) -"- a) Lilla Karlsö - de stora trutarnas land. Svensk Jakt 1941, p. 243.

323) -"- b) Vilka fåglar såg Linné på Gotland? Gotlands Allehanda 1941, n:r 143.

324) -"- c) Visbykustens (vinter) fågelliv. Ibid. 1941, n:r 12.

325) -"- d) En sommarfärd till fåglarnas ö. Svenskt scoutliv, Stockholm 1941, p. 64.

326) -"- a) Willy Wöhler och Karlsöklubben. Gotländskt Arkiv 1942, p. 184.

327/ Johansson, Valton, Halsbandsflugsnapparen - de gotländska lövängarnas karaktärsfågel. Populär Biologisk Revy, 1942, p. 30.

328/ -"- Förnyad fridlysning av Fardume träsk. Sveriges Natur 1943, p. 119.

329/ -"- Skogens sångare. Ett musikaliskt fågelkåseri. Gotlands Allehanda 1944, n:r 298 (juln:r).

330/ -"- Gotländsk naturvård. Ur "Boken om Gotland." Stockholm 1945, II, p. 516.

331/ -"- a/ När halsbandsflugsnapparen skulle på skiva. Röster i radio 1946.

332/ -"- b/ Vandring vid Visbystranden. Ur "Natur på Gotland", Göteborg 1946, p. 73.

333/ -"- c/ Mitt möte med dvärgmåsen. Gotlands Allehanda 1946, n:r 229 B (juln:r).

334/ -"- Karlsöarna. Stockholm 1952.

~~-"- Gotländsk bibliografi 1940-1949. Meddel. från Föreningen Gotlands fornvänner. XXIV Bihang 1952.~~

~~-"- Gotländsk bibliografi 1950. Gotländskt Arkiv 1952, p. 83.~~

335/ Johansson, Valton och Åström Einar, Tordmulen - en havets fågel. Några glimtar ur Stora Karlsö naturliv. Gotlands Allehandas Julnummer 1932.

336/ -"- Pilgrimsfalken som häckfågel på Gotland. En orientering i samband med Faunistiska Sällskapets fågelinventeringar ~~1937~~. Populär Biologisk Revy 1938, p. 29

337/ -"- Kustfågeln, som häckar i Gotlandsträsken. En studie över småtärnan, den lille minste i en förnäm fågelfamilj. Gotlands Allehanda 1939, n:r 93.

338/ Johnsson, Fehr, Gotlands rävarnas utrotande. En kampanj under början av 1800-talet. Gotlands Allehanda 1943, n:r 116.

339/ Jägerskiöld, L.A., Om förändringar i Sveriges fågelvärld under de senaste 75 åren. Sveriges Natur 1919, p. 47.

340/ -"- Om nordiska sillmåsars (Larus fuscus L.) flyttning. Acta Soc. pro Fauna et Flora 60, 1937, p. 190.

341) Jägerskiöld, L.A. & Kolthoff, Gustaf, Nordens fåglar. 2:dra uppl. Stockholm 1926. (1:sta uppl. 1898).

342) Kahlström, Karl & Rosvall, Staffan, Några anteckningar om halsbandsflugsnapparen, Muscicapa albicollis. Fauna o. Flora 1946, p. 234.

343) Karlsö, Jakt- och djurskyddsförenings AB. Minnesskrift (under medverkan af flera personer). Göteborg 1915.

~~Stora Karlsö. (Karlsö jakt och djurskyddsförenings a b.). Visby 1951.~~

344) Kauri, H., Über die Ausbreitung und die Ausbreitungsumstände der Wechselkröte (Bufo viridis, LAUR.) in Ostseegebiet. Kungl. Fysiografiska Sällsk. Handl. Lund N.F. Bd 59, Nr 12, 1948.

345) -"- Om några zoologiska iakttagelser på Gotland. Fauna o. Flora 1949, p. 201.

346) -"- Om lövgrodans förekomst på Gotland. Ibid. 1951, p. 244.

347) Kiaer, J. & Heintz, A., The Downtonian and Devon vertebrates of Spetsbergen. 5. Suborder Cyathaspida. - Skrifter om Svalbard og Ishavet. No 40. Oslo 1935, p. 1.

348) Kjær, Thorvald, Et besøg paa Karlsøerne. Sveriges berømte fugleøer. Dansk Jagttidende, København 1938, p. 420.

349) Klint, C., Ett vackert flyttningståg. Från Skog och Sjö 1927, p. 142.

350) -"- Tornugglan funnen på Gotland. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1935, p. 126.

351) Klintberg, J(ohan) O(scar), Småprat om Martebo myr som jaktområde. Jägaren 1907, p. 36.

352) Klintberg, M., Gotland i Verkligheten och Gotland i Skrift. Anteckningar om Gotland. Gotlands nutida växter och djur. Stockholm 1909, p. 56.

353 Kolmodin, L., Öfversigt af Gotlands foglar. Wisby 1871.

354 -"- Berättelse om Wisby Högre Elementar-Läroverk för läsåret 1870-1871.

355 -"- Rättelser och tillägg härtill i årsprogrammet 1872.

356 -"- Undersökningar rörande strömmingsfisket. Gottlands läns hushållningssällskaps årsberättelser, 1882, 1883, 1884.

357 -"- Uppgift om hafsfisket vid Gotlands kuster, under senaste fem år. Berättelse om Gotlands läns hushållningssällskaps verksamhet för 1886.

358 -"- Fiskeritillsyningsmannens berättelse. Berättelse om Gotlands läns hushållningssällskaps verksamhet för 1887, 1888, 1889, 1890, 1891.

359 Kolmodin, Gustaf, Fågelnotiser. Fauna o. Flora 1907, p. 75.

360 K(olth)off, G(ustaf), Hågkomster från mitt jägarlif. Svenska Jägarförbundets Nya Tidskrift 1894, p. 159.

361 -"- Berganden eller hvitbuken. Ibid. 1895, p. 54.

362 Kolthoff, G., Ett par dagar på Gotland. Ur djurens liv. I. Stockholm 1899, p. 313.

363 -"- Ornithologiska egendomligheter under år 1899. Svenska Jägarförbundets Nya Tidskrift 1900, p. 60. Se

364 -"- Ejdern, p. 719. Alkorna och Måsarna p. 803, m.fl. kap. Vårt villebråd. Stockholm 1914.

365 Kungörelse, Kungl. Maj:ts nådiga, angående skydd åt för landtbruket nyttiga fåglar, ~~17/3 1905~~.
Angående Lilla Karlsö: 6/12 1907, nr 128.
Angående Stora Karlsö: ~~15~~/4 1913.
Angående Näktergalslunden i Öja socken 29/7 1914.
Svensk förf.-saml. nr 128, p. 3.

~~L., H. (sign.), Bland Orkidéer på Stora Karlsö. Svenska Jägarförbundets Tidskrift, 1912, p. 289.~~ (och sillgrisslor) skrift 1912, p. 289.

366 L., S.A.[1] (sign.), Harjagt på Stora Karlsö. Sv. Jägareförbundets Tid-

367 L., Z. (sign.) Harfångst på Majgö. Från Skog och Sjö 1913, p. 224.

368 L(ars)son, G(ustaf), Lina träsk. Ett stycke säregen gotlandsnatur. Gotlänningen 1922, nr 200.

---

[1] Se Ljunggren, S.A.!

369/ Larsson, Gustaf, Från Gothemshammar till Skarnviken. Ur "Natur på Gotland". Göteborg 1946, p. 80.

370/ Larsson, N. och Svärdsson, G., Svarttärnan försvinner definitivt från Gotland. Fauna o. Flora 1936, p. 187.

371/ Lepsiksaar, J., The bird remains from Vallhagar Ur "Vallhagar A migrations period settlement on Gotland/Sweden." Del II. Copenhagen 1955, p. 814.

372/ L.(ewenhaupt), C.M., Minnen från Gotland och Öland. Svenska Jägarförbundets Nya Tidskrift 1868, p. 45.

373/ Lina myr torrlägges? Skogen 1944, p. 88.

374/ Lindeborg, E(lof), Rön och erfarenheter vid fångst med kråkfällor på Gotland. Svensk Jakt 1942, p. 402.

375/ Linderoth, K.M., Sök ut! Svensk Jakt 1950, p. 192.

376/ Lindquist, E., Fåglarna i lergraven vid Havdhems tegelbruk. Gotlands Allehanda 1944, nr 59.

377/ -"- Stäpphök (Circus marcrourus) häckande på Gotland, 1952. Vår Fågelvärld 1955, p. 123.

378/ Lindström, Gustaf, Gottlands fiskfauna. Visby 1867. Berättelse om Gotlands Läns Hushållningssällskaps verksamhet för år 1866, p. 17.

379/ -"- Om postglaciala sänkningar af Gotland. Geol. För:s Förhandl. 8, 1886, p. 255 (gäller idfjäll).

380/ -"- 2:dra uppl. (med tillägg av L. Kolmodin). Visby 1894. Gottlands fiskfauna. Berättelse om Gotlands läns Hushållningssällskaps verksamhet år 1893.

381/ -"- Om fynd af Cyathaspis i Gotlands silurformation. Öfvers. Kongl. Vet.-Akad. förh. 1894, nr 10, Stockholm. 1894, 1895. p. 515.

382/ -"- On remains af a Cyathaspis from the Silurian strata of Gotland. Kongl. Svenska Vet.-Akad. Handl. Bih. Bd 21, Afd. IV, nr 3, Stockholm 1895, p. 3.

383/ Lindwall, Bengt, Gotlands Skarpskytte- och Jägare-gille 1836-1936. Minnesskrift. Visby 1936.

384) Lilljeborg, W., Sveriges och Norges ryggradsdjur. I. Däggdjuren. Uppsala 1874.

385) -"- Sveriges och Norges fiskar. Uppsala 1891.

386) Linnaei, Caroli, Fauna Svecica. Stockholmiæ 1761. 2:dra uppl.

387) Linné, Carl von, Carl Linnaei. Öländska och Gothländska resa på Riksens högloflige ständers befallning förrättad åhr 1741. Stockholm och Uppsala 1745.

388) Linnæi, Carl, Gothländska Resa. Visby 1890.

389) Linnman, Nils, Bland vinterfåglar på Stora Karlsö. Populär Biologisk Revy, 1941, p. 22.

390) -"- Några fågeldagar. Svensk Faunistisk Revy 1945, p. 72.

391) -"- En blick in i Korphulet på Stora Karlsö. Sveriges Natur 1948, p. 134.

392) -"- Svanarna i Sverige den 25 mars 1951. Vår Fågelvärld 1952, p. 1.

393) Linnman, Nils & Wahlin, J.O., Septemberdagar på Stora Karlsö. Svensk Faunistisk Revy nr 3, 1953, p. 81.

394) Linnman, Johannes, Gotländsk höst. Gotlands Allehanda 1940, nr 264.

395) Lithberg, Nils, Gotlands stenålder. Gradualavhl Stockholm 1914.

396) Ljunggren, S.A., Harjagt på Stora Karlsö. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1912, p. 289.

397) Ljungqvist, J.E., En gotländsk myr. Svenska Turistföreningens årsskrift 1906, p. 208.

398) Lohmander, Hans, Vad landmolluskerna berätta om faunans invandring till Gotland. Ur "Natur på Gotland" 1946, p. 279. [Göteborg]

399) Lovén, N.H., En resedagbok under en färd till Gotland år 1824. Separat ur Sydsvenska Dagbladet Snällposten. Malmö 1918.

Lovén, S., Om Östersjön. Föredr. i Skand. Naturforskare-sällskapets första offentliga möte den 9 juli 1863. Stockholm 1864.

Lundberg, Leif, En vandring runt Fårö. Fältbiologen 1950, p.39.

Lundberg, R., Om svenska insjöfiskarnas utbredning. Meddel. från Kungl. Landtbruksstyr. Nr 10, 1899, (Nr 58) p. 1.

Lundberg, Stig, a) Lundsångaren (Phylloscopus trochiloides) på Stora Karlsö. Vår Fågelvärld 1955. p. 48.

-"- b) Smalnäbbad nötkråka (Nucifraga caryocatactes macrorhynchos) häckande på Gotska Sandön 1955. Ibid. 1955, p. 166.

-"- c) Översikt över Sveriges däggdjurs- och fågelfauna 1954. Sveriges Natur 1955, p. 178.

-"- Dito 1955. Ibid 1956, p. 138.

Lundberg, S., Höjer, J. & Norbeck, J., Invasion av lundsångare (Phylloscopus trochiloides) på Gotska Sandön 1954. Vår Fågelvärld 1954, p. 240.

Lundevall, C.F., Locustella lanceolata (TEMM.), en för vårt land ny fågelart. Fauna o. Flora 1941, p. 222.

-"- Till kännedom om sandlöparen (Crocethia alba (PALLAS)) flyttning. Dansk Ornithologisk Forenings Tidskrift 1953, p. 263.

Lundevall, Carl-Fredrik, Eastern birds which have extended their ranges into Scandinavia during the last 100 years. Fältbiologen 1953, p. 27.

Lundholm, Bengt, Abstammung und Domestikation des Hauspferdes. Inauguraldissertation. Uppsala 1947.

-"- The horses from Vallhagar. Ur "Vallhagar. A migrations period settlement on Gotland/Sweden." Del III. Copenhagen 1955, p. 814.

Lundin, Lennart, Ängshöken (Circus pygargus) på Gotland. Vår Fågelvärld 1950, p. 213.

(Lärn), Ferd(inand), Med prins Gustaf Adolf bland alkor och orkidéer. Göteborgs Handels & Sjöfartstidning 1946, 8 juni.

Löfveberg, Gervid, Stora Karlsö. I-II. Visby 1933. (Hjälpreda för Gotlands turistförenings cicerone.)

Lönnberg, Einar, Ytterlingare en kritik. Fauna o. Flora 1908, p. 196.

-"- Sveriges ryggradsdjur. Del I. Stockholm 1914, Del II-III. Stockholm 1915.

-"- Svenska fåglar af M. och W. v. Wright. Stockholm 1917.

-"- Pilfinkens utbredning. Fauna o. Flora 1917, p. 262.

-"- Ringdufva märkt på Gottland återfunnen i Portugal, Ibid. 1918, p. 281.

-"- Kungsörntillgången i Sverige i nutiden. Sammanställning efter till Kungl. Domänstyrelsen af skogsstatens tjänstemän afgifvna rapporter. Ibid. 1922, p. 112.

-"- Några ord om sillgrisslorna. Ibid. 1923, p. 154.

-"- Några ord om svarthakedoppingen, Podiceps auritus Lin., och dess utbredning i Sverige. Ibid. 1923, p. 221.

-"- Fiskmås, Larus canus, ringmärkt på Gotland, återfunnen i Holland. Ibid. 1924, p. 43.

-"- Ett bidrag till den svenska faunans invandringshistoria. Ibid. 1924, p. 97.

-"- Ett (titel) bidrag till kännedom om groddjurens utbredningsförmåga. Ibid. 1935, p. 241.

-"- Till kännedom om den svarthalsade doppingens, Podiceps nigricollis, och svarthakedoppingens, P. auritus, nutida utbredning i Sverige. Ibid. 1928, p. 221.

-"- Hussvalor, som häcka i klippbranter på Öland. Ibid. 1933, p. 159.

-"- Några ord om fågelvärlden på Stora Karlsö. Ibid. 1934, p. 109.

-"- Fågellivet på Västergarns Utholme vid Gotlands västra kust. Ibid. 1934, p. 186.

-"- Sälfångsten i Sverige och Finland under år 1933. Ibid. 1934, p. 269.

432 Lönnberg, Einar, Svenska fåglars flyttning. Uppsala 1935.

433 -"- En kungsörns olycksöde. Svensk Jakt 1940, p. 555.

434 Löppenthin, Bernt, Ertholmenes Fuglefauna. Dansk Ornithologisk Forenings Tidskrift 1936, p. 155.

435 -"- Ekskursion till Småland, Gotland og Karlsöarna 14-18 maj 1937. Ibid. 1937, p. 182.

436 -"- Stora och Lilla Karlsö før og nu. Naturens Verden 1938, p. 298.

437 -"- Nogle fuglebestande med begraenset idbredelse og deres oprindelse. Ibid. 1955, h. 7-8, p. 205.

438 Malmgren, E., När ejdern kommer. (Skiss från Stora Karlsö.) Från Skog och Sjö 1932, p. 164.

439 -"- Hararna på Stora Karlsö. Svensk Jakt 1942, p. 252.

440 -"- Alkornas sommarö. Från Jaktmarker och Fiskevatten 1951, p. 281.

441 Mattsson, Per, Redogörelse över fiskets utfall vid Gotland under år 1945. Gotlands Fiskareförbunds Årsbok 1945/ 1946, p. 35.

442 -"- Fiskets utfall vid Gotlands kusten 1946, Ibid 1946/ 1947, p. 25.

443 -"- Fiskets utfall vid Gotlandskusten 1947. Ibid. 1947/ 1948, p. 29.

444 -"- Fiskets utfall vid Gotlands kusten 1948. Ibid. 1948/ 1949, p. 29.

445 Melander, Yngve, Locustella luscinoides (SAV.) för första gången sedd i Norden och något om släktet Locustellas invandring till vårt land. Fauna o. Flora 1947, p. 229.

446 Melin, Gustaf, Några vintergäster vid våra kuster. Ur en naturväns anteckningar. Gotlands-Posten 1929, nr 195.

447 Melin, Ragnar, Mycket dykänder i Visby under vintern. Svensk Jakt 1940, p. 229.

448 -"- Den gotländska skogen. Ur "Boken om Gotland" II. Stockholm 1945, p. 333.

449) Helin, Ragnar, Riporna lever kvar på Gotland. Svensk Jakt 1946, p. 156.

450) -"- När räven blev fridlyst. Ibid. 1950, p. 199.

451) -"- Vildkaninerna och myxomatosen. Ibid. 1955, p. 215.

452) M(entzer), O. v(on), Willy Wöhler 70 år. Skog och Sjö 1918, p. 26.

453) Mentzer, Oscar von, Svenska Jägareförbundets berättelse för tiden mellan årsmötena 1919-1920. (Tablå över insänd jaktstatistik särskilt uppgjord för 1919.). Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1920, p. 132.

454) M(eukow), G., Några ord om "Tördjagten" under kap. Jagten på Carlsöarne. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1865, p. 151.

455) Mewes, F.W., Till Gottlands Fauna. Öfversigt Kongl. Vet.-Akad. förh. 1856. 1857, p. 271.

456) -"- Zur Fauna der Insel Gottland. Naumannia 1858, p. 111. "Berichtungen" i Cabanis' Journal für Ornithologie 1859.

457) Moberg, Ivar, Gotland um das Jahr 1700. Eine kulturgeografische Kartenanalyse. Geografiska annaler 1938, p. 1.

458) Modin, E., Willy Wöhler död den 12 november 1927. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1927, p. 321.

459) Molander, Arvid R., a) Undersökningar rörande flundran (Pleuronectes flesus L.) i mellersta Östersjön. Meddel. från Kungl. Lantbruksstyr. N:r 243. (N:r 2 år 1923), p. 75.

460) -"- b) Undersökningar rörande piggvar (Rhombus maximus L.) i mellersta Östersjön. Ibid. Nr 243, (N:r 2 år 1923) p. 99.

461) Munthe, Henr., Stratigrafiska studier öfver Gotlands silurlager. Sveriges Geol. unders. ser. C. nr 192, 1902.

462) -"- Beskrivning till kartbladet Burgsvik jämte Hoburgen och Ytterholmen. Sveriges Geol. unders. ser. Aa, nr 152, 1921.

463) Munthe, Henr., Beskrivning till kartbladet Gotska Sandön. Sveriges Geol. unders. ser. Aa, Nr 161, 1924.

464) -"- En ny boplats från äldre stenåldern på Gotland. 1-5 Fornvännen. Meddel. från Kungl. Vittl. Hist. och Ant. Akad. 1930, p. 257.

465) Munthe, Henr., Hede, J. Ernhold, Lundqvist, G., Beskrivning till kartbladet Klintehamn. Sveriges Geol. unders. ser. Aa. nr 160, 1927.

466) -"- Beskrivning till kartbladet Slite. Sveriges Geol. unders. ser. Aa, nr 169, 1928.

467) -"- Beskrivning till kartbladet Kappelshamn. Sveriges Geol. unders. ser. Aa, nr 171, 1933.

468) Munthe, Henr., Hede, J. Ernhold, Post, Lennart von, Beskrivning till kartbladet Ronehamn. Sveriges Geol. unders. ser. Aa, nr 156, 1925.

469) -"- Beskrivning till kartbladet Hemse. Sveriges Geol. unders. ser. Aa, nr 164, 1927.

470) "Mw." (sign.), (Meukow, M.), Något om jagten på Gotland. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1864, p. 65.

471) -"- Orr- och rapphönsjagten på Gotland. Ibid. 1865, p. 193.

472) Medd. från Sveriges metereologiska och hydrologiska institut. Ser. C. nr 4. De svenska vattendragens arealförhållanden del 14. Bohusläns och Gotlands vattendrag. Stockholm 1951.

473) Nerman, Birger, En fornsvensk fågelkult. Fornvännen 1942, p. 385.

474) Nicolin, Roland, Små bidrag till kännedom om Gottlands fauna. Fauna o. Flora 1910, p. 72.

475) Nihlén, John, Älgen har funnits på Gotland. Ett intressant myrfynd i Eksta. Gotlands Allehanda 1923, nr 113.

476) -"- Älgskelettet från Eksta. Ibid. 1923, nr 121.

477/ Nihlén, John, Från det förhistoriska och medeltida Visby. Fornvännen 1925, p. 105.

478/ -"- Den sista örnen på Gotland. Tidningen Gotlänningens julnummer 1926, n:r 199.

479/ -"- Gotlands stenåldersboplatser. K. Vitt. hist. o. antikvitets akad. Handl. del 36, 3, Stockholm 1927.

480/ -"- Sagornas ö. Stockholm 1928.

481/ -"- Med Carl Linnaeus på Gulland. Ur "Från det okända Gotland". Stockholm 1929, p. 70.

482/ -"- Gotlands sista örn. Ibid. 1929, p. 213.

483/ -"- Gotland. Svenska Turistföreningens resehandbok (Djurvärld). Stockholm 1940, p. 22. (Text enl. apotekare J.W. Hamner).

484/ Nilsson, Arthur, Gotlands djurskyddsförening 1875-1885-1935. Visby 1935.

485/ Nilsson, Carl Oscar, (Sign. "Ceo".), En gotländsk fågel. (Halsbandsflugsnapparen.) Gotlands Folkblad 1948. Jubileums nr.

486/ Nilsson, Nils J., Karlsöarna. Naturundrens och fornminnenas värld. Stockholm 1947.

487/ Nilsson, S., Critiska anmärkningar öfver Rudbecks Fogelbok. (I en not en kritik över Billbergs Fauna Gottlandica) Kungl. Vet.-Akad. Handl. 1816, p. 22.

488/ -"- Ornithologia Svecica. Havniæ. Del I, MDCCCXVII. Del II, MDCCCXXI.

489/ -"- Skandinavisk Fauna. Foglarna. 2 band. Lund 1824-1828. Ny omarbetad uppl. Lund 1835. Tredje uppl. Lund 1858.

490/ -"- Dito, Första delen: Däggdjuren. Andra omarbetade uppl. Lund 1847.

491/ -"- Dito, Tredje delen: Amphibierna. Andra uppl. Lund 1860.

492/ -"- Dito, Fjerde delen: Fiskarna. Lund 1855.

493/ Noach, Gubben (sign.), Den sista hjorten på Gotland. Svenska Familjejournalen 1875.

494 Norbeck, Johan & Melin, Per, Några fågelobservationer på Gotska Sandön. Vår Fågelvärld 1955, p. 240.

495 Nordenskiöld, Erland, Bensamling från stenåldersboplats på Gotland, insamlad af folkhögskoleföreståndaren Hans Hansson. Kungl. Vitt. Hist.-o. Antiqv.-Akad. Månadsblad, 1900. 1901, p. 66.

496 Nordin, Ingvar, Exkursionsanteckningar från Gotland sommaren 1953. Fauna o. Flora 1954, p. 62.

497 Nordström, Josef, Översikt över fågellivet på Stora Karlsö under år 1936. Fauna o. Flora 1936, p. 241.

498 -"- Fågelnotiser från Stora Karlsö. Ibid. 1940, p. 184.

499 -"- Några meddelanden rörande djurlivet på Stora Karlsö under vintern 1941-1942. Ibid. 1942, p. 91.

500 -"- Några smärre meddelanden från Stora Karlsö. Ibid. 1942, p. 121.

501 -"- Djuren på Stora Karlsö. Ur Natur på Gotland. Göteborg 1946, p. 150.

502 -"- Minnen från Stora Karlsö. Gotlands Allehandas Julnummer 1948.

503 Nordström, Ragnar, En kamerastudie hos storspovarna i Yxne träsk. Gotlands Folkblad 1938, Julläsning.

504 -"- Skräntärnan, Öskärets härskare. Gotlänningen 1938, nr. 298 B, julnummer.

505 -"- Dvärgmåsen som häckfågel vid havskusten. Ur "Naturen och Vi" 1938, nr 4, p. 6.

506 -"- Småtärnorna på Vivesholm. Ibid. 1939, nr 9, p. 16.

507 -"- Kronoviken, ett kust- och småfåglarnas paradis. Ibid. 1939, nr 16, p. 8.

508 -"- Bogevikens fågelliv. Allmän översikt och nya rön från Gotlands säregnaste fågelvatten. Gotlänningen 1940, nr 298 B, julnummer.

509 -"- Sällsynta fåglar på Gotland. Svensk Faunistisk Revy 1943, p. 4.

510 -"- En händelserik dag i Rosendalsmyren. Gotlands Folkblad 1950, Julnummer.

511/ Nordström, Ragnar, Ormarna på Gotland. Ibid. 1950, nr 118.

512/ -"- Karlsöarna, Östersjöns berömda fågelberg. Ibid. 1952, nr 141.

513/ -"- Kornknarren, den "osynliga". Studie. Ibid. 1952, nr 224.

514/ -"- Kungsfiskaren, de gamles "isfågel". Ibid. 1952, nr 267.

515/ -"- Halsbandsflugsnapparen, gotlandsängarnas fågel. Ibid. 1952, nr 256.

516/ -"- Blåkråka, vacker, sällsynt fågel. Ibid. 1952, nr 302.

517/ -"- I storspovens marker. Ibid. 1952, Julläsning.

518/ -"- Brushanarna och vårspelet. Ibid. 1953, nr 128.

519/ -"- Den sista stora fågelsjön (Lina myr). Ibid 1953, nr 173.

520/ -"- Ormvråken, hans familjeliv och jakten. Ibid. 1953, Julläsning.

521/ -"- Fågeldrama vid Skansudden. Ibid. 1955, Julläsning.

522/ Norèhn, Nils, Fågelnotiser från Gotland. Fauna o. Flora 1930, p. 142.

523/ -"- a/ Till kännedomen om blåkråkans förekomst på Gotland. Ibid. 1944, p. 141.

524/ -"- b/ Jätteflock av vitkindad gås, Branta leucopsis (BECHST.) på Gotland. Ibid. 1944, p. 188.

525/ -"- c/ Fjällvråken (Buteo lagopus PONT.) för första gången häckfågel på Gotland. Ibid. 1944, p. 247.

526/ -"- Några fynd av dvärgnäbbmus (Sorex minutus LIN.) på Gotland. Svensk Faunistisk Revy 1945, p. 106.

527/ -"- Gotlands högre ryggradsdjur, en översikt. Ur "Natur på Gotland." Göteborg 1946, p. 231.

528/ -"- Fågelliv i en gotländsk myr. (Föredrag) Gotlands Folkblad 1947, nr 141.

529/ -"- Två fynd av turturduva på Gotland. Fauna o. Flora 1947, p. 142.

530/ -"- Ormörn (Circaetus g. gallicus /GM./) iakttagen på Gotland. Ibid. 1949, p. 89.

531/ Noréhn, Nils, Lundsångaren (Phylloscopus trochiloides veridanus BLYTH) för första gången häckfågel i Sverige. Ibid. 1954, p. 69.

532/ -"- Härfågel (Upupa e. epops /L./) med ungar på Gotland 1954. Ibid 1956, p. 22.

533/ Nordqvist, Osc., Om åtgärder för sälarnas minskande i Sverige. Ur Andra nordeuropeiska fiskhandlare- och havsfiskekongressen och andra mellanfolkliga östersjöfiskerikongressen i Malmö den 17-19 juni 1914. Uppsala 1914, p. 130.

534/ Notini, G. & Forselius, S., Vildkaninen på Gotland. Kungl. Skogshögskolans skrifter nr 9, 1952.

535/ Nybelin, Orvar, Undersökningar rörande pelagiska fiskägg och fisklarver i Östersjön. I. Mellersta Östersjön. Meddel. från Kungl. Lantbruks styr. N:r 243 (N:r 2 år 1923), p. 125.

536/ -"- Den svarta råttan och den bruna. Ur "Naturens liv." Stockholm 1928, p. 850.

537/ -"- Till kännedomen om stensimpans och bergsimpans förekomst i Sverige. Fauna o. Flora 1926, p. 107.

538/ -"- De nordiska fiskarnas utbredning. Ur "Fiskar och fiske i Norden." Stockholm 1942, p. 53.

539/ N(yberg), A.H., En gammal jägares funderingar. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1879, p. 65.

540/ Nyhlén, Göte, Gulhämpling (Serinus canaria) på Fårö, Vår Fågelvärld 1949, p. 133.

541/ -"- Rosenfinken, Carpodacus erythrinus (PALL.), häckfågel på Stora Karlsö 1949 Ibid 1950, p. 49.

542/ -"- Fågelnotiser från Stora Karlsö och Gotland. Ibid. 1952, p. 180.

543/ Nylander, Erik, Gotland. Ur "Natur på Gotland" (Göteborg.) 1946, p. 7.

544/ Ohlsson, Arvid, Lina myr. Ett gotländskt naturminne som borde kunna skyddas. Tidskrift för hembygdsvård, 1936, p. 54.

545/ -"- (A-d sign.), En dag i Nygårdsmyr. Gotlands Allehanda 1940, nr 294.

546) Ohlsson, Arvid, a) Invattensfiske på Gotland. Gotländskt Arkiv 1944, p. 78.

547) -"- b) Från gotländska marker. Uppsala 1944.

548) -"- Ur Lina myrs bilderbok. Ur "Natur på Gotland". Göteborg 1946, p. 92.

549) -"- (A-d sign.), Säves besök på Östergarnsholm. Gotlands Allehanda 1950, nr 34.

550) -"- Storsund - ett gotländskt naturreservat. Sveriges Natur 1951, p. 29.

551) -"- Storsund - ett gotländskt agträsk, Fältbiologen 1951, p. 43.

552) -"- Oljedöden hotar. Svensk Jakt 1952, p. 270.

553) -"- Svår anddöd i Lina myr. Från Jaktmarker och Fiskevatten 1952, p. 254.

554) -"- Trastsångaren funnen på Gotland. Gotlands Allehanda 1952, nr 140.

555) -"- (~~Ohlsson~~) (A-d sign.) (~~Arvid~~), Gotländska fågelnotiser. Ibid. 1952, nr 180 och 288 samt 1953 nr 5, 73, 124, 211, 263.

556) -"- Sällsynt fågelfrämmande i Tingstäde träsk (Storskarv). Ibid. 1952, nr 261.

557) -"- Alvena lindäng. SNF:s senaste förvärv. Sveriges Natur 1954, p. 147.

558) Olsson, A. Hj., Om de äldsta spåren av människan på Gotland. Geol. För. Förh. 1911 B 33, p. 139.

559) Olsson, Viking, Svarttärnan. Dess nuvarande förekomst på Öland och i det övriga Sverige. Bygd och Natur 1941, p. 82.

560) Olofsson, A.G., Gotlands läns hushållningssällskap 1791-1941. Minnesskrift. Det vilda i markerna, p. 441. Fisket, p. 444. Uppsala 1945.

561) -"- När strömmingfisket skulle sättas på aktier. Gotlands fiskareförbunds årsbok 1945/1946, p. 23.

562) Pallin, Anders, Två underbara öar [Karlsöarna]. Svenskt Turistväsen 1932.

563) Persson, Folke, Om fågellivet på Gotska Sandön. Sveriges Natur, 1929, p. 101.

564) Petrus, (sign.), Gotlands havslaxöring. Från Skog och Sjö 1935, p. 438.

565) Pettersson, Bengt, Gotländsk Naturforskning och ett gotländskt forskningsinstitut. Några uppslag och reflexioner kring ett aktuellt projekt, Gotlands Allehanda 1943, nr 213.

566) -"- I näktergalslunden på Storsudret. Ibid. 1944, nr 128.

567) -"- Natur och kultur i det gotländska landskapet. Ur "Boken om Gotland". I. Stockholm 1945, p. 13.

568) -"- Ur den gotländska naturforskningens historia. Ibid. II. Stockholm 1945, p. 588.

569) -"- Tankar om gotländsk natur under 300 år. Gotlänningen 1945, nr 162 B.

570) -"- Strövtåg i flygsand, en snabbskiss av Gotska Sandön. Ur Natur på Gotland. Göteborg 1946, p. 131.

571) Pettersson, Bengt & Curry-Lindahl, Kai, Natur på Gotland. Göteborg 1946, ~~p. 283.~~

572) Pettersson, Hugo, Fågellivet i en gotländsk socken under ett halvsekel. Ur Natur på Gotland. Göteborg 1946, p. 102.

573) Pettersson, O., Östersjöns förändringar och deras inverkan på fisklivet. Ur Andra nordeuropeiska fiskhandlare- och havsfiskekongressen och andra mellanfolkliga östersjöfiskerikongressen i Malmö den 17-19 juni 1914. Uppsala 1914, p. 45.

574) (Pettersson, Rune), sign. Ärr-Pe, Stora Karlsö-fågelön utan bilskatt ägs av världens originellaste bolag. Katrineholms-Kuriren 1953, den 21 augusti.

575) Pfaff, J.R., Ist die Natter (Natrix natrix /L./) der Insel Bornholm rassenverschieden von der des übrigen Dänemark? Zoogeographica. Bd 3, Jena 1935/1938, p. 96.

576) Pira, A., Studien zur Geschichte der Schweinerassen, inbesondere derjenigen Schwedens Zoolog. Jahrbücher 1909, suppl. 10, h. 2.

577) -"- On bone deposits in the cave "Stora Förvar" on the Isle of Stora Karlsö, Sweden. Acta Zoologica, bd. 7, 1927, p. 127.

578) Post, Lennart von, Solens och kalkens ö. Svenska Turistföreningens Årsskrift 1940, p. 29.

579) -R (sign.), Gotska Sandön nationalpark- en "ekonomisk" fråga? Sveriges Natur 1927, p. 146.

580) Reinwaldt, Edwin, Större skogsmusen (Apodemys flavicollis MELCH.) på Gotland. Fauna o. Flora 1954, p. 254.

581) Rendahl, Hialmar, Ejder häckande på Gotska Sandön. Fauna o. Flora 1915, p. 90.

582) -"- Flyttfågelobservationer vid svenska fyrar. Ibid. 1917, p. 97.

583) Retzius, Andreas Joannes, Faunae suecicae. Lipsiae MDCCC.

584) Retzius, G., En färd till Gotlands Karls-öar. Aftonbladet 1889, nr 157, 159 och 160.

585) Risberg, Georg, Stora Karlsö. Ett sommarminne. ~~Utgiven av~~ Skogen. Utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen, Stockholm 1929, p. 519.

586) Rosen, Björn von, "Tallyho, jag har skjutit en dront!" Svensk Jakt 1941, p. 103.

587) Rosen, Hans von, En utflykt till Stora Karlsö. Södermanlands läns jaktvårdsförenings årsskrift 1935. Nyköping 1935, p. 73.

588) Rosén, N., Har vår lax kommit från två håll? Svensk Fiskeri Tidskrift. Stockholm 1946, p. 241.

589) -"- Vår fiskerinäring. Stockholm 1947.

590) Rosenberg, Erik, Tre fågeliakttagelser (Rosenfinken, sandtärnan och lundsångaren). Vår Fågelvärld 1949, p. 169.

591) Rosenius, Paul, Några dagar på Gottland. Ur "Vandringar och färder." Lund 1919, p. 33.

592) -"- Sveriges fåglar och fågelbon. Lund 1926, 1929, 1937, 1939 och 1942. Del I-V.

593) Rosvall, Staffan, Om halsbandsflugsnapparen. Svensk Jakt nr 6 1944, p. 243.

594) Rosvall, S. & Kahlström, K., Några anteckningar om halsbandsflugsnapparen, Muscicapa albicollis. Fauna o. Flora 1946, p. 234.

595) Ruhe, Algot, Gotska Sandön. Svenska Turistföreningens årsskrift 1903, p. 96 och 1912, p. 81.

596) Ryberg, Olof, Studies on bats and bat parasites. Lund 1947. Doktorsavhandling.

597) -"- Fladdermössen. Ur "Svenska Djur". Däggdjuren. Uddevalla 1948, p. 555.

598) Rydh, Hanna, Stora Karlsö under forntiden. Stockholm 1931.

599) Sahlström, K.E., Förteckning över lodade sjöar i Sverige. Sveriges Geologiska Undersökningen. Ser. C. nr 273, 1916 och dito ser. C. nr 359, 1929.

600) Samzelius, Hugo, "När djuren välja konung". (Några antecknade loci librorum.) Ord och Bild 1893, p. 94.

601) -"- En jaktfärd till Stora Karlsö. Ur "Bland harar och brushanar". Stockholm 1919, p. 16.

602) Sandberg, Algot, Gotland. Förslag till turistfärden på ön. Svenska Turistföreningens Årsskrift 1895, p. 72.

603) Schnittger, Bror, Stora Karlsö under forntiden. Karlsöklubbens minnesskrift. Göteborg 1915, p. 56.

604) Schnittger, Bror & Rydh, Hanna, Grottan Stora Förvar på Stora Karlsö. Kungl. Vitt. Hist.-o. antikvitetsakad. Stockholm 1940.

605) Schumann, C., Segelfahrt und Robbenjagd auf der Ostsee. Das Weidwerk in Wort und Bild. III. Jagdliche Unterhaltungsblätter zur "Deutschen Jäger-Zeitung". 12 (1903), p. 24.

606) Segerlund, Albin, Funderingar över gotländska fågelnamn. Gotlands Allehanda 1945, nr 85.

607) Selander, Sten, Näktergalslunden i Endre (Öja). Ur "Svensk mark." Stockholm 1934, p. 89.

608) Sernander, Rutger, Zur Kenntnis der quartären Säugethier-Fauna Schwedens. Bull. of The Geol. Inst. of the Univ. of Upsala. Vol. III (1896-1897). 1898, p. 327.

609) -"- Willy Wöhler och Stora Karlsö. Sveriges Natur 1928, p. 51.

610) -"- Natur och naturminnen på Gotland. Ur "Årsbok för Hembygdsvård." 1934, p. 77.

611) -"- Träskmyr. Gotlands Allehanda 1937, nr 274.

612) -"- Lina myr (kap. Fågellivet). Geologiska Föreningens i Stockholm förhandl. Bd. 61, Nr 418, 1939, p. 399.

613) -"- Gotlands kvarlevande myrar och träsk. Kungl. Svenska Vet. avh. i naturskyddsärenden. Nr 3, 1941.

614) Sjölander, David & Swärd, Sune, Fågelmärkning runt Gotland. Naturens liv i ord och bild, andra delen 1931, p. 537.

615) Skogen, Jakten å alfågel vid Gotlandskusten. Skogen 1930.

616) -"- Grågässen på Stora Karlsö. Ibid. 1934.

617) -"- Haren utrotad på Stora Karlsö. Ibid. 1943, p. 102.

618) Stolfsberg, Carl. Museum gotlandicum ett värdigt arbetsmål. Gotl. Folkbl. 12

618) Smitt, F.A., Skandinaviens fiskar. Beskrifna af B. Fries, C.U. Ekström och C. Sundevall. 2:dra uppl. Förra delen. Stockholm 1892. Senare delen 1895.

620) Spager, Ingeborg, Tag med till Sverige. Köbenhavn 1933, p. 57.

621) Spjeldnæs, N., On some vertebrate fossils from Gotland with some comments on the Stratigraphy. Kungl. Vet.-Akad. arkiv för min. och geol. 1950, p. 211.

622) Statistisk Årsbok för Sverige 1956. Stockholm 1956.

623) Steffen, Rickard, Jägarehistorier. Gotländskt Arkiv 1930, p. 51.

624/ Steffen, Rickard, Handlingar angående jakt och djurfång på Gotland. Länsarkivets akt-publikationer VI. Gotländskt Arkiv 1934, p. 50.

625/ -"- Fiskerinäringen. Ur "Boken om Gotland". II. Stockholm 1945, p. 363.

626/ -"- Sådor av en samtida. Stockholm 1947, p. 219.

627/ Steiniger, F., Der Karlsö Jagd- und Tierschutz klúbb. Ornithologische Mitteilungen. Stuttgart 1952.

628/ Stenberger, Mårten, Das Västerbjersfeld. Sonderdruck aus Acta Archaeologica. Köbenhavn 1939.

629/ Stenberger, Mårten; Dahr, Elias o. Munthe, Henr. Das Grabfeld von Västerbjers (antiker.) auf Gotland. K. Vitt. hist. o. Antikvitets akad. Lund 1943.

630/ Strelow, Hans Nielsson, Guthilandiske Cronica. Kiøbinghaffn 1633.

631/ Stuxberg, A., Sveriges och Norges fiskar. Göteborg 1895.

632/ Stålhanske, K.E., Till Lilla Karlsös försvar. Sveriges Natur 1953, p. 172.

633/ Stålhanske, Knut Gustaf, Ett besök på Stora Karlsö för fyrtiotvå år sedan. Gotlands Allehanda 1934, nr 171.

634/ Sundevall, C.J., Om Kronhjorten, med serskildt afseende på dess förekommande i Skåne. Tidskrift for Jägare och Naturforskare 1834, p. 993.

635/ -"- Ornithologiska Iakttagelser. Forhandlingar vid de Skandinaviske Naturforskeres andre Möde i Kjöbenhavn 1840. 1841, p. 275.

636/ -"- Anteckningar till Skandinaviens Ornithologi. Kungl. Vet.-Akad. Handl. 1840. 1842, p. 31.

637/ -"- a/ Ny svensk fogel. Öfversigt af Kongl. Vet.-Akad. förh. 1846. 1847, p. 222.

638/ -"- b/ Gottlands fogelfauna. Öfversigt af Kongl. Vet.-Akad. förh. 1846. 1847, p. 223.

639/ -"- Gottlands Fogelfauna. Öfversigt af Kongl. Vet.-Akad. förh. 1849. 1850, p. 204.

640/ -"- Svenska foglarna. Fortsatt af J.G.H. Kinberg, Stockholm. Bd. 1, 1856. Bd. 2-4, 1885-1886.

641/ Sundström, C.R., Ornithologische Angaben (für 1886 und die nächstvorhergehenden Jahren) aus verschiedenen Orten in Schweden. Mitteilungen des Ornithologischen Komitees der K. Schw. Akad. der Wissenschaften. Bih. till Kungl. Svenska Vet.-Akad. Handl., Bd. 14, Afd. IV, nr 1, 1888, p. 3.
samt Bih. till Kungl. Svenska Vet.-Akad. Handl. Bd. 16, afd. IV, N:o 3, 1890, p. 3.

642/ -"- Ornithologische Angaben für 1887 aus verschiedenen Orten in Schweden. Mitt. des Orn. K. der K. Schw. Akad. der Wiss. Bih. till Kungl. Svenska Vet.-Akad. Handl. Bd. 17, Afd. IV. N:o 4, 1892, p. 3.

643/ Svanberg, Per Olof, Flyttfågelspaning på Gotland. Faludden - en nyupptäckt rastplats för kustpipare, svartsnäppa och andra vadare. Jorden Runt 1933, p. 148.

644/ Svensk Författningssamling 1936, nr 575. [Gäller Stora och Lilla Karlsö].

645/ Svensk Jakt, Rabbisen. Svensk Jakt 1950, p. 190.

646/ — "— Karlsöklubben 75 år? Ibid. 1955, p. 280.

647/ Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift, Karlsöklubben, en återblick och en vädjan. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1904, p. 60.

648/ -"- Skall hararna försvinna från Stora Karlsö. Ibid 1913, p. 245.

649/ -"- Skydd åt tordmulen. Ibid 1918, p. 192.

650/ -"- Märkligt fynd av älgskelett på Gottland. Ibid 1923, p. 187.

651/ -"- Vintern och villebrådet på s. Gotland. Ibid 1924, p. 212.

652/ -"- Harar med lungmask från Gotland. Ibid. 1927, p. 126.

653/ Sveriges Natur, Skall Storsund kunna räddas. Sveriges Natur 1951, p. 135.

654/ -"- Fardume träsk alltjämt fridlyst, fågelfaunan inventeras på nytt. Ibid. 1952, p. 97.

655/ -"- Fridlysningsbestämmelser för Lilla Karlsö. Ibid. 1954, p. 62.

656/ Svärdsson, Gunnar, Till kännedom om kråkans (Corvus cornix) flyttning. Fauna o. Flora 1939, p. 241.

657/ -"- Vaktelns (Coturnix coturnix L.) förekomst i Sverige. Vår Fågelvärld 1944, p. 1.

658/ -"- Vattensångare (Acrocephalus paludicola VIEILL) iakttagen vid södra Öland. Ibid. 1946, p. 131.

659/ Sylvan, J.O., (sign. Sekr.), Årsberättelse, afgifven inför "Jagtsälskapet i Wisby den 26 Febr. 1870". Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1870, p. 13.

660/ -"- Årsberättelse afgifven inför Jagtsälskapet i Wisby. Ibid. 1875, p. 84.

661/ -"- Några jaktbilder från Gotland. Jägaren 1901, p. 103.

662/ Sylvan, Ebba, Gotska Sandön. Skogsvårdsföreningens tidskrift, 1907, p. 117.

663/ Säve, Pehr Arvid, Ett och annat om sjöfågeljakten på Gotland. Gotlands Läns tidning 1857, nr 8.

664/ -"- Gotländska Minnen. Wisby 1859.

665/ -"- Fåglar, af hvilka de flesta häcka på Carlsöarne. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1865, p. 196.

666/ -"- Skäljagten på Gotland. Läsning för Folket Årg. 33. Stockholm 1867, p. 14.

667/ -"- Stunkor för staren på Gotland. Ibid. 1868.

668/ -"- Sandön. I Gotlands Tidning för 1874, nr 77-79, 81, 83-87 och 89.

669/ -"- Hjorten på Gotland. En jagtsägen från förra tider. Gotlands Allehanda, 1874, nr 1.

670/ -"- Ett märkligt svenskt naturskyddsdokument. Sveriges Natur 1915, p. 1.

671/ -"- Räfskall i Rone (Gotländska folkseder). Gotlands Allehanda 1916, nr 293.

672/ -"- Strandens sagor (1894). En vikingaruna från gutarnas ö. Visby 1939.

673/ -"- a) Jaktens sagor och djurlivet på Gotland samt säljakten på Gotland. Visby 1940. [Arbetet utg. av Herbert Gustafson].

674/ Säve, Pehr Arvid, b) Havets och fiskarens sagor samt spridda drag ur Gotlands odlingssaga och strandallmogens liv. Visby 1940 (1:sta uppl. Visby 1880).

675/ Säve - Söderbergh, G., Remarks on "Downtonian" and related Vertebrate Faunas. Geol. För. Förh., Bd. 63, Stockholm 1941, p. 229.

676/ Söderberg, Bengt G., Gotland. Stockholm 1948, p. 26 och 27.

677/ S(öderber)g, R(udolf), "En kritik." Fauna o. Flora 1907 p. 129.

678/ Sörlin, Anton, Gotlands natur. Ur "Svenska gods och gårdar." Uddevalla 1940, p. 27.

679/ Schoultz, Robert von, Trastsångaren i Lina myr - en nyupptäckt raritet. Gotlänningen 1952, nr 141.

680/ Terasmäe, Joan, Find of fossil Bufo bufo R. (=Bufo vulgaris LAUR.) from Gotland, Sweden. Arkiv för zoologi 1952. Bd. 3, nr 16, p. 185.

681/ Thomson, Th., Travels in Sweden during the autumn of 1812. London 1813, p. 54. [återger Billbergs Fauna Gotlandica /1809/ och djuren uppges förekomma i Götaland i stället för Gotland.]

682/ Thordeman, Karin, De hägrande öarna. En berättelse från Stora och Lilla Karlsö. Stockholm 1946. Ungdomsbok.

683/ Thunberg, C. Pet., Underrättelse om några Svenske Foglar. Kongl. Vet.-Akad. Handl. 1798, p. 177.

684/ Thuresson, Folke, Näckrosviken i Fardume träsk. Gotlänningen 1945, nr 302.

685/ (Tiberg, Nils), Med Naturvetenskapliga föreningen på upptäcktsfärd till Stora Karlsö. Gotlands Allehanda 1917, nr 163

686/ Tischler, F., Die Vögel Ostpreussens. Königsberg & Berlin 1-2 1941.

687/ Tosse (sign.) (Konow, T.S. von), En vinterdag. Jaktminnen från Gottland. Från Skog och Sjö 1912, p. 110.

688/ -"- Änder och vad som sedan händer. Ett minne från Tofta myr på Gottland. Ibid. 1912, p. 218.

689/ Troels-Lund, Dagligt liv i Norden på 1500-talet. 8:te boken. Stockholm 1934.

690/ T., U.T., Plundring af sjöfåglar på Gottland. Från Skog och Sjö 1915, p. 149.

691/ Vad och hur man jagade på Gotland för 100 år sedan. Gotlands Allehanda 1928, nr 104.

692/ Wahlin, Bertil J.O., Sillgrisslorna på Stora Karlsö. Populär Biologisk Revy 1941, h. 2, p. 1.

693/ -"- a) Fågellivet i Lina myr. Bygd och Natur. 1942, p. 40.

694/ -"- b) Ett besök på Lilla Karlsö. Fauna o. Flora 1942, p. 59.

695/ -"- c) Om den svenska tordmulestammens decimering. Svensk Jakt 1942, p. 497.

696/ -"- a) Rävjakt på Stora Karlsö. Ibid 1943, p. 373.

697/ -"- b) Om den svenska tordmulestammens decimering. Dansk Ornithologisk Tidskrift 1943, p. 233.

698/ -"- c) Tordmulen (Alca torda) i Sverige. Svensk Faunistisk Revy 1943, h. 1, p. 9.

699/ -"- d) Faunistiska notiser från Lilla och Stora Karlsö. Ibid. 1943, h. 2, p. 24.

700/ -"- c) Känna fåglar igen sina ägg? Ibid. 1943, p. 23

701/ -"- a) Östersjö- områdets sillgrisslebestånd. Ibid 1944, h. 4, p. 4.

702/ -"- b) Tordmuleinventering. Svensk Jakt 1944, p. 9.

703/ -"- c) Kornknarren (Crex crex L.) på Gotland. Fauna o. Flora 1944, p. 69.

704/ -"- d) Fågellivet på Stora Karlsö hösten 1944. Ibid. 1944, p. 252.

705/ -"-e) Vårvisit på Stora Karlsö. Gotlänningen 1944, nr 122.

706/ Wahlin, Bertil J.O., f) Vårglimtar. Gotlands Allehanda 1944, nr 130.

707/ -"- g) Höstdagar på Stora Karlsö. Ibid 1944, nr 236.

708/ -"- a) Sillgrisslan, (Göteborg) Karlsöarnas karaktärsfågel. Ur "Natur på Gotland". 1946, p. 259.

709/ -"- b) Ny häckplats för sillgrissla. Svensk Faunistisk Revy 1946, p. 77.

710/ -"- c) Lilla Karlsö. Ur Natur på Gotland. Göteborg 1946, p. 126.

711/ -"- a) Några anteckningar rörande höststräcket på Stora Karlsö. Fauna o. Flora 1947, p. 22.

712/ -"- b) Några ord om Östersjöns tordmulebestånd. Svensk Faunistisk Revy 1947, p. 103.

713/ -"- Några anteckningar från Stora Karlsö, våren 1951. Ibid. 1951, p. 88.

714/ -"- Lilla Karlsö Fågelön. Sveriges Natur 1953, p. 153 o.p.

715/ -"- Lilla Karlsö - fårens och fåglarnas ö. Östgöta Correspondenten 1953, 5/8.

716/ Wahlström, J.E., Svensk Exkursions - Fauna I Ryggradsdjuren. Stockholm 1861.

717/ Wallin, J., Gothländska Samlingar. Stockholm 1747 (del I). Gothländska Samlingar. Göteborg 1776 (del II).

718/ Wallengren, H.D.J., Die Vögel Gothlands. Naumannia. Archiv für die Ornithologie 1853, p. 78.

719/ -"- Ibid. 1854, p. 62.

720/ -"- Ibid. 1855, p. 129.

721/ -"- Ibid. 1856, p. 97.

722/ Weigl, Karl, Lodjur på Gotska Sandön. Svensk Jakt 1942, p. 468.

723/ Wendil-Ottar (kråka), ~~kråka~~ (sign. ~~preud~~.) En färd till Carlsöarna. Illistrerad tidning 1863, nr 38.

724/ W(enner)sten, O.V., Stenåldersfynd i Visby. Fornvännen 1906, p 16

725/ Wennersten, (Oskar Vilhelm), Gotlands skarpskytte-och jägaregille. Gotlands Allehanda 1911, nr 21.

726/ Westerlund, C.A., Skandinaviska foglarnas fortplantningshistoria. Första häftet. Lund 1878. Andra häftet. Lund 1903.

727/ Westman, Hans, Aktuellt i sjöfågelfrågan. Svensk Jakt 1955. nr 11, p. 316.

728/ Wibeck, Edvard, Från ett besök på Stora Karlsö.. Skogen 1934, p. 459.

729/ -"- De vitkindade gässen vid Gotlandskusten. Ur "Natur på Gotland". Göteborg 1946, p. 253.

730/ Widange, I(var), Mitt möte med den sällsynta nötkråkan. Stora Karlsö 1952. (Visby) 1953, p. 20.

731/ -"- Kalle Grissla på Stora Karlsö. Stockholm 1954.

732/ Wigsten, A.Hj., Observation å flyttfåglars ankomst vid Skansudde fyrplatss år 1912. Fauna o. Flora 1912, p. 139.

733/ W(igsten), H(aldur), Kutskytte på Näsrevet. Några historier från den tid då det ännu bedrefs säljakt på Näsrevet.. Gotlands Allehanda 1917, nr 248 o. 249.

734/ Wigsten, Haldur, Blåkråkan (Coracias garrulus L.) som häckfågel på Fårön. Vår Fågelvärld 1942, p. 49.

735/ -"- Fågellivet på Fårö. Fauna o. Flora 1945, p. 217.

736/ -"- a) Gräshoppsångarens, Locustella naevia, förekomst på Gotland. Ibid. 1946, p. 89.

737/ -"- b) Ringtrast, Turdus torquatus, iakttagen på Fårön. Ibid. 1946, p. 88.

738/ -"- c) Göktyta, Jynx torquilla, häckande på Fårön. Ibid. 1946, p. 89.

739/ -"- d) Aurgrund, ett fågelskär. Ur "Natur på Gotland". Göteborg 1946, p. 61.

740/ -"- e) Blåkråkan, en återinflyttad markernas klenod. Ibid. Göteborg 1946, p. 246.

741/ -"- Obefruktade äggkullar hos gravand. Vår Fågelvärld 1947, p. 160.

742/ Wigsten, Haldur, Några synpunkter på vårjakten vid Gotlands kusten. Svensk Jakt 1948, p. 81.

743/ -"- Skärgårdsjägaren. Ibid 1948, pp. 64 och 147.

744/ -"- En fågellots berättar. Sveriges Natur 1949, p. 75.

745/ -"- a) Ortolansparven (Emberiza hortulana) sannolikt häckande på Fårö. Vår Fågelvärld 1949, p. 187.

746/ -"- b) Vakteln (Coturnix coturnix) häckande på Fårö. Ibid. 1949, p. 189.

747/ -"- Blåkråkans (Coracias garrulus) levnadsvanor på Fårö. Ibid. 1955, p. 21.

748/ Voipio, Paavo, Über die Gelbfüssigen Silhermöwen Nordwesteuropas. Acta societatis Pro Fauna et Flora Fennica 71, N:o 1, 1954.

749/ Wright, M. & W. von, Svenska fåglar. Text av E. Lönnberg. Stockholm 1917.

750/ Wöhler, K.H., Karlsöarna. Svenska Turistför. Årsskrift 1912, p. 105.

751/ (Wöhler, Willy) sign. "y", Från Gotland. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1873, p. 93.

752/ Wöhler, Willy, Kolonisationsförsök med harar (på Västergarns utholme). Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1880, p. 74.

753/ -"- Småplock ur dagboken. Ibid. 1880, p. 111.

754/ -"- Några anteckningar om vildafveln på Stora Karlsö. Ibid. 1884, p. 27.

755/ -"- Rosenstare på Gotland. Ibid. 1889, p. 285.

756/ -"- Ornitologiska notiser. Från Gotland och Karlsöarna. Ibid. 1902, p. 169.

757/ -"- Från Gotska Sandön. Ibid. 1903, p. 223.

758/ -"- Vinterjagt på Karlsö. Ibid 1903, p. 105.

759/ -"- Gotländska jaktförhållanden. Ibid. 1903,

760/ -"- Karlsöklubben, Ibid. 1904, p. 60.

761) Wöhler, Willy, Några ord om tordmulen. Alca torda. Ibid. 1905, p. 56.

762) -"- Karlsö den 16 juli 1905. Ibid. 1905, p. 225.

763) -"- Stornasar. Ibid. 1906,

764) -"- Fågelnotiser från Gotland. Fauna o. Flora 1907, p. 174.

765) -"- Notiser från Gotland. Ibid. 1908, p. 145.

766) -"- Fågelnotiser från Gotland. Ibid 1909, p. 174.

767) -"- Några ord om morkullans fridlysning. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1910, p. 158.

768) -"- Från Stora Karlsö. Från Skog och Sjö 1912, p. 153.

769) -"- 1:sta Maj på Karlsö. Ibid 1912, p. 139.

770) -"- Fågelfaunan på Stora Karlsö. Fauna o. Flora 1912, p. 138.

771) -"- Några ord om Djurlifvet på Stora Karlsö. Minnesskrift-utgiven av Karlsö Jagt- och Djurskyddsförenings AB. Göteborg 1915, p. 43.

772) -"- Några ord om djurlivet på Stora Karlsö. Karlsöklubbens minnesskrift. Göteborg 1915, p. 43.

773) -"- Anteckningar om Karlsöarna i historisk tid. Ibid 1915, p. 62.

774) -"- Konung Oscar II på Stora Karlsö. Ibid. 1915, p. 76.

775) -"- Karlsö jakt- och djurskyddsförenings a.-b. fyller 1/3 sekel. Ibid. 1915, p. 95.

776) -"- Min märkligaste upplevelse (En Karlsö jakt). Gotlänningen 1915, nr 200 (Julnummer).

777) -"- Från Stora Karlsö. Fauna o. Flora 1916, p. 140.

778) -"- Fågelnotiser från Gottland. Ibid. 1916, p. 287.

779) -"- Pilgrimsfalken. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1916, p. 371.

780) -"- Notiser från Gotland. Ibid. 1918, p. 125.

781) -"- Meddelande från Stora Karlsön. Fauna o. Flora 1918, p. 94.

782) -"- Stora Karlsö och Karlsöklubben. Sveriges Natur 1919, p. 81.

783 Wöhler, Willy, Korpo na på Karlsö. Svenska Jägareförbundets Tidskrift, 1919, p. 175.

784 -"- Grottan Korphulet å St. Karlsö. Fauna o. Flora 1922, p. 276.

785 -"- Småplock ur gamla anteckningar. Från Skog och Sjö 1923, p. 136.

786 -"- Grottorna på Stora Karlsö. Sveriges Natur 1923, p. 90.

787 -"- Ornitologiska vårnotiser från Gotland. Fauna o. Flora 1924, p. 95.

788 -"- Karlsöar. Ur "Gotland". Läsebok för skola och hem. Av Joh. Linnman 1924, p. 50.

789 -"- Skräntärnan (Sterna caspia) på Stora Karlsö. Fauna o. Flora 1925, p. 93.

790 -"- Tordmulen tidig vid Karlsön i år. Ibid. 1926, p. 90.

791 -"- Några ord om införande av lunnefågeln på Stora Karlsö, Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1926, p. 110.

792 -"- Kungsfiskare, Alcedo ispida, på Gotland. Fauna o. Flora 1927, p. 233.

793 "X" (sign.), Några anteckningar om vildafveln på Karlsö. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1884, p. 27.

794 -"- Karlsöjakt. Från Skog och Sjö 1918, p. 139.

795 "Y" (sign.), Från Gotland. Svenska Jägareförbundets Nya Tidskrift 1873, p. 93.

796 -"- Gotländska jagtförhållanden. Ur en gammal jägares anteckningar. Ibid. 1903, p. 281.

797 Åhlman, Ebba, Skatten på Fågelön. Stockholm 1955.

798 Åkerhielm, E., Vår sommarsaga från Gotlands kuster. Svenska turistföreningens årsskrift 1905, p. 32.

799 Ångström, Anders, Sveriges klimat. Stockholm 1946.

800/ Åström, Einar, Stora Karlsö. Havsfåglarnas borg. Från Skog och Sjö 1929, p. 147.

801/ -"- Något om pilgrimsfalken på Stora Karlsö. Ibid. 1935, p. 446.

802/ -"- Något om grågåsen och försöken att inplantera den på Stora Karlsö. Sveriges Natur 1937,p.101.

803/ -"- Karlsöklubben jubilerar. Svensk Jakt 1940,p.405.

804/ Åström, Einar & Nilsson, Nils J., Stora Karlsö i ord och bild. Brodéns förl. i Klintehamn. Stockholm 1933.

805/ Öberg, Hugo, Gråverk och nyckelblomster. Naturskildring från Gotland. Stockholm 1915, p. 55.

806/ Ödman, Fred, Turkduva på Gotland. Fauna och Flora 1955, p. 259.

807/ Ödmann, Samuel, Tordmulens (Alcae Tordae LINN.) Hushållning, jämte några Anmärkningar öfver Alk-släktet i allmänhet. K. Vet.-Akad. Nya handl. Tom IX, 1788, p. 205.

808/ Öhlén, Ernst, Jaktminnen från sekelskiftet. Gotlands Allehanda 1951, nr 33.

809/ Öhlin, Birgitta & Hellgren, Stig, Sveriges fågelvärld under 1952. Svenska Naturskyddsföreningens Tidskrift 1953, nr 2.

810/ Österlöf, Bo, Gladans (Milvus milvus L.) förekomst i Sverige. Vår Fågelvärld 1945, p. 110.

TILLÄGG:

811/ Andersson, Ossian, Vildkaninerna på Gotland. Svensk Jakt 1949, p. 196.

812) De Geer, Jan & Flach, B., Från ett besök vid en vik på östra Gotland. Fauna och Flora 1957, p. 214.

813) Enemar, Anders, Gräshoppsångare (Locustella naevia) och kornknarr (Crex crex) i Sverige år 1957. Vår Fågelvärld 1957, p. 269.

814) Flach, B., Några fågelnyheter från Stora Karlsö under 1953. Upplysningsskrift för aktieägare, 1953, p. 25.

815) -"- a) Några fågelnyheter från Stora Karlsö under 1954. Ibid. 1954, p. 5.

816) -"- b) Utdrag ur P.A. Säves Gotländska samlingar III,1866. Kap. om "Foglarne och Djuren på Carlsöarne". Ibid. 1954, p. 3.

817) -"- a) Några fågelnyheter från Stora Karlsö under 1955. Ibid. 1955, p. 6.

818) -"- b) Utdrag ur P.A. Säves Gotländska samlingar III, 1866. Kap. om "Kut"-fångst på Carls-Öarna. Ibid. 1955, p. 3.

819) -"- a) Några fågelobservationer på ön under 1956. Ibid. 1956, p. 15.

820) -"- b) Utdrag ur P.A. Säves Gotländska samlingar III, 1866. Ibid. 1956, p.

821) -"- a) Stora Karlsö 1957. Ibid. 1957, p. 3.

822) -"- b) Utdrag ur P.A. Säves Gotländska samlingar III, 1866. Kap. om"Fiskeriet på Carls-öarna". Ibid. 1957, p. 20.

823) -"- c) Från Stora Karlsö. Vår Fågelvärld 1957, p. 112.

824) Flach, B. & von Schultz, R., Stora Karlsös fågelfauna under 1957. Fauna och Flora 1958, p. 9.

825/ Hofsten, Nils von, Planaria alpina som glacialrelikt på Bornholm jämte några ord om landfaunans invandring till Bornholm. Vidensk. Meddel. fra Dansk naturh. For. i København. Bd 71, 1920, p. 39.

826/ Höjer, Jan & Norbeck, Johan, Från Gotska Sandön våren 1956. Vår Fågelvärld 1957, p. 135.

827/ (Johansson, Valton), Fågellivet i Fardume träsk. Ny inventering verkställd i sommar. Gotlands Allehanda 1941, nr 145.

828/ Lindqvist, Eric: Stenknäckar på Gotland. Fauna och Flora 1958, p. 175

829/ Munthe, Henr., Om Nordens, främst Baltikums, senkvartära utveckling och stenåldersbebyggelse. K. Svenska Vet-akad. handl. Tredje ser., Bd 19, N:o 1, 1940.

830/ Nilsson, Ingegerd, Gotska Sandön. Skid- och Friluftsfrämjandets Årsbok 1958. Malmö 1957, p. 60.

831/ Nordström, Ragnar, Julen i fåglarnas värld. Gotlands Folkblad den 20 dec. 1957. Nr 296.

832/ -"- Kronoviken vid Skälsö - en naturskön fågelmyr. Gotlands Folkblad den 23 dec. 1958.

833/ Palm, Pelle & Östgren, "Swiss", Rapport från Lilla Karlsö tiden 1/7 - 25/7 1956. Fältbiologen 1956, p. 50.

834/ Stolt, Bengt-Olov, Några fågeliakttagelser på Gotland vinterhalvåret 1956-1957. Vår Fågelvärld 1957, p. 211.

835/ Ohlsson, Arvid, Svenska Naturskyddsföreningens förvärv av Lilla Karlsö. Upplysningsskrift för aktieägare i Karlsöklubben 1953, p. 3.

836/ Svensk Jakt, Drunknad älgtjur flöt över till Gotland. 1957, p. 415.

838/ Widange, I., Stora Karlsö. En fågelvärldens skattkammare. Upplysningsskrift för aktieägare 1951, p. 19.

837/ Söderberg, B.G., Vad skall jag se på Gotland? (Växt- och djurvärld). Sthlm 1957.

839) Wigsten, Haldur, Näktergalslunden. Några reflexioner. Gotlands Folkblad 1947, nr 242.

840) Z., L., (sign.), Harfångst på Majgö. Från Skog och Sjö, 1913, p. 224.

KOMPLETTERING:

Andersson, Folke, Fågelobservationer från Gotland år 1956. Vår Fågelvärld 1958, p. 154.

Beste, B., De Geer, Jan & Flach, B., Fågelobservationer på Stora Karlsö under april-juni 1958. Fauna och Flora 1958, p. 222.

(Uppgifterna i de båda ovanstående uppsatserna, som här omnämnas för fullständighetens skull, har icke kunnat inarbetas i den systematiska avdelningen över Gotlands fågelfauna, då notiserna förelegat i tryck, sedan fåglarna färdigbehandlats. Flera nya arter har upptäckts, nämligen Phalacrocorax a. aristotelis och Larus ichthyaëtus.
Enligt Förteckning över Sveriges fåglar (4:dje uppl.) anföres en iakttagelse av en tredje nyhet, Branta ruficollis, om vilken jag själv har en, ännu ej kontrollerad rapport från 1957).

Nyligen gjorda iakttagelser, publicerade i Vår Fågelvärld 1958, pp. 154, 165, 166, 257, 352, 354, 355 samt dito 1959, pp. 43, 52-53 och 54, är likaledes inte heller utnyttjade och har ej inarbetats i bibliografien.

Diverse zoologisk litteratur om Gotska Sandön och St. Karlsö[1]:

(Utdrag ur avhandlingens allmänna bibliografi

jämte vissa tillägg)

GOTSKA SANDÖN:

1) Andersson, J. G., Mellan hav och dyner. Svenska Turistföreningens årsskrift 1895, p. 180.

2) Anrik, C.-J., Gotska Sandöns nationalpark. Ur "Våra svenska nationalparker", 1927, p. 130.

3) Bergman, C.J., Gotska Sandön. Några strödda anteckningar. Ur "Gotländska skildringar och minnen". Visby 1882, p. 269.

4) Brunius, Göran, Om Gotska Sandön. Svenska Kryssarklubbens årsskrift 1945, p. 27.

5) D(ahlbeck), N(ils), Hela Gotska Sandön är nu skyddad. Sveriges Natur 1950, p. 139.

6) Eisen, G., & Stuxberg, A., Bidrag till kännedom om Gotska Sandön. Öfvers. af Kungl. Vet.-Akad. förh. 1868, p. 353.

7) Engström, Albert, Gotska Sandön måste bli nationalpark! Föredrag vid Svenska Naturskyddsföreningens årsmöte den 29 mars 1923. Sveriges Natur 1923, p. 1.

8) —"— Gotska Sandön. Stockholm 1926. (1942 nationaluppl.)

9) Engström, L.-B., Gotska Sandöns öde avgöres. Aftonbladet den 18 april 1945.

10) —"— Sälsommar på Gotska Sandön. Svensk Jakt 1951, p. 106.

---

[1] Av de botaniska arbetena, vilka här uteslutits, må i fråga om den förra ön hänvisas till "Studier över floran och vegetationen på Gotska Sandön med särskild hänsyn till nationalparken" av Th. Arwidsson, K. Sv. Vet.-akad:s avh. i naturskyddsärenden, N:o 1, Sthlm 1938. Vegetationen på den senare ön har bl.a. behandlats av I. Fröman, i Sveriges Natur 1938 och i Natur på Gotland 1946. Se även Karlsöklubbens minnesskrift 1915, Sveriges Natur 1928, och Svensk Botanisk Tidskrift 1944 samt Fauna och Flora 1958!

11) Forsslund, Karl-Erik, Gotska Sandöns saga. Ur fridlysta vildmarker. Stockholm 1915, p. 215.

12) Grönberg, G., En kungsörnsjakt på Gotska Sandön. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1907, p. 1.

13) — " — Gotska Sandöns nationalpark. Sveriges Natur 1911, p. 8

14) Hanström, B., Med livbåt till Gotska Sandön. Sydsvenska Dagbladet den 3 nov. 1947.

15) — " — En höstlig blixtvisit på Gotska Sandön. Fauna och Flora 1948, p. 60.

16) Hasselgren, Henrik, Om Gotska Sandöns fågelliv. Ur "Gotlands fåglar". Uppsala 1909, p. 117.

17) Hedin, Alf, Engströms, Säves och Bourgströmarnas Sandön. Gotlands Folkblad 1950, nr 207.

18) Holtz, Ludwig, Die Insel Gottska-Sandön. Journal für Ornithologie, 1886, p. 145.

19) Högdahl, Th., Gotska Sandö-frågan. Sveriges Natur 1929, p. 157.

20) Höjer, Jan & Norbeck, Johan, Från Gotska Sandön våren 1956. Vår Fågelvärld 1957, Nr 2, p. 135.

22) Jansson, Anton, Die Insekten-, Myriopoden- und Isopodenfauna der Gotska Sandön. Örebro 1925.

23) — " — 1) Supplement till "Die Insekten-, Myriopoden- und Isopodenfauna der Gotska Sandön. Entomologisk Tidskrift 1935, p. 52.

21) — " — Gotska Sandön, urskogens och dynernas ö. Nerikes Allehanda 1923, nr 286.

24) — " — Till frågan om Gotska Sandöns säregna insektfauna och därmed sammanhängande problem. Entomologisk Tidskrift 1926, p. 209.

1) Angående ytterligare litteratur om Gotska Sandöns insekter, tryckt 1925 och senare, se nämnde författare!

25) Jansson, Anton, Fjärilresan till Gotska Sandön. 1. Entomologisk Tidskrift 1950, p. 199.

26) Jansson, Karin, Sandöns fågelliv. Gotlands Allehanda 1934, nr 15.

27) —"— Från Gotska Sandön. Havets fåglar under hösten. Ibid. 1934, nr 153.

28) —"— Iakttagelser från Gotska Sandöns fågelvärld från mitten av augusti till mitten av december 1933 och 1934. Fauna och Flora 1935, p. 55.

29) —"— Om fågellivet på Gotska Sandön under olika årstider. Sveriges Natur 1937, p. 28.

30) —"— Blåkråka på Gotska Sandön. Fauna och Flora 1943, p. 181.

31) —"— Sommardagar på Gotska Sandön. Svensk Jakt 1943, p. 278.

32) —"— Iakttagelser av ringtrast på Gotska Sandön. Fauna och Flora 1946, p. 231.

33) —"— Rättelse i samma tidskrift 1946, p. 286.

34) Lundberg, Stig, Smalnäbbad nötkråka (Nucifraga caryocatactes macrorhynchos) häckande på Gotska Sandön 1955. Vår Fågelvärld 1955, p. 166.

35) Lundberg, S.; Höjer, J, & Norbeck, J., Invasion av lundsångare (Phylloscopus trochiloides) på Gotska Sandön 1954. Ibid. 1954, p. 240.

36) Lundblad, O., Fridlysning av vissa skalbaggar på Gotska Sandön. Entomologisk Tidskrift 1948, p. p. 105.

37) —"— Hela Gotska Sandön nu naturskyddad. Ibid. 1950,p.155.

38/ Mjöberg, Erik, Om en syd- och mellaneuropeisk relikt insektfauna på Gottland och Öland jämte en del allmännare insektgeografiska spörsmål. Entomologisk Tidskrift 1912, p. 177.

39/ Munthe, Henr., Beskrivning till kartbladet "Gotska Sandön. 1924.

40/ Nihlén, J., Gotska Sandön. Ur "Gotland" (Svenska Turistföreningens resehandböcker). 1940, p. 207.

41/ Nilsson, Ingegerd, Gotska Sandön. Skid- och Friluftsfrämjandets Årsbok 1958, p. 60. Malmö 1957.

42/ Norbeck, Johan & Melin, Per, Några fågelobservationer på Gotska Sandön. Vår Fågelvärld 1955, p. 240.

43/ Persson, Folke, Om fågellivet på Gotska Sandön. Sveriges Natur 1929, p. 101.

44/ Pettersson, Bengt, Strövtåg i flygsand, en snabbskiss av Gotska Sandön. Ur "Natur på Gotland". Göteborg 1946, p. 131.

45/ -R (sign.), Gotska Sandön nationalpark - en "ekonomisk" fråga? Sveriges Natur 1927, p. 146.

46/ Rendahl, H., Ejder häckande på Gotska Sandön. Fauna och Flora 1917, p. 90.

47/ Ruhe, A., Gotska Sandön. Svenska Turistföreningens Årsskrift 1903, p. 96 och 1912, p. 81.

48/ Sylvan, E., Gotska Sandön. Skogsvårdsföreningens Tidskrift 1907, p. 117.

49/ Säve, P.A., Sandön. [Reseäfventyr och skildringar med osynliga penntecknigar af S..] Gotlands Tidning 1874, nr 77-79, 81, 83-87 och 89.

50/ Weigl, K., Lodjur på Gotska Sandön. Svensk Jakt 1942, p. 468.

51/ Wöhler, W., Från Gotska Sandön. Svenska Jägareförbundets Tidskrift 1903, p. 223.

STORA KARLSÖ: (jämte några bidrag från Lilla Karlsö)

I minnesskriften "Karlsöklubben" har Valton Johansson (1948, p. 109) publicerat en särdeles utförlig, allmän bibliografi över St. Karlsö. Förteckningen upptar inte mindre än 124 här aktuella uppsatser och notiser, hämtade ur böcker och tidskrifter och samtliga omnämnda i min allmänna bibliografi över Gotland. Hos Johansson är f.ö. anförda ett tjugotal botaniska och andra skrifter från St. Karlsö. Sedan ovanstående arbete framlagts, har åtskilliga nyheter publicerats, bland vilka följande må citeras. Jag har i föreliggande sammanhang avstått från att i separat form upprepa de olika Karlsö-arbetena enligt minnesskriften.

Adolfsson, G.; Flach, B. & Nauclér, C.-A., Några fågelobservationer från ett besök på Gotland och Stora Karlsö den 27.5 - 7.6. 1954. Fauna och Flora 1954, p. 257.

Flach, Bengt, Möte med båhaken (Luscinia s. svecica) på Stora Karlsö. Upplysningar för aktieägare. Visby 1951, p. 22.

— " — Vårobservation av blåhake på Stora Karlsö. Fauna och Flora 1952, p. 120.

— " — Översikt av Stora Karlsös fågelfauna. Ibid. 1953, pp. 28 och 116.

---

1) Mindre översikter av fågellivet på St. Karlsö av samme författare finns tryckta i nämnda skriftserie 1954, 1955 och 1956 och 1957.

5) Flach, Bengt, Liten flugsnappare (Muscicapa p. parva) på Gotland. Fauna o. Flora 1953, p. 258.

6) — " — Bland lappsparvar och sillgrisslor m.m. Upplysningsskrift för aktieägare i Karlsöklubben. Visby 1953, p. 29.

7) — " — Stor piplärka (Anthus novaezeelandiae) på Stora Karlsö. Vår Fågelvärld 1956, nr 3, p. 206.

8) — " — Från Stora Karlsö. Vår Fågelvärld 1957, nr 2, p. 112.

9) Linnman, Nils & Wahlin, J.O., Septemberdagar på Stora Karlsö. Svensk Faunistisk Revy, nr 3, 1953, p. 81.

10) Lundberg, Stig, Lundsångaren (Phylloscopus trochiloides) på Stora Karlsö. Vår Fågelvärld 1955, p. 48.

11) Malmgren, E., Alkornas sommarö. Från Jaktmarker och Fiskevatten 1951, p. 281.

12) Nordström, Josef, Minnen från Stora Karlsö. Gotlands Allehandas Julnummer 1948.

13) Nyhlén, Göte, Rosenfinken, Carpodacus erythrinus (PALL.) häckfågel på Stora Karlsö 1949. Vår Fågelvärld 1950, p. 49.

14) — " — Fågelnotiser från Stora Karlsö och Gotland. Vår Fågelvärld 1952, p. 180.

15) Palm, Pelle & Östgren, "Swiss", Rapport från Lilla Karlsö tiden 1/7 - 25/7 1956. Fältbiologen, Nr 3, p. 50.

16) Pettersson, Rune (sign. Ärr-Pe), Stora Karlsö - fågelön utan bilskatt ägs av världens originellaste bolag. Katrineholms-Kuriren 1953, den 21 aug.

17) Rosenberg, Erik, Tre fågeliakttagelser (Rosenfinken, Sandtärnan och lundsångaren). Vår Fågelvärld 1949, p. 169.

18) Steiniger, F., Der Karlsö Jagd- und Tierschutz klubb. Ornithologische Mitteilungen. Stuttgart 1952.

---

1) Se (även) tillägget (nr 814 - 822)!

19) Stålhandske, K. E., Till Lilla Karlsös försvar. Sveriges Natur 1953, p. 172.

20) Wahlin, Bertil J.O., Några anteckningar från Stora Karlsö våren 1951. Svensk Faunistisk Revy 1951, p. 88.

21) —— " —— Lilla Karlsö - fågelön. Sveriges Natur. Sv. Naturskyddsföreningens tidskrift 1953, pp. 153 och 171.

22) —— " —— Lilla Karlsö - fårens och fåglarnas ö. Östgöta Correspondenten 1953, den 5 aug.

23) Widange, I(var), Mitt möte med den sällsynta nötkråkan. Stora Karlsö 1952. (Visby 1953, p. 20).

24) —— " —— Kalle Grissla på Stora Karlsö. Stockholm 1954.

25) Voipio, Paavo, Über die Gelbfüssigen Silbermöwen Nordwesteuropas. Acta societatis Pro Fauna et Flora Fennica 71, N:o 1, 1954.

26) Åhlman, Ebba, Skatten på Fågelön. Stockholm 1955.

27) Flach, B. & von Schultz, R., Stora Karlsös fågelfauna under 1957. Fauna och Flora 1958, p. 9.

Återblick:

Från Stora och Lilla Karlsö uppgår de här åsyftade och citerade bidragen ur litteraturen inalles till c:a 150, [1] medan de arbeten, som ur motsvarande synpunkt avhandlar Gotska Sandön, endast räknar c:a en tredjedel därav.

[1] Se även Johansson (1948)!